Міністерство освіти і науки України
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Юридичний факультет

ПРАВО, ОСВІТА, ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

тези доповідей учасників

Міжнародної науково-практичної конференції

з нагоди 25-річчя юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

(м. Київ, 23 жовтня 2026 року)

УДК 34(063)

За зміст та якість матеріалів відповідальними є автори публікацій.

Право, освіта, довкілля в умовах сьогодення: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 25-річчя юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 23 жовтня 2026 року). Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. 2026. 605 с.

У збірнику розміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню актуальних питань у сфері приватного права в Україні та перспектив його розвитку і вдосконалення в контексті євроінтеграції.

Розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів, а також суддів, адвокатів та практикуючих юристів, спеціалістів у сфері приватного права.

ЗМІСТ

АДАМОВИЧ Оксана. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ 12

АРГАТ Яна. ЕПОХА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА 17

ВЕЛИКАНОВА Марина. РЕАЛІЗАЦІЯ ESG-ПРИНЦИПІВ У ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОМУ ПРАВІ: ВІД ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ 20

ГАЛАЙДЮК Лідія. ВОРОБЙОВА Ангеліна. ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ 24

ГАДАЙДЮК Лідія. ТАРАБАНЧУК Катерина. ВЕТЕРАНСЬКІ ГО І ДЕРЖАВА: ДЕ ЗАКІНЧУЄТЬСЯ БЮРОКРАТІЯ І ПОЧИНАЄТЬСЯ ДОПОМОГА 28

ГАЛИНСЬКА Каріна. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСУВАННЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ 33

ГЕРАСИМЕНКО Олександр. РОЛЬ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У МОДЕРНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 37

ГОЛОВІЙ Людмила. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ 44

ГОРЄЛОВА Вероніка. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 47

ГОРІСЛАВСЬКА Інна. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЗА ДОГОВОРОМ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ: СУДОВА ПРАКТИКА 51

ГУЛАК Олена. БУБРЯК Андрій. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 55

ДАНИЛЕНКО Ольга. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАВЧАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ 59

ДЕЙНЕГА Марина. НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ДОВКІЛЛЄВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ 65

ДОМБРОВСЬКА Оксана. ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕЖ ДЕРЖАВНОГО ІНТЕРВЕНЦІОНІЗМУ: ДОСВІД ЄС, ЄСПЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 69

ЄМЕЛЬЯНЕНКО Карім. ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 74

ЄРМОЛЕНКО Володимир. ЄРМОЛЕНКО Ірина. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НУБІП УКРАЇНИ 80

КАЛМИКОВА Олена. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ТА КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ 84

КАНАРИК Юлія. ПРОМПТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ 88

КАПУСТНИК Володимир. ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ... 94

КАПУСТНИК Наталія. ПРИВАТНОПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 98

КАРАПЕТЯН Артем. КАРАПЕТЯН Ольга. ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ДАНИХ ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ 102

КАЧУР Альона. ІНВЕСТИЦІЇ В ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ 106

КИЗЕНКО Дмитро. ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В УКРАЇНІ З ДИРЕКТИВОЮ (ЄС) 2024/2831 112

КЛІМОВА Світлана. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ 116

КОВАЛЬОВА Світлана. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 120

КОНДРАТЮК Тетяна. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІДНОВЛЮВАДЬНИХ ТЕРИТОРІЙ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ 123

КУКОБА Олександр. ПРАВОВІ РИЗИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 126

КУРИЛО Володимир. КИЦЕНКО Олександр. БУЛІНГ (ЦЬКУВАННЯ) У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 131

ЛАДИЧЕНКО Віктор. ШЛЯХИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ ПІД ЧАС ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ 135

ЛУЧКО Ірина. ГАРМОНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС: НАУКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 140

МАЛЬЧИК Оксана. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 144

МАРТИН Андрій. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДИРЕКТИВИ (ЄС) 2025/2360 ПРО МОНІТОРИНГ ТА СТІЙКІСТЬ ҐРУНТІВ: НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 150

МАРЧЕНКО Світлана. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЗНАНЬ, ІННОВАЦІЙ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК НАПРЯМУ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 154

МЕЛЬНИК Анна. АВРАМЕНКО Світлана. ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ 159

МЕЛЬНИК Вікторія. ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 164

МІНЯЙЛО Анатолій. СТАСЮК Надія. ЕКОЦИД ТВАРИННОГО СВІТУ: ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМАТИКА, МЕТОДОЛОГІЯ 168

МІНЯЙЛО Анатолій. СТАСЮК Надія. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДОВКІЛЛЮ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ 172

МІХНЕВИЧ Людмила. РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: УРОКИ І ПЕРСПЕКТИВИ 176

МУШЕНОК Віктор. СУЧАСНА ПАРАДИГМА НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 181

НАСТІНА Ольга. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 185

НОВАК Тамара. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 190

ПАНТАЛІЄНКО Тарас. КРАМАР Аліна. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ 195

ПАНЬКОВА Лілія. СТАЛЕ СПОЖИВАННЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ ХХІ СТОРІЧЧЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 199

ПАХОМОВА Анна. ТВОРЧІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СПІВМІРНОСТІ 202

ПЕТЛЮК Юрій. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ 205

ПОПОВА Олена. БІЗНЕС-ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ 210

ПОПОВА Олена. ЗБИРАНИК Назар. ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ АГРОСФЕРИ 213

САПАРОВА Анастасія. ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРАВОЗНАВСТВА ЗДОБУВАЧАМИ НЕЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 215

СВІТЛИЧНИЙ Олександр. ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДОМ 219

СЕРЕДА Юрій. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ 222

СЛЮСАРЕНКО Сергій. ДО ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА 226

ТОЛКАЧ Анжеліка. ШАХРАЙСТВО ЯК ФОРМА ВІКТИМІЗАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ 230

УДОВЕНКО Юлія. ДАЦЬ Іванна. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ, ПОШКОДЖЕНИХ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 235

ЧОМАХАШВІЛІ Олена. ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЛЮ 239

ШИПІКА Андрій. ГОРЄЛОВ Денис. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ 243

ЯРА Олена. УЛЮТІНА Олена. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ В НУБІП УКРАЇНИ 247

CHUGAIEVSKA Alona. PROBLEMS OF THE CRIMINAL LAW CLASSIFICATION OF ENVIRONMENTAL CRIMINAL OFFENCES IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING DIRECTIVE (EU) 2024/1203 251

ФАХОВІ ДОПОВІДІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

АНДРЮШКОВА Альона. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 255

АРХИПОВА Єлизавета. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА БІОРІЗНОМАНІТТЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ NATURA 2000 ТА РОЗБУДОВА СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ 259

БАДАК Максим. АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 264

БЄЛОШАПКА Марія. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 268

БІЛИК Марія. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ 271

БОЖОК Аліна. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 275

БОНДАРЕНКО Поліна. НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ І ПРИНЦИП ЕФЕКТИВНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ 279

БОРЕЦЬКА Софія. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ 283

БОРЕЦЬКА Софія. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕХАНІЗМИ ОХОРОНИ ТРАНСКОРДОННИХ ВОД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЗАБРУДНЕННЯ 287

БУТЕНКО Ілона. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ ТА СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У КИЇВСЬКІЙ РУСІ 291

ВАСИЛЮК Світлана. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВАГИ ДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 294

ВИГІВСЬКИЙ Максим. ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ У РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ 299

ВИГІВСЬКИЙ Максим. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМЦЯ ЯК ЧИННИК У РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОСБІЗНЕСУ 302

ВИХОР Ярослав. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН 305

ВИХОР Ярослав. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО РЕЄСТРУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ 308

ГАВРИК Діана. ЛАТЕНТНА ВІКТИМНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ 313

ГЕРБЕДА Анастасія. СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРИЄДНАНОЇ МЕРЕЖІ ЯК ІНФРАСТРУКТУРИ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСАМИ 317

ГОВОРУЩАК Євгенія. ПРИНЦИП НАССР ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ 322

ГОВОРУЩАК Євгенія. ТРАНСКОРДОННИЙ КОНТЕКСТ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄС ТА В ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ 326

ГОНЧАРОВА Ганна. ТРАНСКОРДОННІ СПОРИ ПРО УЧАСТЬ У ВИХОВАННІ ДИТИНИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ 329

ГОРЄЛОВ Андрій. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО КОРІННОГО НАРОДУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 337

ГУЗЬ Олексій. ВІД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЧИ ГОТОВЕ ПРАВО ДО НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ? 341

ДАВИДЕНКО Маргарита. ПРАВОВИЙ СТАТУС СОЦІАЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА «РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ\ 344

ДМИТРУК Маргарита. ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 347

ДОРОШ Єлизавета.. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 351

ЗАВ'ЯЛОВ Георгій. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ ЗА ПОРУШЕННЯ ПАВ ЛЮДИРНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 355

ЗАЙЦЕВ Артем. РОЛЬ КРИМІНОЛОГІЇ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 360

ЗАНЕВСЬКИЙ Станіслав. ПРАВО В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ 364

ЗАХАРЧЕНКО Максим. ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК ЗАГРОЗА ВЕРХОВЕНСТВУ ПРАВА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 368

ЗБИРАНИК Назар. ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 372

ЗОЛОТАРЬОВ Іван. РОЛЬ ЮРИДИЧНОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ 375

ІВАНОВ Сергій. IURA NOVIT CURIA В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЧИ ЗМІНЮЄ ШІ ПІДХІД ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ПРАВА 378

КАЛЕНІЧЕНКО Діана. ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 382

КАМЕНЧУК Ангеліна. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ВИВЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА 386

КАРМАЗІН Каріна. ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 390

КАСЬЯН Кіра. МІХНЕВИЧ Людмила. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ 393

КИРИЧЕНКО Вікторія. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 398

КОЗАЧЕНКО Артем. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ» 401

КОНОВАЛОВА Софія. ІНСТИТУТ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОКТРИНАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 405

КОРОТУН Ангеліна. ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ 409

КОТКОВА Ольга. ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ .. 414

КОЦЮБА Надія. РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВОЄННІ ВИКЛИКИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ 420

КРАВЧЕНКО Денис. РУСЬКА ПРАВДА: ЗАХИСТ ОСОБИ ТА МАЙНА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ 423

КУВІЦА Анастасія. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ 428

КУШКО Марія. ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ: СУДОВА ПРАКТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ, ІНШИМ УШКОДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТЮ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ 431

ЛАКАТОШ Альона. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА ЯК ІНСТИТУТ АГРАРНОГО ПРАВА 435

ЛЕПЕХА Вячеслав. СЛЮСАРЕНКО Сергій. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ВІД СЕКТОРАЛЬНОЇ РОЗ'ЄДНАНОСТІ ДО ІНТЕГРАЦІЇ 439

ЛИСЕНКО Максим. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМЕНШЕННЯ ПРАВОЗДАТНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ 443

ЛИТВИН Марина. ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ВИНОГРАДАРСТВА ТА ВИНОРОБСТВА; ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ 447

ЛЮ ЮН. СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧСТВА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 451

МАРЧУК Герман. ВЕЛИКІ ДАНІ (BIG DATA) ЯК ОБ'ЄКТ ЛІКВІДАЦІЙНОЇ МАСИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ ВІДЧУЖЕННЯ 457

МАТАЄВА Ліана. ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ЮНКЛОС-АРБІТРАЖІ: АНАЛІЗ ВИСНОВКІВ АРБІТРАЖНОГО ТРИБУНАЛУ У СПРАВІ PCA CASE NO. 2017-06 462

МАТІЯШ Анна. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ 467

МАТІЯШ Анна. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ВІД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО XIX СТОЛІТТЯ 471

МЕХЕД Олег. ПОРЯДОК ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРА ЗА РАХУНОК ЧАСТКИ БОРЖНИКА В ТОВАРИСТВІ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ 475

МІЩЕНКО Дар'я. МЕДІАЦІЯ ТА АРБІТРАЖ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 479

МУРАШОВ Дмитро. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 483

НАГЛЮК Крістіна. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КРИМІНОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 487

НОВАК Євген. ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО РИНКУ ЄС 490

ОСМАН Артур. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА НОВІ ВИМІРИ ПРАВ ЛЮДИНИ 495

ОСМАН Артур. ДЕЯКІ ПИТАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ ВЛАДИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ 498

ПАВЛЕНКО Юлія. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 502

ПЕТРЕНКО Михайло. НЕВИКЛЮЧНІ МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ОСОБЛИВИЙ ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ 506

ПИЛИПКО Анастасія. ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СТИМУЛИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 509

ПІЦУР Софія. ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ,ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 513

ПОПЕЛИШКО Софія. МЕЖІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ІМУНІТЕТУ У СПРАВАХ ПРО МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ 517

ПРИКОЛОТА Домініка. ПРАВОВА ОХОРОНА ТВОРІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ, В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 521

ПРИКОЛОТА Домініка. АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ 525

РЖЕВСЬКИЙ Данііл. ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ 529

РИБЦОВА Вікторія. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 533

РИКОВА Діана. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ 537

РОМАНИШИНА Дар'я. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТРАНСКОРДОННИХ ВОДНИХ ОБ’ЄКТІВ 541

РУДЕНЬ Роман. АЛГОРИТМІЧНА НОРМАТИВНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА СИМЕТРІЯ У ЦИФРОВОМУ ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ 545

СЕМЕНЮК Софія. НЕСТАНДАРТНА ЗАЙНЯТІСТЬ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОМУ ТРУДОВОМУ ПРАВУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ 549

СИПКО Віталіна. ПРАВОВІ ЗВИЧАЇ ТА СУДОЧИНСТВА НА ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ ЗА ЧАСІВ ІВАНА СІРКА 553

СІМОНИК Поліна. ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ 557

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ 557

СІРКО Назар. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПАЮВАННЯ МАЙНА НЕДЕРЖАВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 561

СІРКО Назар. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДИ ЯК ПРАВОВИЙ ОРІЄНТИР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ 565

ТРАВЕЦЬКА Маргарита. ДОРОШЕНКО Олександра. ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ ЯК ФОРМА УЧАСТІ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ 569

ЧЕБАН Альона. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 573

ШВЕЦЬ Богдана. ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (1648–1657 РР.)..... 576

ЩЕРБЕНКО Анатолій. СТРОКОВІ ТРУДОВІ ДОГОВОРИ В АГРОСЕКТОРІ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ 580

ЩУКІНА Марина. ЗАКОНИ XII ТАБЛИЦЬ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА 583

ЮХИМОВИЧ Анна. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ 587

ЯМБОРКО В'ячеслав. МОТИВОВАНІСТЬ ПРАВОЗАСТОСОВНОГО РІШЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 591

ЯРА Олена. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 595

KYRYCHENKO Vasylyna. MESSAGES IN INSTANT MESSAGING APPLICATIONS AS EVIDENCE OF LEGALLY SIGNIFICANT CIRCUMSTANCES: AN ANALYSIS OF UKRAINIAN CASE LAW 599

MITISHOVA Marharyta. FRAMING CLIMATE ADAPTATION THROUGH HUMAN RIGHTS: STRATEGIC COMMUNICATION AND LEGAL ADVOCACY 602

Адамович Оксана,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
PhD

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 67-р від 17.01.2018, визначає цифровізацію як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Основна мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні» [1].

Як бачимо, йдеться і про належне програмне та технічне забезпечення, і про організацію взаємодії між різними компонентами цифрового середовища та всіх їх – із середовищем фізичним. Говорячи про цифровізацію судочинства, ми зазвичай маємо на увазі максимальне запровадження цифрових рішень у всі аспекти процесуальної діяльності судової системи України [2, с. 37].

Насьогодні упровадження електронного судочинства, дистанційних форм участі сторін у судовому розгляді, електронних доказів і автоматизованих систем розподілу справ не є суто технічним оновленням, а докорінно змінює процесуальну архітектоніку цивільного судочинства [3, с. 74]. У цивільному судочинстві зазначена тенденція проявляється особливо помітно, оскільки ефективність реалізації права на судовий захист в українських реаліях повномасштабних воєнних дій визначається не лише змістом процесуальних

норм, а й функціональними та технічними характеристиками цифрової інфраструктури, за допомогою якої учасники справи мають можливість взаємодіяти із судом і реалізовувати належні їм процесуальні права. У науковій літературі справедливо наголошується, що цифровізація цивільної юстиції має оцінюватися не як сукупність окремих сервісів, а як системна трансформація доступу до правосуддя та способів процесуальної комунікації [4, с. 3].

Серед позитивних тенденцій цифровізації судочинства доцільно виокремити розширення доступу до правосуддя завдяки зменшенню часових і просторових обмежень, спрощенню подання процесуальних документів, ознайомлення з матеріалами справи, отримання судових рішень, а також забезпечення можливості дистанційної участі у судових засіданнях.

Для України, де на функціонування судової системи додатково впливають воєнні дії, переміщення громадян та нерівномірність фізичного доступу до судів, дистанційні механізми набувають не лише сервісного, а й гарантійного значення. Водночас варто зауважити, що технологічна доступність не тотожна юридичній доступності. Зокрема, якщо можливість ефективного доступу до правосуддя фактично залежить від належного функціонування програмного забезпечення, стабільності інтернет-з’єднання, рівня цифрової грамотності особи чи наявності відповідного засобу електронної ідентифікації, технічні чинники можуть набувати характеру реальних перешкод для здійснення права на судовий захист. У зв’язку з цим особливого значення набуває визначення допустимих меж цифровізації судочинства, за якими технологічні зміни можуть призводити до звуження змісту або зниження рівня процесуальних гарантій учасників справи. До таких гарантій належать реальний доступ до суду, рівність та змагальність сторін, право бути почутим, публічність розгляду, безпосередність дослідження доказів, незалежність та неупередженість суду. Цифровізація може змінювати спосіб реалізації цих засад, але не повинна знижувати рівень захисту прав та законних інтересів особи. Наприклад, участь у режимі відеоконференції є функціонально прийнятною лише тоді, коли особа може повноцінно чути й бачити перебіг засідання, реагувати на доводи іншої сторони, подавати

пояснення та докази, а технічний збій не перекладається автоматично на учасника як його процесуальний ризик. Аналогічно електронне подання документів не повинно створювати ситуації, коли формальні технічні вимоги фактично переважають над завданням справедливого вирішення справи.

Порівняльно-правовий аналіз дозволяє констатувати, що українська модель електронного суду перебуває на етапі інституційного становлення, тоді як у більшості держав-членів ЄС цифрові судові платформи досягли рівня функціональної зрілості та інтегрованості. Європейський підхід характеризується системністю нормативного регулювання, стабільністю технічної інфраструктури та орієнтацією на міждержавну сумісність [3, с. 75].

Також сьогодні особлива увага приділяється впровадженню алгоритмів штучного інтелекту в національне судочинство. У правопорядку Європейського Союзу питання використання штучного інтелекту в судових системах ґрунтується на принципі допоміжної ролі ШІ, а не заміни судді. Найбільш сумісною з вимогами справедливого суду видається модель, у якій технологія здійснює пошук, систематизацію, аналітичну підтримку чи підготовку інформації, але остаточне рішення, його мотивування та відповідальність за нього залишаються за суддею. Застосування ШІ має залишатися сумісним із фундаментальними правами та процесуальними гарантіями, забезпечуючи дотримання права на справедливий суд [5, с. 18]. Алгоритм не повинен перетворюватися на приховане джерело суддівського переконання, висновки якого неможливо перевірити сторонам. Незалежність та неупередженість суду не можуть бути порушені автоматизованими системами; будь-який інструмент ШІ має слугувати лише підтримкою, а не заміною [5, с. 20]. За таких умов актуалізуються питання прозорості функціонування алгоритмів, ризику відтворення наявних у вихідній інформації викривлень, зрозумілості критеріїв оцінювання, а також належного визначення відповідальності за ухвалене судове рішення.

Насьогодні технічна організація цифрової судової системи набуває безпосереднього процесуального значення. Встановлення обов’язкових

реквізитів електронних форм, визначення послідовності вчинення процесуальних дій, порядку автоматизованого повідомлення учасників справи чи вимог до форматів електронних документів фактично впливає на порядок реалізації ними процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків. Відтак окремі технічні рішення можуть набувати ознак регулятивного впливу на процесуальні правовідносини. У зв'язку з цим цифрові механізми організації судочинства мають ґрунтуватися на чітких нормативних приписах і залишатися предметом належного правового контролю. Інакше існує ризик, що технологічна стандартизація фактично звужуватиме передбачені законом можливості учасників процесу, а визначення окремих умов реалізації процесуальних прав відбуватиметься не на нормативному рівні, а через технічні параметри функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи.

На нашу думку, для України подальша цифровізація правосуддя має відбуватися за моделлю процесуально орієнтованої цифрової трансформації, за якої визначальним критерієм впровадження технологічних рішень є їх відповідність гарантіям права на справедливий суд. Тому запровадження автоматизованих процедур має оцінюватися не лише з позиції технічної доцільності, а насамперед з огляду на їхній вплив на можливість належної реалізації процесуальних прав учасників справи. Подальше вдосконалення електронного судочинства потребує встановлення єдиних вимог до надійності інформаційно-телекомунікаційних систем, чіткого правового регулювання наслідків технічних збоїв, а також прозорості алгоритмічних механізмів і чіткого визначення меж їх використання у здійсненні правосуддя.

Отже, цифровізація здатна істотно посилити доступність та ефективність правосуддя, але лише за умови її підпорядкування процесуальним гарантіям. Межа допустимої технологізації проходить там, де цифровий інструмент перестає бути засобом реалізації права та починає визначати або обмежувати його зміст. Тому базовим орієнтиром сучасної судової реформи має стати принцип пріоритету справедливого процесу над технологічною доцільністю:

технологія може змінювати форму судочинства, але не повинна погіршувати або обмежувати стандарт судового захисту.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2026).

2. Логойда В. М. Problems of digitization of judicial proceedings in Ukraine. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 92. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.4 (дата звернення: 08.10.2026).

3. Крикун В. Б. Трансформація цивільного процесу в умовах цифровізації правосуддя. Сучасна доктрина права. 2026. № 2 (96). С. 72-79. URL: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2026-2-11935 (дата звернення: 08.10.2026).

4. Sereda O., Mamnitskyi V., Kornieva P., Cherevatenko I. New Steps of Digitalisation of Civil Justice in Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe. 2024. Vol. 7, № 1. P. 416-426. URL: https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.1-n000118 (дата звернення: 08.10.2026).

5. Strikaitė-Latušinskaja G. AI Systems in Judicial Decision-Making: Support vs. Supersede – The European Perspective. Access to Justice in Eastern Europe. 2025. Vol. 8, Spec. Issue. P. 15-31. URL: https://doi.org/10.33327/AJEE-18-8.S-c000163 (дата звернення: 08.10.2026).

Аргат Яна,
Білоцерківський національний аграрний університет,
доцент кафедри цивільно-правових наук,
к.ю.н.

ЕПОХА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Сучасна цивілізація функціонує в умовах глобальних викликів, які охоплюють екологічні, соціальні, технологічні та правові сфери. Їхній вплив має комплексний характер: він змінює психологічні механізми адаптації особистості та водночас трансформує правові системи, зокрема цивільне право. Наукове осмислення цих процесів потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує психологію та юриспруденцію[1;2].

Теоретико-методологічні засади: глобалізаційна парадигма (U. Beck, Z. Bauman) визначає сучасне суспільство як «суспільство ризику», де правові системи мають реагувати на непередбачувані виклики; психологія права розглядає норми не лише як формальні регулятори, а як інструменти впливу на поведінку та свідомість індивіда; цивільне право виступає базовим механізмом захисту прав людини в умовах кризових трансформацій.

Глобальні виклики та їхній вплив полягають в екологічній кризі яка формує нові правові інститути у сфері захисту довкілля та майнових прав. Цифровізація: породжує нові категорії цивільного права (електронні договори, цифрові активи). Міграційні процеси: змінюють структуру сімейних і майнових відносин, що потребує правового врегулювання. Військові конфлікти: актуалізують питання психологічної стійкості та правового захисту вразливих групах[3].

Дослідивши психологічний вимір, ми можемо виділити : резилієнтність як здатність особистості долати кризові ситуації. Соціальна психологія права: довіра до правових інститутів формується через колективні уявлення та цінності.

Психологічні механізми правосвідомості: визначають ефективність реалізації цивільних прав у період нестабільності[4].

Трансформація цивільного права вказує на захист прав людини: цивільне право стає ключовим інструментом забезпечення базових прав у кризових умовах. Майнові відносини: нові форми власності (інтелектуальна, цифрова) потребують правового закріплення. Сімейне право: глобальні виклики змінюють традиційні моделі сім'ї, що відображається у правових нормах. Міжнародна гармонізація: цивільне право інтегрується у систему міжнародних стандартів, особливо щодо прав дітей[5].

Взаємодія психології та цивільного права має важливе значення для механізмів правової проведінки людини, оскільки психологічні дослідження пояснюють поведінку учасників цивільних правовідносин[6]. Юридична практика враховує психологічні аспекти у справах щодо дітей, спадкування, сімейних конфліктів. Медіація як інститут цивільного права базується на психологічних механізмах комунікації та вирішення спорів[7].

Отже, в епоху глобальних викликів потреба в інтеграції психології та цивільного права в єдину наукову парадигму. Такий підхід забезпечує ефективний захист прав людини, сприяє формуванню правосвідомості та підвищує стійкість суспільства до кризових явищ.

Список використаних джерел:

1. Beck, U. *World Risk Society*. Cambridge : Polity Press, 1999. 240 p.

2.Bauman, Z. *Globalization: The Human Consequences*. New York : Columbia University Press, 1998. 160 p.

3.Фрейд, З. Психологія мас і аналіз Я. Київ : Основи, 1996. 224 с.

4. Гаро, Г. О. Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні. Харків : Фактор, 2020. 312 с.

5. Одоп'ян, Т. В. Особливості реалізації права на правову допомогу дітьми в цивільному процесі України // Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України. Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2018. С. 145–158.

6.Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (zakon.rada.gov.ua in Bing) (дата звернення: 14.10.2026).

7. Кабінет Міністрів України. Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року : розпорядження від 14 липня 2025 р. № 708-р // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-%D1%80#Text (zakon.rada.gov.ua in Bing) (дата звернення: 14.10.2026).

Великанова Марина,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
професор кафедри цивільного та господарського права
д.ю.н., професор

РЕАЛІЗАЦІЯ ESG-ПРИНЦИПІВ У ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОМУ ПРАВІ: ВІД ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ[1]

Принцип сталого розвитку та охорони довкілля (ESG-принцип) – є порівняно новим з точки зору його нормативного закріплення у ЦК України, хоча, безумовно, етичність, стійкість, прозорість та безпечність для довкілля і суспільства бізнесу вже давно сприймається як належна та усталена практика. Базовими для цього принципу є три складові: environmental (довкілля), social (соціальна відповідальність), governance (корпоративне управління). Тобто, виконання зобов'язань має бути екологічно та соціально відповідальним та базуватись на дотриманні етичних стандартів.

Варто зазначити, що досить довгий час зобов'язальне право існувало в парадигмі «права та обов'язки існують лише між сторонами зобов'язання», що базувалась на автономії волі та максимізації прибутку. Проте сучасна українська та зарубіжна доктрини починають переосмислювати межі свободи договору і однією із функцій договору вбачають управління глобальними суспільними ризиками. Зокрема, у літературі зазначається, що увага, яка приділяється справедливості та чесності у договорах, вже привела до значних змін у багатьох аспектах. Однак заклик до договірної справедливості зазвичай обмежується виправленням незбалансованих відносин між сторонами. Натомість поворот у бік екологічної стійкості передбачає не лише спробу захистити слабші договірні

[1] Матеріали тез відображають наукові результати автора, оприлюднені у монографії: Загальні засади приватного права : монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, М. М. Великанової. Київ : Юрінком Інтер, 2026. С. 179-214.

сторони, а – що є більш фундаментальним – передбачає зміну парадигми та зусилля переосмислити договори як регуляторні інструменти для управління складними соціальними проблемами, такими як захист екологічних ресурсів або обмеження викидів парникових газів. Акцент має бути зроблений не стільки на самому договорі (тобто на відносинах між сторонами), скільки на тому, що лежить поза ним (тобто на впливі, який сам договір має на третіх осіб – у широкому розумінні, що включає майбутні покоління – та на екосистему в цілому) [1].

25 липня 2024 року набрала чинності Директива щодо комплексної перевірки корпоративної стійкості (CSDDD), яка встановлює обов'язковий стандарт відповідальної ділової поведінки для великих компаній ЄС, а також для компаній поза межами ЄС, які забезпечують значний оборот на ринку ЄС. Вона вимагає від компаній виявляти та усувати ризики у сфері прав людини та охорони навколишнього середовища, а також запобігати та пом'якшувати негативні наслідки у своїх глобальних ланцюгах створення вартості [2].

У дослідженнях провідних європейських центрів наголошується, що у державах-членах існували різні види винятків у спеціальних законах, незалежно від того, чи були вони кодифіковані, наприклад, для захисту слабшої сторони договору або забезпечення критично важливих ресурсів. Прийняття Директиви щодо комплексної перевірки корпоративної стійкості створює правовий інструмент, який компанії, що підпадають під її дію, можуть використовувати для встановлення прав та обов'язків як для прямих, так і для непрямих договірних сторін у ланцюгу діяльності з метою захисту від фактичних та потенційних негативних наслідків для прав людини та довкілля. Директива розширює застосування вже відомих винятків та додає нові, щоб покласти зобов'язання на непрямих учасників ланцюга діяльності. Таким чином, директива слугує першим винятком lex generalis щодо принципу приватності договору в договорах між підприємствами. Якщо компанія не виконує свої зобов'язання відповідно до директиви, потенційні засоби правового захисту з точки зору цивільного права включають як публічно-правові, так і приватно-

правові засоби правового захисту, такі як договірні засоби правового захисту, а також можливість вимагати відшкодування збитків [3].

По суті це перетворює soft law (корпоративну соціальну відповідальність – CSR) на повноцінне hard law у межах класичного цивільного права. Договір перетворюється з інструмента виключно майнового збагачення на елемент в системі «зеленої» та соціальної відповідальності, яка може бути значно ефективнішою за державне регулювання. Диспозитивні інструменти договірного права забезпечують дотримання екологічних стандартів та сталого розвитку.

Джерела soft law – PECL, Принципах УНІДРУА (UNIDROIT) та DCFR – у чинній редакції здебільшого сфокусовані на класичному принципі автономії волі. Втім, враховуючи надзвичайну важливість принципів ESG, поступово відбувається їх інтеграція у ці джерела. Так, на восьмій сесії Робочої групи з міжнародних інвестиційних контрактів, яка відбулася в штаб-квартирі UNIDROIT у Римі з 19 по 21 січня 2026 року, обговорювався проект розділу про зміну обставин (включаючи стабілізацію/перегляд, істотну зміну обставин та форс-мажор), а також рекомендації, що містяться в проекті документа щодо сталого інвестування, включаючи належну перевірку сталого розвитку та необхідність постійного моніторингу сталого розвитку [4].

Отже, реалізація ESG-принципів у зобов’язальному праві має здійснюватися через: (а) екологізацію договорів – включення «зелених застережень» (Green clauses), розширення меж відповідальності за екологічні делікти (Environmental); (б) соціальну справедливість – контроль за недобросовісними стандартними умовами (порушення прав людини, дискримінація, недотримання справедливих умов праці) (Social); (в) прозорість управління – обов’язок розкриття інформації, що є однією із гарантій належного корпоративного врядування, боротьби з корупцією в комерційних контрактах (Governance).

Список використаних джерел:

1. Serafin Riccardo. he Road(s) to a Sustainable Contract Law: Three Approaches and Some Remaining Doubts. European Review of Private Law. 2026. Vol. 34. URL: https://iris.unito.it/handle/2318/2138955 (дата звернення 01.06.2026).

2. Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/eu-due-diligence-navigator-partner-countries/corporate-sustainability-due-diligence-directive-csddd_en (дата звернення 01.06.2026).

3. Holm, F. S., & Østergaard, K. The Corporate Sustainability Due Diligence Directive and the Doctrine of Privity of Contract. European Review of Private Law. 2025. Vol. 33(3). P. 575-602. URL: https://kluwerlawonline.com/api/Product/CitationPDFURL?file=Journals\ERPL\ERPL2025045.pdf (дата звернення 01.06.2026).

4. Eighth Session of the Working Group on International Investment Contracts. URL: https://www.unidroit.org/eighth-session-of-the-working-group-on-international-investment-contracts/ (дата звернення 01.06.2026).

Галайдюк Лідія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету, к.ю.н.

Воробйова Ангеліна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр»

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Останніми десятиліттями цифрова трансформація стрімко розвивається та впливає на безліч процесів у нашому житті. Криміналістика завжди була тісно пов’язана із технологіями, які допомагають виявляти сліди злочинів та правильно їх фіксувати. Зараз нові електронні інструменти суттєво спрощують роботу слідчих і додають багато сучасних можливостей для збору доказів.

Технологія пристроїв зараз така, що дозволяє розробникам вбудовувати різні датчики, процесори та пам’ять у невеликі електронні пристрої. Наявність будь-якого цифрового пристрою на місці події є новим завданням для слідчооперативних органів. Не тільки з точки зору їх ідентифікації та звернення, але й розуміння, яку цінність може мати інформація з цих пристроїв для ведення досудового розслідування та збору доказової бази. Експерти-криміналісти, які беруть участь у огляді місця злочину, часто бувають першими в ланцюжку розслідування та несуть відповідальність за забезпечення та виконання будьяких подальших дій для перевірки всіх “доступних” доказів, а також відповідають за те, щоб ці докази були вилучені та надані таким чином, щоб зберегти свою цінність. Важливо враховувати, щоб особа, яка відповідає за огляд місця події, при його огляді розпізнала наявність будь-яких цифрових пристроїв та

можливості, які ці пристрої можуть надати для подальшого ведення розслідування. Переконатися, що вони вилучені належним чином, щоб надалі полегшити їхнє дослідження [1, с. 106].

Застосування штучного інтелекту є одним із перспективних напрямів розвитку сучасної криміналістики. Завдяки ШІ можливо автоматизувати обробку великої кількості інформації, наприклад ідентифікувати схожі правопорушення за характеристиками, розпізнавати обличчя та відбитки пальців правопорушників, а також виявляти підозрюваних у місцях масового скупчення людей [2, с. 80]. У криміналістиці інструменти ШІ активно використовуються для генерації та надання експертних оцінок у межах судової експертизи, проведення ДНК-аналізу та практики судової експертизи [2, с. 81]. Важливо зазначити, що штучний інтелект змінить розслідування, але не замінить слідчих, оскільки його роль є еволюційною, а не елімінативною. У майбутньому ШІ слугуватиме мультиплікатором сили, що підвищує ефективність, масштаб та точність роботи слідчих, водночас залишаючи судження, відповідальність та юридичний захист міцно в руках людини.

Попри всі позитивні можливості й потенціал штучного інтелекту, останнім часом такими технологіями дедалі частіше послуговуються злочинці, винаходячи нові способи злочинної діяльності і з використанням новітніх технологій штучного інтелекту. Тому штучний інтелект як останнє наукове досягнення потребує нових криміналістичних ідей і методів, пов’язаних із його використанням у боротьбі зі злочинністю [3, с. 108]. Водночас існує ризик настання негативних наслідків через збої та упередженість алгоритмів. Юридична відповідальність у разі помилок або порушень прав людини, викликаних рішеннями автоматизованих систем, також залишається неврегульованою і є важливим питанням для обговорення [2, с. 81].

Інноваційні технології сьогодні виступають одним із головних чинників розвитку криміналістики в умовах воєнного стану, дозволяючи підвищувати швидкість, точність та ефективність збору, фіксації та аналізу доказів [4, с. 59].

Так 3D-сканери, надані міжнародними партнерами, були використані для документування місць вчинення військових кримінальних правопорушень.

Суттєву допомогу українським криміналістам та судовим експертам надають фахівці з Франції, Іспанії, Словаччини. Польща надала Україні лазерні сканери "Z+F Imager 5016" для фіксування в 3D-моделі наслідків ракетних ударів по житлових будинках та критичній інфраструктурі (виробничим підприємствам, електростанціям, нафтопереробним заводам, мостам), документування пошкоджень багатоквартирних будинків, вулиць, торгових центрів, також фіксація наслідків артилерійських обстрілів та бомбардувань [3, с. 17].

Крім того, не лише спеціальне обладнання, а й звичайне користування цифровими технологіями у побутовому житті може допомогти слідчим відтворити деталі злочину. Так дані з мобільного пристрою та розумного годинника допомогли розкрити вбивство в Греції. Чоловік убитої дівчини заявив, що до їхнього будинку увірвалися грабіжники, зв'язали його та вбили його дружину. В результаті проведення розслідування з'ясувалося, що дані годинника вбитої дівчини показували, що її серце ще билося, в той час, коли її чоловік стверджував, що вона була вбита. Також датчики активності в телефоні чоловіка показали його пересування по дому в той час, коли він стверджував, що був зв'язаний. Це лише один з випадків, коли слідчим органам вдалося розкрити злочин з використанням даних гібридних пристроїв [1, с. 107].

Таким чином, застосування цифрових технологій, штучного інтелекту та щоденних розумних пристроїв стрімко змінює криміналістику, розширюючи можливості збору доказів і розслідування злочинів. Разом із тим, як зазначено у дослідженні, ця сфера потребує подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Перцев Р. В. ВИКОРИСТАННЯ «РОЗУМНИХ» ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ. Криміналістика і судова експертиза. 2022. № 67. С. 104–113. URL: https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.12 (дата звернення: 01.10.2026).

2. Галайдюк Л. Ю. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. Європейські перспективи, 2025, 4: 78-85. URL: https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.12 (дата звернення: 01.10.2026).

3. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі : наук.-практ. посібник : електрон. наук. вид. / [Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків : Право, 2023. – 116 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20494 (дата звернення: 01.10.2026).

4. Галайдюк Л. Ю. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Право. UA, 2025, 4: 53-61. URL: https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.12 (дата звернення: 01.10.2026).

Галайдюк Лідія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету, к.ю.н.

Тарабанчук Катерина,
Національний університет біоресурсів і природокористування,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр»

ВЕТЕРАНСЬКІ ГО І ДЕРЖАВА: ДЕ ЗАКІНЧУЄТЬСЯ БЮРОКРАТІЯ І ПОЧИНАЄТЬСЯ ДОПОМОГА

Перехід до системної ветеранської політики закріплено Стратегією ветеранської політики до 2030 року, яка передбачає підтримку ветеранів, їх соціальну та професійну інтеграцію і взаємодію держави із суспільством [1]. Важливе значення має також Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя до 2033 року, що передбачає координацію органів державної влади, місцевого самоврядування та інших залучених суб'єктів [2].

У цих відносинах можна виокремити два напрями: отримання ветеранами адміністративних і соціальних послуг та співпраця держави з громадськими організаціями. Останні є не лише отримувачами підтримки, а й партнерами у виконанні суспільно важливих завдань. Зокрема, у 2024 році Мінветеранів відновило конкурсні програми для ГО із поданням заявок через систему «Е-Конкурси» платформи «ВзаємоДія» [3]. Фінансування відповідних заходів регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 263 від 08.03.2024 [4].

Водночас виникає питання співвідношення контролю та бюрократії. Перевірка використання бюджетних коштів є необхідною, зокрема наказ Мінветеранів № 198 від 26.06.2024 визначає порядок перевірки достовірності

відомостей у конкурсних пропозиціях ветеранських об’єднань [5]. Проте вимоги мають бути пропорційними меті: надмірна документація, повторне подання однакових відомостей і тривалі процедури особливо ускладнюють роботу невеликих організацій та відволікають їх від допомоги ветеранам.

Б. Г. Торохтій звертає увагу на важливість удосконалення державної підтримки ветеранів, електронної взаємодії та використання державних реєстрів для скорочення процедур [6]. Отже, ГО можуть допомагати ветеранам орієнтуватися в адміністративних процесах, однак не повинні підміняти компетентні органи, які ухвалюють остаточні рішення. Дослідження інституційної спроможності держави у сфері ветеранської політики також порушує питання належного організаційного забезпечення цієї сфери [7].

Оптимальною є партнерська модель: держава встановлює правила, стандарти та забезпечує фінансові й організаційні умови, а ветеранські ГО допомагають реалізовувати політику на рівні громад. Її основою має стати принцип одноразового подання інформації: якщо відомості вже є в державних реєстрах, вимагати їх повторно без потреби недоцільно. Цифровізація повинна не просто переводити паперові процедури в електронний формат, а забезпечувати обмін даними між органами влади, зменшувати кількість документів і пришвидшувати рішення.

Взаємодія держави та ветеранських ГО має ґрунтуватися на п’яти принципах: пропорційності адміністративних вимог; одноразового подання інформації; прозорості критеріїв фінансування й оцінювання проєктів; партнерської участі ветеранів у формуванні програм; орієнтації на реальний результат для ветерана. Такий підхід узгоджується з потребою прозорих процедур і належного адміністративно-правового забезпечення реінтеграції [8; 11]. В умовах воєнного стану держава також повинна гарантувати захист прав і доступність соціальної та правової допомоги [9].

Окремої уваги потребує територіальна доступність послуг. За оглядом НІСД, у громадах розвиваються ветеранські простори, соціальні й інформаційні послуги, підтримка працевлаштування, перенавчання та підприємництва

ветеранів [10]. Тому держава має встановлювати єдині стандарти й гарантії, а місцева влада та громадські організації - адаптувати допомогу до потреб конкретної громади.

Ветеранські ГО є важливими партнерами держави у правовій і соціальній підтримці ветеранів та представництві їхніх інтересів. Основною проблемою залишається розрив між цілями ветеранської політики й адміністративною практикою: дублювання документів, складні процедури та недостатня міжвідомча взаємодія можуть перетворювати механізм допомоги на перешкоду.

Межу між бюрократією і допомогою слід визначати за необхідністю та пропорційністю процедур і їхнім реальним результатом. Для вдосконалення системи потрібні спрощення державної підтримки, електронний обмін даними, чіткий розподіл повноважень, єдині стандарти послуг і залучення ветеранських ГО до формування та оцінювання програм. Отже, необхідний перехід від моделі «держава контролює - громадська організація звітує» до партнерства, у якому держава створює умови, а громадянське суспільство допомагає досягати практичного результату.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1209-2024-р (дата звернення: 07.10.2026).

2. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1350-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1350-2024-р (дата звернення: 07.10.2026).

3. Міністерство у справах ветеранів України. Мінветеранів оголошує конкурс для громадських організацій. 2024. URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/minveteraniv-ogoloshue-konkurs-dlya-gromadskih-organizatsiy (дата звернення: 07.10.2026).

4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з формування позитивного образу ветеранів війни, виготовлення бланків посвідчень та нагрудних знаків, розвитку ветеранського руху, вшанування пам'яті Захисників та Захисниць України, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 08.03.2024 № 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/263-2024-п (дата звернення: 07.10.2026).

5. Про затвердження Порядку проведення конкурсною комісією Міністерства у справах ветеранів України перевірки достовірності інформації, наведеної в конкурсній пропозиції, що подається громадським об'єднанням ветеранів війни : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 26.06.2024 № 198. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1097-24 (дата звернення: 07.10.2026)

6. Торохтій Б. Г. Сучасний стан та шляхи вдосконалення державної підтримки ветеранів/ветеранок та членів їх сімей в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Т. 1, № 93. С. 182–187. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.27. (дата звернення: 07.10.2026).

7. Національний інститут стратегічних досліджень. Посилення інституційної спроможності держави у сфері ветеранської політики. 21.11.2025. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/posylennya-instytutsiynoyi-spromozhnosti-derzhavy-u-sferi (дата звернення: 07.10.2026).

8. Торохтій Б. Г. Реінтеграція ветеранів як стратегічна мета державної ветеранської політики: адміністративно-правовий вимір. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Т. 1, № 94. С. 108–112. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.14. (дата звернення: 07.10.2026).

9. Галайдюк Л., Стасюк Н. Заходи держави щодо захисту прав дітей на території України в умовах воєнного стану. Law. Human. Environment. 2023. Vol. 14, No. 3. P. 79–90. URL: https://environmentalscience.com.ua/en/journals/tom-14-3-

2023/zakhodi-derzhavi-shchodo-zakhistu-prav-ditey-na-teritoriyi-ukrayini-v-umovakh-voyennogo-stanu (дата звернення: 07.10.2026).

10.Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд ветеранської політики в територіальних громадах (серпень 2026 р.). 23.09.2026. URL: https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-veteranskoyi-polityky-v-terytorialnykh-hromadakh-serpen-2026-r (дата звернення: 07.10.2026).

11. Golovko, L., Yara, O., Uliutina, O., Kondratiuk, T., Halaidiuk, L. Responsibility in the Field of Providing Medical Services: The Experience of Slovakia. Revista de la Universidad del Zulia. 2023. Vol. 14, No. 40. P. 351–360. DOI: https://doi.org/10.46925//rdluz.40.20. URL: https://produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/40072/45458 (дата звернення: 18.10.2026).

Галинська Каріна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
асистент кафедри фінансового права,
к.ю.н.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСУВАННЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Правові умови міжнародного фінансування відбудови визначають коло одержувачів, порядок розподілу ресурсів, відповідальність за їх використання та порядок перевірки результатів. Тому оцінка допомоги потребує з'ясування правової природи кожного інструменту.

Мета дослідження — розмежувати форми міжнародного фінансування відбудови та визначити правові умови їх застосування.

Грант є безповоротним фінансуванням за умови дотримання правил донора. Одержувач має дотримуватися цільового призначення коштів, документувати витрати та звітувати про результати. Якщо грант надходить до бюджету, до умов донора додаються бюджетні процедури. Безповоротність не усуває наслідків неправомірного використання коштів.

Кредит передбачає обов'язок повернення коштів. Для його правової оцінки мають значення особа позичальника, валюта, строк погашення, вартість обслуговування, порядок вибірки коштів та умови закупівлі. Пільговий характер позики зменшує вартість проєкту, але не усуває боргове зобов'язання. Бюджетна підтримка, своєю чергою, визначає канал надходження та використання фінансування через бюджетну систему. Вона може надаватися як у формі гранту, так і позики; ототожнення цих понять приховує відмінності у впливі фінансування на державний борг.

Інвестиція спрямована на створення або відновлення активу й передбачає економічний інтерес інвестора. Гарантія забезпечує виконання зобов'язання або покриття визначеного ризику; рішення про її надання потребує оцінки можливих

майбутніх зобов’язань гаранта. Поєднання інвестицій і гарантій має значення для інфраструктурних проєктів в умовах воєнних ризиків [1].

Міжнародна технічна допомога має інше призначення: вона забезпечує підготовку проєктної документації, експертний супровід, навчання фахівців і розвиток інформаційних систем. Її результат не завжди виражається в надходженні коштів безпосередньо до бюджету, проте створює передумови для залучення грантів та інвестицій. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги визначено постановою Кабінету Міністрів України № 153 [2].

Загальною правовою основою співпраці України з Європейським Союзом є Угода про асоціацію [3]. Спеціальний механізм підтримки відновлення встановлює Регламент (ЄС) 2024/792, яким створено Ukraine Facility [4]. Програма поєднує підтримку виконання Плану України, інвестиційний механізм і технічну допомогу. Ці складові розрізняються за одержувачами, умовами використання ресурсів і способами контролю. План України конкретизує реформи й інвестиційні заходи, з виконанням яких пов’язана підтримка [5].

Рамкова угода між Україною та ЄС установлює спеціальні правила реалізації фінансування за Ukraine Facility, зокрема щодо захисту фінансових інтересів Союзу та перевірки використання коштів [6]. Отже, правовий механізм програми охоплює два взаємопов’язані обов’язки: належно використати отриманий ресурс і виконати погоджені заходи. Н. Якимчук, Ю. Житник і В. Савенкова обґрунтовують необхідність належного регулювання бюджетних операцій із коштами ЄС та забезпечення видимості їх використання [7].

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями здійснюється на підставі участі України у відповідних інституціях та умов конкретних угод [8]. Саме угода визначає одержувача фінансування, допустимі витрати, процедури вибірки коштів, закупівель, перевірок і, за наявності позики, її повернення. Одна організація може застосовувати різні інструменти підтримки, тому правовий режим проєкту слід визначати за змістом її зобов’язань, а не лише за статусом кредитора чи донора.

Для територіальних громад залучення допомоги потребує спроможності підготувати проєкт і виконати умови фінансування. В. Красилюк пов’язує результативність допомоги деокупованим громадам з їхньою інституційною спроможністю та сталими партнерствами [9, с. 53–61]. Контроль має охоплювати правомірність витрат і відповідність відновленого об’єкта потребам громади.

Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки [10] визначає орієнтири для узгодження бюджетного планування, управління публічними інвестиціями та контролю за використанням коштів відбудови. Її реалізація потребує належного правового забезпечення процесу міжнародного фінансування: нормативного визначення повноважень учасників, процедур відбору проєктів і розподілу ресурсів, умов виконання зобов’язань та порядку подання звітності. Таке регулювання має забезпечувати простежуваність коштів від встановлення потреби й вибору фінансового інструменту до виконання проєкту та оцінювання його результату. Це дає змогу визначати відповідальних суб’єктів на кожному етапі, розмежовувати бюджетні й договірні ризики та встановлювати зв’язок між використаними ресурсами і досягнутим суспільно значущим результатом.

Список використаних джерел:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development. Exploring Financing Mechanisms for Ukraine’s Infrastructure Reconstruction. Paris : OECD Publishing, 2026. DOI: https://doi.org/10.1787/380300a9-en.

2. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF (дата звернення: 28.09.2026).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 28.09.2026).

4. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj/eng (дата звернення: 28.09.2026).

5. Про схвалення Плану України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80 (дата звернення: 28.09.2026).

6. Рамкова угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility : міжнародний документ від 21.05.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-24 (дата звернення: 28.09.2026).

7. Якимчук Н. Я., Житник Ю. В., Савенкова В. Г. Правові засади залучення бюджетних коштів та коштів ЄС на здійснення «зеленого» переходу енергетичного сектору економіки та реалізацію проєктів (програм) в сфері енергоефективності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Т. 3, № 84. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.36.

8. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій : Закон України від 03.06.1992 № 2402-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12 (дата звернення: 28.09.2026).

9. Красилюк В. Ф. Моделі міжнародної допомоги для розвитку деокупованих територіальних громад: стратегічні підходи та практики. *Політичне життя.* 2025. № 4. С. 53–61. DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.4.8.

10. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 № 217-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/217-2026-%D1%80 (дата звернення: 28.09.2026).

Герасименко Олександр,
Університет економіки та права «КРОК»,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
голова Ради молодих учених,
PhD

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У МОДЕРНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У роботі здійснено аналіз теоретико-правових та практичних аспектів модернізації юридичної освіти в Україні крізь призму правової доктрини Європейського Союзу в контексті набуття державою статусу кандидата на членство в ЄС. Досліджено нормативно-правовий фундамент забезпечення права на якісну вищу правничу освіту на основі національного законодавства та міжнародних актів. Виокремлено ключові системні виклики сучасної реформи. Наголошено на важливості забезпечення академічних свобод, утвердження принципів доброчесності та балансу теорії і практики для інтеграції вітчизняної вищої школи в європейський правовий простір.

Ключові слова: юридична освіта, правова доктрина ЄС, верховенство права, євроінтеграція, acquis, академічна свобода, академічна доброчесність.

Вступ. Реформа юридичної освіти в Україні є одним із ключових викликів на шляху до формування якісної правової системи, забезпечення справедливого правосуддя, а також захисту прав і основоположних свобод людини. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає багаторівневих трансформацій, де фундаментальним підґрунтям постає модернізація підготовки правників відповідно до стандартів acquis communautaire.

Постановка проблеми. Стрімке зближення України з правовим полем ЄС виявило глибоку системну суперечність між новими геополітичними зобов'язаннями держави та застарілою архітектурою вітчизняної вищої школи. Сьогодні якість підготовки правників безпосередньо впливає на спроможність

України успішно адаптувати та імплементувати acquis, проте сама система юридичної освіти тривалий час залишається інертною та деформованою через надмірну комерціалізацію, розпорошеність освітньої мережі та розмитість стандартів. З огляду на це, виникає нагальна науково-практична потреба переосмислити критерії оцінки якості правничої освіти через призму європейських стандартів. Центральним викликом є розробка та впровадження такої моделі реформи, яка дозволить подолати інституційний опір, викорінити деструктивні чинники вступу й навчання та трансформувати українські юридичні факультети у середовище критичного мислення та академічної незалежності.

Виклад основного матеріалу. Фундамент цього процесу базується на національних та міжнародних правових стандартах. Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. [1].

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про освіту» кожен має право на якісну та доступну освіту, що включає право здобувати її впродовж усього життя. [2].

Відповідно до статті 4 Закону України «Про вищу освіту» кожен має право на вищу освіту. Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством. Громадяни України вільні у виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і освітньої програми. [3].

Ці положення повною мірою корелюють із міжнародно-правовими актами. Статтею 26 Загальної декларації прав людини визначено: «Кожна людина має право на освіту, вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного». [4]. Відповідно до статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права «вища освіта повинна бути зроблена

однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти». [5].

Водночас в умовах євроінтеграції категорія «доступності» освіти має розглядатися у нерозривному зв'язку з її «якістю», що вимагає імплементації правової доктрини Європейського Союзу в архітектуру вітчизняної правничої школи.

У цьому контексті правова доктрина Європейського Союзу чітко розмежовує класичну цивільну вищу освіту та специфічне професійне навчання для відомчих правоохоронних органів. Загальноєвропейська практика базується на принципах непорушності інституційної та академічної автономії університетів, що повністю виключає прояви мілітаризації чи службової субординації в навчальному процесі. За такої моделі заклад вищої освіти розглядається як простір вільного інтелектуального пошуку та формування незалежної правової свідомості майбутніх суддів, адвокатів і прокурорів, здатних діяти безсторонньо та незалежно від будь-якого державного чи відомчого тиску. Цей доктринальний підхід деталізовано й у профільних актах Ради Європи, зокрема в Рекомендаціях Комітету Міністрів про свободу професійної діяльності адвоката № R(2000)21, про роль публічного обвинувача в системі кримінальної юстиції № R(2000)19, про відповідальність держави за вищу освіту та наукові дослідження № R(2007)6, а також № R(2000)8 про дослідницьку місію університетів.

Новим концептуальним етапом цієї трансформації стало Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, яким схвалено Дорожню карту з питань верховенства права. Це комплексний стратегічний документ, що визначає пріоритетні реформи у сферах правосуддя, боротьби з корупцією, основоположних прав, а також юстиції, свободи та безпеки. Він є формальним зобов'язанням України щодо впровадження системних реформ у межах вступу до ЄС, де держава повинна досягнути 124 стратегічних результатів, виконавши 530 заходів. [6].

Одним із вирішальних кроків на шляху адаптації національної системи підготовки кадрів до європейських стандартів стало окреслення ключових проблем реформи правничої освіти в зазначеній Дорожній карті. На виконання вимог європейської інтеграції та гармонізації з Міжнародною стандартною класифікацією освіти (ISCED-F 2013), урядом у 2024 році ухвалено нову редакцію переліку галузей знань і спеціальностей, за якими з 2025 року здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. [7].

На сьогодні підготовка правників в Україні традиційно здійснюється за двома суміжними спеціальностями – D8 «Право» та D9 «Міжнародне право». Водночас ключовий доктринальний виклик полягає у необхідності чіткого розмежування підготовки класичних юристів від навчання фахівців для органів правопорядку за спеціальністю K9 «Правоохоронна діяльність».

Правнича освіта у демократичних державах ґрунтується на академічній свободі та етичних стандартах правника (професійна незалежність, безсторонність та високі моральні чесноти).

Важливою рекомендацією є те, що процеси підготовки правників мають залишатися абсолютно прозорими як для професійного середовища, так і для суспільства в цілому, незалежно від відомчого підпорядкування чи форми власності закладів вищої освіти. Проте на шляху до забезпечення цієї прозорості та високої якості освітніх послуг вітчизняна вища школа стикається із низкою деструктивних чинників.

Серед основних проблем якості правничої освіти та інституційного доступу до професії слід виокремити:

недосконаліть процедур вступу на юридичні факультети закладів вищої освіти, що не завжди гарантує відбір найбільш мотивованих та здатних до навчання абітурієнтів;

тривалу відсутність єдиної комплексної національної концепції розвитку юридичної освіти;

неефективність існуючої системи та надмірну розгалуженість мережі закладів освіти, які здійснюють підготовку майбутніх правників.

Усунення цих недоліків вимагає впровадження якісного, системного та збалансованого підходу, який гармонізує теоретичну базу та прикладні аспекти юридичної науки, що відіграє вирішальну роль у формуванні професійних компетентностей сучасних фахівців у галузі права.

Важливим практичним інструментом подолання окреслених системних викликів та активізації інтелектуального потенціалу є профільні науково-просвітницькі ініціативи. Показовим прикладом цього став щорічний Всеукраїнський молодіжний конкурс «Юридична освіта майбутнього», заснований у 2022 році Інститутом політико-правових та релігійних досліджень спільно з Радою молодих юристів України.

Ця платформа безпосередньо спрямована на системне залучення здобувачів освіти, молодих науковців та практиків до спільного напрацювання стратегічних орієнтирів модернізації та розвитку вищої правничої школи. Конкурс виступає ефективним інструментом інтелектуального моделювання та майданчиком для генерації ідей щодо цифровізації освітнього процесу, усунення корупційних ризиків, підвищення стандартів академічної доброчесності, впровадження інноваційних методик викладання, а також подолання розриву між класичною університетською теорією та динамічними запитами сучасного юридичного ринку. Подібні ініціативи підтверджують, що реформа юридичної освіти в Україні є не лише наслідком виконання зовнішніх зобов'язань перед Європейським Союзом, а й результатом глибокого внутрішнього ціннісного запиту нової генерації фахівців. [8].

Висновки. Таким чином, правова доктрина Європейського Союзу відіграє фундаментальну трансформаційну роль у процесі модернізації юридичної освіти в Україні та утвердження академічної автономії. В умовах набуття Україною статусу кандидата та проходження активного переговорного процесу щодо вступу до ЄС, підготовка правників нового покоління стає обов'язковою передумовою для успішної адаптації національного законодавства, імплементації acquis та повноцінної інтеграції України в єдиний європейський правовий простір.

Модернізація національної правничої школи має спиратися на прозорість, високі етичні стандарти та активне залучення молодіжної наукової спільноти до формування нової архітектури вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.09.2026)
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 25.09.2026)
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
4. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.09.2026)
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966; ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 25.09.2026)
6. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 25.09.2026)
7. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 1021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.09.2026)

8. Всеукраїнський молодіжний конкурс «Юридична освіта майбутнього» : оголошення про конкурс від 02.01.2023 Міністерство молоді та спорту України : офіційний вебпортал. URL: https://mms.gov.ua/events/vseukrainskyi-molodizhnyi-konkurs-iurydychna-osvita-maibutnoho (дата звернення: 25.09.2026).

Головій Людмила,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного
та фінансового права,
к.ю.н., доцент

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Сучасний розвиток технологій призвів до активного впровадження штучного інтелекту (ШІ) у різні сфери, зокрема й у юридичну практику. Правники дедалі частіше використовують інструменти ШІ для аналізу судової практики, підготовки документів тощо. Такі системи здатні підвищити ефективність і швидкість роботи юриста. Водночас застосування ШІ породжує нові виклики [1, с 319].

Саме використання ШІ не заборонене і не засуджується. Проблема виникає, коли юрист перестає контролювати результат і передає системі функції, які має виконувати сам. Тому питання сьогодні не в тому, чи можна користуватися ШІ, а в тому, за яких умов це залишається професійно відповідальним. Штучний інтелект давно перестав бути для юристів експериментом — його використовують для пошуку інформації, аналізу документів і підготовки процесуальних паперів. Але без належної перевірки це несе реальний ризик: вигадані факти чи посилання на неіснуючі судові рішення вже призводили до звинувачень у зловживанні процесуальними правами та неповазі до суду — і це не гіпотетика, а практика українських судів останніх років виклики [2].

Дедалі частіше постають питання етичного та відповідального використання ШІ у процесі судового врегулювання спорів, і вже з’являються неоднозначні позиції щодо допустимості посилань на результати, згенеровані ШІ. Так, у справі № 925/200/22 Касаційний господарський суд Верховного суду

розглянув ситуацію, коли представник позивача подав заяву про роз'яснення судового рішення, посилаючись на відповіді, згенеровані ChatGPT. Суд визнав це зловживанням процесуальними правами та залишив заяву без розгляду. Суд підкреслив, що використання ШІ без належного розуміння його можливостей може підірвати довіру до судової системи та є виявом неповаги до суду [3]. Однак в окремій думці судді зазначено, що саме по собі посилання на інформацію, згенеровану ШІ, не може визнаватися зловживанням процесуальними правами, якщо відсутні інші обставини, що свідчать про недобросовісні дії. Суддя вважає, що заявник не виявив неповагу до суду, а прагнув з'ясувати та уточнити окремі висновки суду. Цей прецедент підкреслює необхідність обережного та етичного підходу до використання ШІ в правничій діяльності [4, с. 24].

Правнику слід пам'ятати і про такий ризик під час використання систем ШІ як «галюцинації ШІ» - видача вигаданої або неточної, неправдивої інформації. ШІ не є безпомилковим та може надавати неправдиву інформацію або навіть неіснуючу, тому правнику важливо його сприймати як інструмент, і завжди перевіряти надану їм інформацію та просити вказати посилання на першоджерела, з яких були взято дані [4, с.25].

Отже, використання штучного інтелекту є закономірним наслідком цифровізації та відкриває нові можливості для підвищення ефективності роботи. Водночас використання ШІ правником потребує виваженого підходу з дотриманням принципів професійної відповідальності, оскільки беззастережна довіра до результатів, згенерованих ШІ, та їх використання без належної фахової перевірки можуть створювати серйозні репутаційні й етичні ризики. Штучний інтелект є лише допоміжним інструментом у руках правника і не може замінити його фахове судження.

Список використаних джерел:

1. Бандурка С. Правові та етичні аспекти використання штучного інтелекту адвокатом у розв'язанні приватноправових спорів. *Збірник наукових праць*

«Приватне право і підприємництво». 2025. Випуск 25. С.318-322. URL: https://ppp-journal.kiev.ua/archive/2025/35.pdf (дата звернення: 11.10.2026).

2. ШІ у роботі юриста: судова практика, ризики та відповідальне використання. URL: https://ligazakon.net/blog/shtuchnyi-intelekt-dlia-yurystiv/ (дата звернення: 11.10.2026).

3. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08.02.2024 у справі № 925/200/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639 (дата звернення: 11.10.2026).

4. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/fcf6c498e0a9f57e7a8521ff9833372d.pdf (дата звернення: 11.10.2026).

Горєлова Вероніка,
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
к.ю.н., доцент

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасна правнича освіта розвивається в умовах трансформації юридичної професії, цифровізації суспільних відносин, активного впровадження технологій LegalTech та поширення інструментів штучного інтелекту. Ці процеси змінюють способи пошуку й аналізу правової інформації, підготовки юридичних документів, професійної комунікації та здійснення правничої діяльності. Відповідно, модернізація правничої освіти має передбачати не лише оновлення змісту освітніх програм, а й формування у здобувачів компетентностей, необхідних для роботи в цифровому правовому середовищі.

Важливою нормативною основою підготовки правників в Україні є стандарти вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти [1; 2]. Вони визначають основні вимоги до компетентностей і результатів навчання здобувачів. Водночас динамічний розвиток юридичної професії зумовлює необхідність постійного оновлення освітніх програм з урахуванням технологічних, соціальних та професійних змін.

Цифрова трансформація правничої діяльності безпосередньо впливає на зміст підготовки майбутніх правників. Сучасна юридична практика передбачає використання електронних баз законодавства і судових рішень, систем електронного правосуддя, цифрових сервісів, інструментів автоматизованого аналізу документів та інших технологічних рішень. У таких умовах традиційного засвоєння нормативного матеріалу недостатньо. Правник має вміти знаходити, перевіряти, систематизувати та критично оцінювати правову інформацію, а

також використовувати цифрові інструменти для вирішення професійних завдань.

Важливим напрямом модернізації є впровадження в освітній процес юридичної аналітики. Формування відповідних навичок дає змогу здобувачам системно аналізувати нормативно-правові акти, судову практику, правові позиції, фактичні обставини справ та інші джерела правової інформації. Юридична аналітика сприяє розвитку критичного мислення, уміння формулювати правову проблему, визначати релевантні джерела та обґрунтовувати правову позицію.

Окремого значення набуває використання технологій LegalTech. Їх інтеграція в юридичну освіту дає змогу наблизити навчальний процес до сучасної практики юридичної професії. Здобувачі можуть отримувати практичний досвід роботи з цифровими правовими ресурсами, електронними документами, системами пошуку правової інформації, інструментами аналізу судової практики та іншими технологічними рішеннями. Це сприяє формуванню цифрової компетентності правника та підвищує його готовність до професійної діяльності.

Водночас особливого підходу потребує використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Міжнародні рекомендації наголошують на необхідності людиноцентричного, безпечного, етичного та відповідального використання генеративного штучного інтелекту в освіті. Зокрема, увага приділяється захисту персональних даних, академічній доброчесності, перевірці достовірності отриманих результатів та розвитку відповідних компетентностей учасників освітнього процесу [3]. Для правничої освіти ці вимоги мають особливе значення, оскільки помилки, неточності або некритичне використання результатів роботи штучного інтелекту можуть безпосередньо впливати на якість правового аналізу.

Європейський підхід також передбачає розвиток цифрових компетентностей як складової модернізації освіти. План дій Європейського Союзу щодо цифрової освіти на 2021–2027 роки орієнтований на формування

якісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти, а також адаптацію національних систем освіти до цифрової епохи [4]. Ці підходи є актуальними і для правничої освіти, оскільки сучасний правник працює на перетині права, інформаційних технологій та цифрових комунікацій.

Модернізація правничої освіти водночас не повинна зводитися виключно до технологізації навчання. Фундаментальна правнича підготовка залишається основою професійної компетентності. Здобувач повинен розуміти принципи права, уміти здійснювати правову кваліфікацію, тлумачити правові норми, аналізувати судову практику та застосовувати законодавство до конкретних правових ситуацій. Цифрові інструменти мають доповнювати ці компетентності, а не замінювати професійне юридичне мислення.

Важливим завданням є також посилення практичної складової правничої освіти. Освітній процес доцільно орієнтувати на роботу з практичними кейсами, моделювання судових та переговорних процедур, підготовку процесуальних і договірних документів, аналіз судової практики та вирішення комплексних правових ситуацій. Поєднання практичної підготовки з використанням цифрових технологій дає змогу створити умови, максимально наближені до сучасної юридичної практики.

Не менш важливим напрямом залишається формування професійної етики та академічної доброчесності. Використання цифрових технологій і штучного інтелекту створює нові можливості для навчання, але водночас породжує ризики академічного плагіату, некритичного використання автоматично сформованої інформації, порушення конфіденційності та неналежного використання персональних даних. Тому здобувачі мають не лише знати можливості цифрових інструментів, а й розуміти межі їх допустимого застосування.

Перспективним напрямом є посилення міждисциплінарності правничої освіти. Сучасний правник повинен взаємодіяти з фахівцями у сфері інформаційних технологій, економіки, управління та аналітики даних. Відповідно, освітні програми можуть передбачати дисципліни та освітні компоненти, пов’язані з юридичною аналітикою, LegalTech, цифровим правом,

захистом даних, штучним інтелектом та цифровою трансформацією правової системи.

Отже, модернізація правничої освіти в Україні має здійснюватися на основі поєднання фундаментальної юридичної підготовки, практичних навичок, цифрових та аналітичних компетентностей. Особливого значення набуває інтеграція юридичної аналітики, LegalTech та інструментів штучного інтелекту в освітній процес за умови дотримання принципів академічної доброчесності, професійної етики, захисту даних та відповідального використання технологій. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку європейської освіти та сприяє підготовці правника, здатного ефективно працювати в умовах цифрової трансформації правової системи.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 644 (зі змінами). URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-081-pravo-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 07.10.2026).

2. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 643 (зі змінами). URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-081-pravo-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 07.10.2026).

3. Miao F., Holmes W. Guidance for generative AI in education and research. Paris : UNESCO, 2023. URL: https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research (дата звернення: 07.10.2026).

4. Digital Education Action Plan 2021–2027. European Commission. URL: https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions (дата звернення: 07.10.2026).

Горіславська Інна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
к.ю.н, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЗА ДОГОВОРОМ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ: СУДОВА ПРАКТИКА

В умовах військового та поствоєнного відновлення, що характеризуються масовим руйнуванням критичної інфраструктури та необхідністю швидкого будівництва фортифікаційних споруд, існуюча доктрина та законодавство про земельний сервітут виявляються недостатньо гнучкими та оперативними. Договір земельного сервітуту є найбільш гнучким правовим інструментом для швидкого вирішення критичних викликів у період відбудови, оскільки він дозволяє балансувати публічні інтереси та право приватного власника. Особливе місце в системі речових прав займають речові права на чуже майно, сутність яких полягає у наданні певного обсягу правомочностей щодо речі особі, яка не є її власником. Таке обмежене панування дозволяє оптимально розподілити корисні властивості речі між власником та іншими суб'єктами, забезпечуючи баланс інтересів у сферах землекористування, агровиробництва, інфраструктурного розвитку та природокористування. Одне із важливих питань полягає у необхідності негайного встановлення (або примусового припинення) публічних сервітутів для відновлення енергомереж, газопроводів та транспортних шляхів в інтересах суспільної необхідності [1, с. 420].

Важливим є питання щодо виділення та правового оформлення земельних ділянок на яких розміщуються об'єкти інженерної інфраструктури у межах окремої територіальної громади, декількох громад чи цілого регіону. Будівництво нових та реконструкція (відновлення після бойових дій) таких

об’єктів вимагає не лише окремих земельних ділянок, але й додаткових для облаштування охоронних зон [2].

Договір сервітуту забезпечує пропорційність обмежень та гарантує правову передбачуваність, що є критично важливим для залучення інвестицій у відновлення зруйнованої інфраструктури, зокрема шляхом спрощення взаємодії між приватними забудовниками та власниками землі. Досить обґрунтованою є позиція науковців щодо встановлення сервітутів на земельну ділянку на користь приватних землевласників можливе лише у договірному порядку, так як примусове встановлення у судовому порядку є порушенням права власності на земельні ділянки, виключенням називають – суспільні потреби (нині, це питання оборо здатності нашої країни) [3, с. 139]. Наука цивільного права договори про встановлення речового права, в тому числі і права користування чужим майном (сервітуту) поділяє на дві групи: прямі речові договори, що визначають порядок встановлення речового права, та змішані договори, де основною метою буде не встановлення речового права [4].

Однією зі значних проблем є небажання укладати договори земельних сервітутів користувачами, що обмежує реалізацію речових прав власника земельної ділянки. Прикладом може слугувати, Постанова Верховного Суду у справі № 325/329/19. Вона стосувалась ТОВ «Приморська вітроелектростанція-2», що реалізовувало проєкт будівництва вітроелектростанції потужністю 100 МВт. Для прокладання підземного кабелю, виконання будівельних робіт та подальшого обслуговування енергетичних об'єктів товариству було необхідно отримати право обмеженого користування частиною земельної ділянки, що належала відповідачу. Підприємство вже уклало понад 100 оплатних договорів земельного сервітуту з іншими власниками. Однак один із власників відмовився погодити запропонований договір. За твердженням позивача, ця відмова перешкоджала виконанню будівельних робіт та реалізації проєкту. Товариство намагалося врегулювати питання позасудово, після чого звернулося до суду з вимогою про встановлення сервітуту. Суди першої та апеляційної інстанцій задовольнили позов і встановили земельний сервітут. Верховний Суд 22 вересня

2021 року залишив касаційну скаргу власника без задоволення, а оскаржені рішення - без змін [5]. Ця справа демонструє, що відсутність договірного врегулювання може зумовлювати необхідність судового встановлення сервітуту та актуалізує питання забезпечення балансу між інтересами особи, яка потребує обмеженого користування чужою земельною ділянкою, і правами її власника. Ще одним прикладом судового встановлення земельного сервітуту є постанова Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 627/907/21 [6]. У ній розглядалися обставини спору щодо встановлення земельного сервітуту за участю власника або користувача земельної ділянки, а також питання відмови погодити умови договору.

Таким чином, земельний сервітут є важливим правовим інструментом забезпечення ефективного використання земельних ділянок та узгодження приватних і публічних інтересів, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Водночас реалізація його потенціалу ускладнюється відсутністю добровільної згоди учасників земельних відносин, недостатньою оперативністю процедур встановлення сервітуту та необхідністю забезпечення належного балансу між потребами розвитку інфраструктури, обороноздатності держави й гарантіями права приватної власності. Відтак, актуальним напрямом удосконалення законодавства є формування чіткого та ефективного механізму договірного й судового встановлення, зміни та припинення земельних сервітутів, зокрема для потреб відновлення критичної інфраструктури та забезпечення обороноздатності держави.

Список використаних джерел:

1. Курило В.І., Гориславська І.В., Адамович О.В. Особливості реалізації прав за договором земельного сервітуту на земельних ділянках сільськогосподарського призначення. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 92: частина 1. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/01/61.pdf

2. Литвиненко І. Встановлення земельних сервітутів на землях територіальних громад при розробці комплексних планів просторового

розвитку. Просторовий розвиток. № (8), 2024. С. 444–455. URL: https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.8.444-455

3. Мироненко І. В. Особливості укладання договору щодо встановлення земельного сервітуту // Договір як універсальна форма правового регулювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлай-конференції (м. ІваноФранківськ, 26 березня 2021р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 153с. С. 139-141.

4. Цитульський В. І. Підстави виникнення права користування чужим майном (сервітуту)/ В. І. Цитульський //Аналітичне-порівняльне правознавство/ редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), Д. М. Бєлов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» –Ужгород, 2022. №6. С. 111-116. Бібліогр.: с. 115-116 (22 назв). http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273541/268918

5. Постанова Верховного суду у справі № 325/329/19 22 вересня 2021 року. https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=100003588e1576fffc40b7ad23b3bac00c651b&regnum=100179027

6. Постанова Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 627/907/2. https://zakononline.ua/court-decisions/show/117757558?utm_source=chatgpt.com

Гулак Олена,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри адміністративного та фінансового права,
д.ю.н., професор

Бубряк Андрій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Як не прикро це усвідомлювати, але в Україні системні та потужні зміни в антикорупційному законодавстві відбувались в найбільш кризові роки. Власне означене насамперед обумовлене необхідністю залучення до державного бюджету міжнародної допомоги, грантів, кредитів тощо. Відтак, 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було проголосовано пакет антикорупційних законів, які вперше за час існування України як незалежної держави отримали системність. Зокрема, такими було перебачено: створення окремого центрального органу виконавчої влади з питань формування та реалізації державної антикорупційної політики – Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), як того вимагали Міжнародні конвенції, остаточно ратифіковані Україною ще у 2006 році; Антикорупційну стратегію, вперше закріплену на рівні Закону України, та окремий антикорупційний правоохоронний орган щодо протидії топ-злочинності – Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ).

Водночас, суттєвим вкладом у побудову антикорупційної системи постало прийняття цього ж дня нової редакції Закону України «Про прокуратуру», в

якому окремою статтею (8-1), втім вже на початку 2015 року, шляхом внесення змін, було передбачено створення та функціонування Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), яка власне покликана реалізовувати процесуальне керівництво діяльністю детективів НАБУ.

Водночас, у питаннях правового забезпечення діяльності НАБУ та САП за роки їх діяльності відбулись суттєві зміни, обумовлені і політичним тиском, і суспільним запитом на справедливість, і міжнародною підтримкою, що, власне, у підсумку призвело до організаційно-правових змін, спрямованих на відновлення та певне посилення інституційної спроможності означених інституцій. Втім, статус НАБУ все ж сутнісно набув концептуальних змін: з окремого правоохоронного органу він постав центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, тобто таким, координацію і спрямування діяльності якого наразі здійснює безпосередньо Кабінет Міністрів України. Тоді як керівник САП, будучи паралельно і заступником Генерального прокурора – у результаті змін до статті 8-1 профільного Закону України, прийнятих всередині 2025 року, отримав паралельно і «повноваження керівника органу прокуратури, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України» [1], посиливши свою незалежність, хоча і в структурі саме органів прокуратури.

14 жовтня 2014 року на рівні Указу Президента України за № 808 закріплено створення ще одного антикорупційного, щоправда консультативно-дорадчого, органу при Президентові України, а саме: Національної ради з питань антикорупційної політики. Водночас, за час дії цього нормативного акту, ніякого суттєвого впливу цим колегіальним органом практично не було здійснено. І Указом Президента «Питання оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів» № 223/2026 від 05.03.2026 його було ліквідовано.

Більш важливою, з огляду досліджуваної проблематики, наразі постає Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики – як консультативно-дорадчий орган, що створений при НАЗК, шляхом внесення у 2022 році відповідних змін до Розділу III ЗУ «Про запобігання корупції» під назвою: «Формування та реалізація антикорупційної політики», співголовами

якої за посадами є Голова НАЗК та Міністр Кабінету Міністрів України. До складу Координаційної робочої групи входять виконавці заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії та народні депутати України (за згодою). Персональний склад Координаційної робочої групи затверджується Кабінетом Міністрів України [2]. Суттєвою новелою зокрема являється те, що виконавцями все ще чинної Антикорупційної стратегії (передбаченої на 2021-2025 роки) визначені особисто Міністри та інше керівники ЦОВВ, які несуть персональну відповідальність за обсяг та вчасність виконання тих заходів, що визначені на рівні як Закону України [3], так і Постанови КМУ, якою закріплена державна програма реалізації антикорупційної політики [4].

Власне динаміка реалізації антикорупційної політики в різних «високо ризикових» сферах суспільної життєдіяльності визначається саме за якістю виконання зазначених складових антикорупційних заходів, практична реалізація яких «моніториться» щодобово у відкритому режимі на сайті НАЗК шляхом запровадження відповідної Інформаційної системи моніторингу реалізації Державної антикорупційної політики [5].

У підсумку, основне, на чому варто закцентувати увагу, – власне те, що не зважаючи на вчасність й доволі високу якість розробки Проєкту кожної нової Антикорупційної стратегії України (починаючи з 2014 р.) та проходження усіх етапів обговорення такої, саме прийняття на рівні Закону України відбувається під тиском міжнародних суб’єктів і з тривалим хронічним затриманням.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

3. Про засади Державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text

4. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text

5. Інформаційна система моніторингу реалізації Державної антикорупційної політики. URL: https://dap.nazk.gov.ua/

Даниленко Ольга,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр»
факультету історії і права,
к.ю.н.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАВЧАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Навчання прав і свобод людини є складовою освіти різних рівнів у багатьох країнах. У цих тезах на підставі нормативних та наукових джерел за допомогою історико-порівняльного зіставлення простежено, як змінювалися цілі, зміст і організація навчання прав і свобод людини у світі та в Україні. Йдеться про сучасне інституційне становлення цього навчання, а не про всю історію правових ідей.

У світовій практиці відправною орієнтацією стало положення Загальної декларації прав людини 1948 року, за яким освіта спрямовується на повний розвиток людської особистості й на зміцнення поваги до прав людини та основних свобод [1, ст. 26, п. 2]. Це положення конкретизувалося в спеціальних документах, що позначає перший етап розвитку — нормативне проголошення освітніх цілей. Рекомендація ЮНЕСКО 1974 року про освіту в інтересах міжнародного взаєморозуміння, співробітництва і миру поєднала мир, права людини й освіту та рекомендувала державам розробляти й застосовувати національну політику для підвищення ефективності освіти [2, розд. III, керівний принцип 3; розд. IV, п. 7].У 2023 році Генеральна конференція ЮНЕСКО ухвалила нову Рекомендацію про освіту для миру, прав людини та сталого розвитку, яка оновлює документ 1974 року [18]. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 7 (1985) визначила навчання прав людини як частину підготовки молоді до життя в плюралістичному демократичному суспільстві [3,

додаток, розд. 1]. Таким чином, на цьому етапі знання про права поступово переходили із загальних декларацій у шкільні рекомендації.

Другий етап пов’язаний із міжнародними програмами. Проголошене резолюцією 49/184 Десятиліття ООН з освіти у сфері прав людини (1995–2004) перевело цей напрям у сферу узгодженої міжнародної політики [4]; продовженням стала Всесвітня програма ООН (2004), перший етап якої присвячено шкільній освіті. У Плані дій цього етапу освіта з прав людини розглядається як поєднання знань, цінностей і практичної діяльності [5, с. 12], а для впровадження визначено п’ять взаємопов’язаних складових — від освітньої політики до підготовки та професійного розвитку педагогів [5, с. 3–4]. Хартія Ради Європи 2010 року додатково пов’язала навчальні практики й управління закладом із цінностями демократії та прав людини [6, п. 5, 8], а Декларація ООН 2011 року закріпила триєдиний ключовий підхід — навчання про, через і для прав людини [7, ст. 2]. Міжнародні програми й зазначені документи деталізують вимоги до змісту навчання, методів, підготовки вчителя та організації шкільних взаємин.

Цей розвиток узагальнено й у науковій літературі. Ф. Тіббіттс розрізняє три моделі освіти з прав людини, уточнивши їх у пізніших працях: ціннісно-свідомісну, пов’язану з соціалізацією та переданням базових знань; модель підзвітності, пов’язану з професійним розвитком фахівців, чиї посади пов’язані з дотриманням прав; та трансформаційну, пов’язану з активізмом і готовністю діяти для зменшення порушень прав [8]. Ці моделі описують можливі цілі навчання, а не історичні етапи, і дозволяють зіставити нормативні документи з педагогічними цілями. М. Баджадж зазначає, що освіта з прав людини не є уніфікованою практикою: її зміст залежить від ідеології та контексту, і саме адаптивність є силою цього освітнього напряму [9]. Звідси випливає методологічне обмеження нашого огляду: зміни документів самі по собі не доводять змін повсякденної шкільної практики — документи фіксують цілі, а їхнє втілення потребує окремих емпіричних досліджень.

Українська траєкторія в цілому повторює описану логіку, але з власною послідовністю етапів. Перший етап — правознавча освіта 1990-х — початку 2000-х років: у старшій школі викладалися спеціалізовані курси «Права людини», «Правознавство», «Конституція України», «Основи правознавства», програми яких будувалися за зразком програм для закладів вищої освіти й були орієнтовані переважно на знання [10, с. 2–3]. У термінах моделей Тіббіттс це переважно ціннісно-свідомісна модель. Наведена характеристика програм засвідчує переважну увагу до правових знань, однак не дає підстав оцінювати фактичне співвідношення знаннєвого й практичного складників.

Другий етап — факультативні ініціативи громадянської освіти 2000-х років. На початку 2000-х громадянська освіта почала формуватися як окремий освітній напрям; пілотні програми й посібники схвалювалися на міністерському рівні та рекомендувалися як факультатив [11, с. 1–2]. Дослідники відзначають, що у 2000-х роках основний акцент робився на патріотичному вихованні, а після підписання Угоди про асоціацію з ЄС координувальну роль у розвитку громадянської освіти відігравали громадянське суспільство та міжнародні організації [12].

Третій етап пов’язаний із нормативним закріпленням. Закон України «Про освіту» (2017) назвав громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, серед ключових компетентностей випускника [13, ст. 12]. У 2018 році уряд схвалив Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні (у 2022 році — її оновлену редакцію); серед завдань документа — формування розуміння цінності прав і свобод людини та вміння відстоювати свої права і права інших [14, додаток 1]. З 2018/2019 навчального року в 10 класах почав викладатися інтегрований курс «Громадянська освіта» [15]. У редакції програми, затвердженій наказом МОН від 03.08.2022 № 698, правам і свободам людини присвячено окремий розділ із шістьома темами — від людської гідності до механізмів їхнього захисту, включно з практичними заняттями про звернення до Європейського суду з прав людини [16, розд. 2]. У сучасних українських наукових публікаціях

громадянська освіта розглядається і як чинник формування національної та громадянської ідентичності учнів [17].

Зіставлення обох траєкторій дає підстави для власної періодизації. У відібраних документах простежуються три взаємопов'язані напрями: проголошення освітньої цілі (ЗДПЛ 1948; Рекомендація ЮНЕСКО 1974), програмна реалізація (Десятиліття ООН; Всесвітня програма) та деталізація педагогічних вимог (Хартія 2010; Декларація 2011). В Україні послідовність інша: правознавчі курси (1990-ті — початок 2000-х) — факультативні ініціативи (2000-ті) — інтегрований курс (з 2018/2019 року). Спільним є ускладнення способів інституційного оформлення цього навчання; відмінністю — те, що в Україні одним з інституційних результатів цього розвитку стало включення прав людини до змісту інтегрованого курсу громадянської освіти. Запропонована періодизація має умовний характер: вона відображає зміни акцентів у відібраних документах, а її етапи частково перетинаються в часі. Для сучасної школи цей досвід задає орієнтири змісту, організації та очікуваного результату навчання — уміння застосовувати права у конкретних життєвих ситуаціях; саме ці орієнтири покладено в основу методичних розробок, представлених у згаданій кваліфікаційній роботі.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights (дата звернення: 12.10.2026).

2. Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms : adopted by the General Conference of UNESCO on 19 November 1974. URL: https://www.ohchr.org/en/resources/educators/human-rights-education-training/3-recommendation-concerning-education-international-understanding-co-operation-and-peace-and (дата звернення: 12.10.2026).

3. Council of Europe. Recommendation No. R (85) 7 of the Committee of Ministers to Member States on Teaching and Learning about Human Rights in Schools : 14 May 1985. URL: https://rm.coe.int/16804c2d48 (дата звернення: 12.10.2026).

4. United Nations General Assembly. United Nations Decade for Human Rights Education : Resolution 49/184 of 23 December 1994. URL: https://digitallibrary.un.org/record/172600 (дата звернення: 12.10.2026).

5. OHCHR ; UNESCO. Plan of Action: World Programme for Human Rights Education. First Phase. New York ; Geneva : United Nations, 2006. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/PActionEducationen.pdf (дата звернення: 12.10.2026).

6. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини : додаток до Рекомендації CM/Rec(2010)7 Комітету міністрів Ради Європи від 11 травня 2010 р. URL: https://rm.coe.int/16803034e5 (дата звернення: 12.10.2026).

7. Декларація Організації Об'єднаних Націй про освіту та підготовку у сфері прав людини : прийнята резолюцією 66/137 Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2011 р. URL: https://digitallibrary.un.org/record/721270 (дата звернення: 12.10.2026).

8. Tibbitts F. L. Revisiting ‘Emerging Models of Human Rights Education’ // International Journal of Human Rights Education. 2017. Vol. 1, № 1. Article 2. URL: http://repository.usfca.edu/ijhre/vol1/iss1/2 (дата звернення: 12.10.2026).

9. Bajaj M. Human Rights Education: Ideology, Location, and Approaches // Human Rights Quarterly. 2011. Vol. 33, № 2. P. 481–508. URL: https://doi.org/10.1353/hrq.2011.0019 (дата звернення: 12.10.2026).

10. Рябовол Л. Т., Ремех Т. О. Громадянська освіта в профільній школі в Україні та зарубіжних країнах // Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024. Т. 6, № 1. С. 1–5. URL: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6113 (дата звернення: 12.10.2026).

11. Боренько Я. Громадянська освіта в Україні : державні підходи до громадянської освіти та її включення до навчальних програм / Реанімаційний пакет

реформ. 2017. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf (дата звернення: 12.10.2026).

12. Окуньовська Ю. В. Становлення громадянської освіти в Україні // Політичне життя. 2023. № 2. С. 13–17. URL: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.2.2 (дата звернення: 15.10.2026).

13. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19 (дата звернення: 20.10.2026).

14. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р (у редакції розпорядження від 08.10.2022 № 893-р). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/710-2018-р (дата звернення: 13.10.2026).

15. Громадянська освіта в умовах безпекових викликів і загроз : навчальний посібник / за ред. А. М. Круглашова, Н. Ю. Ротар, І. В. Цікул. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2022. 184 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6145 (дата звернення: 12.10.2026).

16. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту : навчальна програма для закладів загальної середньої освіти : затверджено наказом МОН України від 03.08.2022 № 698. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf (дата звернення: 12.10.2026).

17. Пометун О. І. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України // Український педагогічний журнал. 2023. № 2. С. 62–72. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72.

18. Recommendation on Education for Peace and Human Rights, International Understanding, Cooperation, Fundamental Freedoms, Global Citizenship and Sustainable Development : adopted by the General Conference of UNESCO on 20 November 2023. URL: https://www.unesco.org/en/node/82093 (дата звернення: 15.10.2026).

Дейнега Марина,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри цивільного та господарського права,
д.ю.н., доцент

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ДОВКІЛЛЄВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Повномасштабна військова агресія рф проти України спричинила безпрецедентну екоцидну деградацію національних екосистем. За таких екстремальних умов традиційне пересурсне регулювання, засноване на застарілій філософії екстенсивного вилучення природних благ, остаточно довело свою неспроможність. Повоєнна відбудова України має базуватися на безальтернативній платформі Європейського зеленого курсу (European Green Deal) та принципі «Відбудувати краще, ніж було» (Build Back Better).

Правова модернізація національного законодавства в умовах набуття Україною членства в ЄС вимагає не просто механічного копіювання, а глибокої імплементації європейського екологічного права (EU Environmental Acquis). Ключовим інструментом цього процесу має стати переформатування правовідносин у тріаді «людина – суспільство – природа» через підпорядкування економічних інтересів екоцентричним імперативам, кліматичній нейтральності та збереженню біорізноманіття, що є базовою вимогою європейської інтеграції та передумовою екологічної безпеки.

Стрижневим вектором реформи стає нормативне закріплення засад сталості у природокористуванні як провідного принципу управління національним природним капіталом. Перехід від концепції «використання та споживання» до парадигми «сталого користування» вимагає суворого

узгодження національного права з вимогами європейських актів та обов'язкової інтеграції екологічних вимог у формування абсолютно всіх секторальних та пересурсних політик.

Для трансформації концептуальних принципів у чітку практичну методологію правозастосування необхідне закріплення системи конкретних, вимірюваних критеріїв сталого природокористування, які корелюють із правом ЄС і диференціюються за трьома фундаментальними векторами сталого розвитку: екологічним, економічним та соціальним.

Три виміри критеріїв сталого природокористування у світлі правових стандартів ЄС:

1. Екологічні критерії (відповідність Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року [1], Оселищній директиві ЄС [2]):

- заборона перевищення обсягів і темпів вилучення відновлюваних природних ресурсів над швидкістю їхнього природного відновлення (що прямо відповідає принципам сталого лісокористування та спільної політики щодо рибальства в ЄС);

- збереження екологічних функцій та цілісності природних оселищ під час спеціального природокористування (імплементація вимог щодо збереження мережі Natura 2000);

- обов’язковість компенсаційного відтворення біотичного та ландшафтного різноманіття користувачами природних ресурсів (реалізація європейського принципу No Net Loss, згідно з яким будь-який негативний вплив господарської діяльності на біорізноманіття, екосистеми чи природні ресурси має бути повністю компенсований).

2. Економічні критерії (відповідність Плану дій ЄС щодо циркулярної економіки [3] та Директивам про відходи [4]):

- пріоритет використання вторинної сировини над первинними природними ресурсами для стимулювання циркулярності та зниження антропогенного тиску на довкілля;

- нормативно закріплена планка платності за спеціальне природокористування, яка враховує реальну екосистемну вартість ресурсу, що трансформує базовий європейський принцип «забруднювач платить» у принцип «користувач платить за повну вартість»;

- економічне стимулювання комплексного (безвідхідного) вилучення корисних компонентів із природних об'єктів (найкращі доступні технології та методи управління – BAT-NEEC).

3. Соціальні критерії (відповідність Орхуській конвенції [5] та європейським стандартам правосуддя):

- забезпечення рівного та недискримінаційного доступу фізичних осіб до загального природокористування;

- пріоритетне право місцевих громади на традиційне та стале використання локальних природних ресурсів для власних потреб;

- повна цифрова прозорість, верифікація та відкритість даних державних кадастрів природних ресурсів (відповідно до Директиви ЄС про доступ до екологічної інформації [6]).

Імперативним завершенням цієї нормативної конструкції має постати адаптація механізмів відповідальності до вимог Директиви 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність [7]. Порушення визначених критеріїв (перевищення лімітів, невиконання обов’язків із рекультивації чи лісовідновлення) має слугувати прямою підставою для обмеження, тимчасової заборони або повного припинення права користування конкретним видом природного ресурсу за рішенням суду.

Європейський підхід базується на превенції та невідворотності покарання за шкоду довкіллю. Наявність чіткого процесуального механізму припинення права природокористування у разі порушення критеріїв сталості надає органам екологічного контролю дієвий інструмент прямого реагування.

Юридична деталізація критеріїв сталого природокористування створить прогнозовану систему координат для бізнесу відповідно до стандартів ЄС.

Правова модернізація на основі європейського вектора дозволить оперативно блокувати виснажливе екологічне мародерство під час повоєнного відновлення України та забезпечить повноцінну інтеграцію нашої держави до єдиного європейського екологічного простору.

Список використаних джерел:

1. European Commission (2020). EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing nature back into our lives (COM(2020) 380 final). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0380

2. European Parliament & Council of the European Union (1992). Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (1992). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj/eng

3. European Commission (2020). A new Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe (COM/2020/98 final). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098

4. European Parliament & Council of the European Union (2008). Directive 2008/98/EC of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0098

5. United Nations Economic Commission for Europe (1998). Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention). URL: https://unece.org/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf.

6. European Parliament & Council of the European Union (2003). Directive 2003/4/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0004

7. European Parliament & Council of the European Union (2004). Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj

Домбровська Оксана,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права,
к.ю.н., доцент

ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕЖ ДЕРЖАВНОГО ІНТЕРВЕНЦІОНІЗМУ: ДОСВІД ЄС, ЄСПЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасна криза міжнародного правопорядку, посилення геополітичної нестабільності, збройні конфлікти, економічні потрясіння та трансформація моделей державного управління актуалізують проблему допустимих меж втручання держави у сферу економічної діяльності.

Конституція України безпосередньо закріплює право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а також покладає на державу обов'язок забезпечувати захист конкуренції та протидіяти зловживанням монопольним становищем. Право приватної власності та гарантії від протиправного позбавлення власності закріплено у статті 41 Конституції України [1]. Отже, конституційна модель України не передбачає ні абсолютного економічного лібералізму, ні необмеженого державного патерналізму. Вона передбачає поєднання свободи економічної діяльності з публічним регулюванням в інтересах суспільства.

Важливим є те, що український законодавець уже сприйняв ідею мінімізації необґрунтованого регуляторного втручання. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» орієнтує державну регуляторну політику, зокрема, на недопущення економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [2].

Однак існуюча модель потребує подальшого розвитку. Проблема полягає не стільки у відсутності загальної законодавчої орієнтації на зменшення державного втручання, скільки у відсутності універсального юридичного тесту, який дозволяв би встановлювати, коли саме регуляторне втручання стає надмірним.

Праксеологічний підхід може бути використаний як методологічне доповнення до принципу пропорційності. Якщо пропорційність відповідає переважно на юридичне питання «чи допустиме втручання?», то праксеологічний аналіз дозволяє додатково поставити питання «які наслідки породжує обраний державою механізм регулювання?».

Водночас важливо уникати спрощення: європейське право не ототожнює свободу економічної діяльності з принципом laissez-faire. Стаття 3 Договору про Європейський Союз визначає модель ЄС як «висококонкурентну соціальну ринкову економіку», поєднуючи економічну свободу із соціальним прогресом, захистом довкілля, соціальною справедливістю та іншими публічними цілями [3].

Особливе значення для визначення меж державного регулювання має стаття 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини. Вона гарантує право фізичних і юридичних осіб на мирне володіння майном, водночас визнаючи право держави здійснювати контроль за використанням майна відповідно до загального інтересу та забезпечувати сплату податків, внесків і штрафів [4]. Отже, сама Конвенція визнає регуляторну компетенцію держави. Проблема полягає у межах її реалізації.

Фундаментальне значення у цьому контексті має рішення ЄСПЛ у справі «Sporrong and Lönnroth v. Sweden», де Суд сформулював системний підхід до трьох правил статті 1 Першого протоколу: загального принципу мирного володіння майном, правила щодо позбавлення власності та правила щодо контролю за використанням майна. Ці правила не є ізольованими, а мають розглядатися у світлі загального принципу мирного володіння майном [5].

У справі «James and Others v. the United Kingdom» ЄСПЛ визнав, що держава має значну свободу у проведенні соціальної та економічної політики, однак втручання у право власності повинно відповідати вимозі справедливої рівноваги між вимогами загального інтересу та захистом основоположних прав особи [6].

Таким чином, практика ЄСПЛ не встановлює принципу «мінімальної держави». Навпаки, Суд визнає широкий простір для економічної та соціальної політики держави. Однак цей простір не є юридично необмеженим.

Ця позиція особливо важлива для сучасної кризової економіки. Навіть якщо держава посилається на надзвичайну економічну ситуацію, суспільний інтерес або необхідність стабілізації ринку, вона не звільняється від обов'язку продемонструвати пропорційність втручання.

Показовою є також справа «Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden», у якій Суд розглядав втручання державних органів у господарську діяльність підприємства та оцінював його наслідки у контексті захисту майнових інтересів [7].

В українських умовах проблема меж державного втручання набуває особливого значення через поєднання євроінтеграційних зобов'язань, необхідності економічного відновлення та функціонування держави в умовах тривалої кризи.

Першою проблемою є недостатня процедурна конкретизація пропорційності економічного регулювання. Законодавство містить вимоги щодо регуляторної політики, однак не формує універсального алгоритму, за яким можна було б оцінити кожне суттєве обмеження підприємницької діяльності.

Другою проблемою є ризик кризового розширення адміністративної дискреції. Надзвичайні обставини можуть об'єктивно вимагати оперативних рішень, але тимчасовість кризової ситуації не повинна автоматично перетворюватися на постійне розширення регуляторного втручання.

Третьою проблемою є недостатня увага до кумулятивного регуляторного тягаря. Окремий дозвіл, ліцензія, звітність або контрольний захід можуть бути пропорційними самі по собі. Проте їх сукупність може створювати такий рівень

адміністративного та фінансового навантаження, який фактично обмежує можливість здійснення економічної діяльності.

Четвертою проблемою є необхідність забезпечення європейської сумісності українського регуляторного законодавства. Євроінтеграція передбачає не механічне копіювання окремих нормативних положень, а поступове формування культури регулювання, заснованої на верховенстві права, пропорційності, передбачуваності, конкуренції та судовому контролі.

У зв'язку з цим пропонується:

1. Запровадити обов'язковий тест пропорційності для регуляторних актів, що істотно обмежують економічну діяльність. Такий тест має містити щонайменше чотири елементи: визначення легітимної мети; встановлення придатності заходу; аналіз менш обмежувальних альтернатив; оцінку співвідношення суспільної вигоди та тягаря для суб'єктів господарювання.

2. Закріпити принцип «кризового sunset» для надзвичайних економічних обмежень. Кожен нормативний акт, прийнятий як відповідь на кризу, повинен містити строк його дії або чітку процедуру періодичного перегляду. Якщо держава не доводить подальшу необхідність обмеження, воно має припинятися.

3. Ввести обов'язковий аналіз менш обмежувальних альтернатив. Якщо мети можна досягнути інформаційними, стимулюючими, конкурентними або договірними механізмами замість прямої заборони чи адміністративного контролю, перевага має надаватися саме таким механізмам.

4. Розширити судовий контроль за економічною дискрецією держави. Національний суд при перевірці регуляторного заходу має встановлювати не лише його формальну законність, а й реальність легітимної мети, необхідність втручання, наявність альтернатив та пропорційність наслідків.

5. Запровадити оцінку кумулятивного регуляторного навантаження. При прийнятті нових обмежень необхідно враховувати не лише його самостійний вплив, а й сукупний ефект уже чинних дозволів, ліцензій, звітності, перевірок, фінансових та інших обов'язків.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що проблема меж державного інтервенціонізму не може бути вирішена шляхом простого протиставлення «держави» та «ринку». Сучасна європейська модель виходить із необхідності функціонування конкурентного ринку одночасно із забезпеченням соціальних, безпекових, екологічних та інших суспільних цілей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення 09.10.2026).

2. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15 (дата звернення: 09.10.2026).

Consolidated version of the Treaty on European Union. Official Journal of the European Union. 2016. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT (дата звернення: 09.10.2026).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.10.2026).

4. Sporrong and Lönnroth v. Sweden : Judgment of the European Court of Human Rights, 23 September 1982, Applications nos. 7151/75, 7152/75. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57580%22]} (дата звернення: 09.10.2026).

5. James and Others v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights, 21 February 1986, Application no. 8793/79. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57507%22]} (дата звернення: 09.10.2026).

6. Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden : Judgment of the European Court of Human Rights, 7 July 1989, Application no. 10873/84. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57586%22]} (дата звернення: 09.10.2026).

Ємельяненко Карім,
Дослідницька служба Верховної Ради України,
головний науковий консультант,
к.ю.н.

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Застосування адміністративної відповідальності органами місцевого самоврядування за порушення законодавства про екологічну безпеку є однією з найбільш дискусійних та актуальних тематик у сучасній науці адміністративного та екологічного права. З наукової точки зору, в Україні цей інститут досліджується через призму децентралізації публічної влади, забезпечення екологічних прав громадян та балансу між державним контролем і місцевим самоврядуванням. Так як, органи місцевого самоврядування, на наше переконання, є первинною ланкою у системі забезпечення екологічної безпеки та контролю за додержанням громадянами та суб'єктами господарювання екологічного законодавства. У науковій літературі це питання розглядається в площині повноважень виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад та визначеною адміністративною юрисдикцією згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1]. Серед видів адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки можна виокремити: порушення законодавства щодо охорони водних ресурсів; перевищення встановлених лімітів і нормативів забруднення навколишнього природного середовища; порушення правил зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення хімічних, токсичних, радіоактивних речовин та відходів; порушення законодавства щодо використання та охорони лісів, земельного законодавства, природних ресурсів і надр, охорони атмосферного повітря; порушення режиму природно-заповідних

територій місцевого та державного значення; порушення вимог екологічної експертизи. При цьому, як зазначають суспільні оглядачі [2], роль державних органів у контролі за дотриманням екологічного законодавства в Україні є переважною для забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища. Тому, значна частина екологічних правопорушень (до прикладу, суттєві обсяги викидів в атмосферу, забруднення водних об'єктів загальнодержавного значення, надра тощо) перебуває у виключній компетенції Державної екологічної інспекції України [3], зокрема і за попередніх рішень судових органів. Постанови адміністративних комісій чи виконавчих органів сільських, селищних і міських рад можуть бути оскаржені до місцевого суду загальної юрисдикції протягом строків, визначених для оскарження такої постанови.

Разом з цим, слід відзначити наявність окремих повноважень органів місцевого самоврядування, серед як власних так і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів, що стосуються екологічної безпеки та можливостей здійснення ними екологічного контролю. Так, Відповідно до п.п.2 п. «б» ч.1 статі 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон) [4] до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, серед делегованих повноважень в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку, належить прийняття рішень про припинення дії наданого ними дозволу на експлуатацію об'єктів у разі порушення нормативно-правових актів з екологічних і санітарних норм. Відповідно до п.п.1 п. «а» ч.1 та п.п.11 п. «б» ч.1 статі 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, серед власних (самоврядних) повноважень, належить визначення в установленому порядку розмірів відшкодування підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; серед делегованих повноважень, також належить питання створення та забезпечення функціонування місцевих

екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, ефективність та функціонування яких визначає екологічні безпекові норми. Зокрема, згідно п.п.5,6 п. «а» ч.1 статі 36^1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, серед власних повноважень належать утворення місцевих комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій для координації діяльності, пов'язаної із забезпеченням захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них; утворення (за потреби) спеціальної комісії з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та призначення керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на відповідній території. Крім вище означеного, держава через свою участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, зокрема за змістом норми ч.2 статті 62 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», визначає мінімальні розміри місцевих бюджетів, основу яких становлять бюджетно-фінансові нормативи, що враховують, серед іншого, природний та екологічний стан відповідних територій.

Таким чином, на практиці адміністративні комісії, що функціонують в структурі виконавчих органів місцевого самоврядування, мають право розглядати справи про окремі види адміністративних правопорушень (наприклад, порушення правил благоустрою територій населених пунктів, порушення правил поводження з відходами тощо). Зокрема, статтею 218 КУпАП встановлено підвідомчість справ про адміністративні правопорушення за адміністративними комісіями при виконавчих органах міських рад та за адміністративними комісіями при виконавчих органах сільських, селищних рад з визначенням переліку статей за якими порушені адміністративні справи, що підлягають розгляду. При цьому, згідно ч.1 статті 219 КУпАП визначено, що виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад також розглядають справи про адміністративні правопорушення за рядом статей КУпАП, зокрема з питань

адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки. Таким чином, положеннями статті 283 КУпАП визначено, що орган або посадова особа при розгляді справи про адміністративне правопорушення приймає постанову, тобто виконавчим органом сільської, селищної, міської ради по справі про адміністративне правопорушення приймається рішення по справі у формі постанови.

Основним видом адміністративного стягнення, що застосовується за екологічні правопорушення є накладення штрафу. Однак, адміністративна відповідальність, згідно з нормами чинного КУпАП, передбачає інші види накладення стягнення, а саме: - попередження; - конфіскація незаконно добутих об'єктів навколишнього природного середовища або знарядь їх добування; - позбавлення права полювання; -позбавлення права рибальства; - обмеження або зупинення діяльності підприємств, установ та організацій; - припинення діяльності чи експлуатації об'єктів.

Разом з тим, оскарження рішень адміністративних комісій та перегляд справи про адміністративне правопорушення можливе шляхом перегляду виконавчим комітетом сільської, селищної чи міської ради можуть бути відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» [5]. Відповідно до п. 8 ч.2 статті 1 Закону України «Про адміністративну процедуру», дія цього Закону прямо не поширюється на відносини, що виникають під час провадження у справах про адміністративні правопорушення, серед іншого, щодо оцінки впливу на довкілля. При цьому, нормою ч. 2 статті 3 Закону «Про адміністративну процедуру» визначено, що законом можуть бути встановлені особливості адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ і такі особливості мають відповідати принципам адміністративної процедури. Однак, як зазначають експерти [6], адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних і міських рад розглядають справи про адміністративні правопорушення, перелік яких наведено в ст. 218 КУпАП. За змістом ч.1 статті 79 Закону «Про адміністративну процедуру» суб'єктом розгляду скарги є адміністративний орган вищого рівня, якщо інший

суб’єкт не передбачений законом. При цьому, суб’єктом розгляду скарги, пов’язаної із здійсненням органом місцевого самоврядування делегованого йому повноваження органу виконавчої влади, є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику щодо делегованого повноваження.

Так, згідно ч.3 статті 79 Закону «Про адміністративну процедуру» у разі відсутності адміністративного органу вищого рівня скарга щодо прийнятого адміністративного акта, процедурних рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу подається до того самого адміністративного органу, який прийняв адміністративний акт, вчинив процедурні дії та/або прийняв процедурне рішення чи допустив бездіяльність, що оскаржуються, якщо при ньому утворено комісію з розгляду скарг. Такий адміністративний орган має статус суб’єкта розгляду скарги. Тобто, адміністративна комісія при виконавчому органі місцевого самоврядування і є тим адміністративним органом, що приймає рішення (постанову). А у випадку відсутності відповідної комісії для розгляду скарг на адміністративний акт (процедурне рішення, дію чи бездіяльність адміністративного органу) заявник має звертатися з такою скаргою до суду (абз.2 ч.3 статті 79 Закону «Про адміністративну процедуру»). Таким чином, рішення (постанова) по справі про адміністративне правопорушення, зокрема щодо застосування та накладення стягнення за порушення вимог законодавства про екологічну безпеку, може бути оскаржена протягом десяти днів з дня її винесення як до виконавчого комітету (ст.289 КУпАП) так і до суду. При цьому, Законом «Про адміністративну процедуру» встановлюється тридцяти денний строк для оскарження, про наявність такої колізії в строках також наголошується експертами. А для окремих видів справ законом можуть встановлюватися інші строки подання скарги.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України № 8073-X від 07.12.1984 (зі змінами станом на 10.09.2026, чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text (дата звернення: 16.10.2026);

2. Якуніна С. Яка юридична відповідальність за екологічні правопорушення в Україні. Дніпро. Головне. 19.05.2025. URL: https://glavnoe.dp.ua/articles/iaka-iurydychna-vidpovidalnist-za-ekolohichni-pravoporushennia-v-ukraini/ (дата звернення: 16.10.2026);

3. Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 275 від 19.04.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 16.10.2026);

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20261027#Text (дата звернення: 16.10.2026);

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20261027#Text (дата звернення: 16.10.2026);

6. Бойко І., Шелеп І. Оскарження постанови адміністративної комісії та перегляд справи про адміністративне правопорушення виконавчим комітетом. Реформа державного управління. 21.05.2026. URL: https://par.in.ua/information/publications/521-oskarzhennia-postanovy-administratyvnoi-komisii-ta-perehliad-spravy-pro-administratyvne-pravoporushennia-vykonavchym-komitetom (дата звернення: 16.10.2026).

Єрмоленко Володимир,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
в.о. завідувача кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. акад. В.З. Янчука,
д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України

Єрмоленко Ірина,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
завідувачка кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ НУБІП УКРАЇНИ

Реалії сьогодення безперечно засвідчують, що у системі підготовки висококваліфікованих правників наразі вагоме місце посів юридичний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування (НУБіП) України, який пройшов тривалий шлях до виникнення від викладання окремих правових дисциплін у 50-тих роках XX століття, коли в Українській сільськогосподарській академії колектив вчених-юристів здійснював освітню діяльність у складі кафедри економіки. І лише значно пізніше (у 1996 році) на факультеті аграрного менеджменту було створено кафедру аграрного права, яку очолила кандидат економічних наук, доцент О. М. Карасик. Це, в свою чергу, створило підґрунтя для формування потужного науково-освітнього осередку зі спеціалізацією в галузях аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права.

Важливим етапом інституційного розвитку став 2000 рік, коли кафедру аграрного права було реорганізовано в кафедру правознавства в руслі розширення сегменту правових дисциплін у навчальний процес різних факультетів університету, що створило сприятливі умови для подальшої

консолідації науково-педагогічних кадрів та формування плеяди видатних вчених-правознавців. Завдяки їхнім спільним зусиллям було не лише забезпечено високий рівень викладання правничих дисциплін для здобувачів різних спеціальностей, а й започатковано перспективні напрями сучасних досліджень у сфері права. Причому переламним моментом у цьому процесі стало призначення на посаду завідувача кафедри правознавства доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України В. З. Янчука, який будучи визнаним вченим у галузі аграрного права, з перших своїх кроків на цій посаді став втілювати свою давню мрію підготовки юристів-аграрників як реальних захисників прав селян. Реалізацію зазначеної ідеї він вбачав у створенні першого в країні окремого юридичного факультету.

Тому наступною логічною, причому ключовою, віхою у розбудові юридичної освіти в університеті, який тоді мав назву Національний аграрний університет, стало заснування юридичного факультету, який структурно складався з трьох кафедр: теорії та історії держави і права; аграрного, земельного та екологічного права; конституційного, адміністративного та фінансового права відповідно до Наказу ректора від 5 вересня 2001 р. № 358. Заснування факультету безумовно стало результатом системних зусиль керівництва вишу Героя України, академіка НАН України, доктора біологічних наук, професора Д. О. Мельничука та видатного вченого-правознавця, фундатора науки аграрного права, академіка Академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора В. З. Янчука.

Високу якість викладання правничих дисциплін як для студентів-юристів, так і для здобувачів непрофільних напрямів, забезпечувала когорта провідних тогочасних науковців. Фундаментальний внесок у підготовку фахівців зробили академіки В. З. Янчук, О. А. Підопригора, В. І. Семчик, кандидати юридичних наук, доценти А. К. Крикунов, О. В. Майданик, І. М. Миронець і старший викладач В. І. Мальований.

Першим деканом юридичного факультету було призначено доцента В. М. Єрмоленка (нині член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних

наук, професор), під керівництвом якого пріоритетними напрямами діяльності факультету стали розробка та методичне забезпечення освітніх програм, а також кадрове комплектування трьох новостворених кафедр.

З 2003 по 2010 р. факультет очолював кандидат юридичних наук (нині Заслужений юрист України, член-кореспондент НААН України, доктор юридичних наук, професор) В. І. Курило. За час його керівництва на факультеті було відкрито спеціалізовану вчену раду К 26.004.16 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальностями: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право та 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, а також значно було активізовано навчально-методичну роботу (ліцензовано та акредитовано спеціальність «Правознавство» за ОКР «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр»). Також продовжувалося формування висококваліфікованого кадрового потенціалу кафедр факультету, який в подальшому виступив ключовим чинником забезпечення високого рівня фахової підготовки здобувачів вищої юридичної освіти.

З 2010 р. юридичний факультет очолює доктор юридичних наук, професор. О. С. Яра. За її ініціативи відбулося збільшення ліцензійного обсягу підготовки фахівців ОС «магістр», а також розширення тематики магістерської програми і спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка наукових кадрів, а також відкриття нової спеціальності. Як наслідок, нині юридичний факультет НУБіП України здійснює підготовку за двома спеціальностями D8 «Право» та K9 «Правоохоронна діяльність», а навчання здійснюється за освітніми ступенями «Бакалавр» та «Магістр».

З часом структура юридичного факультету НУБіП України зазнала певних трансформацій. На сьогодні структуру факультету складають п’ять кафедр, коли до первісно створених кафедр теорії та історії держави і права (очолює к.ю.н., доцент І. М. Єрмоленко), аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука (очолює д.ю.н., професор В. М. Єрмоленко) і адміністративного та фінансового права (очолює к.ю.н., професор С. В.

Слюсаренко) додались нові кафедри цивільного та господарського права, створена 1 квітня 2011 року наказом ректора (очолює д.ю.н., професор О. Ю. Піддубний); міжнародного права та порівняльного правознавства, створена 3 березня 2012 року наказом ректора (очолює д.ю.н., професор В. В. Ладиченко).

Сьогодні факультет позиціонується як провідний освітньо-науковий осередок, який гармонійно поєднує академічні традиції з інноваційними методиками навчання, забезпечуючи високоякісну підготовку фахівців, адаптованих до функціонування в умовах глобалізаційних процесів. Випускники факультету працюють в усіх сферах правозастосування від юрисконсультів на аграрних підприємствах до працівників центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, адвокатури та судової системи, гідно несучи звання випускників юридичного факультету НУБіП України.

Калмикова Олена,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
професор кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ТА КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ

Забезпечення екологічної безпеки в Україні має конституційно закріплений характер і належить до пріоритетних функцій держави. Відповідно до статті 16 Конституції України держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу на своїй території, що зумовлює необхідність комплексного підходу до реалізації державної екологічної політики [1]. У цьому контексті особливого значення набуває узгоджена діяльність органів, наділених контрольними та правоохоронними повноваженнями, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію екологічно-правових приписів.

Водночас практика засвідчує, що взаємодія правоохоронних і контролюючих органів у сфері забезпечення екологічної безпеки залишається недостатньо ефективною. Контролюючі органи здійснюють перевірочні та наглядові заходи, фіксують факти порушень і завдану довкіллю шкоду, однак результати такої діяльності не завжди своєчасно та належним чином інтегруються у правоохоронний механізм реагування.

За таких умов ускладнюється досудове розслідування екологічних правопорушень, знижується ефективність доказування та обмежуються можливості реального відшкодування екологічних збитків.

В адміністративно-правових працях І.М. Компанієць акцентує увагу на організаційній роз'єднаності між різними суб'єктами публічної влади у сфері охорони довкілля, зокрема в частині координації дій контролюючих та правоохоронних органів [2, с. 112–114]. Як наслідок, автор вказує на

необхідність створення узгоджених механізмів координації, що співзвучно з виявленою проблемою відсутності цілісного механізму взаємодії.

У контексті кримінально-правового реагування М.О. Романюк звертає увагу на те, що частина правоохоронних підсистем недооцінює роль експертних і спеціальних знань, які мають контролюючі органи, що ускладнює доказування у справах про екологічні правопорушення [3, с. 89–91]. Цей аспект важливий для розуміння того, що проблеми взаємодії мають не лише нормативно-організаційну, а й прикладну доказову складову.

Загальний екологічно-правовий контекст, у якому розгортаються дослідження зазначених питань, містить роботи, що аналізують нормативні основи екологічної безпеки та механізми її забезпечення, але без системного підходу до співробітництва між органами державної влади. Це знову вказує на наукову прогалину, яку заповнює дане дослідження.

Саме органи державного екологічного контролю уповноважені на виявлення порушень природоохоронного законодавства, фіксацію фактів заподіяння шкоди довкіллю та застосування заходів адміністративного впливу. Однак у випадках, коли такі порушення містять ознаки адміністративних або кримінальних правопорушень, подальше реагування переходить у площину правоохоронної діяльності. Як справедливо зазначається в наукових дослідженнях, результати екологічного контролю на цьому етапі мають набувати процесуального значення, оскільки саме вони можуть становити основу доказової бази у справах про екологічні правопорушення [4, с. 35–36].

Разом з тим аналіз чинного законодавства дозволяє дійти висновку, що порядок такої взаємодії нормативно визначений недостатньо. Зокрема, законодавство не містить чітко встановлених процедур передання матеріалів державного екологічного контролю до правоохоронних органів, не визначає їх процесуальний статус у межах досудового розслідування та не закріплює механізмів використання спеціальних знань контролюючих органів у кримінальному провадженні [5; 6]. За таких умов правоохоронні органи змушені повторно здійснювати дії, пов’язані зі збиранням і закріпленням доказів, що

негативно впливає на оперативність реагування та ефективність розслідування екологічних правопорушень.

У результаті між контрольною та правоохоронною складовими механізму забезпечення екологічної безпеки формується нормативний розрив. Контрольна діяльність фактично завершується на етапі фіксації порушення, тоді як правоохоронне реагування розпочинається без належного використання результатів попереднього контролю. Як наслідок, ускладнюється встановлення причинно-наслідкових зв'язків між протиправними діями та екологічною шкодою, що знижує ефективність притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

На нашу думку, зазначені особливості правового регулювання свідчать про те, що забезпечення екологічної безпеки не може ґрунтуватися виключно на формальному розмежуванні повноважень між контролюючими та правоохоронними органами. Воно потребує нормативного закріплення узгоджених механізмів взаємодії, які б забезпечували логічний і послідовний перехід від виявлення екологічного правопорушення до реалізації ефективного правоохоронного реагування, з урахуванням спеціальних знань і доказового потенціалу органів державного екологічного контролю.

Таким чином для вдосконалення взаємодії правоохоронних та контролюючих органів доцільно сформувати узгоджений механізм їх спільної діяльності у межах єдиного процесу державного реагування. На нашу думку він має полягати в:

1. Нормативне закріплення алгоритму взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у разі виявлення екологічних правопорушень.
2. Інституційне посилення інформаційної взаємодії між правоохоронними і контролюючими органами.
3. Процесуальне залучення органів державного екологічного контролю на ранніх стадіях правоохоронного реагування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 11.10.2026)

2. Компанієць І. М. Адміністративно-правові проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2020. Вип. 32.С.110–116.
URL: https://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/3761/3833 (дата звернення: 11.10.2026)

3. Романюк М. О. Протидія екологічній злочинності в системі правоохоронної діяльності України // *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 87–92.
URL: https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/15.pdf

4. Нечитайленко А. М., Нечитайленко В. В. Взаємодія органів екологічного контролю з правоохоронними органами у сфері охорони довкілля .*Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4.С.34–38.
URL: https://www.researchgate.net/publication/349854401 (дата звернення: 11.10.2026)

5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12(дата звернення: 11.10.2026)

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17(дата звернення: 11.10.2026)

Канарик Юлія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
доцент кафедри цивільного і господарського права,
к.ю.н, доцент

ПРОМПТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Стрімке поширення генеративного штучного інтелекту змінює не лише способи створення текстів, зображень, програмного коду та інших результатів інтелектуальної діяльності, а й саме уявлення про роль людини у процесі їх створення. Одним із центральних елементів такої взаємодії є промпт — сформульована користувачем інструкція, запит або сукупність умов, за допомогою яких визначається бажаний результат роботи системи штучного інтелекту.

Промпт уже перестає бути суто технічним запитом до інформаційної системи. У складних випадках він містить опис творчого задуму, визначає послідовність дій, характеристики майбутнього результату, стиль, структуру, спосіб подання інформації, обмеження та критерії відбору. У результаті виникає питання, яке ще декілька років тому практично не мало самостійного правового значення: чи може промпт бути об’єктом правової охорони як результат інтелектуальної діяльності людини?

Для України це питання набуває особливого значення у зв’язку з активним формуванням державної політики у сфері штучного інтелекту. Проєкт Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на період до 2030 року орієнтований на широке та відповідальне впровадження ШІ в державне управління, освіту, науку, сільське господарство та інші сфери, а серед основних підходів передбачає не уникнення технологічних ризиків, а їх належне управління [1].

При цьому українське законодавство вже містить спеціальні положення

щодо результатів, створених із використанням комп'ютерних технологій. Зокрема, Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає автора як фізичну особу, яка своєю творчою діяльністю створила твір, а також передбачає особливе право sui generis на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою без безпосередньої участі фізичної особи [2].

У найпростішому розумінні промпт є текстовою командою, за допомогою якої користувач звертається до системи генеративного штучного інтелекту. Такий промпт може складатися з декількох слів і фактично не мати самостійної творчої цінності. Проте сучасні моделі штучного інтелекту використовуються і за допомогою значно складніших конструкцій — так званих складених або багаторівневих промптів, у яких користувач визначає роль системи, завдання, послідовність операцій, критерії оцінювання результату, форму відповіді та інші параметри. Саме тому, на нашу думку, неправильно оцінювати правову природу промпту виключно за його зовнішньою формою. Вирішальним має бути характер інтелектуального внеску людини.

Чинне цивільне законодавство України виходить із того, що авторське право поширюється на твори як результати інтелектуальної, творчої діяльності, однак не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі [3].

Отже, якщо промпт лише містить загальну ідею, наприклад «створи логотип для юридичної компанії у сучасному стилі», підстав для його авторсько-правової охорони фактично немає. Інша ситуація виникає тоді, коли промпт має самостійне оригінальне текстове вираження, містить індивідуальну систему творчих інструкцій, образних характеристик, композиційних рішень або іншої форми вираження творчого задуму.

Таким чином, не кожен промпт може бути об'єктом авторського права, але окремі промпти потенційно можуть відповідати ознакам твору. При цьому охоронятися повинна не ідея, закладена у промпті, а його конкретна форма вираження.

Важливим є також розмежування промпту та результату, який створюється

на його основі. Наявність авторського права на промпт сама по собі не означає автоматичного виникнення авторського права на результат, згенерований штучним інтелектом. Це два різні результати інтелектуальної діяльності, які потребують самостійної правової оцінки.

Особливого значення набуває питання про те, наскільки промпт повинен бути творчим для того, щоб претендувати на правову охорону. У США цей підхід розглядається через традиційну концепцію людського авторства. Бюро авторського права США у своєму звіті 2025 року зазначило, що сам факт надання промпту не забезпечує достатнього контролю людини над виражальними елементами результату. Водночас використання ШІ як інструменту творчої діяльності саме по собі не позбавляє створений людиною твір авторсько-правової охорони [4]. Отже, американський підхід фактично розмежовує ідею, виражену через промпт, і конкретний творчий результат, який формується за участю людини.

Для України особливого значення набуває європейський підхід у зв'язку з євроінтеграційними процесами. Регламент Європейського Союзу 2024/1689 (AI Act) не встановлює самостійного авторсько-правового режиму для промптів чи результатів генеративного ШІ. Водночас він безпосередньо пов'язує регулювання генеративного ШІ із дотриманням законодавства ЄС у сфері авторського права. Зокрема, провайдери моделей загального призначення повинні мати політику дотримання законодавства ЄС про авторське право та суміжні права [5]. Це дозволяє зробити важливий висновок: європейський підхід поступово формує правове середовище, у якому питання інтелектуальної власності розглядаються не лише після створення результату, а на всіх етапах функціонування генеративної системи — від використання даних для навчання до створення та подальшого використання результату.

Всесвітня організація інтелектуальної власності також звертає увагу на неоднозначність правового статусу промптів. У матеріалах WIPO зазначається, що простого текстового запиту може бути недостатньо для виникнення авторського права, однак більш складний процес формування промптів,

параметрів і відбору результатів у певних правопорядках може свідчити про наявність творчого внеску людини [6].

На нашу думку, українському законодавству на цьому етапі не варто поспішати із запровадженням окремого sui generis права саме на промпт. Чинна модель є достатньо гнучкою для того, щоб охопити найбільш типові ситуації. Промпт може розглядатися у декількох правових площинах. По-перше, оригінальний промпт може бути твором, якщо він має творчий характер та виражений в об'єктивній формі. У такому випадку до нього можуть застосовуватися загальні положення авторського права. По-друге, складний набір промптів може охоронятися як результат упорядкування матеріалу, якщо саме добір або структура елементів є результатом творчої діяльності. По-третє, промпт може бути предметом договірних відносин. Особливо це актуально у сфері трудових відносин, реклами, дизайну, програмування, наукової діяльності та створення контенту на замовлення. По-четверте, окремі промпти можуть мати комерційну цінність саме через їх конфіденційність. Наприклад, підприємство може використовувати внутрішню систему промптів для автоматизованого аналізу ринку, створення рекламних матеріалів або обробки клієнтських даних. У такому випадку правовий захист може будуватися не стільки на авторському праві, скільки на режимі конфіденційної інформації та комерційної таємниці.

Тому, на нашу думку, помилково ототожнювати правову охорону промпту виключно з авторським правом. Правовий режим повинен залежати від його змісту, способу створення, призначення та економічної цінності.

Враховуючи вищезазначене, вбачається доцільним використовувати категорію «креативний промпт» для позначення промпту, який містить самостійний творчий внесок фізичної особи та має оригінальну форму вираження. Водночас сам факт того, що промпт є складним, довгим або технічно деталізованим, не повинен автоматично означати наявність авторського права. Пропонуємо при правовій оцінці промпту використовувати три критерії: оригінальність форми його вираження, наявність творчого вибору людини та можливість відокремити цей творчий результат від самої ідеї або технічної

інструкції. Крім того, доцільно нормативно закріпити, що використання генеративного штучного інтелекту як інструменту не виключає можливості авторсько-правової охорони результату, якщо такий результат містить достатній творчий внесок людини. Такий підхід відповідав би як загальним засадам чинного українського авторського права, так і стратегічному курсу України на відповідальне впровадження штучного інтелекту [1; 2]. Водночас вважаємо передчасним встановлювати спеціальне право sui generis на будь-які промпти. Такий крок може призвести до надмірного розширення монополії на звичайні команди, методи або ідеї та, як наслідок, ускладнити використання технологій штучного інтелекту. Більш обґрунтованим видається диференційований підхід, за якого оригінальний промпт захищається за правилами авторського права, конфіденційний промпт — за допомогою режиму комерційної таємниці або договірних механізмів, а простий технічний запит залишається поза межами виключної правової охорони.

Активне використання генеративного штучного інтелекту поступово змінює і сам процес створення результатів інтелектуальної діяльності. Якщо раніше основна увага приділялася результату, створеному за допомогою комп’ютерних технологій, то сьогодні окремого правового значення набуває спосіб постановки завдання штучному інтелекту — промпт. Промпт у цьому процесі не завжди є лише технічною командою: за певних умов він може містити самостійний творчий результат. Чинне законодавство України вже створює базові передумови для правової охорони таких результатів, однак не дає прямої відповіді на питання про правовий статус промптів. На нашу думку, вирішення цієї проблеми не потребує негайного формування нового самостійного об’єкта інтелектуальної власності. Основним завданням має стати вироблення критеріїв, за якими можна відмежувати творчий промпт від звичайної команди, ідеї чи технічної інструкції. Саме людський творчий внесок, а не сам факт використання технології штучного інтелекту, повинен залишатися центральним критерієм визначення можливості правової охорони. Такий підхід дозволить одночасно забезпечити належний рівень охорони інтелектуальної діяльності людини та не

створювати необґрунтованих правових бар'єрів для розвитку генеративного штучного інтелекту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Проєкт Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на період до 2030 року та проєкт операційного плану заходів з її реалізації у 2026–2028 роках. Міністерство цифрової трансформації України, 2026. URL: https://ai-files.thedigital.gov.ua/documents/Проєкт%20Стратегії%20розвитку%20ШІ%202030.docx.pdf (дата звернення: 12.10.2026).

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (дата звернення: 04.10.2026)

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 04.10.2026)

4. U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence. Part 2: Copyrightability. Washington, D.C., 2025. URL: https://www.copyright.gov/ai/Copyright-and-Artificial-Intelligence-Part-2-Copyrightability-Report.pdf (дата звернення: 10.10.2026).

5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/2026-07-27/eng (дата звернення: 10.10.2026).

6. World Intellectual Property Organization. Generative AI: Navigating Intellectual Property. Geneva : WIPO, 2024. URL: https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4713 (дата звернення: 06.10.2026).

Капустник Володимир
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
доцент кафедри податкового права,
д.ю.н.

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність удосконалення правових інструментів державного впливу на екологічні наслідки господарської діяльності. Важливе місце серед них посідає екологічне оподаткування, покликане враховувати суспільні витрати забруднення довкілля та стимулювати впровадження екологічно безпечних технологій. Його ефективність залежить від узгодженості податкового й екологічного законодавства, обґрунтованості ставок та результативності використання бюджетних коштів.

Актуальність проблеми посилюється потребами повоєнного відновлення України. Модернізація промисловості, енергетики та сільського господарства має враховувати вимоги екологічної безпеки й наближення національного законодавства до права Європейського Союзу. Це потребує пошуку балансу між фіскальними інтересами держави, економічними можливостями платників і необхідністю зменшення забруднення.

Метою дослідження є визначення проблем правового регулювання екологічного оподаткування в Україні та обґрунтування напрямів його модернізації з урахуванням європейських підходів.

Відповідно до Податкового кодексу України екологічний податок є загальнодержавним обов’язковим платежем, що справляється, зокрема, за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди у водні об’єкти та розміщення відходів [1]. Така модель пов’язує виникнення податкового обов’язку з визначеними видами негативного впливу на довкілля. Проте

наявність податкового платежу сама по собі не гарантує скорочення забруднення. Його регулятивний ефект залежить від того, чи створюють установлені ставки достатні економічні стимули для модернізації виробництва.

У дослідженні ОЕСР щодо екологічного оподаткування та природоохоронних видатків в Україні проаналізовано проблеми чинної системи й визначено напрями її вдосконалення, зокрема в контексті європейської інтеграції та повоєнного відновлення [2]. При цьому поняття екологічного податку в українському законодавстві має вужчий обсяг, ніж категорія екологічних податків, що використовується в європейській статистичній практиці. У ЄС до них належать платежі, пов'язані з енергією, транспортом, забрудненням і використанням ресурсів [3]. Тому гармонізація потребує системного перегляду податкових інструментів, а не механічного копіювання окремих ставок.

Першою проблемою є співвідношення фіскальної та регулятивної функцій екологічного податку. Його фіскальне призначення полягає у формуванні бюджетних надходжень, тоді як регулятивне — у зміні поведінки платників. Якщо сплата податку є економічно вигіднішою за інвестиції у зменшення забруднення, стимулювальний ефект платежу залишається обмеженим. Водночас різке підвищення ставок без урахування фінансового стану підприємств і технологічних можливостей може ускладнити модернізацію виробництва.

Отже, зміна ставок має ґрунтуватися на оцінюванні їхнього впливу на екологічні результати та економічну діяльність платників. Доцільно передбачати обґрунтовані перехідні періоди для підприємств, які потребують значних капіталовкладень у зниження викидів, підвищення енергоефективності та впровадження найкращих доступних технологій. Такий підхід дасть змогу поєднати екологічні цілі з передбачуваністю податкової політики.

Друга проблема стосується зв'язку між справлянням екологічного податку та фінансуванням природоохоронних заходів. Надходження відповідних коштів до бюджетної системи не означає автоматичного спрямування співмірних

ресурсів на відновлення довкілля. Тому важливими є прозорість бюджетних рішень, оцінювання результативності природоохоронних видатків і доступність інформації про використання коштів. Це має особливе значення для територій, що зазнали забруднення та руйнування інфраструктури внаслідок збройної агресії.

Третім напрямом модернізації є узгодження екологічного оподаткування з кліматичною політикою та європейськими механізмами регулювання. Європейська модель передбачає поєднання зеленого оподаткування з іншими інструментами, зокрема системами ціноутворення на викиди та підтримкою екологічно орієнтованих інвестицій [3]. Для України це означає необхідність удосконалення моніторингу викидів, звітності й нормативного визначення взаємодії між податковими платежами та іншими кліматичними інструментами. Екологічний податок і торгівля квотами на викиди мають різну правову природу, тому їх поєднання потребує належного нормативного обґрунтування.

Окремої уваги потребує аграрний сектор, діяльність якого впливає на стан ґрунтів, водних ресурсів і біорізноманіття. Податкові стимули можуть підтримувати ресурсозберігальні технології та відновлення деградованих земель. Проте надання пільг має залежати від чітких критеріїв екологічної результативності. Доцільно пов’язувати податкові переваги з підтвердженими інвестиціями та вимірюваними результатами, передбачаючи контроль за виконанням установлених умов.

На підставі проведеного аналізу пропонується вдосконалювати правове регулювання за трьома напрямами: поступово коригувати ставки екологічного податку з урахуванням екологічних та економічних наслідків; підвищувати прозорість планування й оцінювання природоохоронних видатків; розвивати податкові стимули для екологічної модернізації підприємств на основі об’єктивних критеріїв і контролю за досягнутими результатами. Реалізація цих заходів має супроводжуватися узгодженням податкового законодавства з кліматичною та екологічною політикою України й урахуванням європейського досвіду.

Висновки. Модернізація екологічного оподаткування в Україні має забезпечити узгодження фіскальної функції податку з його природоохоронним призначенням. Основними напрямами реформування є вдосконалення ставок, підвищення прозорості природоохоронних видатків і запровадження результативних стимулів для екологічної модернізації. Ефективність цих змін слід оцінювати за їхнім впливом на скорочення забруднення та екологічно обґрунтоване відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 12.10.2026).

2. Neuweg I., Petkova N., Michalak K., Oharenko Y. Review of Environmental Taxation and Environmental Expenditure in Ukraine. *OECD Environment Working Papers*. 2023. No. 231. DOI: https://doi.org/10.1787/921319bc-en.

3. European Commission. Green Taxation – in support of a more sustainable future. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/other-taxes/green-taxation_en (дата звернення: 12.10.2026).

Капустник Наталія,
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»,
асистент кафедри права,
к.ю.н.

ПРИВАТНОПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля потребує ефективних механізмів запобігання екологічним порушенням та усунення їх наслідків. Важливе місце серед них посідає відшкодування шкоди, завданої забрудненням довкілля, пошкодженням природних ресурсів та іншими порушеннями природоохоронного законодавства. Реалізація цього механізму залежить від можливості встановити відповідальну особу, визначити розмір шкоди й довести причинний зв'язок між її діяльністю та негативними наслідками.

В умовах європейської інтеграції України особливої актуальності набуває узгодження національних механізмів екологічної відповідальності з європейськими правовими підходами. При цьому необхідно розмежовувати індивідуальні майнові та немайнові втрати й шкоду довкіллю як самостійному об'єкту правової охорони, оскільки їх компенсація передбачає різні способи захисту.

Мета дослідження — визначити особливості приватноправових механізмів відшкодування екологічної шкоди та обґрунтувати напрями їх удосконалення з урахуванням європейських правових підходів.

Виклад основного матеріалу. Нормативну основу відшкодування екологічної шкоди становлять положення Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) та Закону України «Про охорону навколишнього природного

середовища». Відповідно до статті 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також їхньому майну, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Стаття 1167 цього Кодексу визначає підстави відшкодування моральної шкоди, що має значення у випадках негативного впливу екологічних порушень на здоров'я та немайнові інтереси потерпілих [1].

Особливий режим відповідальності встановлено статтею 1187 ЦК України щодо шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. За загальним правилом така шкода відшкодовується володільцем відповідного джерела незалежно від його вини, крім випадків, передбачених законом. Застосування цієї норми в екологічних спорах потребує встановлення відповідних юридичних умов: сам факт здійснення підприємством діяльності, що впливає на довкілля, не означає автоматичного визнання її джерелом підвищеної небезпеки [1].

Спеціальне регулювання міститься у статтях 68 і 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2]. Стаття 68 визначає засади відповідальності за порушення природоохоронного законодавства, а стаття 69 передбачає компенсацію заподіяної шкоди, як правило, у повному обсязі. Законодавство також установлює особливості відповідальності за шкоду, завдану джерелами підвищеної екологічної небезпеки. Конкретний порядок визначення збитків залежить від виду порушення, пошкодженого природного ресурсу та застосовної методики розрахунку.

Однією з основних проблем реалізації права на відшкодування є доказування причинного зв'язку між діяльністю заподіювача та негативними наслідками. Забруднення повітря, води чи ґрунтів може бути результатом діяльності кількох суб'єктів, а його вплив на здоров'я людини або майно — проявлятися поступово. Тому важливе значення мають лабораторні дослідження, екологічні експертизи та інші належні й допустимі докази. Встановлення факту порушення природоохоронних вимог саме собою не завжди

дає змогу визначити розмір індивідуальної шкоди та довести її зв'язок із діями конкретного відповідача.

Необхідно також розмежовувати шкоду довкіллю та індивідуальні майнові втрати. Наприклад, забруднення водойми може спричинити пошкодження майна, втрату доходу від господарської діяльності й погіршення стану водної екосистеми. Ці наслідки мають різну правову природу. Розрахунок збитків, завданих природному ресурсу, не завжди тотожний визначенню реальних збитків конкретної особи або упущеної вигоди. Відповідно, спеціальні такси й методики слід застосовувати з урахуванням предмета вимоги та нормативного акта, яким урегульовано відповідні відносини. Такий підхід дає змогу уникнути змішування різних способів захисту й подвійного відшкодування одних і тих самих втрат.

Важливим напрямом удосконалення приватноправового захисту є розширення практичного застосування способів захисту, спрямованих на припинення порушення та відновлення становища, яке існувало до його вчинення. Стаття 16 ЦК України передбачає відповідні способи захисту цивільних прав та інтересів, що дає змогу розглядати екологічні спори не лише крізь призму грошової компенсації. Вибір належного способу захисту має залежати від характеру порушення, його наслідків і можливості відновлення порушеного права [1].

Європейські підходи до екологічної відповідальності відображено в Директиві 2004/35/ЄС, яка ґрунтується на принципі «забруднювач платить» і передбачає обов'язки операторів щодо запобігання екологічній шкоді та відновлення пошкоджених природних ресурсів [3]. Її значення для України полягає в орієнтації на усунення наслідків екологічних порушень, а не лише на грошову компенсацію. Водночас цей механізм слід відрізняти від цивільно-правового відшкодування індивідуальної шкоди майну та здоров'ю. Директива (ЄС) 2024/1203 доповнює відповідну систему кримінально-правовими засобами захисту довкілля [4]. У контексті європейської інтеграції України важливо узгодити ці підходи з національним цивільним і природоохоронним

законодавством, чітко розмежувавши компенсаційні, превентивні та відновлювальні механізми.

Висновки. Приватноправові механізми відшкодування екологічної шкоди забезпечують захист майнових і немайнових прав потерпілих, однак їх ефективність залежить від належного доказування причинного зв'язку, визначення розміру збитків і розмежування індивідуальних втрат та шкоди довкіллю. З урахуванням європейських підходів удосконалення національного регулювання має ґрунтуватися на узгодженні загальних і спеціальних норм та чіткому розмежуванні компенсаційних і відновлювальних механізмів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 12.10.2026).

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 12.10.2026).

3. Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0035 (дата звернення: 12.10.2026).

4. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024L1203 (дата звернення: 12.10.2026).

Карапетян Артем,
Західноукраїнський національний університет
здобувач ступеня доктора філософії

Карапетян Ольга,
Західноукраїнський національний університет
к.е.н, доцент

ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ДАНИХ ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

В умовах цифровізації державного управління та розвитку механізмів відкритості публічних фінансів особливого значення набуває використання електронних інформаційних ресурсів як джерел доказової та аналітичної інформації під час проведення фінансових розслідувань. Одним із найбільш інформативних інструментів є електронна система публічних закупівель Prozorro, яка надає відкритий доступ до великої кількості даних про використання бюджетних коштів.

Електронна система публічних закупівель зберігає інформацію про замовників, учасників торгів, укладені договори, зміни до них, виконання контрактів, а також результати моніторингу закупівель. Сукупність цих даних дозволяє проводити комплексний аналіз фінансово-господарських операцій суб'єктів, виявляти ознаки корупційних ризиків, конфлікту інтересів, змови учасників торгів та інших правопорушень у сфері використання бюджетних ресурсів [1, с.197]

Особливу цінність для фінансових розслідувань становить аналіз систематичної участі пов'язаних суб'єктів господарювання у процедурах публічних закупівель. Такі суб'єкти можуть формально бути незалежними учасниками торгів, проте фактично можуть перебувати під спільним контролем одних і тих самих фізичних осіб або груп осіб. Виявлення подібних зв'язків є

важливим для встановлення можливих фактів антиконкурентних узгоджених дій, змови під час проведення тендерів, розтрати бюджетних коштів та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Електронна система публічних закупівель дозволяє здійснювати аналіз великої кількості даних про учасників торгів. Зокрема, предметом дослідження можуть бути відомості про засновників та кінцевих бенефіціарів підприємств, їхні юридичні адреси, контактні дані, банківські реквізити, історію участі у закупівлях та характер взаємодії з конкретними замовниками [2]. Наявність спільних засновників, однакових контактних телефонів, електронних адрес, IP-адрес під час подання тендерних пропозицій або використання спільних ресурсів може свідчити про афілійованість суб'єктів господарювання.

Одним із поширених індикаторів ризику є регулярна участь у тендерах невеликої кількості компаній, серед яких перемога часто дістається одному й того ж учаснику, тоді як інші демонструють лише видимість конкуренції. У таких випадках підприємства можуть узгоджувати свої дії шляхом подання формальних тендерних пропозицій із заздалегідь неприємними ціновими показниками або неповним пакетом документів. У результаті забезпечується перемога визначеного учасника при збереженні зовнішніх ознак конкурентної процедури.

Додатковими ознаками потенційної змови можуть стати одночасне створення підприємств, використання спільних працівників або бухгалтерів, синхронне завантаження документів до електронної системи, схожість оформлення тендерної документації, наявність однакових граматичних помилок чи шаблонів у поданих документах [3]. Такі фактори самі по собі не доводять протиправної поведінки, проте можуть стати основою для поглибленого фінансового аналізу та проведення подальших процесуальних заходів.

У межах фінансових розслідувань інформація про пов'язаних учасників закупівель може бути використана для побудови мережевих схем зв'язків між компаніями, їхніми посадовими особами та контрагентами. Поєднання даних із системи Prozorro з відомостями з Єдиного державного реєстру юридичних осіб,

судових реєстрів, податкової звітності та банківської інформації дозволяє виявляти складні схеми виведення бюджетних коштів через мережі підконтрольних підприємств. Саме тому аналіз пов'язаних суб'єктів господарювання є одним із найбільш дієвих інструментів виявлення фінансових правопорушень у сфері публічних закупівель та забезпечення прозорості використання державних ресурсів.

Значний потенціал для фінансових розслідувань має інтеграція даних електронної системи закупівель з іншими державними інформаційними ресурсами, зокрема реєстрами юридичних осіб, судовими реєстрами, податковими базами даних та системами фінансового моніторингу [4]. Такий підхід забезпечує можливість комплексного дослідження фінансових потоків та виявлення обставин, що можуть свідчити про легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, розтрату бюджетних коштів або інші економічні правопорушення.

Отже, електронна система публічних закупівель є важливим джерелом даних для фінансових розслідувань, допомагаючи підвищити прозорість бюджетних процесів, ефективність фінансового контролю та своєчасне виявлення правопорушень у сфері публічних фінансів. Подальший розвиток аналітичних інструментів обробки відкритих даних і їх поєднання з механізмами фінансового моніторингу допоможуть підвищити ефективність роботи правоохоронних і контрольних органів у боротьбі з фінансовими злочинами.

Список використаних джерел:

1. Швидка Т. І. Публічні закупівлі в системі господарсько-правових відносин. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 4. С. 196–200. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.34. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287238

2. Хорунжак Н. М. Публічні закупівлі: шляхи вирішення організаційних і контрольно-облікових проблем. Сталий розвиток економіки. 2016. № 3 (32). С. 143–149. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/15385

3. Юшко С. В. Фінансові шахрайства і зловживання у сфері публічних закупівель та способи протидії їм. Сучасні проблеми економіки і підприємництво. 2018. Вип. 21. С. 180–186. URL: https://sb-keip.kpi.ua/article/view/128048

4. Бородавко О. М., Безкоровайний В. С. Корупційні ризики в публічних закупівлях: огляд, класифікація та роль електронної системи Prozorro. Вчені записки. 2025. № 41 (4). С. 211–220. DOI: 10.33111/vz_kneu.41.25.04.14.096.102. URL: https://vz.kneu.ua/archive/2025/41%284%29.14

5. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19

6. Prozorro: офіційний вебпортал електронної системи публічних закупівель. URL: https://prozorro.gov.ua/ (дата звернення: 30.09.2026).

7. DOZORRO: моніторинговий портал публічних закупівель. URL: https://dozorro.org/ (дата звернення: 30.09.2026).

8. Національне агентство з питань запобігання корупції. Публічні закупівлі: типові корупційні ризики та заходи їх мінімізації. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/spheretypical/?sphere_typical_id=1 (дата звернення: 30.09.2026).

9. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні ризики в публічних закупівлях під час воєнного стану: рекомендації НАЗК. URL: https://nazk.gov.ua/uk/uk/koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-pid-chas-voyennogo-stanu-rekomendatsiyi-nazk/ (дата звернення: 30.09.2026).

Качур Альона,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
PhD

ІНВЕСТИЦІЇ В ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ

Коли йдеться про інвестиції в охорону здоров'я, зазвичай говорять про гроші: скільки замінено, скільки дали донори, скільки закладено в бюджет. Набагато рідше питають, хто в системі державних фінансових гарантій медичного обслуговування несе права, обов'язки і, зрештою, інвестиційні ризики. А без відповіді на це питання незрозуміло, хто відповідатиме за неокупність вкладень і як цей ризик компенсувати.

Розподіл суб'єктів визначає Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 № 2168-VIII [1]. Споживач медичних послуг у ньому - пацієнт, який отримує допомогу за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (далі - Програма медичних гарантій, ПМГ).

Замовляє й оплачує послуги держава в особі Національної служби здоров'я України (далі - НСЗУ), що виконує роль стратегічного закупівельника. Надають їх заклади охорони здоров'я всіх форм власності та фізичні особи - підприємці, які мають із НСЗУ договір про медичне обслуговування населення. Надавач за цим договором зобов'язаний обслуговувати пацієнтів, НСЗУ - платити. На нашу думку, перед нами договір на користь третіх осіб, де НСЗУ виступає замовником і платником.

Якщо закупівельник один, то вкладення в будівлі чи обладнання закладу, хоч приватні, хоч публічні, повернуться тільки тоді, коли їхній результат увійде в систему державних гарантій і буде оплачений за тарифами НСЗУ.

За П’ятою швидкою оцінкою збитків і потреб відновлення (RDNA5), сектору охорони здоров’я на 2026-2035 рр. потрібно 23,6 млрд доларів США. Майже половина цієї суми, 11,0 млрд доларів США, піде на відновлення медичної допомоги та забезпечення ліками, решта, 12,6 млрд доларів США, на відбудову й модернізацію інфраструктури [7; 8].

Бюджет-2026 закладає на охорону здоров’я 258,6 млрд грн. ПМГ із цих коштів отримує 191,6 млрд грн, публічні інвестиційні проєкти в галузі - 19,1 млрд грн [5; 6]. Розрив разючий. Утім, причина його переважно правова.

191,6 млрд грн ПМГ - це близько 4,5 млрд доларів США на рік, і закон спрямовує їх на поточну оплату послуг [1; 5]. RDNA5 натомість рахує гроші на капітальну відбудову [7; 8]. Десь посередині опиняються проєкти Світового банку: THRIVE на 454 млн доларів США та HEAL Ukraine, який отримав додатково близько 50 млн євро [13; 14]. Оскільки кошти Програми законом прив’язано до оплати послуг, а не до будівництва, капітальну частину відновлення доводиться фінансувати з інших джерел.

Насамперед це міжнародні фінансові організації. THRIVE побудовано за моделлю «Program-for-Results»: гроші надходять, коли досягнуто погоджених показників результативності (DLI) [14]. HEAL Ukraine отримав нове фінансування під гарантії ЄС у межах Ukraine Investment Framework [13]. Для юриста тут цікаві саме показники DLI. Вони ще не закріплені в жодному підзаконному акті, але МОЗ і НСЗУ вже мусять на них зважати. Тож донор визначає не тільки суму, а й те, як працюватиме механізм державних гарантій.

Інший канал - реформа управління публічними інвестиціями. Закон України від 16.01.2025 № 4225-IX доповнив статтю 2 Бюджетного кодексу України поняттям публічного інвестиційного проєкту, зокрема такого, що реалізується на умовах публічно-приватного партнерства [2]. Як такі проєкти оцінюють і відбирають до Єдиного проєктного портфеля публічних інвестицій,

визначила постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2025 № 527 [4]. Платежі публічного партнера відтепер мають вкладатися в середньострокове бюджетне планування.

Вважаємо, що так законодавець, хай і непрямо, визнав партнерство в медицині різновидом публічного інвестування.

Нарешті, з 31.10.2025 діє Закон України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 № 4510-IX [3]. Проєктам вартістю до 5,5 млн євро тепер досить концептуальної записки замість повного техніко-економічного обґрунтування [9]. Можна залучати й гранти [3; 15]. Житомир уже готує проєкт нової лікарні: близько 90 млн євро на будівництво та IT-інфраструктуру і ще близько 35 млн євро на обладнання та енергоефективність [15]. У Вінниці та Львові опрацьовують подібні ідеї [12].

Українським реаліям, як видається, найкраще відповідають інфраструктурні (на зразок DBFM/DBFOM) або гібридні моделі. Будує, фінансує й утримує будівлі та обладнання приватний партнер, лікує ж заклад під публічним контролем, у межах спроможної мережі, до якої входить 564 заклади [9, с. 228; 11]. Сліпо копіювати чужі моделі не варто. Британія мала понад 700 проєктів PFI та PF2 і лише у 2016/2017 фінансовому році сплатила за ними 10,3 млрд фунтів стерлінгів [16]. Проблемою там стала негнучкість довгих державних зобов’язань.

Наш власний досвід теж невтішний. На 01.01.2025 в Україні було 201 договір державно-приватного партнерства, а реалізувалося з них 19. Медицині дісталося два, та й ті фактично зводилися до оренди майна чи концесії обладнання [17]. Інвестор хоче окупності, держава ж зобов’язана дати пацієнтові безоплатну допомогу, і попередній механізм цих інтересів так і не примирив [10; 11].

Проблема загострюється через різні строки. Партнерство укладають на десятиліття. Договір з НСЗУ, як правило, на один бюджетний рік, бо порядок реалізації ПМГ уряд затверджує щороку [1; 5]. Тарифи, специфікації, вимоги до надавачів можуть змінитися вже наступного року. Від цього не застрахуєшся:

НСЗУ, змінюючи умови, діє правомірно, у межах своїх дискреційних повноважень.

Тому для інвестора важать передусім не донорські мільйони, а передбачуваність НСЗУ. Пропонуємо запровадити інститут інвестиційно-гарантійного зв'язку, узгоджено змінивши Закони України № 2168-VIII та № 4510-IX. Щодо об'єктів, створених у межах схваленого публічного інвестиційного проєкту чи договору партнерства, НСЗУ мала б укладати договори на три-п'ять років. Умова одна: об'єкт має відповідати плану розвитку спроможної мережі госпітального округу. Платежі за доступність інфраструктури варто враховувати в тарифах ПМГ або через окремий коригувальний коефіцієнт. Такий підхід дав би змогу відійти від розрізненого донорського фінансування і побудувати модель, яка спирається на державні гарантії.

Список використаних джерел:

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19 (дата звернення: 29.09.2026).

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень : Закон України від 16.01.2025 № 4225-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20 (дата звернення: 25.09.2026).

3. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 43-45. Ст. 192. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20 (дата звернення: 29.09.2026).

4. Деякі питання управління публічними інвестиціями : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2025 № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2025-п (дата звернення: 25.09.2026).

5. Уряд затвердив порядок реалізації Програми медичних гарантій на 2026 рік. Урядовий портал. 31.12.2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-

zatverdyv-poriadok-realizatsii-prohramy-medychnykh-harantii-na-2026-rik (дата звернення: 29.09.2026).

6. Охорона здоров'я у бюджеті-2026: безоплатні перевірки здоров'я, розширення програми «Доступні ліки» та підвищення зарплат лікарів до 35 тис. гривень. Міністерство фінансів України. 10.12.2025. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/okhorona_zdorovia_u_biudzheti-2026_bezoplatni_perevirki_zdorovia_rozshirennia_programi_dostupni_liki_ta_pidvishchennia_zarplat_likariv_do_35_tis_griven-5474 (дата звернення: 29.09.2026).

7. Презентовано звіт RDNA5: потреби у відновленні сфери охорони здоров'я становлять 23,6 млрд доларів США. Міністерство охорони здоров'я України. 2026. URL: https://moz.gov.ua/uk/prezentovano-zvit-rdna5-potrebi-u-vidnovlenni-sferi-ohoroni-zdorov-ya-stanovlyat-23-6-mlrd-dolariv-ssha (дата звернення: 29.09.2026).

8. Ukraine - Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 - December 2025 / Government of Ukraine, World Bank Group, European Commission, United Nations. February 2026. URL: https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fifth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna5-february-2022-december-2025 (дата звернення: 25.09.2026).

9. Загалюк О. М. Публічно-приватне партнерство у розвитку інфраструктури охорони здоров'я у межах госпітальних округів. Актуальні проблеми економіки. 2025. № 10 (292). С. 228-238. DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-292-228-238.

10. Богомолов Д. А., Орловська І. Г. Публічно-приватне партнерство у сфері охорони здоров'я в умовах воєнних конфліктів: вихід для держави чи можливість для приватних закладів охорони здоров'я. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 92, ч. 3. С. 44-50. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.3.5.

11. Попов М., Комаровський І., Супрунець Д. Державно-приватне партнерство в сфері охорони здоров'я. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2025. № 33. С. 71-87. DOI: 10.35432/tisb332025323996.

12. Відбулася Ukraine Rehealth 2025 - перша міжнародна конференція та виставка рішень для відновлення сектору охорони здоров'я України. Міністерство розвитку громад та територій України. 2025. URL: https://mindev.gov.ua (дата звернення: 29.09.2026).

13. EU approves additional funding for joint project of the Ministry of Health and World Bank HEAL Ukraine. Cabinet of Ministers of Ukraine. 2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/yevropeiskyi-soiuz-pohodyv-dodatkove-finansuvannia-dlia-spilnoho-proektu-moz-ta-svitovoho-banku-heal-ukraine (дата звернення: 25.09.2026).

14. Ukraine's Health Sector to Strengthen with World Bank Support : Press Release. World Bank. 09.12.2024. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/12/09/ukraine-health-sector-to-strengthen-with-world-bank-support (дата звернення: 25.09.2026).

15. Мінрозвитку залучає інвестиції у відновлення медичної інфраструктури завдяки механізму публічно-приватного партнерства. Міністерство розвитку громад та територій України. 05.09.2025. URL: https://mindev.gov.ua/news/minrozvytku-zaluchaie-investytsii-u-vidnovlennia-medychnoi-infrastruktury-zavdiaky-mekhanizmu-publichno-pryvatnoho-partnerstva (дата звернення: 25.09.2026).

16. PFI and PF2 : Report by the Comptroller and Auditor General (HC 718). London : National Audit Office, 2018. URL: https://www.nao.org.uk/reports/pfi-and-pf2/ (дата звернення: 25.09.2026).

17. Стан здійснення державно-приватного партнерства в Україні станом на 01.01.2025. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua (дата звернення: 25.09.2026).

Кизенко Дмитро
Національний університет біоресурсів та природокористування України,
асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
адвокат

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В УКРАЇНІ З ДИРЕКТИВОЮ (ЄС) 2024/2831

Стрімкий розвиток цифрових платформ, що забезпечують посередництво у наданні послуг з перевезення пасажирів, кур'єрської доставки продуктів, готової їжі та інших робіт через веб-сайти й мобільні застосунки, став одним із ключових трансформаційних чинників сучасного ринку праці. Спеціалізовані цифрові платформи поєднують попит і пропозицію за допомогою алгоритмів у режимі реального часу. Вони створюють інноваційну екосистему для гнучкої зайнятості та залучення до праці додаткових категорій населення (в спеціалізованій літературі з цього питання навіть з'явився термін «платформна зайнятість»). Водночас масштабування таких бізнес-моделей виявило суттєві прогалини у правовому регулюванні зазначених питань. У контексті здобуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі розробка адекватного правового режиму для платформної зайнятості людей виходить за межі суто галузевої дискусії та набуває значення одного з фундаментальних тестів на здатність національної правової системи України імплементувати правові норми Європейського Союзу.

Фундаментальний юридичний виклик платформної економічної моделі зайнятості полягає в цілеспрямованому розмиванні межі між класичним трудовим договором і цивільно-правовими договорами про надання послуг. Цифрові платформи за замовчуванням кваліфікують працюючих осіб як «самозайнятих» або «незалежних підрядників». Однак у більшості випадків

платформи де-факто розподіляють і контролюють роботу таких працівників (надавачів послуг) за аналогією з відносинами роботодавець – найманий працівник. Ця ситуація породжує феномен алгоритмічного менеджменту, що передбачає використання повністю автоматизованих систем моніторингу та прийняття рішень, які повністю замінюють менеджерів і керівників підприємства. Алгоритми односторонньо здійснюють розподіл замовлень, ціноутворення, оцінку ефективності, застосування штрафних санкцій та деактивацію акаунтів, залишаючи працівника в умовах виключної інформаційної асиметрії без зворотного зв'язку, що порушує права працівників на відсутність дискримінації на робочому місці.

Правова невизначеність платформної зайнятості призводить до виникнення явищ «соціального демпінгу». Позбавлення робітників гарантованих мінімальних стандартів (оплачуваних відпусток, лікарняних, охорони праці, захисту від безпідставного звільнення) перекладає всі виробничі ризики на слабшу сторону відносин — надавача послуг. Для держави маскування трудових відносин означає систематичну втрату надходжень від податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску, що дестабілізує систему пенсійного та соціального страхування. Удавана самозайнятість викривляє конкуренцію: традиційні підприємства, які сумлінно виконують обов'язки роботодавця та сплачують податкові нарахування, опиняються у завідомо невигідному становищі порівняно з цифровими платформами, які поступово монополізують окремі ринки послуг.

Прийняття Директиви (ЄС) 2024/2831 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2024 року про покращення умов праці під час роботи на цифрових платформах є підсумком тривалих дискусій щодо розроблення гармонізованого регулювання такого виду зайнятості [1]. Центральним інститутом Директиви виступає спростовна правова презумпція трудових відносин, закріплена у ст. 5. Враховуючи існування структурного дисбалансу сил між цифровою платформою та робітником, останній позбавлений реальної можливості довести факт наявності трудового договору через закритість алгоритмів та монополію

платформи на інформацію. Відповідно до Статті 5 Директиви, договірний статус між цифровою платформою та особою, яка виконує роботу, юридично презюмується як трудовий, якщо виявлено факти, що свідчать про керівництво та контроль відповідно до національного законодавства, колективних договорів чи практики. Догматичне коріння нормативного поняття «працівник» у праві ЄС спирається на усталені правові позиції Суду ЄС, у яких ключовими критеріями визначено виконання роботи під керівництвом іншої особи протягом певного часу за винагороду.

Впровадження презумпції повністю перерозподіляє тягар доведення: у разі виявлення ознак контролю робітник або орган інспекції праці звільняється від обов'язку доводити наявність трудового договору, а обов'язок спростувати презумпцію і довести, що відносини є справжньою самозайнятістю, покладається виключно на цифрову платформу.

Механізм перекваліфікації ґрунтується на фундаментальному принципі верховенства фактів (*primacy of facts* або латиною *primatus facti*), який є основоположною доктриною у трудовому праві, закріпленою у **с**татті 4 Рекомендації Міжнародної організації праці (МОП) № 198 про трудові правовідносини. Згідно з цим принципом, правова кваліфікація відносин має визначатися виключно фактичними обставинами виконання роботи та реальними механізмами її оплати, а не формальною назвою укладеного договору («договір надання послуг», «угода з підрядником») чи формальними застереженнями про відсутність трудового розпорядку.

Наразі в Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало платформну зайнятість. Українські суди кваліфікують відносини між цифровими платформами й кур'єрами як цивільно-правові (зокрема, справи щодо *Glovo* у Києві — справа № 761/35866/19 [2] та у Харкові — справа № 953/3438/23 [3]). У зазначених справах суди обґрунтовують відсутність трудових відносин формальними ознаками: відсутністю правил внутрішнього трудового розпорядку, відсутністю обліку робочого часу та штатного розпису, а також тим, що брендоване екіпірування (сумки, плащі) надається в оренду, а не як уніформа

[4]. Базові аналітичні розробки Дослідницької служби Верховної Ради України також підтверджують необхідність комплексного опрацювання нормативної бази щодо роботи на цифрових платформах [5].

Висновки. Гармонізація українського законодавства із нормами Директиви (ЄС) 2024/2831 є необхідним кроком для виконання євроінтеграційних зобов'язань України та створення рівних умов для бізнесу. Першочерговими напрямами реформування мають стати: закріплення у КЗпП законодавчих критеріїв платформного працівника, імплементація презумпції трудових відносин та встановлення гарантій захисту від неконтрольованого алгоритмічного управління.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2024/2831 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on improving working conditions in platform work. Official Journal of the European Union. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2831/oj/eng (дата звернення: 10.10.2026).

2. Рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 15 вересня 2021 року у справі № 761/35866/19 [Електронний ресурс]. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100718898 (дата звернення: 10.10.2026).

3. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 19 березня 2025 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126520585 (дата звернення: 20.10.2026).

4. Робота через цифрові трудові платформи: правила ЄС та українська практика. Вища школа адвокатури НААУ. 08.09.2026. URL: https://www.hsa.org.ua/lectors/saposnikova-irina/articles/robota-cerez-cifrovi-trudovi-platformi-pravila-jes-ta-ukrayinska-praktika (дата звернення: 10.10.2026).

5. Путівник acquis ЄС (Євродайджест): огляд актів, прийнятих у листопаді 2024 року. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33279.pdf (дата звернення: 10.10.2026)

Клімова Світлана,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри права, національної безпеки та
європейської інтеграції,
д.ю.н., професор

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Вимушене переміщення дитини внаслідок збройного конфлікту загострює питання доступу до документів, соціальної підтримки та інших форм захисту. Для реалізації цих прав недостатньо закріпити матеріальні гарантії: адміністративний орган має своєчасно розпочати провадження, встановити обставини конкретної справи, забезпечити участь дитини та домогтися виконання ухваленого рішення. У цьому проявляється значення адміністративної процедури для захисту прав дитини в умовах трансформації суспільних відносин.

Мета тез – визначити, які процедурні гарантії забезпечують результативний розгляд індивідуальних справ щодо дітей, які зазнали вимушеного переміщення, та як оцінювати фактичний результат такого розгляду. Вихідним є положення Конвенції про права дитини про першочергове врахування найкращих інтересів дитини та право дитини, здатної сформулювати власні погляди й висловити їх з питань, що її стосуються [1, ст. 3, 12].

Закон України «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗАП) закріплює загальні правила розгляду індивідуальних адміністративних справ, зокрема принципи офіційності, участі особи, обґрунтованості та ефективного правового захисту [2, ст. 4–18]. Спеціальне законодавство визначає компетентний орган, предмет і особливості окремого провадження. Тому в кожній справі необхідно спочатку встановити сферу застосування ЗАП, далі — передбачені законом спеціальні правила, а потім забезпечити їх узгоджене застосування з

процедурними правами дитини. Такий підхід особливо важливий, коли спеціальний порядок докладно описує документи і строки, але не пояснює, як інформувати дитину чи з'ясувати її позицію [3].

Першою гарантією є своєчасне визначення відповідального органу. Провадження може бути розпочато за заявою особи або з ініціативи адміністративного органу відповідно до закону [2, ст. 36]. Отримана інформація про можливе порушення прав дитини потребує перевірки компетенції, правової підстави для реагування та необхідності залучення інших установ. Передача повідомлення між органами не повинна призводити до втрати відповідального за розгляд справи. У випадках переміщення особливої ваги набуває безперервність такого реагування, адже зволікання може перешкодити своєчасному отриманню захисту.

Другою гарантією є повне й неупереджене встановлення фактів. Принцип офіційності вимагає від органу вживати активних дій для з'ясування обставин, істотних для прийняття рішення [2, ст. 16]. Відсутність окремого документа або неповнота відомостей у реєстрі не повинна автоматично підміняти оцінку наявних доказів і можливості отримати дані законним способом. У провадженні щодо надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вирішальним є встановлення саме тих обставин, з якими законодавство пов'язує набуття статусу [4, с. 313–319]. Цей приклад ілюструє значення предмета доказування, але не охоплює всіх категорій дітей, які були вимушено переміщені.

Третьою гарантією є реальна участь дитини. Перед заслуховуванням їй слід доступною мовою пояснити предмет справи, можливі наслідки рішення та спосіб висловлення поглядів. Умови участі мають запобігати тиску та невиправданому повторенню чутливих обставин. Позиція законного представника або спеціаліста може допомогти з'ясувати факти, проте її не можна автоматично ототожнювати з поглядами самої дитини. Практичний інструмент Агентства ЄС з питань притулку та Агентства ЄС з основоположних прав щодо дітей без супроводу підкреслює значення належного інформування, підтримки

опікуна та участі дитини в процедурах міжнародного захисту [5]. Його положення є порівняльним орієнтиром; порядок українського адміністративного провадження визначається застосовним національним законом.

Четвертою гарантією є індивідуальне мотивування рішення. Адміністративний акт має відображати встановлені факти, оцінку істотних доказів, застосовані норми та наслідки обраного заходу для конкретної дитини. Посилання на «найкращі інтереси дитини» без пояснення її життєвих обставин і врахування її поглядів не дає змоги перевірити обґрунтованість рішення. Мотивування також пов’язане з можливістю змістовного адміністративного оскарження [2, ст. 69–85].

П’ятою гарантією є доведення рішення до виконання. Сприятливий адміністративний акт сам по собі не доводить, що дитина отримала відповідний статус, послугу або інший захист. Необхідно визначити, хто має вчинити подальші дії, повідомити відповідних осіб і перевірити практичний результат ухвалення рішення. ЗАП регулює питання виконання адміністративного акта [2, ст. 92–99], тоді як фактичний доступ до допомоги може залежати також від дій інших суб’єктів, передбачених спеціальним законодавством.

Для аналізу результативності пропонуємо шість взаємопов’язаних критеріїв: компетенція та своєчасність; повнота встановлення обставин; реальність участі дитини; індивідуальна оцінка її найкращих інтересів; мотивування рішення та можливість його перегляду; фактичне виконання. Ці критерії є аналітичним інструментом, а не новими юридичними підставами для прийняття або скасування адміністративного акта. Вони дають змогу виявити етап, на якому процедурний недолік перешкодив захисту права.

В умовах вимушеного переміщення результативність адміністративно-процедурних гарантій доцільно оцінювати за сукупністю юридичних і фактичних наслідків розгляду індивідуальної справи: від своєчасного реагування компетентного органу до реальної можливості дитини здійснити відповідне право або отримати передбачений законом захист. Узгоджене застосування загальних і спеціальних норм, доступне для дитини інформування, повне

встановлення обставин, індивідуальне мотивування рішення та перевірка його виконання становлять взаємопов’язані умови досягнення захисного результату в конкретній справі.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 28.09.2026).

2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20 (дата звернення: 28.09.2026).

3. Клімова С. М. Колізії та виклики застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» в сучасній публічній адміністрації. *Право та економіка України – шляхи розвитку* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 27 листоп. 2025 р. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2025. С. 34–43. URL: https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/40465 (дата звернення: 28.09.2026).

4. Василюк Б. Л. Адміністративна процедура надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88, ч. 2. С. 313–319. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.42.

5. European Union Agency for Asylum, European Union Agency for Fundamental Rights. Practical Tool for Guardians: Introduction to International Protection. 2nd ed. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2026. 37 p. DOI: https://doi.org/10.2847/8778645.

Ковальова Світлана,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., доцент

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасна архітектура кримінального права переживає глобальну переорієнтацію від класичної національно-центричної моделі до транснаціональної та цифрової парадигми. Для України ці глобальні трансформації мають екзистенційний характер. Вітчизняна система кримінальної юстиції змушена одночасно реагувати на загальносвітові виклики (цифровізація, кліматичні кризи, транснаціональна злочинність) та проходити через безпрецедентні випробування, пов'язані з повномасштабною війною, євроінтеграцією та фундаментальним оновленням кримінального законодавства. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз положень проєкту нового Кримінального кодексу України через призму глобальних тенденцій права [1, с. 14].

Віртуалізація суспільних відносин вимагають відходу від застарілих конструкцій кримінального закону 2001 року. Проєкт нового КК України пропонує відійти від громіздкої класифікації злочинів і впровадити гнучку систему кримінальних правопорушень (злочини та проступки), градуйованих за ступенем тяжкості (категорії від 1 до 10) [2].

Глобальний виклик розвитку штучного інтелекту (ШІ) та використання автономних алгоритмів у злочинних цілях змушує переосмислити інститут вини та співучасті [3, с. 48]. В українському контексті гостро постає питання криміналізації використання ШІ для створення контенту з метою дезінформації в умовах гібридної агресії, маніпуляцій на ринку віртуальних активів та

кібератак на об'єкти критичної інфраструктури. Реформа вітчизняного кримінального права закладає підґрунтя для визнання цифрових активів повноцінним об’єктом кримінально-правової охорони.

Набуття Україною статусу кандидата та рух до повноправного членства в Європейському Союзі вимагає системної адаптації кримінального законодавства до законодавства ЄС. Тенденція уніфікації права відображена у спробах України узгодити кримінально-правові інструменти протидії корупції, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та організованій злочинності із директивами ЄС.

Проєкт нового КК пропонує розширення та переосмислення інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Це відповідь на стандарти протидії транснаціональній корпоративній злочинності, де суб'єктом кримінального впливу дедалі частіше стає не лише конкретна фізична особа, а й бізнес-структура, яка отримала вигоду від правопорушення.

Найбільш специфічним та болючим аспектом трансформації кримінального права України є адаптація до умов воєнного стану та масштабних міжнародних злочинів. Сучасний стан вітчизняного законодавства вимагає чіткої деталізації воєнних злочинів (ст.438 ККУ), удосконалення відповідальності за злочини проти людяності та впровадження інституту командної відповідальності (відповідальності військових командирів та цивільних начальників) [4, с. 91]. Проєкт нового КК України повністю інтегрує ці міжнародні стандарти, створюючи передумови для ефективного застосування універсальної юрисдикції.

Окрім того, екологічна трансформація кримінального права для України має чітко виражений практичний вимір. Руйнування Каховської ГЕС, масове мінування лісів, забруднення акваторій Чорного та Азовського морів внаслідок бойових дій перетворили статтю 441 КК України (екоцид) із теоретичної норми на об'єкт щоденного розслідування. Україна сьогодні виступає світовим драйвером у питанні криміналізації екоциду на міжнародному рівні, пропонуючи визнани його п'ятим злочином у Римському статуті МКС. У проєкті нового КК

України охороні довкілля приділено значну увагу, а санкції за злочини проти екологічної безпеки суттєво переглянуті в бік посилення відповідальності для транснаціональних та промислових суб'єктів.

Кримінальне право України в епоху глобальних трансформацій перебуває на переломі доктрин. Проєкт нового КК України є вдалою спробою поєднати кращі європейські практики, цифрові реалії та відповіді на загрози національній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Навроцький В. О. Кримінальне право в умовах глобалізації: виклики та перспективи розвитку. Право України. 2021. № 4. С. 12–28.

2. Проєкт нового Кримінального кодексу України : станом на 15 січ. 2026 р. / Робоча група з питань розвитку кримінального права. URL: https://minjust.gov.ua (дата звернення: 18.09.2026).

3. Хавронюк М. І. Штучний інтелект як виклик для доктрини кримінального права: суб'єкт, вина, відповідальність. Юридичний вісник. 2023. № 2. С. 45–56.

4. Короткий Т. Р., Медведєва М. О. Імплементація норм міжнародного кримінального права у кримінальне законодавство України в умовах збройного конфлікту. Український часопис міжнародного права. 2022. Спецвипуск. С. 88–95.

Кондратюк Тетяна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
доцент кафедри аграрного, земельного та
екологічного права імені академіка В. З. Янчука,
к.ю.н., доцент

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІДНОВЛЮВАДЬНИХ ТЕРИТОРІЙ У ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Основним законодавчим актом, який визначає правовий режим відновлювальних територій у Чорнобильській зоні відчуження являється Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» № 791а-XII від 27 лютого 1991 року (в редакції від 01. 10. 2023 року).

Відповідно до Закону та підзаконних нормативно правових актів, правовий режим таких територій передбачає: заборону проживання населення; обмежену господарську діяльність, пов’язану лише з науковими, дослідними, природоохоронними та відновлювальними заходами; науковий моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття, процесів природного самоочищення; екологічну реабілітацію лісового, водного та земельного фонду; постійний контроль за радіаційною безпекою довкілля та працівників які забезпечують діяльність на даній території.

У розгалуженій структурі територій радіоактивного забруднення Законом визначаються три зони. Цей поділ відбувається залежно від ландшафтних та геохімічних особливостей ґрунтів, величини перевищення природного доаварійного рівня накопичення радіонуклідів у довкілля, пов'язаних з ними ступенів ймовірного негативного впливу на здоров'я людей, вимог щодо здійснення радіаційного захисту населення та інших передбачуваних спеціальних заходів, з урахуванням спільних виробничих та соціально-

побутових відносин, виділяють: зону відчуження; зону обов’язкового відселення; зону добровільного відселення (ст. 2) [1]. Частина з них може відноситися до умовних відновлювальних зон, де після природних та дезактиваційних процесів рівень радіоактивного забруднення знижується до рівнів, що дозволяють суворе обмежене використання та відновлення природних екосистем. Головне ціль діяльності на цих територіях полягає не в індустріальному освоєнні, а в екологічному відновленні та науковому вивченні природних процесів самовідновлення ландшафтного та біологічного різноманіття.

З метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся, забезпечення підтримки та підвищення бар'єрної функції Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов’язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму та реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, сприяння організації та проведенню міжнародних наукових досліджень, в межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення, створено у 2016 році, за указом глави держави, Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник [2]. Контроль за діяльністю якого покладено на Державне агентство України з управління зоною відчуження.

Отже, встановлений на даний час правовий режим відновлювальних територій у зоні відчуження, визначається нетиповим перехідним періодом, за яким, таки землі залишаються під повним державним контролем, не можуть переходити у приватну власність, на них встановлене суворе обмежене використання з дотриманням норм радіаційної безпеки, з обмеженим дозволом проведення заходів з реабілітації навколишнього середовища й відновлення екологічних систем. Такий правовий режим направлений на те, щоб забезпечити в довготривалій перспективі перетворення частини цих земель із зони відчуження в зону поступового відновлення, забезпечуючи постійну тривалу рівновагу між безпекою людства (здоров’ям та життям), безпекою природи, екологічним та можливо, за певних умов, економічним розвитком.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року № 791a-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text.

2. Указ Президента України «Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника» від 26 квітня 2016 року № 174/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174/2016#Text.

Кукоба Олександр,
суддя Полтавського окружного адміністративного суду,
к.ю.н.

ПРАВОВІ РИЗИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В умовах повномасштабної війни проблема правових ризиків інвестиційної діяльності в Україні набуває особливої актуальності. Поряд із безпековими та економічними загрозами інвестори стикаються з нестабільністю нормативно-правового регулювання, непередбачуваністю адміністративних рішень і недостатньою ефективністю механізмів захисту їхніх прав. При цьому наявність законодавчо закріплених гарантій інвестиційної діяльності сама по собі не забезпечує їх практичної реалізації. Відтак постає необхідність дослідження правової природи зазначених ризиків та визначення шляхів їх мінімізації, насамперед засобами публічно-правового регулювання.

О. А. Рассомахіна, досліджуючи особливості правового регулювання інвестиційної діяльності в умовах війни, до основних напрямів удосконалення законодавчого механізму відносить державну підтримку значних інвестиційних проєктів, стимулювання експортної діяльності, запровадження страхування та перестрахування інвестицій від воєнних і політичних ризиків, компенсацію відсотків за інвестиційними кредитами, а також удосконалення правових механізмів стимулювання інвестиційної діяльності в індустріальних парках [1, с. 32].

Загалом погоджуючись із запропонованими О. А. Рассомахіною напрямами вдосконалення правового регулювання інвестиційної діяльності, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що більшість із них спрямована насамперед на створення економічних стимулів для інвестування, тоді як питання мінімізації власне правових ризиків залишаються недостатньо розкритими. На нашу думку, ефективність державної підтримки інвестицій

залежить не лише від наявності податкових пільг, компенсаційних та страхових механізмів, але й від стабільності законодавства, передбачуваності адміністративних процедур і належного захисту правомірних очікувань інвесторів. Зокрема, навіть законодавчо закріплені заходи державної підтримки можуть втрачати практичну цінність у разі неоднозначного застосування правових норм, необґрунтованої зміни умов реалізації інвестиційних проєктів або ухвалення суперечливих рішень суб'єктами владних повноважень.

Г. М. Стріяшко та А. В. Замрига, досліджуючи особливості публічного адміністрування інвестицій в умовах воєнного стану, наголошують, що «ефективне управління інвестиційною діяльністю залежить від здатності держави забезпечити сприятливий інвестиційний клімат, знизити рівень корупції та підвищити прозорість економічних процесів». Водночас дослідники підкреслюють необхідність стимулювання інноваційного розвитку та модернізації інфраструктури як передумов підвищення інвестиційної привабливості України [2, с. 681].

Поділяючи позицію Г. М. Стріяшко та А. В. Замриги щодо визначальної ролі ефективного публічного адміністрування у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, вважаємо за необхідне конкретизувати правові умови його забезпечення. На нашу думку, зниження корупційних ризиків та підвищення прозорості діяльності органів публічної влади мають розглядатися не лише як загальні завдання державної політики, але й як результат належної правової регламентації адміністративних процедур. Особливого значення набуває обмеження необґрунтованої адміністративної дискреції, встановлення чітких критеріїв ухвалення рішень щодо надання дозволів, погоджень і державної підтримки інвестиційних проєктів, а також забезпечення дієвого судового контролю за такими рішеннями. При цьому в умовах воєнного стану додатковим джерелом правових ризиків виступає можливість запровадження державою спеціальних обмежень інвестиційної діяльності. Відтак удосконалення публічного адміністрування інвестицій повинно передбачати не лише спрощення регуляторних процедур, але й закріплення гарантій правової

визначеності, пропорційності державного втручання та захисту правомірних очікувань інвесторів.

В. В. Пацкан, досліджуючи проблематику захисту прав іноземних інвесторів в умовах воєнного стану, справедливо наголошує, що «законодавство щодо захисту прав інвесторів не має мати декларативний характер». На думку дослідника, формування сприятливого інвестиційного середовища передбачає зниження рівня корупції, забезпечення справедливого правосуддя, зміцнення довіри до судової та правоохоронної систем, зменшення податкового тиску й проведення прогнозованої фіскальної політики. При цьому автор пов'язує перспективи залучення іноземного капіталу з подоланням безпекових загроз та формуванням економічно стабільної держави [3, с. 325].

Погоджуючись із позицією В. В. Пацкана щодо необхідності забезпечення реального, а не декларативного характеру правових гарантій іноземних інвесторів, вважаємо за доцільне розмежовувати об'єктивні ризики, зумовлені воєнними діями, та ризики, що виникають унаслідок недоліків правового регулювання і правозастосовної практики. Якщо усунення воєнних загроз безпосередньо залежить від безпекової ситуації, то мінімізація адміністративно-правових ризиків значною мірою перебуває у сфері відповідальності держави вже сьогодні. Зокрема, йдеться про забезпечення стабільності умов реалізації інвестиційних проєктів, передбачуваності рішень суб'єктів владних повноважень, доступності ефективних засобів адміністративного та судового оскарження, а також належного виконання судових рішень. Водночас сам факт законодавчого закріплення гарантій захисту інвестицій не усуває правових ризиків, якщо інвестор не має дієвих механізмів відновлення порушених прав та відшкодування завданих збитків. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів удосконалення інвестиційного законодавства має стати посилення процесуальних гарантій захисту інвесторів у публічно-правових відносинах.

О. М. Вінник та О. В. Шаповалова, досліджуючи проблеми правового забезпечення стратегічного інвестування в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови України, особливу увагу приділяють розвитку державно-приватного

партнерства із залученням іноземних держав та вдосконаленню законодавства у сфері цифровізації. Зокрема, дослідниці пропонують доповнити законодавство про державно-приватне партнерство положеннями щодо інституційного партнерства за участю дружніх держав, використовуючи відповідний досвід Європейського Союзу. Водночас авторки наголошують, що ефективність правового забезпечення цифровізації залежить «не стільки від кількості актів законодавства, як їх систематизації», обґрунтовуючи необхідність розроблення Цифрового кодексу України [4, с. 281].

Підтримуючи позицію О. М. Вінник та О. В. Шаповалової щодо необхідності розвитку інституційних форм міжнародного інвестиційного партнерства та систематизації законодавства у сфері цифровізації, вважаємо за доцільне розглянути зазначені пропозиції насамперед крізь призму мінімізації правових ризиків інвестиційної діяльності. Залучення іноземних держав до реалізації стратегічних інвестиційних проєктів потребує чіткого нормативного визначення правового статусу учасників партнерства, порядку розподілу інвестиційних ризиків, відповідальності за невиконання зобов'язань та механізмів вирішення спорів. Особливого значення набуває розмежування публічно-владних повноважень держави та її договірних зобов'язань як учасника інвестиційних відносин, оскільки їх поєднання потенційно створює передумови для виникнення конфлікту інтересів і порушення правомірних очікувань інвесторів. Водночас систематизація законодавства у сфері цифровізації має супроводжуватися встановленням прозорих адміністративних процедур, гарантій захисту інвестиційних даних та ефективних засобів оскарження рішень, ухвалених із використанням цифрових технологій. Таким чином, розвиток нових інституційних і цифрових механізмів інвестування повинен передбачати одночасне формування правових гарантій, спрямованих на запобігання виникненню додаткових регуляторних та адміністративних ризиків.

Таким чином, мінімізація правових ризиків інвестиційної діяльності в Україні потребує не лише вдосконалення законодавства, а й забезпечення стабільності його застосування, передбачуваності адміністративних рішень та

дієвого судового захисту прав інвесторів. Саме ці чинники мають стати основою формування сприятливого інвестиційного середовища в умовах війни та повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Рассомахіна О. А. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні в умовах війни. Європейський правничий часопис. 2025. Вип. 9. С. 25–34. URL: https://dspace.e-u.edu.ua/items/f9f4b8ae-896f-4368-8cbf-27a2b6612245?utm_source

2. Замрига А. В., Стріяшко Г. М. Публічне адміністрування інвестицій в умовах воєнного стану: правовий погляд. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 9(27). С. 674–682 URL: https://ir.dpu.edu.ua/items/29411036-a2c5-4d62-9520-5a0de38a16e1?utm_source

3. Пацкан В. В. Захист прав іноземних інвесторів під час дії воєнного стану в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5. С. 322–326. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313021?utm_source

4. Вінник О. М., Шаповалова О. В. Проблеми правового забезпечення стратегічного інвестування та поступу цифровізації з використанням досвіду ЄС в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови України. Приватне право і підприємництво. 2024. Вип. 24. Ч. 1. С. 274–283. URL: https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33b132eb-7bdb-4f2c-aa39-f59bd6b83e3a/content

Курило Володимир,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
член-кореспондент НААН України,
Заслужений юрист України,
д.ю.н., професор;

Киценко Олександр,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
асистент,
к.ю.н.

БУЛІНГ (ЦЬКУВАННЯ) У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Термін «булінг» запровадив Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII, який доповнив Закон «Про освіту» визначенням булінгу, а Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) – ст. 173-4 [1]. Законом від 06.06.2024 № 3792-IX (набрав чинності 06.10.2024) це визначення із Закону «Про освіту» виключено, а нове закріплено у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [2; 3]: булінг – це психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто умисне діяння (зокрема із застосуванням електронних комунікацій), «яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу» і порушує права, свободи чи законні інтереси потерпілої особи [3]. Колективом визнано групу осіб, об'єднаних для здобуття освіти, тренування, творчості, відпочинку тощо [3], тож булінг можливий не лише в закладі освіти.

Натомість ст. 173-4 КУпАП Закон № 3792-IX не змінив: вона пов'язує булінг із діяннями учасників освітнього процесу та шкодою (або загрозою

шкоди) здоров'ю потерпілого й не згадує систематичності [4]. Отже, на нашу думку, паралельно функціонують два дефініційні ядра – освітньо-деліктне та дитинозахисне, що вимагає системного тлумачення обох норм.

Ключовою ознакою булінгу є систематичність: за її відсутності суди закривають справи за ст. 173-4 КУпАП [5], а одноразова нецензурна лайка в громадському місці може утворювати склад дрібного хуліганства (ст. 173 КУпАП) [4]. Наказом Міністерства освіти і науки України від 18.06.2026 № 961 (набрав чинності 11.08.2026) Порядок реагування на випадки булінгу викладено в новій редакції: «насильство вважається систематичним, якщо воно вчиняється два і більше разів протягом 12 місяців» з дня реєстрації повідомлення про перший випадок або вчинення першого насильства [6].

Санкція ст. 173-4 КУпАП – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи від 20 до 40 годин, за групове чи повторне протягом року діяння – від 100 до 200 мінімумів або від 40 до 60 годин; за діяння осіб віком до 16 років відповідають батьки, а окремим складом є неповідомлення керівником закладу освіти поліції про булінг [4]. Строк накладення стягнення – три місяці з дня вчинення правопорушення (ст. 38 КУпАП) [4].

Окремого складу «булінг» Кримінальний кодекс України (далі – КК) не містить, тож залежно від обставин діяння кваліфікують, зокрема, за ст. 120, 125, 126, 129, 182, 189, 296 КК [7]. Шкода відшкодовується за ст. 1166, 1167 Цивільного кодексу України, а за шкоду, завдану малолітнім під наглядом навчального закладу, відповідає заклад, якщо не доведе відсутності своєї вини (ч. 2 ст. 1178) [8]. Педагоги, які не захистили здобувачів освіти від насильства (ст. 54 Закону «Про освіту»), відповідають згідно із законом [9], аж до звільнення [5].

Закон № 3792-IX запровадив також програми для кривдника, постраждалої особи та свідка, а ст. 10-1 Закону «Про охорону дитинства» допускає направлення кривдника на програму за рішенням суду «у випадках, передбачених законодавством» [2; 3]. Вважаємо, що це крок від суто каральної

до комбінованої моделі, однак КУпАП, на відміну від справ про домашнє насильство та насильство за ознакою статі (ст. 39-1), такого заходу для ст. 173-4 не передбачає [4].

За новим Порядком керівник закладу освіти має повідомити батьків, а письмово – поліцію та службу у справах дітей «невідкладно (у строк, що не перевищує трьох годин з часу виявлення ознак насильства)» (раніше – протягом доби) і скликати комісію не пізніше ніж протягом трьох робочих днів; примирення допускається лише за добровільною згодою постраждалої дитини та її законних представників [6].

Основною проблемою є не брак санкцій, а якість фіксації та доведення фактів: судді Верховного Суду називають типовими вадами кваліфікацію булінгу за ч. 3 ст. 184 КУпАП замість ст. 173-4, недоліки протоколів і закриття справ через відсутність складу правопорушення або закінчення строків [5; 10]. У 2025 р. суди розглянули 246 справ за ст. 173-4 КУпАП, проте накладено лише 126 стягнень, 83 справи закрито через відсутність події і складу правопорушення, 25 – через закінчення строків, ще 34 повернуто [11].

Рекомендуємо батькам зберігати докази, подавати письмову заяву керівникові закладу й контролювати строки [6], а за бездіяльності закладу – звертатися до поліції, засновника та Служби освітнього омбудсмена.

Отже, дефініцію булінгу поширено на будь-які колективи за участю дитини, формалізовано систематичність і скорочено строки реагування. Водночас пропонуємо узгодити диспозицію ст. 173-4 КУпАП із Законом «Про охорону дитинства» та доповнити КУпАП можливістю направлення кривдника на програму.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657 VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19 (дата звернення: 09.10.2026).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми : Закон України

від 06.06.2024 р. № 3792 IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20 (дата звернення: 09.10.2026).

3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402 III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14 (дата звернення: 09.10.2026).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073 X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10 (дата звернення: 09.10.2026).

5. Ступак О. Шкільний конфлікт та булінг (цькування) : презентація / Верховний Суд. 2025. URL:https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Byling.pdf (дата звернення: 09.10.2026).

6. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 28.12.2019 р. № 1646 (зі змін. від 18.06.2026 р. № 961). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20 (дата звернення: 09.10.2026).

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341 III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 09.10.2026).

8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435 IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 09.10.2026).

9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145 VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 09.10.2026).

10. Булейко О. Протидія булінгу : презентація / Верховний Суд. 2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bulejko.pdf (дата звернення: 09.10.2026).

11. Гретченко Л. Справи про булінг: цифри, межі, тенденції / Національна асоціація адвокатів України. 30.03.2026. URL: https://unba.org.ua/publications/11526-spravi-pro-buling-cifri-mezhi-tendencii.html (дата звернення: 09.10.2026).

Ладиченко Віктор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства,
д.ю.н., професор

ШЛЯХИ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ ПІД ЧАС ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ

Руйнування Каховської ГЕС вивільнило від 14,4 до 16,4 кубічних кілометрів води протягом 2–4 діб. Наукові дослідження, опубліковані у журналі Science, фіксують безпрецедентні масштаби катастрофи [1, с. 1186].

Дослідження, опубліковане в Communications Earth & Environment, засвідчує: руйнування дамби зумовило зростання концентрації хлорофілу-а у північно-західній частині Чорного моря більш ніж у 50 разів, спровокувавши масове «цвітіння» водоростей, яке тривало понад 20 діб і охопило більше 50% площі акваторії [2, с.186]. Сукупні наслідки збройної агресії для довкілля України, частиною яких є і катастрофа на Каховській ГЕС, набули безпрецедентних масштабів. Ще до руйнування греблі, за даними, озвученими Президентом України В. Зеленським на саміті G20 у Балі (листопад 2022 р.), внаслідок збройної агресії тисячі гектарів ґрунту було забруднено шкідливими речовинами, загинули 6 мільйонів свійських тварин та, за оцінкою, щонайменше 50 000 дельфінів у Чорному морі [3]. Після катастрофи на Каховській ГЕС ці показники значно зросли. За підрахунками Прем'єр-міністра України Д. Шмигаля, озвученими на форумі «United for Justice. United for Nature» у жовтні 2023 р., загальна екологічна шкода, завдана довкіллю України, тоді оцінювалася у 55,6 млрд євро; за оновленими даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, наприкінці 2024 р. ця сума сягала 2,78 трлн

грн, а станом на грудень 2025 р. перевищила 6 трлн грн і продовжує щодня зростати [4].

Дослідники Leibniz Institute of Freshwater Ecology and Inland Fisheries попереджають, що найбільш недооціненою загрозою є токсичне забруднення, яке виходитиме з відкладень осушеного дна колишнього водосховища при кожній наступній повені [5]. Ця «бомба уповільненої дії» триватиме десятиліттями і потребує спеціальних інженерних заходів, зокрема, спорудження двох захисних бар'єрів завдовжки по 15 км.

Прогнозуються й кліматичні наслідки: зникнення великого водного дзеркала змінює мікрокліматичні умови регіону, посилює вітрову ерозію, підвищує ризик опустелювання центральних і південних районів України.

Відповідно до критеріїв екоциду, запропонованих Я.П. Дідухом, С.І. Баран, О.В. Кравченко, А.А. Куземко, І.І. Мойсієнком, К.В. Полянською та О.Є. Ходосовцевим, руйнування Каховської ГЕС відповідає щонайменше трьом із шести розроблених наукових критеріїв [6, с. 1142]: зникненню популяцій хоча б одного виду біологічних тварин, недоотриманню екосистемних послуг 75% населення, що їх отримувало до вчинення діяння та відселенню понад 50% мешканців постраждалих районів.

Законодавча база для оцінки збитків сформована постановою КМУ від 20 березня 2022 року № 326 та відповідними методиками Міністерства захисту довкілля. Наведена вище оцінка сукупної шкоди, завданої довкіллю всієї України (понад 6 трлн грн станом на грудень 2025 р.), приблизно у сто разів перевищує безпосередні екологічні збитки саме від руйнування Каховської ГЕС, які, за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, озвученими Прем'єр-міністром Д. Шмигалем у жовтні 2023 р., склали понад 55 млрд грн. Окремо експрес-оцінка ЮНЕП, проведена за участю 13 наукових установ, підтвердила незворотний і транскордонний характер катастрофи, утримавшись від консолідованої грошової оцінки через умови воєнного часу. Загальні збитки від катастрофи, за спільною оцінкою Уряду України та ООН, склали майже 14 млрд дол. [7].

Суттєвим обмеженням чинних методик є те, що вони фактично не враховують вартість втрачених екосистемних послуг – сукупності корисних ресурсів та вигод, які людина безоплатно отримує від функціонуючих природних систем. Очищення вод двостулковими молюсками, утримання вуглецю, регуляція клімату, рибопродуктивність, рекреація, підтримка сільськогосподарського зрошення – всі ці послуги мають конкретну грошову вартість, яку необхідно монетизувати для включення до суми репарацій.

Концепцію екосистемних послуг було вперше визнано прийнятною Міжнародним судом ООН у справі «Певна діяльність, проведена Нікарагуа у прикордонній зоні (Коста-Ріка проти Нікарагуа)» (рішення від 02.02.2018) [8]. Хоча Суд застосував її у модифікованому вигляді, поєднавши елементи підходу екосистемних послуг та витрат на відновлення, саме факт визнання застосовності цієї концепції до оцінки транскордонної екологічної шкоди створює важливий прецедент для позиції України. Гнучкий підхід Суду, що відмовився від механічного вибору між методами на користь оцінки екосистеми як цілісного об'єкта, є додатковим аргументом на користь розробки Україною власної комплексної методики оцінки недоотриманих екосистемних послуг.

Застосування цього підходу до збитків від руйнування Каховської ГЕС та забруднення Чорного моря має враховувати чотири категорії послуг: Послуги забезпечення: рибопродуктивність Чорного та Азовського морів, втрачений урожай через зруйновану іригацію. Регулювальні послуги: вуглецева ємність затоплених водно-болотних угідь, регулювання клімату втраченим водним дзеркалом. Підтримувальні послуги: порушення кругообігу поживних речовин, деградація ґрунтоутворювальних процесів, перерваний нерест осетрових. Культурні послуги: рекреаційна та туристична цінність постраждалих природних об'єктів, знищені об'єкти природної спадщини.

Для реалізації цього підходу першочерговим є прийняття Закону України «Про екосистемні послуги» та відповідних методик оцінювання. Закон має визначити перелік видів екосистемних послуг (регулювальні, підтримувальні, забезпечувальні, культурні); встановити методики їх грошової оцінки в умовах

воєнної шкоди; передбачити, що результати оцінки недоотриманих екосистемних послуг є офіційним доказом у міжнародних судових провадженнях про відшкодування збитків, завданих Україні збройною агресією. Зазначений підхід відповідає методології, застосованій Міжнародним судом ООН у справі «Певна діяльність, проведена Нікарагуа у прикордонній зоні (Коста-Ріка проти Нікарагуа)», та дозволить суттєво збільшити загальний обсяг репараційних вимог понад прямі збитки.

Список використаних джерел:

1. Shumilova O. et al. Environmental effects of the Kakhovka Dam destruction by warfare in Ukraine. Science. 2025. Vol. 387. Iss. 6739. P. 1181–1186. DOI: https://doi.org/10.1126/science.adn8655

2. Jiang D., Khokhlov V., Tuchkovenko Yu. et al. The biogeochemical response of the north-western Black Sea to the Kakhovka Dam breach. Communications Earth & Environment. 2025. Vol. 6. Art. 185. DOI: https://doi.org/10.1038/s43247-025-02153

3. Зеленський В. О. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль: виступ Президента України на саміті G20. 15 листопада 2022 р. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-791416.

4. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. російська агресія вже спричинила екологічні руйнування в Україні більше 6 трлн гривень. 04 грудня 2025 р. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/6fab61dd-28e9-4b18-8b22-ef06f10498a2

5. Leibniz Institute of Freshwater Ecology and Inland Fisheries (IGB). Water at war: the long-term environmental consequences of the destruction of the Kakhovka Dam in Ukraine. 2025. URL: https://www.igb-berlin.de/en/news/water-war-long-term-environmental-consequences-destruction-kakhovka-dam-ukraine

6. Дідух Я., Баран С., Кравченко О., Куземко А., Мойсієнко І., Полянська К., Ходосовцев О. Екоцид в українському та міжнародному законодавстві:

поняття, ознаки та критерії Наукові перспективи 2024. № 5(47). с. 1139-1153. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-1139-1153

7. Оцінка потреб після катастрофи на греблі Каховської ГЕС, Україна (PDNA). Уряд України, Організація Об'єднаних Націй. 2023 р. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-10/PDNA%20Final%20and%20Cleared%20UKR%20-%2016Oct.pdf

8. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua). Compensation owed by the Republic of Nicaragua to the Republic of Costa Rica: Judgment of 2 February 2018. I.C.J. Reports 2018. P. 15. URL: https://www.icj-cij.org/case/150

Лучко Ірина,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри аграрного, земельного та
екологічного права імені академіка В. З. Янчука,
PhD

ГАРМОНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ ЗІ СТАНДАРТАМИ ЄС: НАУКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У контексті інтеграції України до Європейського Собзу важливим напрямом адаптації національного законодавства є гармонізація правового регулювання у сфері ветеринарної медицини та обігу ветеринарних лікарських засобів. Прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.2026 № 1206 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію ветеринарних лікарських засобів» (далі – Постанова № 1206) [1] стало фундаментальним кроком на шляху до реалізації положень Закону України «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» (ст. 54–66) [2] та імплементації Регламенту (ЄС) 2019/6 Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2018 року [3].

Аналіз ключових положень Постанови № 1206 дозволяє розкрити концептуальну трансформацію всієї процедури державної реєстрації. Найважливішою прогресивною новелою є нормативно закріплений перехід від концепції строкової п'ятирічної реєстрації до принципу безстроковості дії реєстраційного посвідчення. Державна реєстрація ветеринарного лікарського засобу надається безстроково, за винятком випадків первинної реєстрації окремих високоризикових або нових засобів, щодо яких регуляторний орган встановлює обмежений термін з метою проведення додаткових наукових спостережень. Зазначена норма повною мірою реалізує положення статті 5 Регламенту (ЄС) 2019/6 [3].

Перехід до безстрокової державної реєстрації ветеринарних препаратів за європейською моделлю означає посилення вимог до контролю безпечності, якості та ефективності цих препаратів на етапі їх державної реєстрації, тобто більш суворі вимоги до реєстраційного досьє [4]. Скасування процедури перереєстрації переносить акцент з бюрократичного узгодження документів на постійно функціонуючий пост-маркетинговий фармаконагляд. Це вимагає від власника реєстраційного посвідчення здійснення безперервного аналізу співвідношення «користь/ризик» протягом усього часу препарату на ринку.

Комплексна стандартизація матеріалів реєстраційного досьє за модульним принципом (Додаток 2 до Положення [2]) виступає запорукою підвищення якості та наукової обґрунтованості поданих даних. Досьє уніфіковано за чотирма основними частинами: адміністративна інформація, аналітична частина (хімічна, фармацевтична та біологічна якість), фармако-токсикологічні дослідження та результати клінічних випробувань. Ключовою умовою визнання досьє є його відповідність модульній структурі, надання доказів проведення досліджень і виробництва за стандартами GMP, GLP та GCP, а також позитивний висновок Оцінки екологічного ризику (ERA) та безпечності залишків активних речовин (MRL).дотримання міжнародних стандартів Належних практик (GMP, GLP, GCP). Важливою новелою є обов’язковість Оцінки екологічного ризику (ERA), адже є офіційною підставою для відмови в державній реєстрації ветеринарного препарату.

Незважаючи на очевидні позитивні надбання та гармонізаційні здобутки Постанови № 1206, чинний нормативний масив та практика його застосування характеризуються наявністю низки правових прогалин, процесуальних колізій та технічних перешкод, які потребують невідкладного розв'язання. Спостерігається практична неузгодженість у Розділі ІІІ Положення [2] щодо строків усунення недоліків у разі залишення заяви про державну реєстрацію без руху. Встановлений нормативний термін у 30–60 календарних днів є цілком достатнім для виправлення технічних чи оформлювальних помилок у текстах документів, проте виявляється критично недостатнім у випадках, коли виникає потреба

проведення додаткових лабораторних випробувань, уточнення специфікацій якості або доопрацювання аналітичних методик за вимогами GLP/GMP. Порушення цього строку автоматично тягне за собою залишення заяви без розгляду.

Суттєвою нормативно-практичною прогалиною є відсутність функціонуючої системи електронного ветеринарного рецепта. Законодавче підґрунтя, закладене статтею 77 Закону України «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» [1], нормами Постанови № 1206 [2] та Наказом №752 [5] створює необхідні юридичні умови, однак єдиної цифрової платформи в Україні досі немає, що створює ризики неконтрольованого обігу антибіотиків. У країнах ЄС такі цифрові системи вже є стандартом. Яскравими прикладами слугують система REV в Італії (діяльність якої заснована на 100% електронному обліку рецептів у єдиній базі з 2019 року), платформа PEMV у Португалії та система NVPS в Ірландії. Ці державні платформи забезпечують зв'язок між ветеринаром, фермером та аптекою у реальному часі, автоматично передаючи дані про обсяги споживання антибіотиків.

Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2026 № 1206 формує сучасну, прогресивну та гармонізовану з правом ЄС нормативну основу для функціонування системи державної реєстрації ветеринарних лікарських засобів. Вона забезпечує високі стандарти якості, екологічної безпеки та захисту здоров'я людей і тварин. Водночас для підвищення ефективності реалізації даного акта необхідно на підзаконному рівні передбачити можливість продовження процесуальних строків усунення зауважень під час валідації досьє у разі потреби проведення лабораторних досліджень, прискорити розробку та повноцінне впровадження державної цифрової системи електронного ветеринарного рецепту.

Список використаних джерел:

1. Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин : Закон України від 04.02.2021 р. № 1206-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 21. Ст. 188.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text (дата звернення: 12.10.2026).

2. Про державну реєстрацію ветеринарних лікарських засобів, Вимоги та Перелік : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2026 р. № 1206. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-2026-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.10.2026).

3. Regulation (EU) 2019/6 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on veterinary medicinal products and repealing Directive 2001/82/EC. Official Journal of the European Union. 2019. L 4. P. 43–167. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/6/oj/eng (дата звернення: 14.09.2026).

4. Бурило Ю. П. Новели законодавства про ветеринарні лікарські засоби. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2021. Вип. 66. С. 142–147. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.24.

5. Про затвердження Форми та Правил видачі ветеринарних рецептів : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 29.09.2022 р. № 752 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22.11.2022 р. за № 1452/38788). Офіційний вісник України. 2022. № 95. Ст. 5920. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1452-22#Text (дата звернення: 13.10.2026).

Мальчик Оксана,
адвокат,
PhD

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України особливої науково-практичної значущості набуває проблема формування ефективного правового механізму доказування та оцінювання шкоди, завданої навколишньому природному середовищу. За інформацією офіційного ресурсу Міністерства економіки та довкілля України [1], станом на 21 травня 2026 року Державною екологічною інспекцією України задокументовано 11 223 факти впливу воєнних дій на довкілля, а орієнтовний розмір завданих збитків, визначений відповідно до затверджених методик, становить 6,763 трлн грн. Наведені показники засвідчують масштабність екологічних втрат і зумовлюють необхідність належного правового обґрунтування їх розміру. Водночас актуальними залишаються питання достовірності та достатності доказів, установлення причинно-наслідкового зв’язку між воєнними діями та негативними змінами довкілля, узгодженості методичних підходів до розрахунку збитків, а також визначення доказового значення результатів оцінювання під час вирішення питань про юридичну відповідальність і відшкодування заподіяної шкоди. Сукупність зазначених проблем зумовлює необхідність комплексного науково-правового дослідження відповідних процедур і пошуку шляхів удосконалення їх нормативного регулювання.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні негативні наслідки для навколишнього природного середовища, що зумовлює необхідність належного документування екологічної шкоди, визначення її розміру та створення правових передумов для відшкодування

завданих збитків. Актуальність цієї проблематики посилюється складністю встановлення фактичних наслідків воєнних дій, обмеженістю доступу до окремих територій, тривалим характером деяких екологічних змін і необхідністю формування належної доказової бази для використання в національних та міжнародних юридичних процедурах.

Проблематика відшкодування шкоди довкіллю потребує комплексного правового підходу, оскільки охоплює питання встановлення факту заподіяння шкоди, визначення її обсягу, підтвердження причинно-наслідкового зв'язку між відповідною подією та негативними змінами довкілля, а також обґрунтування вимог про компенсацію. С. М. Тараненко, досліджуючи правові інструменти відшкодування екологічних збитків, звертає увагу на значення національних і міжнародних механізмів захисту порушених прав та інтересів, зокрема судових процедур і міжнародного реєстру збитків [2, с. 138]. У контексті цивільно-правового захисту це актуалізує питання належного підтвердження розміру шкоди та обставин її виникнення, адже обґрунтованість вимог про відшкодування залежить від доказів, які підтверджують відповідні юридично значущі обставини.

Нормативною основою правового захисту довкілля є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно до статті 68 цього Закону порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену законом відповідальність, а стаття 69 передбачає відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення природоохоронного законодавства [3]. Застосування цих положень до випадків екологічної шкоди, спричиненої збройною агресією, потребує врахування характеру заподіяних втрат, особливостей їх документування та спеціального нормативного регулювання визначення збитків. При цьому розрахунок шкоди має бути належним чином обґрунтований, а докази – давати змогу встановити обставини її заподіяння та оцінити підстави відповідних вимог про відшкодування.

Важливе значення для правового регулювання оцінювання екологічної шкоди має постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326, якою затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Цей нормативно-правовий акт визначає загальні засади встановлення відповідних втрат і передбачає розроблення спеціальних методик їх оцінювання, а також покладає на уповноважені органи обов'язок забезпечувати збирання та збереження відповідної інформації [4]. У контексті доказування екологічної шкоди зазначене регулювання має особливе значення, оскільки формує нормативну основу для систематизації відомостей про завдані довкіллю втрати та їх грошового визначення. Водночас наявність установленого порядку розрахунку не усуває необхідності належного документального підтвердження обставин заподіяння шкоди, достовірності вихідних даних і обґрунтованості результатів оцінювання, що є важливим для подальшого використання відповідних матеріалів у процедурах відшкодування.

Однією з ключових проблем є визначення належного способу оцінювання екологічної шкоди. Р. С. Кірін, В. М. Коротаєв і Т. О. Ревякіна аналізують співвідношення різних підходів до визначення шкоди та збитків, зокрема аналітичної, стандартизованої й незалежної оцінки, а також судової експертизи [5]. Значущість цього питання полягає в тому, що зазначені способи відрізняються за призначенням, методичними засадами та результатами, які можуть бути використані для підтвердження розміру екологічних втрат. Тому важливо забезпечити узгодженість застосовуваних підходів і чітке розуміння доказового значення отриманих результатів.

Розрахунок збитків за затвердженими методиками дає змогу визначити їх орієнтовний або нормативно розрахований розмір відповідно до передбачених показників. Водночас такий розрахунок не завжди вичерпує питання щодо характеру негативних змін довкілля, причин їх виникнення та зв'язку з конкретними воєнними діями. За необхідності ці обставини можуть потребувати додаткового підтвердження матеріалами обстежень, результатами лабораторних

досліджень, даними моніторингу та висновками експертів. Отже, для належного обґрунтування вимог про відшкодування важливе не лише визначення грошового еквівалента втрат, а й підтвердження фактичних обставин, на яких ґрунтується відповідний розрахунок.

Окремої уваги потребує судово-експертне забезпечення оцінювання екологічної шкоди. Р. С. Кірін і С. В. Грищак розглядають проблеми нормативного та методичного забезпечення експертних досліджень, пов’язаних із визначенням збитків, завданих довкіллю внаслідок збройної агресії [6, с. 39]. У цьому контексті важливими є визначення предмета експертного дослідження, належне формулювання питань експерту, забезпечення достатності вихідних матеріалів і можливість перевірки використаних методів. Висновок експерта може мати істотне значення для з’ясування спеціальних питань, однак його доказове значення оцінюється у сукупності з іншими матеріалами відповідно до процесуальних правил.

Самостійною проблемою є збирання та збереження доказів екологічної шкоди. Воєнні дії, мінне забруднення, руйнування інфраструктури й тимчасова окупація окремих територій можуть перешкоджати своєчасному обстеженню природних об’єктів, відбору зразків ґрунту та води й проведенню лабораторних досліджень. За таких умов особливого значення набувають фото- та відеофіксація, супутникові знімки, результати дистанційного моніторингу, акти обстеження та інші матеріали, які дають змогу зафіксувати стан довкілля й зміни, що відбулися. Водночас використання таких матеріалів потребує належного підтвердження їх походження, часу створення, достовірності та зв’язку з обставинами, які підлягають доказуванню.

Важливою передумовою відшкодування шкоди є встановлення причинно-наслідкового зв’язку між воєнними діями та негативними змінами довкілля. Для цього необхідно зіставляти відомості про відповідну подію, результати екологічних досліджень, дані моніторингу та інші докази, які дають змогу встановити характер і походження забруднення або пошкодження природного об’єкта. Особливу складність становлять випадки, коли негативні зміни мають

тривалий характер, проявляються поступово або виникають унаслідок сукупності чинників. За таких обставин обґрунтування причинного зв'язку потребує комплексного дослідження наявних даних і врахування спеціальних знань.

Питання доказування безпосередньо пов'язане з практичною реалізацією механізмів компенсації екологічних втрат. Міжнародні інструменти, зокрема реєстр збитків, можуть забезпечувати систематизацію інформації про шкоду та створювати передумови для подальшого розгляду відповідних вимог. Водночас документування збитків, внесення інформації до відповідного реєстру, визначення розрахункової суми та ухвалення рішення про компенсацію є різними за правовою природою етапами. Тому необхідно враховувати вимоги конкретної процедури, правила подання доказів і критерії, за якими встановлюються обставини та визначається можливість відшкодування [2, с. 144].

Отже, удосконалення правових механізмів доказування та оцінювання екологічної шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії, потребує узгодження методик визначення збитків, належного нормативного забезпечення експертних досліджень і посилення вимог до документування екологічних наслідків. Важливими залишаються забезпечення достовірності доказів, установлення причинно-наслідкового зв'язку та обґрунтування розміру шкоди з урахуванням особливостей конкретного випадку. Розв'язання цих питань сприятиме належному захисту екологічних інтересів і формуванню доказової основи для реалізації передбачених законодавством механізмів відшкодування заподіяної шкоди.

Список використаних джерел:

1. ЕкоЗагроза : офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://ecozagroza.gov.ua/

2. Тараненко С. М. Правові інструменти відшкодування збитків завданих довкіллю, внаслідок військової агресії Росії проти України. *Правова*

держава. 2024. № 53. С. 138–148. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300729.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.

4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text.

5. Кірін Р. С., Коротаєв В. М., Ревякіна Т. О. Співвідношення способів визначення мілітарної екологічної шкоди та збитків. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 23. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20648183.

6. Кірін Р. С., Грищак С. В. Екологічна складова судової експертизи з оцінки збитків, завданих збройною агресією. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 2, № 5. С. 36-46. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.5.

Мартин Андрій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
завідувач кафедри землевпорядного проектування,
д.е.н., професор

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДИРЕКТИВИ (ЄС) 2025/2360 ПРО МОНІТОРИНГ ТА СТІЙКІСТЬ ҐРУНТІВ: НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Директива (ЄС) 2025/2360 Європейського Парламенту та Ради від 12 листопада 2025 року про моніторинг та стійкість ґрунтів (Soil Monitoring Law) формує принципово нову для європейського земельного права рамку: ґрунт розглядається не лише як складова земельної ділянки чи засіб сільськогосподарського виробництва, а як жива екосистема, що забезпечує продовольчу безпеку, регулювання водного режиму, збереження вуглецю, біорізноманіття та інші екосистемні послуги [1]. Директива поширюється на всі ґрунти та орієнтує політику ЄС на досягнення здорових ґрунтів до 2050 року. Водночас ця дата є довгостроковим орієнтиром: акт прямо не покладає на держави-члени обов'язку досягти такого стану до 2050 року і не встановлює проміжних обов'язкових цілей. Його юридичне ядро – моніторинг та оцінювання здоров'я ґрунтів, підтримка їх стійкості, зменшення наслідків запечатування і зняття ґрунту та ризик-орієнтоване управління забрудненими ділянками [1].

Для України ключовою є зміна самого об'єкта правового регулювання. Чинне земельне законодавство значною мірою побудоване навколо раціонального використання земель та родючості, причому стаття 168 Земельного кодексу України визначає об'єктом особливої охорони «ґрунти земельних ділянок» [2]. Транспозиція Директиви потребує універсалізації цієї конструкції: особлива охорона має поширюватися на ґрунти на всій території України незалежно від категорії земель, форми власності та факту формування земельної ділянки. У Законі України «Про охорону земель» доцільно закріпити

поняття «якісний стан (здоров'я) ґрунту», «стійкість ґрунту», «екосистемні послуги ґрунтів», «запечатування», «зняття ґрунту», «потенційно забруднена ділянка», «забруднена ділянка» та «ремедіація» [3].

Особливо важливо юридично розмежувати критерії моніторингу та нормативи, порушення яких тягне відповідальність. Директива поділяє критерії здоров'я ґрунтів на необов'язкові цільові значення та операційні порогові значення. Перші відображають бажаний довгостроковий стан і не створюють обов'язку діяти; другі мають запускати підтримку поліпшення здоров'я і стійкості ґрунтів [1]. Тому досягнення порогового значення не повинно автоматично означати порушення гранично допустимої концентрації, накладення штрафу чи обмеження права на землю. Нормативи забруднення, встановлені постановою Кабінету Міністрів України № 1325, мають діяти у взаємозв'язку, але не ототожнюватися з моніторинговими критеріями [4].

Наступне завдання – побудова єдиної державної системи моніторингу. Директива передбачає ґрунтові райони та ґрунтові одиниці, статистично репрезентативну мережу відбору проб, шестирічний цикл вимірювань і оцінювання, оновлення даних про запечатування і зняття ґрунту щонайменше раз на три роки, вимоги до лабораторної якості та фізичного архіву проб [1]. Моніторинг охоплює, зокрема, засолення, органічний вуглець, ущільнення, ерозію, поживні речовини, забруднення, водоутримання та інфільтрацію, біологічні показники, PFAS, пестициди і їх метаболіти. В Україні доцільно не створювати паралельну систему, а модернізувати Порядок проведення моніторингу земель і ґрунтів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 848 [5], інтегрувавши наявні агрохімічні, кадастрові, екологічні та дистанційні спостереження в єдину репрезентативну модель.

Окремого законодавчого врегулювання потребують запечатування та зняття ґрунту. Директива не вимагає нового дозвільного режиму чи абсолютної заборони забудови. Її логіка полягає в ієрархії пом'якшення впливу: уникнення або мінімізація втрати екосистемних послуг, повторне використання вже освоєних територій, зменшення площ нового запечатування, розпечатування та

відтворення ґрунтового профілю [1]. Ці принципи слід включити до землеустрою і просторового планування. Закон України «Про землеустрій» має забезпечити використання даних моніторингу та можливість проектування ремедіації, розпечатування й відновлення ґрунтів у складі відповідних робочих проектів [6].

Найбільш системної перебудови потребує управління забрудненими ділянками. Замість виключно концентраційного підходу має діяти послідовність: виявлення потенційно забрудненої ділянки – дослідження – підтвердження забруднення – оцінювання специфічного ризику з урахуванням поточного і планованого використання – визначення заходів зі зниження ризику – контроль їх результативності [1]. Необхідно враховувати природний і антропогенний фон, шляхи експозиції, міграцію забруднення до вод, уразливі групи населення та принцип «забруднювач платить». Право власності на ділянку саме по собі не повинно презюмувати відповідальність за історичне забруднення, спричинене іншою особою.

Інформаційною основою цієї моделі має стати публічний безоплатний геопросторовий реєстр потенційно забруднених і забруднених ділянок. Для України найбільш послідовним рішенням є його створення як компонента Державного земельного кадастру, який уже є єдиною державною геоінформаційною системою та містить відомості про якісні характеристики земель і заходи з охорони земель і ґрунтів [7]. При цьому слід чітко розрізняти підозру на забруднення і підтверджене забруднення, забезпечити відкриті машинозчитувані дані, взаємодію з Національною інфраструктурою геопросторових даних та системою моніторингу довкілля, а обмеження доступу допускати лише у випадках, прямо визначених законом, зокрема для захисту оборони та громадської безпеки.

Отже, імплементація Директиви (ЄС) 2025/2360 – це не додавання кількох показників до агрохімічного паспорта, а перехід від фрагментарної охорони родючості до сучасного управління здоров’ям і стійкістю ґрунтів. Основним актом транспозиції доцільно зробити Закон України «Про охорону земель», системно узгодивши його із Земельним кодексом, законами «Про землеустрій»

та «Про Державний земельний кадастр». На підзаконному рівні потрібні оновлений порядок моніторингу, перегляд нормативів і методик забруднення, методика оцінювання ризику, правила ведення реєстру та технічні вимоги до відкритих даних. Якість реформи визначатиметься не кількістю нових норм, а здатністю створити доказову, порівнювану, відкриту та юридично визначену систему, у якій моніторинг не підміняє контроль, підтримка не перетворюється на санкцію, а відповідальність покладається саме на забруднювача.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2025/2360 of the European Parliament and of the Council of 12 November 2025 on soil monitoring and resilience (Soil Monitoring Law). OJ L, 2025/2360, 26.11.2025. ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2025/2360/oj (дата звернення: 30.09.2026).

2. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14 (дата звернення: 30.09.2026).

3. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003. № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15 (дата звернення: 30.09.2026).

4. Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин : постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021. № 1325. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1325-2021-%D0%BF (дата звернення: 30.09.2026).

5. Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів : постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2024. № 848. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/848-2024-%D0%BF (дата звернення: 30.09.2026).

6. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003. № 858-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/858-15 (дата звернення: 30.09.2026).

7. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011. № 3613-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3613-17 (дата звернення: 30.09.2026).

Марченко Світлана,
Навчально-науковий інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
к.ю.н., доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЗНАНЬ, ІННОВАЦІЙ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК НАПРЯМУ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розвиток аграрного сектору України в умовах воєнного стану, повоєнного відновлення та європейської інтеграції потребує вдосконалення правових засад державної аграрної політики. В юридичній літературі державну аграрну політику пропонують розглядати як комплекс правових, організаційних та економічних заходів, що здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування і спрямовані на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення, гарантування продовольчої безпеки держави та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій [1, с. 22-23].

Важливим етапом оновлення правових засад державної аграрної політики стало прийняття Закону України від 8 жовтня 2025 року № 4619-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі». Зокрема, Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» отримав назву «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку», а його положення доповнено нормами, що визначають мету, цілі та інструменти реалізації відповідних напрямів державної політики. Відповідно до п. 2.35 ст. 2 цього Закону державна аграрна політика визначається як система заходів, що здійснюються державою з метою забезпечення сталого розвитку сільського господарства, продовольчої безпеки, збереження природних ресурсів

та підтримання конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Однією з цілей державної аграрної політики визначено забезпечення розвитку знань, інновацій та цифровізації, а також заохочення виробників сільськогосподарської продукції до їх використання (п. 2-3.1 ст. 2-3 Закону № 1877-IV). На відміну від Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV, який передбачав заходи з наукового забезпечення та інноваційного розвитку як окремі складові реалізації державної аграрної політики, оновлене законодавство поєднує розвиток знань, інновацій та цифровізації в межах самостійної цілі. Такий підхід змістовно узгоджується з Регламентом (ЄС) 2021/2115 Європейського Парламенту та Ради від 2 грудня 2021 року, відповідно до якого наскрізною метою Спільної аграрної політики ЄС є модернізація сільського господарства та сільських територій шляхом сприяння розвитку й поширенню знань, інновацій та цифровізації, заохочення фермерів до їх використання, зокрема через поліпшення доступу до наукових досліджень, інновацій, обміну знаннями та навчання (ч. 2 ст. 6).

Водночас законодавче закріплення відповідної цілі не гарантує її практичної реалізації. Визначальне значення мають передбачені законодавством інструменти державної аграрної політики, їх узгодженість та доступність для суб'єктів аграрних відносин. Показовим у цьому контексті є правове забезпечення розвитку знань в аграрній сфері.

Державна аграрна політика у сфері розвитку знань охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів: забезпечення доступності освіти для сільської молоді, розвиток закладів освіти, що здійснюють підготовку фахівців для аграрного сектору, професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників, а також поширення наукових знань і результатів досліджень серед сільськогосподарських товаровиробників. Правову основу відповідної діяльності становлять закони України «Про освіту» (статті 3-5), «Про вищу освіту» (статті 3, 4, 44), «Про пріоритетність соціального розвитку села та

агропромислового комплексу в народному господарстві» (ст. 22), а також законодавство про професійну освіту та наукову і науково-технічну діяльність. Розвиток аграрної освіти слід розглядати не лише як складову освітньої політики, а й як необхідну передумову кадрового та інноваційного забезпечення сільськогосподарського виробництва [2, с. 95–98].

У цьому контексті заслуговує на увагу співвідношення спеціального аграрного та законодавства про освіту. Стаття 22 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» передбачає встановлення обов'язкової квоти прийому сільської молоді до закладів освіти, а визначення порядку та умов квотування покладає на Кабінет Міністрів України. Надалі поряд із попереднім механізмом цільового прийому застосовувався інший інструмент підтримки сільської молоді - сільський коефіцієнт, який за встановлених умов збільшував конкурсний бал вступників із сільської місцевості. Його, зокрема, передбачали Умови прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2017 році, затверджені наказом МОН від 13 жовтня 2016 року № 1236.

Проте згодом від застосування цього коефіцієнта під час вступу до закладів вищої освіти відмовилися. Як зазначалося в офіційному роз'ясненні МОН щодо вступної кампанії 2022 року [3], сільський коефіцієнт зберігався лише для вступників до закладів фахової передвищої освіти. Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2026 році, затверджений наказом МОН від 26 лютого 2026 року № 373, також не передбачає окремої квоти чи сільського коефіцієнта для вступників із сільської місцевості. Отже, спеціальна гарантія, закріплена аграрним законодавством, формально зберігається, однак чинні правила вступу до закладів вищої освіти не містять механізму її реалізації. Така нормативна неузгодженість потребує вирішення на законодавчому рівні, оскільки забезпечення рівного доступу до освіти не виключає застосування обґрунтованих заходів підтримки сільської молоді, правові підстави та порядок реалізації яких мають бути чітко визначені.

Державна аграрна політика у сфері розвитку знань передбачає також створення належних умов для функціонування закладів освіти аграрного профілю. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» закріплює пріоритетність розвитку соціальної інфраструктури села, зокрема об'єктів освіти (ст. 8), передбачає фінансування підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для виробничої і соціальної сфери села (ст. 22), а також державну підтримку наукових досліджень з проблем розвитку села та агропромислового виробництва (ст. 21). Особливе значення для закладів аграрної освіти має передбачена земельним законодавством можливість набуття права постійного користування земельними ділянками державної та комунальної власності (п. «г» ч. 2 ст. 92 Земельного кодексу України). Водночас зазначені гарантії мають різну галузеву належність і не утворюють цілісного спеціального механізму підтримки закладів аграрної освіти, що зумовлює необхідність узгодження заходів освітньої, наукової та державної аграрної політики.

Таким чином, закріплення розвитку знань, інновацій та цифровізації як самостійної цілі державної аграрної політики потребує узгодження відповідних положень аграрного законодавства та законодавства про освіту і конкретизації механізмів їх реалізації. Особливої уваги потребує усунення нормативної неузгодженості щодо підтримки сільської молоді, а також забезпечення належних правових умов для розвитку аграрної освіти як основи кадрового та інноваційного потенціалу сільського господарства.

Список використаних джерел:

1. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. К.: Видавець О.М. Ешке. 2014. 268 с. С. 22-23.

2. Марченко С.І. Правові засади кадрового забезпечення товарного сільськогосподарського виробництва. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: юридичні науки. 2005. Вип. 66. С. 95-98.

3. Вступ-2022: відповіді щодо використання сільського коефіцієнта для вступників. Міністерство освіти і науки України. 12.07.2022. URL: https://mon.gov.ua/news/vstup-2022-vidpovidi-shchodo-vikoristannya-silskogo-koefitsienta-dlya-vstupnikiv?utm_source=chatgpt.com

Мельник Анна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права,
PhD

Авраменко Світлана,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Цифровізація судочинства стала невід'ємною складовою розвитку сучасної системи правосуддя. Електронні кабінети, подання процесуальних документів в електронній формі, надсилання судових рішень засобами ЄСІТС та оперативний доступ до судової інформації суттєво змінюють способи взаємодії суду з учасниками процесу. Водночас поширення цифрових інструментів актуалізує питання дотримання процесуальних гарантій, зокрема належного повідомлення учасників справи та своєчасної реалізації права на оскарження. Тому ефективність цифровізації правосуддя доцільно оцінювати не лише з позиції зручності й оперативності електронної комунікації, а насамперед з огляду на її здатність забезпечувати реальний доступ особи до суду.

Показовою у цьому аспекті є постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2024 р. у справі № 454/1883/22 [1]. Судове рішення було направлено позивачці на електронну адресу, яку вона зазначала у процесуальних документах. Водночас Велика Палата врахувала, що справа розглядалася за матеріалами в паперовій формі, а відомостей про реєстрацію позивачки у

підсистемі «Електронний суд» не було. За таких обставин надсилання рішення на звичайну електронну адресу не замінювало передбаченого процесуальним законом порядку його вручення. На думку Суду, «бажання учасника справи (фізичної особи) зазначити у скарзі (заяві) свою особисту електронну адресу, свідчить лише про бажання особи отримувати кореспонденцію від суду додатковим засобом зв`язку, та не звільняє суд обов`язку виконувати вимоги закону, зокрема щодо надіслання рішення суду» [1]. Ця позиція є важливою саме з погляду доступу до правосуддя: використання зручнішого способу комунікації не повинно створювати для особи додаткові негативні процесуальні наслідки, якщо такий спосіб не відповідає встановленій процедурі.

Інша проблема виникає тоді, коли суд формально використовує належний цифровий канал, але документ через помилку не потрапляє до потрібного електронного кабінету. Такі обставини були предметом оцінки Верховного Суду у справі № 380/29354/23 [2]. Суд урахував некоректне внесення ідентифікаційних даних користувача, внаслідок чого процесуальний документ фактично не відобразився у відповідному електронному кабінеті. За цих умов автоматично сформоване системою повідомлення не могло безумовно підтверджувати належне вручення. Важливе значення відіграло те, що неправильне внесення було помилкою відповідального працівника апарату суду. На практиці це означає, що електронна фіксація певної операції в інформаційній системі не повинна оцінюватися ізольовано від питання, чи отримав конкретний учасник справи реальну можливість ознайомитися з документом.

Особливої уваги заслуговує постанова Верховного Суду від 12 серпня 2026 року у справі № 199/13500/25 [3], оскільки вона безпосередньо стосується обчислення строку на апеляційне оскарження з урахуванням отримання рішення в електронному кабінеті. Верховний Суд виходив із необхідності такого застосування процесуальних норм, яке забезпечує реальну можливість реалізації права на апеляційне оскарження та не перетворює процесуальні вимоги на перешкоду доступу до суду. Водночас сам факт оприлюднення рішення в

Єдиному державному реєстрі судових рішень не є його врученням учаснику справи і «не виконує функцію суду щодо вручення судового рішення» [3]. Відкритість судового рішення в ЄДРСР дає можливість ознайомитися з ним, однак не підміняє процесуального обов'язку суду належним чином повідомити учасника.

Питання належного повідомлення сторони має усталений зв'язок із гарантіями доступу до суду і в практиці Європейського суду з прав людини. У справі Ponomaryov v. Ukraine ЄСПЛ зазначив, що вирішення питання про поновлення строку на оскарження належить до дискреції національних судів, проте така дискреція не є необмеженою. Неповідомлення сторони органами влади про рішення у її справі може бути однією з підстав для поновлення строку. Водночас ЄСПЛ звернув увагу й на обов'язок сторін із розумними інтервалами цікавитися станом відомого їм судового провадження [4, § 41]. Отже, європейський підхід не звільняє учасника від розумної процесуальної активності, але й не дозволяє перекладати на нього наслідки неналежного виконання державою обов'язку щодо повідомлення.

У Керівних принципах CEPEJ(2021)15 електронне подання документів і цифровізація судів розглядаються у зв'язку з ефективністю правосуддя, прозорістю, підзвітністю та належним функціонуванням відповідних систем [5]. Отже, ефективність цифрового сервісу не може оцінюватися лише швидкістю обміну документами: його застосування має залишатися сумісним із процесуальними гарантіями користувача.

Подібна логіка закладена і в Регламенті (ЄС) 2023/2844 щодо цифровізації судового співробітництва та доступу до правосуддя. У п. 5 преамбули наголошено на необхідності повного дотримання фундаментальних прав під час електронного обміну даними, зокрема права на ефективний доступ до правосуддя та права на справедливий суд. У п. 7 преамбули цифрову трансформацію пов'язано з покращенням доступу до правосуддя, ефективності, якості та прозорості систем правосуддя [6]. Таким чином, цифровізація в

європейському підході виступає не самостійною метою, а інструментом удосконалення доступу до правосуддя.

Отже, практика Верховного Суду свідчить про поступове формування підходу, за якого цифрові інструменти судочинства оцінюються через їхній вплив на реальне здійснення процесуальних прав. Такий напрям загалом узгоджується з європейськими орієнтирами, відповідно до яких цифрова трансформація має полегшувати доступ до правосуддя, а не створювати нові формальні бар'єри. Подальший розвиток електронного судочинства потребує не лише вдосконалення технічної інфраструктури, а й послідовного врахування судами того, чи була цифрова процедура фактично доступною та передбачуваною для її користувача.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2024 р. у справі № 454/1883/22, провадження № 14-117цс23. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 118486335. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118486335 (дата звернення: 30.09.2026).

2. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 10 жовтня 2024 р. у справі № 380/29354/23, адміністративні провадження № К/990/24669/24, № К/990/27615/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 122226667. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122226667 (дата звернення: 30.09.2026).

3. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 12 серпня 2026 р. у справі № 199/13500/25, провадження № 61-6741св26. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 139146645. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/139146645 (дата звернення: 30.09.2026).

4. Ponomaryov v. Ukraine, no. 3236/03, § 41, ECHR, 3 April 2008. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85683 (дата звернення: 30.09.2026).

5. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts. CEPEJ(2021)15. 9

December 2021. Council of Europe. URL: https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filing-guidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87 (дата звернення: 30.09.2026).

6. Regulation (EU) 2023/2844 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation. Official Journal of the European Union. 2023. Recitals 5, 7. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj (дата звернення: 30.09.2026).

Мельник Вікторія,
Білоцерківський національний аграрний університет,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
к.ю.н.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Аграрне виробництво є стратегічно важливою складовою економіки України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку, зайнятість сільського населення та формування значної частини експортного потенціалу держави. Водночас інтенсивне використання земельних і водних ресурсів, деградація ґрунтів, забруднення довкілля агрохімікатами, скорочення біорізноманіття та наслідки зміни клімату зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до ведення сільського господарства. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, яка спричиняє забруднення земель вибухонебезпечними предметами, руйнування природних екосистем та ускладнює відновлення аграрного виробництва.

Правові засади сталого аграрного виробництва становлять систему принципів, нормативно-правових приписів та організаційно-економічних механізмів, спрямованих на узгодження виробничих потреб сільського господарства з вимогами охорони довкілля. Їхнє призначення полягає у створенні правових умов для раціонального використання природних ресурсів, запобігання екологічній шкоді та забезпечення довгострокової продуктивності аграрного сектору.

Нормативну основу такого регулювання формують Конституція України, Земельний кодекс України, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону земель», «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики

України на період до 2030 року». Зазначені акти визначають правові вимоги до використання земельних ресурсів, охорони довкілля, запобігання негативним екологічним наслідкам господарської діяльності та реалізації державної екологічної політики [1–4].

Важливе значення має принцип пріоритетності екологічної безпеки, закріплений у земельному законодавстві України. Відповідно до положень Земельного кодексу України, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Використання земельних ділянок не повинно погіршувати екологічну ситуацію та природні властивості земель [1]. Отже, здійснення аграрної діяльності має супроводжуватися дотриманням вимог щодо збереження родючості ґрунтів, запобігання ерозійним процесам, раціонального використання водних ресурсів і недопущення забруднення земель сільськогосподарського призначення.

Одним із ключових правових інструментів екологізації аграрного виробництва є оцінка впливу на довкілля у випадках, визначених законодавством. Її застосування сприяє завчасному виявленню потенційних екологічних ризиків та врахуванню природоохоронних вимог під час планування відповідних видів господарської діяльності. Водночас стратегічна екологічна оцінка забезпечує врахування екологічних чинників під час розроблення державних і регіональних програм, планів та стратегій розвитку.

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність подальшого наближення національного законодавства до права Європейського Союзу. Важливим орієнтиром у цьому процесі є Спільна аграрна політика ЄС, зокрема Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2021/2115, який визначає правила підтримки стратегічних планів держав-членів у межах Спільної аграрної політики. Цей акт відображає підхід, за якого фінансова підтримка аграрного сектору поєднується з досягненням економічних, екологічних і кліматичних цілей [5].

Для України адаптація відповідних підходів має передбачати розвиток економічних стимулів для впровадження ресурсозберігаючих технологій,

органічного виробництва, відновлення родючості ґрунтів, скорочення використання небезпечних речовин та підвищення енергоефективності аграрних підприємств. Водночас європейська інтеграція потребує не формального відтворення нормативних положень, а створення дієвих механізмів їх практичної реалізації, належного контролю та відповідальності за порушення екологічних вимог.

Окремим напрямом удосконалення правового регулювання є формування ефективної системи моніторингу стану сільськогосподарських земель, забезпечення доступу до екологічної інформації та посилення взаємодії державних органів, територіальних громад, аграрного бізнесу й наукових установ. Особливої уваги потребує екологічне відновлення земель, пошкоджених унаслідок бойових дій, зокрема обстеження територій, оцінювання рівня забруднення та визначення можливості їх безпечного використання.

Водночас реалізація принципів сталого аграрного виробництва потребує належного фінансування природоохоронних заходів, доступу виробників до сучасних технологій і консультативної підтримки. Надмірне адміністративне навантаження без відповідних фінансових інструментів може ускладнювати виконання екологічних вимог, особливо малими та середніми сільськогосподарськими виробниками. Тому державна політика має поєднувати обов’язкові екологічні стандарти з економічним стимулюванням відповідального природокористування.

Сталий розвиток аграрного сектору передбачає не лише забезпечення економічної ефективності сільськогосподарської діяльності, а й дотримання екологічних вимог, збереження природно-ресурсного потенціалу та захист інтересів майбутніх поколінь. Важливим інструментом досягнення цієї мети є вдосконалення правового регулювання аграрних відносин відповідно до європейських екологічних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII.

3. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV.

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII.

5. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans under the common agricultural policy.

Міняйло Анатолій,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України,
судовий експерт,
к. с.-г. н., доцент

Стасюк Надія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
PhD

ЕКОЦИД ТВАРИННОГО СВІТУ: ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМАТИКА, МЕТОДОЛОГІЯ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила масштабні та довготривалі негативні наслідки для довкілля, зокрема для тваринного світу. Руйнування природних територій, пожежі, забруднення ґрунтів і вод, застосування вибухових речовин та знищення природних оселищ створюють передумови для значних втрат біорізноманіття. За даними, наведеними у дослідженні, станом на початок 2025 року загальні збитки, завдані довкіллю України внаслідок воєнних дій, перевищували 2,6 трлн грн.

Особливу проблему становить правова оцінка масового знищення представників тваринного світу. Стаття 441 Кримінального кодексу України [1] визначає екоцид, зокрема, як масове знищення рослинного або тваринного світу та інші дії, здатні спричинити екологічну катастрофу. Водночас чинне законодавство не містить чіткого визначення поняття «масове знищення» диких тварин та конкретних кількісних і територіальних критеріїв його встановлення. Це створює труднощі для правозастосування та кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь.

У науковій літературі для позначення масового знищення тваринного світу поряд із поняттям «екоцид» використовуються терміни «зооцид» та «зооекоцид». На нашу думку, оцінювання таких явищ має здійснюватися комплексно, з урахуванням видових, популяційних, екосистемних та просторово-адміністративних характеристик. Виключно популяційний або екосистемний підхід може необґрунтовано звузити коло випадків, які потенційно можуть бути кваліфіковані як масове знищення тваринного світу.

Для усунення зазначених проблем запропоновано три взаємопов'язані напрями вдосконалення нормативно-методичного забезпечення.

Першим напрямом є **запровадження у законодавстві визначення поняття «масове знищення диких тварин»**. Запропоновано розглядати його як незаконне знищення значної кількості тварин однієї або декількох таксономічних категорій на конкретно визначеній території або акваторії, за якого рівень загибелі перевищує середньорічний показник природної смертності у три і більше рази або внаслідок якого хоча б одна таксономічна категорія опиняється під загрозою вимирання в межах однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць.

Другим напрямом є **запровадження спеціальної процедури експертного підтвердження фактів масового знищення тварин**. Такі факти мають встановлюватися на підставі відповідних експертних або науково-експертних висновків із використанням уніфікованих методичних підходів. Для цього запропоновано розробити Національну рамку кваліфікацій завдання шкоди тваринному світу.

Третім напрямом визначено **розроблення Національної рамки кваліфікацій завдання шкоди тваринному світу**, яка повинна забезпечити диференційовану оцінку масштабів знищення залежно від конкретного виду або іншої таксономічної категорії, чисельності популяції, площі ураженої території та співвідношення кількості знищених особин із чисельністю відповідного угруповання.

Запропонована система передбачає використання трьох основних кваліфікаційних параметрів: фактичної мінімальної та критичної чисельності знищених тварин; співвідношення кількості знищених особин до фактичної або розрахункової чисельності угруповання; площі територій, на яких встановлено масове знищення. Такий підхід дозволяє враховувати як абсолютні показники втрат, так і їхнє значення для конкретної популяції та території.

Практичне застосування запропонованих критеріїв демонструє можливість встановлення масовості знищення навіть у випадках, коли неможливо точно визначити просторову приналежність кожної знищеної особини. Зокрема, у статті наведено приклад незаконного добування 122 особин зайця сірого, що перевищує запропонований критичний показник для цього виду. Інший приклад стосується загибелі 58 із 92 особин локальної чисельності зайця сірого внаслідок застосування заборонених пестицидів на площі 710 га, що становить 63 % локальної чисельності [2].

Важливим аспектом проблеми є також диференціація юридичної відповідальності. Масштаб та наслідки знищення тваринного світу можуть істотно відрізнятися, тому підходи до відповідальності доцільно пов’язувати з кількістю загиблих особин, рівнем порушення екосистемних зв’язків, станом відповідних популяцій та можливістю їх природного або штучного відновлення. Для локальних випадків, які можуть бути компенсовані ефективними природоохоронними заходами, необхідно передбачити відповідні механізми реагування.

Таким чином, проблема екоциду тваринного світу полягає не лише у масштабах фактичних втрат біорізноманіття, а й у недостатній визначеності критеріїв їх правової оцінки. Чинне законодавство використовує поняття «масове знищення» без належної кількісної та просторової конкретизації, що ускладнює доказування відповідних кримінальних правопорушень.

Перспективним напрямом удосконалення цієї сфери є запровадження комплексної системи критеріїв, яка поєднуватиме видовий, популяційний, екосистемний та просторово-адміністративний рівні. Розроблення відповідної

Національної рамки та механізму експертного підтвердження масового знищення диких тварин може стати основою для підвищення обґрунтованості кримінально-правової кваліфікації, вдосконалення екологічної експертизи та ефективнішого розслідування злочинів проти тваринного світу.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405#Text (дата звернення: 01.10.2026 р.)

2. Стасюк Н.А., Міняйло А.А., Бондарчук В.В. Правове регулювання екоциду в аспекті завданої шкоди тваринному світу в Україні. Європейські перспективи. 2025. №4. С. 96-102. https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.14 (дата звернення: 02.10.2026 р.)

Міняйло Анатолій,
Український науково-дослідний
інститут спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України,
к. с-г. н., доцент, судовий експерт

Стасюк Надія,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
PhD

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ДОВКІЛЛЮ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Проблематика відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, сьогодні посідає важливе місце у наукових дослідженнях. Її комплексний характер зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу, оскільки відповідні питання охоплюють не лише сферу міжнародного та національного права, а й державне управління, правоохоронну діяльність, економіку, екологію та інші галузі наукового знання.

Одним із ключових глобальних викликів сучасності поряд із забезпеченням міжнародного миру, продовольчої безпеки та сталого розвитку є гарантування належного рівня екологічної безпеки та збереження біологічного різноманіття. Загострення зазначених проблем пов’язане зі значним антропогенним навантаженням, забрудненням та деградацією навколишнього природного середовища. Особливу небезпеку в цьому контексті становить екоцид, який у сучасній правовій доктрині розглядається як особливо тяжке посягання на довкілля, здатне створювати загрозу безпеці людства.

Одним із найбільш поширених наслідків воєнного впливу є забруднення та засмічення земель, що зумовлює погіршення фізико-хімічних властивостей ґрунтів, зниження їх родючості, втрату екологічної та господарської цінності. Такі процеси негативно позначаються не лише на стані довкілля, а й на можливості подальшого використання земель у сільськогосподарській діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування дієвих правових та організаційних механізмів притягнення держави-агресора до відповідальності та забезпечення компенсації витрат, необхідних для відновлення екологічного стану земель і природних ресурсів, пошкоджених або знищених унаслідок збройної агресії [1, с. 105].

Норми міжнародного гуманітарного права встановлюють обмеження щодо застосування методів і засобів ведення війни, використання яких може спричинити масштабну, довготривалу та серйозну шкоду природному середовищу. Проте практика ведення Російською Федерацією війни проти України свідчить про систематичне порушення відповідних міжнародно-правових норм. Воєнні дії супроводжуються масштабним руйнуванням екосистем, забрудненням природних ресурсів та пошкодженням об'єктів життєзабезпечення населення.

Питання юридичної відповідальності за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу характеризується комплексністю, оскільки охоплює норми кримінального, адміністративного, цивільного, екологічного та міжнародного права. Водночас характер і масштаб екологічних наслідків збройної агресії зумовлюють необхідність їх оцінки не лише в межах національних механізмів юридичної відповідальності, а й у контексті міжнародної відповідальності держави за порушення міжнародно-правових зобов'язань [2, с. 158].

Важливе значення у протидії масштабним екологічним загрозам має міжнародне співробітництво держав та міжнародних організацій. Його основними напрямами є забезпечення сталого розвитку, охорона навколишнього природного середовища, удосконалення механізмів відповідальності за

екологічну шкоду, а також розвиток міжнародно-правових підходів до криміналізації екоциду. Перспективним напрямом залишається формування універсальних міжнародно-правових стандартів, спрямованих на ефективний захист довкілля від масштабних екологічних катастроф, незалежно від причин їх виникнення [3].

Важливе значення для формування механізмів відповідальності Російської Федерації має наявний міжнародно-правовий досвід розгляду спорів, пов'язаних із наслідками її агресивної політики щодо України. Зокрема, існують міжнародні судові та компенсаційні механізми, у межах яких розглядалися питання відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної громадянам України внаслідок окупації та незаконної анексії Криму. Збройна агресія Російської Федерації проти України порушує не лише приписи національного законодавства, а й фундаментальні норми міжнародного права та міжнародні звичаї.

Міжнародне співтовариство продовжує розробляти та вдосконалювати правові механізми, спрямовані на забезпечення невідворотності відповідальності держав та інших суб'єктів міжнародного права за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу в умовах збройних конфліктів. Накопичений міжнародний досвід у цій сфері містить низку правових принципів і норм, які можуть бути використані під час визначення правових підстав, порядку оцінювання та механізмів компенсації екологічної шкоди, заподіяної природним ресурсам, зокрема земельним, унаслідок воєнних дій, агресії та окупації частини території України державою-агресором [4, с. 114].

Особливого значення набуває обов'язок держав, залучених до міждержавних збройних конфліктів, вживати належних заходів для мінімізації негативного впливу воєнних дій на довкілля, локалізації небезпечних речовин та усунення інших чинників, які можуть спричинити подальше погіршення стану природних ресурсів. З огляду на рекомендації наукової спільноти оцінювання екологічних наслідків збройних конфліктів має розпочинатися якомога раніше та здійснюватися на основі міжнародно визнаних методик і практик.

Використання відповідного досвіду сприятиме формуванню ефективної національної системи оцінювання та компенсації екологічної шкоди, а також адаптації законодавства України до європейських і міжнародних правових стандартів у сфері охорони довкілля.

Список використаних джерел:

1. Головко, Л. Міжнародно-правові аспекти оцінки екологічної шкоди, завданої військовими діями. *Bratislava Law Review*. 8(1), 2024. С. 99-110. https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.1.828

2. Larsson, M. L. Definitions of the Environment and of Environmental Damage. Scandinavian studies in law. 1999. С. 156–176. https://api.semanticscholar.org/CorpusID:179913660

3. Phillips S. K. Unpacking “Ecocide”: a Note of Caution for International Criminalization. *SEI.* Stockholm. 2021. URL: https://www.sei.org/perspectives/unpacking-ecocide-international-law/ (дата звернення: 12.07.2025)

4. Стасюк Н.А., Ладиченко В.В. Міжнародно-правове регулювання відшкодувань екологічних збитків внаслідок військової агресії проти України. Європейські перспективи. 2025. №3. С. 112-119.https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.17

Міхневич Людмила,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука,
д.ю.н., професор

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: УРОКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Вища освіта була і є одним із вагомих складників суспільного прогресу. Її значення важко переоцінити, враховуючи бажання європейських спільнот перетворюватися на суспільства знань та їх прагнення до інтелектуального розвитку й утвердження гуманістичних ідеалів. Саме компетентні фахівці покликані забезпечувати ефективність всіх суспільних інститутів. Суттєву роль в цих процесах відіграють юристи, які в усі часи забезпечували кваліфікований юридичний супровід державотворення. Водночас правнича школа була і залишається не просто інститутом підготовки професійних кадрів, а й визначальним чинником якісного стану правосвідомості та правової культури. Тож, увага до стану та перспектив вищої юридичної школи обумовлена соціальною значущістю професії юриста.

За роки незалежності в Україні запропоновано низку законопроєктів і стратегічних документів із питань реформування вищої юридичної освіти. В них визначені шляхи модернізації сучасної правничої школи, її інтеграції до світового освітнього простору та виокремлені основні проблеми, вирішення яких дозволить досягнути стратегічних цілей. Втім надмірні симпатії наших реформаторів до іноземного досвіду, посилюють необхідність захисту національної спадщини вищої юридичної освіти, яка формувалася разом із правничими школами протягом кількох століть. У стінах Острозької (1576–1636), Замойської (1594–1784) та Києво-Могилянської (1615–1817) академій

розпочалося становлення правового освітнього простору. Наукове осмислення правових явищ здійснювали на юридичних факультетах класичних Львівського (1661 р.), Харківського (1804 р.), св. Володимира в Києві (1834 р.), Новоросійського в Одесі (1865 р.) та Чернівецького (1875 р.) університетів, а згодом й у нових університетах початку ХХ ст. (Українському народному у Києві, Кам'янець-Подільському, Катеринославському та Таврійському). Всі ці заклади орієнтувалися на західноєвропейську систему освіти та активно включалися до європейського освітнього та наукового простору, поширюючи ідеї природного права та гуманізму. Водночас, поряд з академічною та класичною університетською освітою, українська історія знає й приклади утилітарної та інноваційної юридичної освіти – це ліцеї, курси, інститути XIX-XX ст., для яких місією стало інтегроване навчання практичному праву [1].

Натомість радянська доба залишила у спадок Україні елітарну юридичну освіту, головною ідеєю якої було вивчення власне права, а не набуття практичних навичок. Подібний підхід до певного часу існував і в інших країнах, що зумовило широку дискусію, яка одержала назву «Перікл і сантехнік» [2, С. 404]. Втім на вітчизняних теренах надмірна догматизація та ідеологізація юридичного знання перетворила правничі заклади на інструменти обслуговування радянського режиму та привела до системної деформації правосвідомості та деградації професійної етики. Цей історичний досвід нині надає неоціненний матеріал для визначення напрямів удосконалення правового регулювання сучасної національної юридичної освіти.

Загалом сьогодні підходи до підготовки юристів поєднують вивчення права в теоретичному, соціополітичному та прикладному (практичному) аспектах, кожен з яких є рівноцінним [3, С. 11]. Але для України утримувати баланс цих підходів нині все складніше, з огляду на просування ідеї пріоритету практичної підготовки юристів та їх готовності до самостійної юридичної діяльності. Вочевидь проблеми вищої юридичної освіти в Україні зачіпають інтереси всього суспільства. Саме тому виховання юристів нової формації, юристів-правозахисників, які визнають загальнолюдські цінності та ідею

соціальної справедливості, сповідують гуманістичні ідеї демократичного суспільства залишається головним завданням. Особливо важливим воно видається в українських реаліях, у зв'язку з збройною агресією РФ проти України. Тож стратегічним курсом освітньої реформи має стати розробка концепції розвитку юридичної освіти у воєнний та повоєнні часи.

Однак нагальні проблеми вже сьогодні потребують вирішення. Насамперед фахівці відзначають занепокоєння щодо втрати юристами професіоналізму. Зауважимо, що ця проблема не нова і притаманна багатьом країнам, які переживають перехідні періоди. Основними чинниками, що сприяють зниженню професіоналізму правників виділяють: економічні зміни, які трансформують юридичну практику із професії в бізнес; послаблення традиційної ролі юриста як незалежного консультанта; відчуття непомірної ворожості, протистояння, утрата шанобливого ставлення, ввічливості, які допускаються чинними процесуальними нормами; нівелювання цілей в діяльності юриста внаслідок викривлення традиційної ідеї служіння на благо суспільства як медіатора конфліктуючих сторін; утрата уявлень про юридичну практику як певне покликання, місію [4, С. 3-6]. Водночас для юридичної практики проблемою є певне протистояння юристів-службовців і юристів-правозахисників, коли перші ніби відстоюють інтереси всього суспільства та захищають закон, а другі немов би стоять в опозиції до них і держави. Хоча всі правознавці без винятку зобов'язані стояти, передусім, на сторожі прав і свобод людини. Це вкрай важливо для України, де зараз відбувається надмірна, на нашу думку, спеціалізація професії юриста: суддя, прокурор, слідчий, нотаріус, адвокат, найманий працівник адвокатського бюро, юрист як працівник державної служби, правоохоронних (силових) органів, юрисконсульт, юрист-експерт, науковець, викладач та ін. Однак заклад вищої освіти не навчає на суддів, прокурорів, нотаріусів, адвокатів; університет готує правників, а це є значно складнішим завданням. За європейською традицією та уявленнями про вищу юридичну освіту вона скоріше є соціальним надбанням [5].

Забезпечення тісного зв'язку теоретичних знань, практичних навичок та етичних стандартів є досить важливим завданням вищої юридичної школи. Історично так склалося, що місія правників вимагає не лише високого рівня юридичних знань і компетентностей, але й особливих особистих якостей. Адже юрист має бути розвиненою особистістю та більше ніж хто інший, має бути широко освіченою людиною, виділятися не лише високою професійністю, але й бути гарантом законності і носієм культури [1, с. 273]. Такі якості як сміливість, чесність, відчуття справедливості та відданість справі не лише формують високий рівень правової культури юриста, а є тими чеснотами, якими має володіти кожен правник. Тому розуміння професійних цінностей сьогоднішніми випускниками варто плекати у студентській аудиторії. Тут важливим аспектом є забезпечення фундаментальної теоретико-правової, прикладної (практичної) та аксіологічної підготовки, при цьому уникаючи надмірної утилітаризації навчальних програм. Такі дисципліни як теорія та історія держави і права, філософія права та порівняльне правознавство дають глибоку фундаментальну підготовки та мають залишатися у стандартах юридичної освіти в достатньому обсязі. Адже саме вони формують ціннісно-правовий стрижень особистості юриста, досвід якого має використовуватися на благо всього суспільства.

Тож історичні уроки доводять необхідність гармонійного поєднання фундаментальної теоретико-правової підготовки, широкого аксіологічного навчання та практико-орієнтованих методик. Водночас академічна автономія закладів освіти та інтеграція вищої школи у європейський освітньо-правовий простір дозволять зберегти, а подекуди відновити, авторитет професії юриста та в цілому високу правову культуру українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Міхневич Л.В. Юридична освіта та наука в Україні поза класичними університетами (XIX ст. – 30-ті роки XX ст.). Київ: Четверта хвиля, 2019. 748 с.

2. Twining. W. Pericles and the plumber. (1967) 83. LQR 396.

3. Організація професійної діяльності юриста: теорія і практика: Пер. З 2-го англ. Вид. / Ф. Бойл, Д. Каппс, Ф. Плауден, К. Сендфорд; Наук. ред. пер. А. І. Андрейцев. К.: Знання, 2006. 478 с.

4. Teaching and Learning Professionalism. Report of the Professionalism Committee. American Bar Association of Legal Education and Admissions to the Bar. Oak Brook, Illinois 1996. 149 p.

5. Петраш К. Думка, що юридичні виші готують фахівця, який завтра стане професіоналом – це утопія: Проректор НЮУ (1988-2021) Вячеслав Комаров. Закон & Бізнес. 17.07 29 (1535). 17.07-23.07.2021. URL: https://zib.com.ua/ua/148374.html

Мушенок Віктор,
Київський міжнародний університет,
завідувач кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права,
д. ю. н., професор

СУЧАСНА ПАРАДИГМА НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Визнання чи підтвердження адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування (публічної влади) як законність права або повноваження щодо діяльності конкретного суб'єкта чи групи суб'єктів є актуальним питанням при дослідженні сучасних відносин народовладдя. Адже діяльність таких суб'єктів пов'язана з вирішенням стратегічних завдань держави, а також суб'єктів господарської діяльності, об'єднань громадян, окремих фізичних осіб з урахуванням комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу і тенденцій розвитку в суспільному середовищі.

Дослідження комплексної категорії адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування доцільно розподілити на складові елементи та визначити першочерговою *метою* даного дослідження більш детальний аналіз їх нормативного забезпечення та доктринального тлумачення.

Отже, звернемо увагу на наявні доктринальні позиції у межах науки адміністративного права на закріплення зазначеної вище категорії. Кресіна І. М. визначає суб'єкта, який в межах власних або делегованих повноважень реалізує функції виконавчої влади, а саме бере участь у формуванні державної політики та/або її реалізації у процедурі виконання Конституції та чинних законів України [1, с. 15]. Галунько В.В. суб'єктами народовладдя визначає осіб чи групи осіб, які мають право здійснювати владу від імені народу (владно-громадську взаємодію) [2, с. 166].

Звернемо увагу на законодавче закріплення поняття суб'єкта публічної адміністрації. Зокрема, в нашій державі Конституція України визначає таким

суб’єктом Народ України як носія суверенітету і єдине джерелом влади в країні, який реалізує владу безпосередньо і через обраних представників до органів державної влади та місцевого самоврядування [3].

У Кодексі адміністративного судочинства України використовується термін «суб’єкт владних повноважень», під яким розуміється орган державної влади (у тому числі, без статусу юридичної особи) чи місцевого самоврядування (їх посадова чи службова особа), інший суб’єкт, який здійснює публічно-владні управлінські функції на підставі національного законодавства, в тому числі, на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг (п. 7 ч. 1 ст. 4) [4].

У Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX використовується термін «адміністративний орган», під яким розуміється орган виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб’єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації, до яких віднесено: 1) надання адміністративних послуг, 2) здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, 3) вирішення інших справ за заявою особи, або за власною ініціативою адміністративного органу (стаття 2) [5].

Характеризуючи систему суб’єктів вітчизняної публічної адміністрації, потрібно враховувати, що до суб’єктів такої системи відносяться не лише органи виконавчої влади. Наразі окремі функції виконавчої влади здійснюють державні органи, які не відносяться до жодної з владних гілок (НБУ, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку), органи місцевого самоврядування, господарюючі та бюджетні структури, а також приватні особи, які функціонують на підставі делегованих повноважень від органів державної влади.

Враховуючи викладене вище доцільно подати наявну в науці адміністративного права систематизацію видів суб’єктів публічної адміністрації у відповідності до їх адміністративно-правового статусу: 1) органи виконавчої влади; 2) державні органи, які не відносяться загальновідомих гілок влади, але наділені певними функціями виконавчої влади; 3) органи місцевого

самоврядування; 4) юридичні особи публічного права, які на підставі делегованих повноважень здійснюють окремі функції органів виконавчої влади; 5) приватні особи (фізичні особи та юридичні особи), які на підставі делегованих повноважень по здійсненню виключних функцій виконавчої влади [6, с. 74].

Як узагальнення нормативно-правового забезпечення статусу суб'єктів публічної влади, слід брати за основу конституційний принцип народовладдя. Повноваження суб'єкта публічної адміністрації – це обсяг конкретних його прав та обов'язків, за межі яких зазначений суб'єкт не має права виходити. Законодавець чітко закріплює компетенцію суб'єктів публічної адміністрації, оскільки нечіткість такого закріплення на практиці може призвести до таких проблем: 1) відсутність певної компетенції у досліджуваних суб'єктів вітчизняної публічної адміністрації; 2) не чітке закріплення компетенції зазначених суб'єктів; 3) конфлікт повноважень – дублювання компетенції може призвести до наявності однакових повноважень у різних суб'єктів.

На нашу думку, окремо слід акцентувати увагу на тому, що перевищення суб'єктом публічної адміністрації своїх повноважень, встановлених Конституцією та законами України є неприйнятним та визначається правопорушенням, за яке законодавством встановлена юридична, в тому числі – адміністративна відповідальність. Виключні повноваження суб'єкт публічної адміністрації має виконувати особисто та не має права делегувати (передати) іншому суб'єкту. У свою чергу, делеговані повноваження – це правомочності органів державної влади, які на підставі закону або локального акта надані іншому суб'єкту, додаючи сюди юридичних осіб публічного права, а також включаємо у цей перелік приватних осіб.

Висновки. Дослідження адміністративно-правового статусу органів публічної адміністрації сприяло встановленню невідповідності основних засад сучасної політики публічного управління запитам суспільства, що формує ризик зростання обсягу відмінностей між побажаннями народу та управлінською діяльності держави. Визначено, що убезпечення управлінської сепарації держави від народу необхідно забезпечувати інституціолізованим переходом народного

суверенітету в державний. Обґрунтовано необхідність визнання чи підтвердження законності права або повноваження щодо діяльності конкретного суб'єкта чи групи суб'єктів делегованого народовладдя, які пов'язані з вирішенням стратегічних завдань держави, суб'єктів підприємницької діяльності, об'єднань громадян, окремих фізичних осіб тощо з урахуванням комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу і тенденцій розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Кресіна І. Конституційно-правові засади державного суверенітету : до 20-ї річниці проголошення незалежності України. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 6. С. 3–16.

2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua. (дата звернення: 30.09.2026).

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text. (дата звернення: 30.09.2026).

5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text. (дата звернення: 30.09.2026).

6. Загальне адміністративне право. Підручник. Видання друге. / Бевзенко В. М., Коломоєць Т. О., Миронюк Р. В., Мельник Р. С., Лученко Д. В. та ін. Київ: Видавничий дім "Гельветика", 2023. 688 с.

Настіна Ольга,
Білоцерківський національний аграрний університет,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність і постановка проблеми. Земля є основним національним багатством України та перебуває під особливою охороною держави. Землі державної власності мають особливе публічне значення, оскільки використовуються для виконання функцій держави, забезпечення оборони, продовольчої та екологічної безпеки, розміщення об'єктів інфраструктури й реалізації суспільно важливих програм [1; 2]. В умовах повномасштабної збройної агресії правовий режим таких земель зазнав істотних змін: поряд із традиційними завданнями управління земельними ресурсами на перший план вийшли потреби оборони, гуманітарного реагування, підтримання продовольчої безпеки та відновлення постраждалих територій.

Водночас воєнні дії спричинили мінне й інше забруднення, механічне пошкодження ґрунтового покриву та деградацію земель. Тому державні землі слід розглядати не лише як майновий чи господарський ресурс, а і як важливий елемент екологічної безпеки та просторову основу післявоєнного відновлення. Мета тез — окреслити основні напрями трансформації їх правового режиму й визначити еколого-правові пріоритети подальшого вдосконалення законодавства.

Трансформація правового режиму в умовах воєнного стану. Конституційні засади земельних відносин закріплюють особливу охорону землі та її значення як об'єкта права власності Українського народу [1]. За Земельним кодексом України державна власність охоплює землі, які не належать до

комунальної або приватної власності, а здійснення державою правомочностей власника має узгоджуватися з публічним інтересом і вимогами охорони земель [2]. Отже, ефективність управління державними землями не може оцінюватися лише за економічною вигодою: вона має враховувати екологічну стійкість, безпеку населення та збереження природного потенціалу територій.

Після запровадження воєнного стану законодавець встановив спеціальні правила регулювання земельних відносин. Зокрема, Закон України № 2145-IX від 24 березня 2022 року передбачив тимчасові механізми, спрямовані на забезпечення безперервного використання сільськогосподарських земель і продовольчої безпеки [4]. Подальші законодавчі зміни стосувалися особливостей земельних відносин, ведення кадастру та відновлення процедур оформлення прав на земельні ділянки [5; 6]. У результаті посилилося значення оперативного використання земель для суспільно необхідних цілей.

Такі спеціальні механізми були відповіддю на надзвичайні обставини, однак вони актуалізували питання балансу між швидкістю ухвалення рішень, захистом прав землекористувачів, прозорістю управління та дотриманням екологічних вимог. Тимчасове спрощення процедур не повинно означати послаблення обов’язку запобігати деградації земель, забезпечувати їх раціональне використання й відновлення. Правове регулювання має залишатися узгодженим із законодавством про охорону земель та оцінку впливу на довкілля [7; 8].

Еколого-правові виклики післявоєнного відновлення. Одним із найбільш складних наслідків війни є забруднення територій вибухонебезпечними предметами. Таке забруднення створює загрози життю та здоров’ю людей, обмежує використання сільськогосподарських угідь і перешкоджає реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів. За оцінкою RDNA4, підготовленою Світовим банком, Європейською Комісією, ООН та Урядом України, потреби відновлення охоплюють значний обсяг робіт із гуманітарного розмінування та відновлення постраждалих територій [9]. Окрім розмінування, необхідні обстеження ґрунтів, визначення рівня забруднення, рекультивація та довгостроковий екологічний моніторинг.

Державні землі можуть бути залучені до будівництва житла, соціальної й критичної інфраструктури, розміщення логістичних об’єктів та підтримки економічного відновлення. Водночас вибір земельних ділянок для таких цілей має ґрунтуватися на достовірних кадастрових даних, оцінці їхнього екологічного стану, врахуванні природоохоронних обмежень і прогнозуванні довгострокових наслідків. Відбудова, що ігнорує екологічні ризики, може спричинити нові втрати природних ресурсів і збільшити витрати на подальше відновлення.

Окремої уваги потребує забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та інших громадян, які втратили домівки. Землі державної власності можуть стати основою для програм соціального й доступного житла, проте для цього необхідні прозорі правила визначення, резервування та надання земельних ділянок. Такі рішення мають поєднувати соціальну доцільність із вимогами безпечного розміщення забудови, охорони ґрунтів, збереження природних територій і належного просторового планування [10].

Напрями вдосконалення законодавства. Науковці вказують, що для формування ефективної еколого-правової моделі управління державними землями в період відновлення доцільно зосередитися на таких напрямах, що впливають на екологічну складову [11, 59]. Пропонуємо наступні законодавчі перспективи:

1) нормативно визначити особливості формування, резервування та використання земель державної власності для проєктів відновлення з гарантіями прозорості й захисту публічних інтересів;

2) удосконалити механізми обліку та оцінювання земель, пошкоджених внаслідок бойових дій, зокрема критерії безпечності їх подальшого використання, порядок рекультивації та екологічного моніторингу;

3) інтегрувати екологічні критерії в планування відбудови й ухвалення рішень щодо державних земель, застосовуючи оцінку впливу на довкілля у випадках, передбачених законом;

4) розвивати Державний земельний кадастр та геоінформаційні системи, забезпечуючи актуальність даних про правовий статус, обмеження, забруднення й придатність земель;

5) посилити відкритість інформації, громадський контроль і підзвітність органів влади щодо рішень про використання земель для відбудови.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану правовий режим земель державної власності трансформувався під впливом потреб оборони, продовольчої безпеки, гуманітарного реагування та відновлення інфраструктури. На етапі післявоєнного відновлення ключовим завданням є перехід від переважно оперативних тимчасових рішень до системної моделі управління, у якій земельна політика поєднує соціальні й економічні цілі з вимогами екологічної безпеки. Пріоритетами мають стати розмінування, відновлення пошкоджених ґрунтів, екологічна оцінка земель, цифровізація обліку, прозорість управлінських рішень і належний громадський контроль. Такий підхід дасть змогу використовувати державні землі як ресурс відбудови без поглиблення екологічних ризиків і з урахуванням принципів сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 р. № 2145-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану Закон

України від 12 травня 2022 р. № 2247-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: Закон України від 19 жовтня 2022 р. № 2698-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20

7. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15

8. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19

9. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. World Bank Group, European Commission, United Nations, Government of Ukraine. Washington, D.C., 2025.

10. Ukraine Plan 2024–2027 within the Ukraine Facility Framework. Cabinet of Ministers of Ukraine. Kyiv, 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua

11. Малишева Н. Р., Краснова Ю. А. Еколого-правові засади відновлення територій, постраждалих внаслідок збройної агресії. Право України. 2023. № 9. С. 56–72.

Новак Тамара,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука,
к.ю.н., доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЖІНОК У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення належних умов праці жінок у сільському господарстві є складовою реалізації принципу рівності у сфері праці та водночас має враховувати специфічні професійні ризики аграрного виробництва. В умовах воєнного стану до них додаються ризики, пов'язані із замінуванням земель, вибухонебезпечними предметами та пошкодженням сільськогосподарської інфраструктури.

Правове регулювання охорони праці жінок формується під впливом міжнародних та європейських стандартів гендерної рівності. Важливе значення мають Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [1], Європейська соціальна хартія [2], а також акти права Європейського Союзу, зокрема Директива 2006/54/ЄС щодо рівних можливостей і рівного ставлення чоловіків і жінок у сфері зайнятості та професійної діяльності [3]. В Україні питання гендерної рівності визначено одним із напрямів державної політики. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [4] орієнтована, зокрема, на розширення економічної активності жінок та можливостей їх офіційної зайнятості на роботах із гідними умовами праці.

Особливо актуальним є розширення професійних можливостей жінок у сільському господарстві. Державна служба зайнятості реалізує програми

професійного навчання жінок за професіями, у яких вони традиційно були недостатньо представлені, зокрема пов’язаними з експлуатацією та ремонтом сільськогосподарської техніки [5]. Така політика сприяє подоланню гендерних стереотипів і розширенню доступу жінок до зайнятості, однак одночасно потребує належного нормативного забезпечення безпеки таких робіт.

Базовими актами у сфері охорони праці є Закон України «Про охорону праці» [6] та Кодекс законів про працю України [7]. Тривалий час українське законодавство використовувало модель спеціального захисту жінок шляхом заборони їх праці на важких роботах, роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці та підземних роботах. Відповідні положення містилися у ст. 174 КЗпП України та ст. 10 Закону України «Про охорону праці». Конкретизація таких обмежень (у тому числі в галузі сільського господарства) здійснювалася наказом Міністерства охорони здоров’я України від 25.12.1993 р. № 256, яким було затверджено Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких заборонялося застосування праці жінок [8].

Однак наразі наказ № 256 нині втратив чинність. Це означає істотну зміну підходу до правового регулювання: сама стать працівника більше не повинна бути підставою для автоматичного виключення його з певного виду професійної діяльності. Натомість центрального значення набуває забезпечення безпечних умов праці та оцінювання професійних ризиків.

Для сільського господарства така трансформація має особливе значення. Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240 [9], поширюються на роботодавців і працівників аграрного сектору та встановлюють вимоги до безпечного виконання робіт у рослинництві й тваринництві, експлуатації сільськогосподарської техніки, використання пестицидів і агрохімікатів, обробітку ґрунту, збирання врожаю та інших виробничих процесів.

Відтак сучасна модель повинна ґрунтуватися на принципі: жінка має доступ до професії за умови, що робоче місце відповідає вимогам безпеки та

охорони здоров’я. Водночас це не означає ігнорування фізіологічних та репродуктивних особливостей жінок. Правове регулювання має передбачати оцінювання конкретних професійних ризиків та застосування спеціальних заходів захисту там, де цього вимагають умови праці. Відзначимо, що чинні Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві встановлюють обмеження для залучення до окремих видів робіт для вагітних жінок та жінок, що годують груддю.

Особливого значення набуває оцінювання професійних ризиків. Для жінок, зайнятих у сільському господарстві, воно має враховувати не лише загальні фактори - фізичне навантаження, шум, вібрацію, хімічні та біологічні фактори, несприятливий мікроклімат, - а й специфічні ризики для репродуктивного здоров’я. Таким чином, замість формальної заборони жіночої праці доцільним є застосування ризик-орієнтованого підходу до організації робочого місця.

Варто звернути увагу й на спеціальне законодавство в умовах воєнного стану. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [10] дозволяється застосування праці жінок, крім вагітних та жінок, які мають дитину віком до одного року, за їхньою згодою на важких роботах і роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Для аграрного сектору ця норма має особливе значення, оскільки війна спричинила структурні зміни на ринку праці та збільшення участі жінок у професіях, які раніше переважно виконували чоловіки. Тому розширення доступу жінок до таких професій має супроводжуватися посиленим контролем за фактичним станом безпеки праці, належним навчанням, забезпеченням засобами індивідуального захисту та оцінюванням професійних ризиків.

При цьому вважаємо дискусійним підхід, за якого згода жінки фактично стає достатньою юридичною підставою для її допуску до небезпечної роботи. Згода працівниці не повинна звільняти роботодавця від обов’язку усунути або мінімізувати професійні ризики. Особливо це актуально для сільського

господарства, де характерною є робота у фермерських господарствах, сільськогосподарських кооперативах із різними організаційними та кадровими можливостями забезпечення охорони праці.

Отже, сучасна трансформація законодавства про охорону праці жінок має відбуватися у напрямі переходу від статево-обмежувальної до ризик-орієнтованої моделі правового регулювання. Її основою має бути рівний доступ жінок і чоловіків до професій, поєднаний із обов'язком роботодавця оцінювати та усувати професійні ризики.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 09.10.2026)

2. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 09.10.2026)

3. Директива 2006/54/ЄС від 05.07.2006 р. Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=68315 (дата звернення: 09.10.2026)

4. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 09.10.2026)

5. Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені: постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. № 1302. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2024-%D0%BF#n102 (дата звернення: 09.10.2026)

6. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text (дата звернення: 09.10.2026)

7. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 09.10.2026)

8. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.1993 р. № 256. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text (дата звернення: 09.10.2026)

9. Про затвердження Правил охорони праці у сільськогосподарському виробництві : наказ Міністерства соціальної політики України від 29.08.2018 р. № 1240. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1090-18#Text (дата звернення: 09.10.2026)

10. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20

Панталієнко Тарас,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н.

Крамар Аліна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
асистент кафедри теорії та історії держави і права

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Запровадження в Україні воєнного стану зумовило необхідність адаптації судочинства до нових умов та актуалізувало низку питань, пов'язаних із дотриманням процесуальних строків. Обставини, що виникають у період його дії, можуть істотно впливати на можливість учасників справи своєчасно звернутися до суду, подати процесуальні документи чи вчинити інші передбачені законом дії. Водночас процесуальні строки залишаються важливою гарантією належного здійснення судочинства та забезпечення правової визначеності. За таких умов у судовій практиці особливого значення набуло питання про те, які саме обставини, пов'язані з дією воєнного стану, можуть визнаватися поважними причинами пропуску процесуального строку та бути підставою для його поновлення.

Важливе значення для формування практики мала постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 листопада 2022 р. у справі № 990/115/22 [1]. Велика Палата зазначила, що введення воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків звернення до суду з позовами. Разом із тим обставини, які виникли внаслідок його запровадження, можуть бути враховані судом при

вирішенні питання про поновлення строку. Тобто саме по собі посилання на дію воєнного стану не є достатнім. Необхідно з'ясувати, які саме обставини перешкодили особі своєчасно вчинити відповідну процесуальну дію.

Подальша практика Верховного Суду показує, що сформований у 2022 році підхід зберігся. Показовою у цьому аспекті є постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 лютого 2026 р. у справі № 639/240/24 [2]. Обґрунтовуючи причини пропуску строку, Харківська міська рада посилалася на активні бойові дії, руйнування будівлі міської ради внаслідок обстрілу, дистанційний режим роботи, недостатню кількість працівників та ускладнений доступ до документів. На перший погляд, наведені обставини безпосередньо пов'язані з війною і об'єктивно впливали на роботу органу. Однак для вирішення питання про поновлення строку цього виявилося недостатньо. Суд оцінював, чи перешкоджали зазначені обставини вчиненню необхідної процесуальної дії саме у той період, коли спливав відповідний строк.

Такий підхід має принципове значення. Наявність складних умов роботи або перебування особи на території, яка зазнає наслідків бойових дій, і неможливість своєчасно вчинити конкретну процесуальну дію не завжди є тотожними обставинами. Для поновлення строку необхідно показати зв'язок між ними. Інакше саме існування воєнного стану фактично ставало б універсальним поясненням будь-якого пропуску процесуального строку.

Ця тенденція простежується й у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 9 квітня 2026 р. у справі № 620/10103/24 [3]. У цій справі на обставини воєнного стану посилалася військова частина. Однак її належність до Збройних Сил України та виконання завдань в умовах війни самі по собі не були достатніми для вирішення питання про поновлення процесуального строку. Верховний Суд звернув увагу на необхідність встановлення прямого причинного зв'язку між обставинами, зумовленими воєнним станом, та пропуском строку.

Аналогічний підхід застосовано Касаційним адміністративним судом у постанові від 11 серпня 2026 р. у справі № 320/48993/24 [4]. При вирішенні

питання про поважність причин пропуску строку оцінювалися не лише обставини, пов’язані з воєнними загрозами, а й тривалість строку, наявність фактичних перешкод, поведінка заявника та те, наскільки оперативно він учинив необхідну дію після припинення таких перешкод

Таким чином, практика 2026 року фактично продовжує підхід, сформований Верховним Судом ще у 2022 році. Разом із тим змінився характер спорів, у яких він застосовується. Якщо на початку повномасштабного вторгнення перед судами насамперед постало загальне питання про вплив воєнного стану на перебіг процесуальних строків, то тепер основна увага приділяється оцінці доказів, якими учасник підтверджує неможливість дотриматися строку.

На підставі проаналізованих рішень можна виокремити кілька обставин, які мають значення для вирішення питання про поновлення процесуального строку. Насамперед учасник має вказати не на воєнний стан загалом, а на конкретні події або умови, що вплинули на його можливість діяти своєчасно. Такі обставини повинні об’єктивно перешкоджати вчиненню відповідної процесуальної дії. Важливе значення має також поведінка учасника після того, як відповідна перешкода припинила існувати. Тому центральним питанням у таких справах стає наявність причинного зв’язку між конкретними наслідками війни та пропуском установленого законом строку.

Отже, аналіз практики Верховного Суду за 2022-2026 роки свідчить про достатньо послідовний підхід до процесуальних строків в умовах воєнного стану. Їх поновлення не пов’язується автоматично із самим фактом дії особливого правового режиму. Вирішальними є конкретні обставини, їх вплив на можливість своєчасного вчинення процесуальної дії та поведінка учасника процесу. Такий підхід дає можливість враховувати реальні наслідки війни в кожній окремій справі й одночасно зберігати значення процесуальних строків як гарантії правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 листопада 2022 р. у справі № 990/115/22 (провадження № 11-107заі22). Єдиний державний реєстр судових рішень. № 107354803. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354803 (дата звернення: 08.10.2026).

2. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 18 лютого 2026 р. у справі № 639/240/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 134322794. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134322794 (дата звернення: 08.10.2026).

3. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 9 квітня 2026 р. у справі № 620/10103/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 135567338. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135567338 (дата звернення: 08.10.2026).

4. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 11 серпня 2026 р. у справі № 320/48993/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 138934959. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/138934959 (дата звернення: 08.10.2026).

Панькова Лілія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
к.ю.н., доцент

СТАЛЕ СПОЖИВАННЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ XXI СТОРІЧЧЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стале споживання є фундаментальною засадою сталого розвитку та предметом дискусій економістів, соціологів, екологів. Право, у свою чергу, як надбудова економічного базису має закріплювати основні принципи щодо сталого споживання та встановлювати чіткі правила для всіх учасників відносин щодо споживання товарів, робіт і послуг.

Логічно, що українське законодавство у даній сфері, буде вибудовуватися у відповідності нормативній базі ЕС. Однак, важливо не просте копіювання норм і вимог, а формування повного циклу від прийняття норми до практичного правозастосування.

У різних джерелах використовуються терміни responsible consumption (відповідальне споживання) та sustainable consumption (стале споживання) це близькі поняття, але перше фокусується на виборі і поведінці конкретної людини чи компанії, тоді як друге є глобальнішим та охоплює збереження ресурсів для майбутніх поколінь.

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року», яка містить 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань [1].

Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво» у списку з 17 глобальних цілей, визначених ООН для світових лідерів, промислових

виробників, корпорацій. Окремі положення документу диктують напрямок і для виробників і для споживачів, наприклад: « … скоротити вдвічі в перерахунку на одну особу населення загальносвітовий обсяг харчових відходів на роздрібному та споживчому рівнях…» і конкретно до виробників/продавців продовольства «… зменшити втрати продовольства у виробничо-збутових ланцюжках, у тому числі післязбиральні втрати». Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» свідчить про підтримку проголошених резолюцією глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України.

В Україні поступово формується законодавство щодо сталого споживання.

Варто зазначити такі нормативні акти: Закон України «Про захист прав споживачів», він гарантує право споживача на те, щоб товари чи послуги були безпечними для життя, здоров'я та навколишнього природного середовища. Нова редакція закону, що набуде чинності після закінчення воєнного стану, додатково адаптує український ринок до норм ЄС, зокрема у сфері електронної комерції та прозорості інформації про продукцію.

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» та цілі Сталого розвитку України до 2030 року встановлюють правові рамки для збалансованого (сталого) використання компонентів біорізноманіття, енергоефективності та раціонального поводження з побутовими відходами.

Також варто відмітити зусилля уряду щодо реалізації концепції ESG та впровадження європейських стандартів звітування (ESRS). У жовтні 2024 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію запровадження підприємствами звітності зі сталого розвитку. На виконання Стратегії Міністерство фінансів України 7 лютого 2025 року оприлюднило проєкт Закону «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо запровадження звітності зі сталого розвитку». Важливо, що навіть за умов воєнного стану, продовжуються процеси щодо реалізації напрямків сталого розвитку.

Попри глобальну ідею та всесвітній масштаб стале споживання реалізується через відповідальне споживання кожної конкретної людини. Умови для такого споживання створюються через інформування споживача про екологічний слід (чи підлягає упаковка вторинній переробці та який вуглецевий слід має продукція, енергоефективність товару (право обирати техніку з високим класом енергозбереження), доступність екологічного ремонту (замість стимулювання купівлі нових товарів).

Саме на реалізацію цих напрямків мають бути спрямовані зусилля держави та суспільства.

Таким чином, можемо стверджувати, ідеї проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 стають мейнстрімом на найближчі десятиліття для всього цивілізованого світу.

Україна робить конкретні кроки по формуванню правової бази щодо сталого споживання, однак повноцінне вкорінення та реалізація ідей сталого споживання, станом на сьогоднішній день, відтерміновуються.

Список використаних джерел:

1. Резолюція 70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року». Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/MU15167 (дата звернення: 9.10.2026)

Пахомова Анна,
Білоцерківський національний аграрний університет
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
к.ю.н.

ТВОРЧІСТЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СПІВМІРНОСТІ

З найдавніших часів саме креативність і здатність до творчого пошуку розглядалися як визначальні риси, що відрізняють людську природу від решти живого світу. Сьогодні у суспільній свідомості штучний інтелект нерідко звужують до сфери робототехніки та матеріальних пристроїв. Втім, такий погляд ігнорує той факт, що штучний інтелект може існувати абсолютно безвідносно до фізичного носія, функціонуючи суто у віртуальному чи програмному середовищі. Саме тому правове регулювання як фізичних роботів, так і штучний інтелект загалом має базуватися на інформаційно-правовому підході. Робота подібних систем неминуче порушує питання режимів доступу до даних, які генеруються, накопичуються й передаються за допомогою алгоритмів, що вимагає гармонійного поєднання норм інформаційного права та права інтелектуальної власності.

Ступінь залучення людини у процес створення твору штучним інтелектом може бути різною. Так, виділяють: твори, створювані комп'ютером за завданням користувача (алгоритм штучного інтелекту виступає як інструмент користувача); твори, що автономно генеруються комп'ютером; твори, створення яких комп'ютер і людина роблять спільний внесок. У цій статті не розглядається ситуація кооперації штучного інтелекту та людини, а також використання штучного інтелекту як інструмента при створенні твору.

Окремої уваги заслуговує проблема авторства та правового статусу об'єктів, створених штучним інтелектом без прямої участі людини. Коли алгоритм самостійно генерує текст, зображення чи програмний код, виникає колізія щодо

того, кому належать виключні майнові та немайнові права на ці результати. Традиційні доктрини інтелектуальної власності, орієнтовані виключно на людину як єдиного можливого творця, потребують перегляду та адаптації до нових технологічних реалій [1, с.15].

Не менш важливим аспектом є забезпечення прозорості та алгоритмічної підзвітності при використанні штучного інтелекту в інформаційній сфері. Масовий збір даних для навчання нейромереж створює ризики порушення конфіденційності, витоку персональної інформації та створення заангажованих алгоритмів. З огляду на це, законодавче регулювання має гарантувати не лише захист авторських прав, а й безпеку користувачів, визначаючи чіткі межі допустимого використання інформаційних ресурсів.

У правовій доктрині широко обговорюється питання авторства щодо творів, створених виключно штучним інтелектом: який суб'єкт повинен визнаватися автором, який суб'єкт наділятиметься у разі винятковими правами, правами отримання економічної вигоди тощо. Однак видається, що ці питання вторинні. Основне питання полягає в тому, чи ми допускаємо участь штучного інтелекту в творчому процесі в тому розумінні, яке ми вкладаємо в поняття «творчість».

Сьогодні насамперед необхідно вирішити питання про те, чи буде в принципі надано охорону об'єктам, створеним штучним інтелектом. Підходів існує багато, кожен із них має переваги та недоліки. Вибір конкретного підходу — складне завдання, яке потребує вирішення найближчим часом, але його не можна вирішити без оперативного громадського обговорення. Рішення щодо вибору конкретного підходу законодавчого регулювання має здійснюватися через призму суспільних відносин, відповідати економічним потребам заінтересованих суб'єктів, а також враховувати динамічний розвиток технологій. У відсутність законодавчого регулювання є можливим договірне врегулювання відносин із приводу створюваних штучним інтелектом об'єктів: сторони самі можуть домовлятися про статус таких об'єктів. Ймовірно, саме договірна практика врегулювання відносин підкаже найвірніший шлях законодавчого регулювання штучного інтелекту.

У підсумку, формування ефективної нормативно-правової бази для штучного інтелекту вимагає комплексного співрегулювання на стику кількох юридичних галузей. Інтеграція правових механізмів цифрового захисту, інформаційної безпеки та інтелектуальної власності дозволить створити збалансоване середовище, яке стимулюватиме інновації й водночас надійно захищатиме фундаментальні права людини.

Список використаних джерел:

1. Сабура С. О. Творчість і штучний інтелект: проблеми співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3, т. 2. С. 14–17.

Петлюк Юрій,
Хмельницька торговельно-економічна академія,
доцент кафедри права та публічного адміністрування,
к.ю.н., доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ ГРОМАДЯН У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Сучасні екологічні виклики, пов’язані зі зростанням обсягів відходів та забрудненням довкілля, роблять суспільну обізнаність одним із ключових чинників екологічної безпеки та сталого розвитку. Правова складова обізнаності (доступ до екологічної інформації, знання про екологічні права і механізми їх реалізації, усвідомлення юридичної відповідальності) визначає здатність громадян не лише набувати екологічні знання, а й ефективно впливати на прийняття рішень, брати участь у громадському контролі за дотриманням правових норм у сфері охорони довкілля.

У сфері поводження з відходами це питання набуває особливого значення, адже рівень екологічної культури та інформованості населення безпосередньо впливає на успішність державної політики й реалізацію принципів сталого розвитку. Тому розвиток екологічної освіти, підвищення рівня правосвідомості та формування культури дбайливого ставлення до природи мають бути серед основних напрямів державної політики у сфері охорони навколишнього середовища. [1, с. 2].

Особливої ваги це питання набуває в умовах воєнного стану, коли на багатьох територіях поєднуються побутові відходи з воєнними – уламками боєприпасів, фрагментами техніки, залишками зруйнованих будівель. Від рівня правової обізнаності громадян, їх доступу до інформації про екологічні ризики та порядок дій у таких ситуаціях залежить швидкість і безпека відновлення сільських територій, аграрного виробництва та нормалізація соціально-економічного життя.

У юридичній літературі розкриваються окремі правові аспекти формування еколого-правової обізнаності громадян у частині розвитку екологічної освіти, екологічної культури, реалізації екологічних прав, доступу до екологічної інформації. Ці питання досліджуються у працях таких науковців, як О.В. Гафурова, В.М. Єрмоленко, Т.С. Новак, М.В. Краснова, Н.Р. Малишева, Е.В. Позняк, А.А. Слепченко, Є.П. Суєтнов, Т.О. Третяк тощо.

Водночас питання підвищення рівня еколого-правової обізнаності у сфері управління відходами, зокрема з урахуванням умов воєнного стану, залишаються недостатньо дослідженими.

У системі заходів розв'язання проблем поводження з відходами чільне місце займає освітньо-виховна робота та просвіта, які мають на меті привернення уваги суспільства до проблеми відходів та правильного поводження з ними, формування культури чистоти та дбайливого ставлення до довкілля, об'єднання зусиль заради збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь [2, с. 32].

Чинним законодавством України закріплено принцип екологічної освіти та інформування у статтях 7-9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], а також у Законі України «Про освіту» [4], який визначає обов'язковість екологічної спрямованості навчального процесу. Зокрема, необхідною ознакою здорового освітнього середовища є формування екологічного мислення та поведінки (ст. 1); серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності виокремлено формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля (ст. 6); екологічна компетентність визначена як одна із ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності (ст. 12).

Еколого-правова обізнаність громадян безпосередньо пов'язана з реалізацією права на екологічну інформацію, гарантованого статтею 50 Конституції України [5], яке є складовою конституційного права на інформацію. Це право включає можливість отримання даних про стан довкілля, якість

природних ресурсів і джерела забруднення. Додатково воно забезпечується положеннями Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25 червня 1998 р. [6], яка зобов'язує держави-учасниці забезпечити відкритість екологічних даних, доступ громадськості до екологічної інформації, сприяти екологічній освіті населення та формуванню свідомого ставлення до довкілля.

Законом України «Про управління відходами» [7] передбачено створення Національної електронної системи управління відходами, яка має стати відкритим джерелом екологічної інформації. Зі свого боку, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [8] та Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» [9] гарантують громадськості право на участь у розробленні планів і програм, пов'язаних із поводженням з відходами, що створює передумови для формування екологічної культури відповідальності.

В умовах війни актуальним напрямом еколого-правової просвіти стає інформування громадян про безпечне збирання та утилізацію відходів руйнувань, утворених внаслідок бойових дій, а також про правила обігу потенційно небезпечних матеріалів. Державна політика у цій сфері має передбачати створення спеціальних інформаційних ресурсів, що надаватимуть інструкції щодо поводження з відходами війни, з урахуванням норм міжнародного гуманітарного та екологічного права. Як приклад можна навести розміщення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування пам'яток, як діяти у разі виявлення вибухонебезпечних предметів.

Еколого-правова обізнаність є ключовим чинником ефективності системи управління відходами. Вона поєднує знання про екологічні права, уміння їх реалізовувати, а також внутрішню мотивацію до екологічно відповідальної поведінки. Проте лише поінформованість без практичних дій не забезпечує сталих змін у поведінці громадян. Тому правове регулювання у сфері управління відходами має не лише гарантувати права, а й стимулювати розвиток

екологічних цінностей, волонтерства, соціальної активності та міжсекторальної співпраці.

Таким чином, серед правових і організаційних чинників, що впливають на формування еколого-правової обізнаності громадян у сфері управління відходами, насамперед, варто віднести конституційні гарантії екологічних прав, законодавство щодо інформування та навчання громадян у сфері управління відходами, нормативно закріплені вимоги до прозорості екологічної інформації. До організаційних чинників належить система екологічної освіти і просвіти, розвиток екологічної комунікації шляхом поширення кампаній з підвищення обізнаності про небезпечні відходи, діяльність медіа, онлайн-платформ та мобільних додатків для сортування відходів, повідомлень про забруднення тощо, участь громадських екологічних організацій у реалізації політики управління відходами, волонтерські ініціативи з очищення територій, екологічний контроль на рівні громад.

Сукупність правових та організаційних чинників безпосередньо впливає на реалізацію екологічних прав громадян, оскільки визначає доступ до інформації, рівень екологічної освіти та можливість участі у прийнятті рішень щодо управління відходами. Проте недостатня поінформованість населення, формальний характер консультацій і відсутність реальних механізмів впливу громади на екологічну політику знижують ефективність правового регулювання. Для її підвищення доцільно удосконалити процедури громадського контролю, забезпечити відкритість екологічних даних, створити постійно діючі дорадчі органи при органах влади та впровадити систему екологічної освіти і просвіти на всіх рівнях. Розвиток еколого-правової обізнаності, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення, є не лише освітнім чи правовим завданням, а стратегічним пріоритетом держави, що визначає правові засади повоєнного відновлення України на засадах сталого розвитку й циркулярної економіки.

Список використаних джерел:

1. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2021 році. Сумська обласна державна адміністрація. Департамент захисту довкілля та енергетики. Суми. 2022. 217 с. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/ Sum2021-zi-zminamy.pdf.

2. Симоненко Н.В., Яковенко О.І., Подоляко Л.П., Усок М.М., Пилипенко Е.В., Сіра Н.П. Досвід Мезинського національного природного парку щодо поводження з відходами. Дорожня карта реалізації Закону України «Про управління відходами»: збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (м. Київ, 24–25 листопада 2022 р.). К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2022. 248 с.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 41. Ст. 546.

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

6. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06.07.1999 р. № 832-XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 34. Ст. 296.

7. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2023. № 17. Ст. 75.

8. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19.

9. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19.

Попова Олена,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент

БІЗНЕС-ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Життєдіяльність людини, суспільства складно уявити без існування різних важливих, факторів, процесів та складових навколишнього середовища, в тому числі, без заняттям суб'єктами права господарською діяльністю, існування бізнесу та діяльності бізнес – процесів[1, с. 266]. Бізнес-діяльність суб'єктів господарювання може розвиватися та функціонувати в різних сферах, видах діяльності, галузях, що благотворно впливає на життєдіяльність людини, оскільки:

- створюються нові робочі місця: це сприяє в зайнятості населення та позитивно впливає на зростання економічного рівня життя людини;

- впливає на сучасний стан розвитку національної або регіональної економіки, на забезпечення цілей сталого розвитку;

- джерело надходжень грошових коштів до бюджету;

- позитивно впливає на розвиток та на покращення соціальної інфраструктури;

- сприяє насичення ринку товарами або послугами;

- сприяє розвитку інновацій, конкурентоспроможності підприємницької діяльності тощо.

Існування бізнес-діяльності суб'єктів права, відіграє важливу роль не тільки в житті людини, суспільства, але є невід'ємним складовим елементом в розвитку ринкової економіки держави, впливає на вектор розвитку економіки та на забезпечення цілей сталого розвитку[1, с. 268].

В світі, бізнес-діяльність суб'єктів господарювання розвивається та функціонує в різних сферах надання послуг, в промисловості, в сільському господарстві, в інноваціях аграрного сектору, у відновленні джерел енергії, бізнес має свій прояв в інформаційних технологіях, в діджиталізації, торгівлі, ресторанній сфері, туризму та в інших сферах, галузях і напрямках діяльності[1, с. 267]. До прикладу: на сферу туризму припадає близько 8 % ВВП країн Євросоюзу [2, с. 8].

По мірі розвитку бізнесу, розуміння значення ролі середнього або малого бізнесу, надають можливість зрозуміти, який вплив здійснює бізнес-діяльність на розвиток економічної системи як вітчизняної так і світової економіки, оскільки формування ринкової системи економіки в усіх сферах пов'язано з функціонуванням, розвитком господарювання підприємницької діяльності[1, с.268].

Варто зазначити, що важливою ознакою для ринкової економіки є взаємодія та існування середніх підприємств, великих, малих, а також їх оптимальне співвідношення. Завдяки органічній взаємодії між діяльністю цих різних підприємств, малий бізнес може створювати нові робочі місця для зайнятості населення, а підприємства, які відносяться до категорій як великі, можуть сприяти у формуванні здійснення підприємницької діяльності малого бізнесу, до прикладу: вироблення окремих деталей, елементів продукції або у питаннях щодо надання послуг[1, с. 268].

Розвиток малого, середнього бізнесу та іншого, є не тільки органічним структурним елементом в економічній системі, але є і важливим у питаннях щодо напрямків покращення, вдосконалення господарської діяльності, а розвиток регіональної економіки, національної та світової економіки, неможливий без активізації та спонукання дієвих процесів підприємницької діяльності[1, с. 268].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що бізнес-діяльність суб'єктів права позитивно впливає на життєдіяльність людини, суспільства та розвиток ринкової економіки держави. Завдяки тому, що бізнес-

діяльність суб’єктів господарювання може функціонувати в різних сферах, видах діяльності, галузях це надає змогу суб’єктам права розпочати свою власну справу, реалізувати свої власні ідеї, ефективного використовувати інновації тощо.

Список використаних джерел:

1.Попова О.В. Діяльність суб’єктів господарювання в житті людини та бізнесу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №4. С.266-270.

2.Туристичне країнознавство. Західна та Північна Європа: навч. посіб. / Аніпко Н.П. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.

Попова Олена,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент

Збираник Назар,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу агробіологічного факультету

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ АГРОСФЕРИ

Аграрний сектор традиційно відіграє провідну роль у соціально-економічному розвитку України, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість сільського населення [1, с. 4]. На ефективне функціонування та розвиток агросфери впливають різні чинники, але важливу роль відіграють і правові інструменти у питанні захисту прав суб'єктів аграрного сектору. За допомогою комплексу правових інструментів, а саме: загальноправових, земельних, цивільних, адміністративних та інших, захищаються права суб'єктів сільського господарства, оскільки вони спрямовані на безпеку, на гарантування майнових прав, врегулювання спірних питань та конфліктів.

Діяльність суб'єктів права в агросфері пов'язана з різними процесами, серед яких:

- виробництво, зберігання та переробка с/г продукції;
- постачання ресурсів (наприклад, засоби захисту рослин);
- обслуговування сільгосптехніки (наприклад, комбайнів, тракторів тощо).

Тому, правовий захист суб'єктів сільського господарства є необхідним і важливим для забезпечення надійності та стабільності аграрного сектору.

Земельні правовідносини в аграрному секторі економіки становлять фундамент господарської автономії суб’єкта, оскільки наявність належним чином оформленого права на земельну ділянку є базовою передумовою легітимного здійснення сільськогосподарської діяльності. [2, с. 8-9]. Укладання договорів оренди земельних ділянок, реєстрація речових прав на нерухоме майно в Державному реєстрі сприяють захисту прав суб'єктів агросектору. Наприклад, у договорі оренди землі встановлені чіткі умови для сторін, права, обов’язки, строки договору, відповідальність сторін та інше.

В процесі господарської діяльності суб’єкти права здійснюють купівлю, продаж, оренду тощо, тому важливим інструментом є цивільно – правові механізми. Оформлюючи різні правочини, сторони регламентують коректну взаємодію щодо предмета договору, прав, обов’язків, штрафних санкції, а також можуть подати претензію або позов до суду. Для захисту інтелектуальних та майнових прав суб'єктів агросфери також застосовуються різні документи, як патенти на корисну модель, свідоцтва про авторство на сорт рослин.

Таким чином, право, закони, норми права, механізми правового регулювання мають важливе значення у захисті прав суб'єктів аграрної сфери, сприяють ефективному функціонуванню та розвитку агросфери, створюють середовище для ведення господарської діяльності, бізнесу та мінімізують ризики.

Список використаних джерел:

1. Довгопол Я. С. Аграрний сектор України як чинник економічного розвитку та стійкості: кількісна оцінка за показниками доданої вартості. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2026. (30). URL:https://doi.org/10.5281/zenodo.20458418

2. Задніпряна-Корінна М. Ю. Сучасна парадигма захисту прав суб’єктів аграрного підприємництва в Україні. *Український політико-правовий дискурс.* 2026 (23). URL:https://doi.org/10.5281/zenodo.20610736

Сапарова Анастасія,
Державний торговельно-економічний університет
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
к.ю.н., доцент

ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРАВОЗНАВСТВА СТУДЕНТАМИ НЕЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна вища освіта орієнтована не лише на формування професійних знань і навичок, необхідних для здійснення конкретного виду діяльності. Не менш важливим її завданням є підготовка особистості, здатної самостійно приймати рішення, усвідомлювати власну відповідальність, реалізовувати свої права та виконувати обов'язки, взаємодіяти з державними інституціями, роботодавцями, колегами та іншими суб'єктами суспільних відносин.

Закон України «Про освіту» визначає метою освіти всебічний розвиток особистості, формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, а також виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору [1]. При цьому законодавець безпосередньо пов'язує освіту із формуванням громадянських і соціальних компетентностей, які ґрунтуються, зокрема, на ідеях демократії, справедливості, рівності та прав людини [1].

Важливо, що відповідно до законодавчого визначення компетентності у сфері вищої освіти вона включає не тільки знання, уміння та практичні навички, а й способи мислення, професійні, світоглядні та громадянські якості, морально-етичні цінності [2]. Отже, сучасний фахівець має бути компетентним не лише у вузькопрофесійному сенсі.

Правова компетентність є інтегрованою характеристикою особистості, яка передбачає знання основ законодавства, розуміння власних прав та обов'язків, здатність орієнтуватися у правових ситуаціях, знаходити нормативно-правову

інформацію, оцінювати правомірність певної поведінки та використовувати передбачені законом способи захисту своїх прав.

Для студента економічної, управлінської, дизайнерської, технічної, інформаційної чи іншої спеціальності правові знання безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Наприклад, майбутній менеджер повинен розуміти основи договірного та трудового права; фахівець у сфері інформаційних технологій – питання захисту персональних даних, інтелектуальної власності та цифрових прав; економіст – основи господарського, фінансового, податкового законодавства; дизайнер – правову охорону результатів творчої діяльності; фахівець у сфері торгівлі – правила укладення договорів, захист прав споживачів та здійснення підприємницької діяльності. Таким чином, правознавство забезпечує зв'язок між теоретичною професійною підготовкою студента та реальними суспільними відносинами, у яких він буде реалізовувати набуті знання.

Однією з основних функцій вивчення правознавства студентами неюридичних спеціальностей є формування здатності застосовувати правові знання у повсякденних життєвих ситуаціях. Студент повинен знати не лише, що Конституція України гарантує права і свободи людини, а й розуміти, як ці права реалізувати та захистити на практиці. Йдеться про право на працю, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, свободу слова, приватність, захист персональних даних, судовий захист тощо.

Особливого значення набуває здатність людини самостійно працювати з правовою інформацією. В умовах цифрового суспільства громадянин щодня стикається з великою кількістю правових документів: договорами, офертами, правилами користування цифровими платформами, кредитними угодами, страховими договорами, трудовими контрактами.

Недостатня правова обізнаність може призводити до укладення невигідних договорів, порушення прав споживача, незаконного використання персональних даних, трудової експлуатації або інших негативних наслідків.

Тому важливим результатом вивчення правознавства має бути не запам'ятовування великої кількості статей нормативно-правових актів, а формування здатності відповісти на практичні запитання: Яке моє право? Який нормативний акт його регулює? Які мої обов'язки? До якого органу потрібно звернутися у випадку порушення права?

Саме такий підхід відповідає сучасній концепції освіти з прав людини, яка передбачає не лише набуття знань, а й формування навичок та готовності діяти для захисту прав людини, демократії та верховенства права [3].

Правова складова професійної компетентності особливо важлива в умовах ускладнення професійної діяльності та зростання кількості нормативних вимог до різних сфер суспільного життя. Сьогодні практично кожен фахівець є учасником правовідносин. Він може виступати працівником і роботодавцем, споживачем і продавцем, автором і користувачем об'єкта інтелектуальної власності, стороною цивільного договору.

Вивчення правознавства має значення не тільки для професійної діяльності, а й для формування правової культури суспільства. Верховенство права передбачає не лише існування законів, а й реальне сприйняття права як основи організації суспільного життя. Людина повинна розуміти, що її права не існують ізольовано від прав інших осіб, а свобода передбачає відповідальність. Тому правознавство у закладах вищої освіти може розглядатися як один із механізмів формування не лише юридично обізнаного, а й відповідального громадянина.

На нашу думку, сучасне викладання правознавства для студентів неюридичних спеціальностей має відходити від переважно інформаційного підходу, за якого основною метою є засвоєння значної кількості теоретичного матеріалу. Доцільно орієнтувати освітній процес на практичну правову грамотність. Ефективними можуть бути: аналіз реальних життєвих і професійних правових ситуацій, аналіз договорів та інших правових документів, моделювання звернення до державного органу, аналіз судових рішень, робота з Єдиним державним реєстром судових рішень та офіційними базами

законодавства, моделювання трудових, цивільних та інших правовідносин, дискусії щодо прав людини, демократії та верховенства права, використання цифрових інструментів для пошуку та перевірки правової інформації.

Отже, вивчення правознавства студентами неюридичних спеціальностей є важливою складовою сучасної вищої освіти. Його значення не обмежується ознайомленням із системою права та законодавством. Правова освіта формує здатність особи орієнтуватися у правовому просторі, реалізовувати та захищати свої права, виконувати юридичні обов'язки, оцінювати правові ризики та відповідально приймати професійні рішення.

Для майбутнього фахівця правознавство має стати практичним інструментом, який дозволяє поєднати професійні знання із вимогами законодавства та принципами правової держави. Здобувач освіти, який розуміє зміст своїх прав, механізми їх захисту, значення верховенства права та відповідальність за власні рішення, є не лише більш підготовленим фахівцем, а й активнішим та відповідальнішим громадянином.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

3. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти з прав людини : Рекомендація CM/Rec(2010)7 Комітету Міністрів Ради Європи від 11.05.2010. URL: https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education

Світличний Олександр,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри цивільного та господарського права,
д.ю.н, професор

ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДОМ

Питання захисту економічної конкуренції і дотримання його законодавства завжди було в полі зору держави та її уповноважених органів. З цією метою держава встановлює правила поведінки суб'єктів господарювання та визначає повноваження органів публічної влади у цій сфері суспільних відносин. Відносини у сфері економічної конкуренції в Україні регулюється низкою законодавчих актів, зокрема: правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності – Закон України «Про захист економічної конкуренції»; захист суб'єктів господарювання і прав споживачів від недобросовісної конкуренції – Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»; правовий статус Антимонопольного комітету України та повноваження його органів визначає Закон України «Про Антимонопольний комітет України».

Важливу роль у спорах, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, в тому числі із захистом від недобросовісної конкуренції відіграють господарські суди, діяльність яких регламентована Господарським процесуальним кодексом України та іншими законодавчими актами. 9 серпня 2023 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України», розділ IV Господарського процесуального кодексу України було доповнено статтею 252^{-1} [1], норми якої пов'язано із особливостями розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження за клопотаннями Антимонопольного комітету України та його

територіального відділення. Проте, результати наукового дослідження вказують на необхідність уточнення правової регламентації Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» та додаткового процесуального регулювання багатьох аспектів пов'язаних із особливостями розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження регламентованих Господарським процесуальним кодексом України (ГПК).

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08. 2023 р. №3295-IX, вплинуло на правове регулювання захисту економічної конкуренції регламентовані ГПК) [2], що потребує правового аналізу положень українського процесуального законодавства та законодавства ЄС у сфері захисту економічної конкуренції, а також зумовлено особливостями судового захисту економічної конкуренції господарським судом.

Необхідно відмітити, що розміщення статті 252^{-1} ГПК в Розділі IV в частині перегляду судових рішень може створювати процедурні переваги для Антимонопольного комітету України (АМКУ), можлива «плутанина» з підсудністю, адже стаття формально розміщена в «розділі про апеляцію», а насправді клопотання треба подавати до місцевого господарського суду, але таке розміщення законодавцем вказаної статті створює двозначність.

Статтею 247 ГПК визначено справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Згідно пункту 5 частини четвертої ст. 247 у спорах, що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції, крім випадків, передбачених статтею 252^{-1} ГПК.

Слід зазначити, що відповідно до частини першої статті 252 ГПК розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими ГПК для розгляду справи в порядку загального

позовного провадження, з особливостями, визначеними у цій главі, крім випадків, передбачених статтею 252^{-1} ГПК.

Втім, аналіз положень ГПК про внесення статті 252^{-1} до Розділу IV, свідчить про наявність неузгодженості норм цієї статті із нормами інших статей ГПК, як наслідок – це може ускладнювати захист суб'єктів господарювання, інших учасників господарського судочинства. Відповідно до статті 169 ГПК при розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань. Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі, на вимогу суду заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі та розглядаються в порядку, встановленому ГПК. У випадках, коли ГПК такий порядок не встановлений, він встановлюється судом.

Такий підхід законодавця до формування норм статті 252^{-1} , по суті ігнорує положення ряду загальних принципів здійснення правосуддя, що потребує додаткового правового аналізу положень вказаних та інших правових актів.

Окреме питання, яке має бути досліджене, це питання процесуального характеру представництва в суді суб'єкта щодо якого здійснюється перевірка, адже саме на АМКУ лягає тягар доведення, що суб'єкт перевірки порушує норми закону про економічну конкуренцію.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України: Закон України від 09.08. 2023 р.№ 3295-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11. 1991 р. №1798-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text

Середа Юрій,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., доцент

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

Загальний розвиток і демократизація суспільних відносин зумовила істотне їх ускладнення, що, в свою чергу, актуалізувало нові завдання в підготовці юристів у кожній країні, оскільки широке використання наукових досягнень у всіх сферах суспільного життя зумовило й істотні зміни і в пізнавальних процесах пов'язаних з дослідженням правовідносин. Такими змінами, зокрема, є: розширення не тільки використання досягнень науки і техніки, спеціальних знань, а й результатів взаємодії різних наук при розв'язанні завдань, що виникають у цій сфері; поява якісно нових об'єктів правовідносин, які часто стають й об'єктами процесуальних досліджень; використання все складніших інструментальних засобів пізнання; організований характер отримання доказів та розчленування пізнавальних дій на окремі види завдань, які є професіональною сферою діяльності спеціалістів у різних галузях знань; поглиблення диференціації і професіоналізації пізнавальних дій всередині самих таких завдань; ускладнення оцінки результатів пізнавальних дій, виконаних з використанням складних науково-технічних засобів тощо.

Всі ці питання неможливо розв'язувати на інтуїтивному рівні, на основі досвіду та особистої переконаності, оскільки вони вимагають серйозного наукового обґрунтування, що зумовлює необхідність пошуку гносеологічних аргументів для виявлення логічного зв'язку різних рівнів знань, обґрунтування отриманих з їх допомогою даних на предмет їх істинності та відповідності закону. Однак, незважаючи на це, створення чіткої методологічної системи

настанов, які б були орієнтиром у науковому пізнані у цій сфері, залишається актуальним, що в свою чергу вимагає поглибленої соціально-історичної, гносеологічної і процесуальної характеристики не тільки загальної сутності цього виду пізнання, а й сутності кожного його структурного елемента та механізму його реалізації, що є неодмінною умовою успішного розв'язання його завдань.

Зокрема, соціально-історичний підхід до розуміння пізнавальних процесів у судочинстві та правоохоронній діяльності орієнтує на обов'язкове врахування загальних соціальних умов, у яких воно здійснюється. А прикладом особливої гостроти цієї проблеми є Україна, яка перебуває в умовах і багатолітнього воєнного стану, і під впливом відкритих агресивних воєнних дій проти неї з боку Росії. Водночас, для кожного є очевидним, що навіть у цих умовах формування як органів влади, так і судових та правоохоронних органів в Україні відбувається не за діловими якостями, а за партійною приналежністю, що зумовлює відве-рте політичне лобіювання як результатів поточної їхньої діяльності, так і розкриття і розслідування вчинених ними злочинів та ухвалення відповідних судових рішень.

Все це висуває підвищені вимоги як до професійної кваліфікації, так і до світоглядної підготовки кадрового потенціалу правоохоронних органів, оскільки його професійні якості повинні поєднуватися з громадянською мужністю, непідкупністю, справедливістю та відданістю загальнолюдським принципам суспільного життя. А з урахуванням цього актуальним вбачається дослідження організаційного аспекту розв'язання зазначених проблем, який насамперед стосується питань вдосконалення підготовки юридичних кадрів, глибшого засвоєння ними досягнень природничих і технічних наук, які використовуються у практиці судочинства, більш рання спеціалізація та практична підготовка студентів, з метою формування у них надійніших практичних навичок використання цих досягнень у практиці правовідносин, що вимагає не тільки найвищого кваліфікаційного рівня викладацького складу та використання при цьому найдосконаліших методик оволодіння відповідними системами знань, а й

вдосконалення навчально-методичного забезпечення студентів і викладачів, що зумовлене воєнним станом.

Важливими у даному контексті є конституційні норми, згідно з якими судочинство в Україні здійснюється виключно судами, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що свідчить про зростання значення суду, як органу судочинства в усіх правовідносинах. Прогресивною є й конституційна засада єдності органів судової влади, згідно з якою "суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів". Водночас, ключовою серед найактуальніших проблем судової влади є відсутність організаційної та процесуальної єдності її органів, оскільки на сьогодні тут фактично створено кілька автономних судових систем, які мають власне кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення, свої органи суддівського самоврядування, ради суддів, кваліфікаційні комісії тощо. Більше того, кожна з цих систем має й власне процесуальне забезпечення, у кожній з них навіть "своє" розуміння й основних категорій доказового права. Водночас, якщо системність правовідносин зумовлює й засаду єдності судової влади та необхідність уніфікації її органів на основі створення єдиного і рівного для всіх суб'єктів правовідносин публічного суду з покладанням на нього здійснення функцій судочинства у справах, які виникають з будь-яких правовідносин у визначеному законом єдиному процесуальному порядку, то з огляду на це стає очевидною й необхідність уніфікації процесуального законодавства, що регламентує його порядок. А з іншого боку, очевидним є й те, що розв'язання суперечностей, які виникають з правовідносин тільки судами є і недоречним, і неможливим, що орієнтує на необхідність пошуку альтернативних (позасудових) способів їх розв'язання.

А якщо взяти до уваги, що будь-який вид судочинства насамперед являє собою пізнавально-практичну діяльність, спрямовану на ухвалення обґрунтованого процесуального рішення по суті конкретних суперечностей, то стає очевидним, що ця діяльність має бути забезпечена й відповідним науково-методологічним інструментарієм. Саме тому змістом гносеологічного аспекту вивчення юридичного пізнання є встановлення його структури і механізмів

здійснення, визначення системи методологічних принципів, які детермінують характер і специфіку кожної пізнавальної дії, і, таким чином, забезпечують методологічну дисципліну думки, яка виконує й евристичну функцію. А обґрунтування такої системи настанов сприятиме не тільки уникненню “методу спроб і помилок”, а й переходу до свідомого врахування специфіки підпорядкованих їй підсистем, аналіз яких давав би можливість уяснити, яким чином необхідно мислити і практично діяти з метою отримання істинних результатів в конкретних умовах.

Висновки. З урахуванням викладеного, актуальними проблемними аспектами забезпечення кадровим потенціалом правоохоронних органів та формування сучасного професійного світогляду і ділової кваліфікації юристів є: 1) зумовлена воєнною агресією з боку Росії соціально-політична обстановка в Україні, яка істотно ускладнює загальну життєдіяльність українського суспільства; 2) безпрецедентна самокомпрометація посадових осіб шляхом безкарного зловживанням наданими їм повноваженнями, що зумовило недовіру та зневажливе ставлення до них з боку суспільства; 3) ускладнення правовідносин, що зумовлене розвитком науково-технічного прогресу та неналежною підготовкою до функціонування в його умовах; 4) недоліки політичної організації суспільних відносин в Україні, зумовлені ігноруванням вимог її Конституції, очевидною недосконалістю її виборчого законодавства та переважно партійними і комерційними орієнтирами при підборі й розстановці відповідних кадрів; 5) комерційно спрямований, а відтак, і низький рівень якості результатів наукових досліджень в юриспруденції та надмірне безконтрольне захоплення підготовкою юридичних кадрів в приватному порядку на договірних засадах; 6) неналежна оплата праці педагогічних працівників.

Слюсаренко Сергій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
В.о. завідувача кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., професор

ДО ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [1].

Вищевикладене вказує на те, що для зайняття особистим селянським господарством не потрібно створювати юридичну особу, також, навіть не бути фізичною особою підприємцем будь якої групи оподаткування. Відповідно до закону про особисте селянське господарство, така діяльність не є підприємницькою діяльністю**,** тобто ведеться без обов'язкової мети отримання систематичного прибутку.

Облік особистих селянських господарств здійснюють сільські, селищні, міські ради за місцем розташування земельної ділянки в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері статистики Виникає питання, яким чином оподатковувати таку дія Наразі відсутні обґрунтування методологічних засад оподаткування доходів від особистих селянських господарств, чітко не визначені підходи до оподаткування цієї важливої складової сільськогосподарського виробництва, частка якої постійно зростає. Державні органи також поки залишаються осторонь

від проблеми, повністю звільнивши відповідні доходи від оподаткування в умовах відсутності обґрунтованих методик визначення розмірів доходів та підтвердження їх достовірності. В той же час особисті сільськогосподарські господарства неоднорідні як за обсягами виробництва, так і за рівнем доходів, причому в державі відсутні достовірні об'єктивні дані стосовно обсягів сільськогосподарського виробництва цією категорією виробників.

Повне звільнення від оподаткування доходів особистих підсобних господарств (без врахування їх розмірів, обсягів та структури доходів) суперечить як економічному глузду, так і соціальним цінностям. Адже ст. 67 Конституції України чітко визначено, що кожен громадянин повинен сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. В той же час доходи підсобних господарств практично не потрапляють під оподаткування [2].

Відповідно до п.п. 165.1.24 п. 165.1 ст. 165 ПКУ до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена, відгодована, виловлена, зібрана, виготовлена, вироблена, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельних ділянках, для ведення:

-садівництва та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибні ділянки) та/або для індивідуального дачного будівництва;

-особистого селянського господарства та/або земельні частки (паї), виділені в натурі (на місцевості).

При продажу власної сільськогосподарської продукції (крім продукції тваринництва) отримані від такого продажу доходи не є оподатковуваним доходом, якщо їх сума сукупно за рік не перевищує 12 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року. У разі якщо сума отриманого доходу перевищує зазначений розмір, платник податків зобов'язаний відобразити суму такого перевищення у складі загального місячного (річного) оподатковуваного доходу за відповідний звітний рік та

подати річну декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію) відповідно до ПКУ і самостійно сплатити податок з суми такого перевищення[3].

Отже, як бачимо, що коли сума отриманого доходу перевищує встановлений податковим кодексом, фізична особа зобов'язана надати контролюючому органу довідку про самостійне вирощування, розведення, відгодовування продукції тваринництва, що видається у довільній формі сільською, селищною, міською радою або радою об'єднаних територіальних громад, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, за місцем податкової адреси (місцем проживання) власника продукції тваринництва. Якщо довідкою підтверджено вирощування проданої продукції тваринництва безпосередньо платником податку, оподаткуванню підлягає дохід, що перевищує 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

Якщо таким платником податку не підтверджено самостійне вирощування, розведення, відгодовування продукції тваринництва, доходи від продажу якої він отримав, такі доходи підлягають оподаткуванню на загальних підставах. Якщо ж сума отриманого доходу перевищує зазначений розмір, платник податків зобов'язаний відобразити суму такого перевищення у складі загального місячного (річного) оподатковуваного доходу за відповідний звітний рік, подати річну декларацію про майновий стан і доходи, самостійно сплатити податок на доходи фізичних осіб та військовий збір з суми такого перевищення.

Таким чином, слід констатувати, що проведений нами аналіз оподаткування доходів особистих селянських господарств, зазначає питання які потребують невідкладного вирішення, зокрема, шляхом прийняття змін до Податкового кодексу який чітко визначав би порядок оподаткування сільськогосподарських господарств, де чітко визначались коло платників, об'єкти оподаткування, підходи до розрахунку бази оподаткування, оптимальні ставки (можливо навіть мінімальні), розмір пільг.

Список використаних джерел:

1. Про особисте селянське господарство. Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV. Відомості Верховної Ради України від 18.07.2003 р., № 29, стаття 232

2. М.Рудая. Оподаткування доходів особистих підсобних господарств. Облік і фінанси АПК: науково-освітній портал. https://magazine.faaf.org.ua/opodatkuvannya-dohodiv-osobistih-pidsobnih-gospodarstv.html

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112.

Толкач Анжеліка,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
старший викладач кафедри кримінального права і правосуддя

ШАХРАЙСТВО ЯК ФОРМА ВІКТИМІЗАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила не лише масштабні соціально-економічні та гуманітарні наслідки, а й істотно вплинула на криміногенну ситуацію. Воєнні умови спричинили трансформацію традиційних кримінальних практик та появу нових способів учинення кримінальних правопорушень. Одним із найбільш показових прикладів є шахрайство, механізм якого дедалі частіше ґрунтується на використанні психологічної, інформаційної та матеріальної вразливості населення.

Відповідно до ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України), шахрайство полягає у заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Законодавець окремо врахував підвищену суспільну небезпечність шахрайства в умовах воєнного або надзвичайного стану: ч. 3 ст. 190 КК України передбачає відповідальність за шахрайство, вчинене в таких умовах, якщо воно завдало значної шкоди потерпілому [1].

Актуальність проблеми підтверджується офіційною статистикою. За даними Національної поліції України, у 2025 р. зареєстровано 48 621 випадок шахрайства проти 64 720 у 2024 р. Незважаючи на зменшення абсолютної кількості зареєстрованих правопорушень, шахрайство у 2025 р. становило 15,3 % серед найбільш поширених кримінальних правопорушень [2].

Водночас офіційні статистичні показники не можуть повною мірою відображати реальний масштаб віктимізації. Шахрайство характеризується значним рівнем латентності, оскільки частина потерпілих не повідомляє про вчинене кримінальне правопорушення через сором, відчуття власної необачності, недовіру до правоохоронних органів, небажання розголошувати

факт втрати коштів або переконання у неможливості їх повернення. Особливо це стосується цифрового шахрайства, де потерпілий нерідко самостійно передає злочинцю необхідну для заволодіння майном інформацію.

У кримінологічному розумінні віктимізація являє собою процес перетворення особи на жертву кримінального правопорушення або сукупність наслідків такого процесу. Як зазначає О. М. Джужа, рівень віктимізації у конкретних просторово-часових умовах може характеризувати стан захищеності членів суспільства та містити інформацію про потерпілих, час, місце і спосіб їх віктимізації [3, с. 120].

Особливістю воєнної віктимізації від шахрайства є використання злочинцями обставин війни як додаткового інструменту психологічного впливу. Страх за життя близьких, невизначеність щодо долі військовослужбовців, необхідність евакуації, потреба в гуманітарній допомозі, очікування державних виплат, втрата житла чи майна, а також активна волонтерська діяльність створюють специфічні віктимогенні ситуації.

Особливо уразливою категорією є родичі військовополонених та осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Кіберполіція повідомляла, що з початку 2024 р. до неї надійшло близько 150 звернень від родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Зловмисники використовують емоційний стан таких осіб та їхнє прагнення отримати будь-яку інформацію про близьку людину, пропонуючи нібито сприяння у встановленні її місцезнаходження, організації зв’язку чи звільненні з полону [4].

Показовим є приклад, зафіксований у березні 2026 р. на Тернопільщині: зловмисник, видаючи себе у листуванні за брата потерпілої, який насправді зник безвісти, заволодів понад 1 млн грн. Цей випадок демонструє особливий механізм воєнної віктимізації, коли злочинець не просто вводить особу в оману, а використовує її емоційний зв’язок із зниклим родичем як основний інструмент злочинного впливу [5]. Інший приклад стосується шахрайства під виглядом благодійної допомоги ЗСУ. У січні 2025 р. Національна поліція викрила групу осіб, які створювали фейкові акаунти військовослужбовців у соціальних мережах

та організовували псевдозбори. За даними Кіберполіції, таким способом було привласнено понад 2,5 млн. грн. [2].

Таким чином, одним із ключових факторів віктимізації у воєнний період є експлуатація суспільної довіри. Шахрайські повідомлення можуть маскуватися під звернення військовослужбовців, волонтерів, представників державних органів, банківських установ, благодійних фондів чи міжнародних організацій. Особливу небезпеку становлять фішингові повідомлення, фейкові акаунти, соціальна інженерія, діяльність шахрайських call-центрів.

Отже, специфіка шахрайства воєнного часу полягає не стільки у виникненні принципово нових способів заволодіння майном, скільки у трансформації механізму формування віктимності. Воєнна реальність стає своєрідним «ресурсом» злочинця: страх, тривожність, психологічна травматизація, матеріальна нестабільність, патріотичні почуття та довіра до військових використовуються для створення ситуації, у якій потерпілий добровільно передає кошти, персональні дані, банківські реквізити або іншу інформацію.

До основних категорій підвищеного віктимологічного ризику доцільно віднести родичів військовополонених та зниклих безвісти; військовослужбовців і ветеранів; внутрішньо переміщених осіб; осіб, які втратили житло чи майно; громадян, які потребують евакуації або гуманітарної допомоги; громадян, які очікують соціальних, компенсаційних чи інших державних виплат; а також активних користувачів цифрових банківських і платіжних сервісів.

Окремою проблемою є вторинна віктимізація**.** Після первинного заволодіння коштами потерпілий може повторно стати об’єктом злочинного впливу. Зокрема, шахраї можуть запропонувати за додаткову плату «повернути» викрадені кошти, встановити особу злочинця або надати юридичну допомогу. Таким чином, один випадок шахрайства може стати початком нового циклу злочинної експлуатації потерпілого.

Важливим напрямом протидії шахрайству має бути віктимологічна профілактика**,** спрямована не лише на виявлення та притягнення до

відповідальності правопорушників, а й на зниження рівня віктимності населення. Її основними напрямами мають стати: підвищення цифрової та фінансової грамотності населення; систематичне інформування громадян про актуальні шахрайські схеми; формування навичок перевірки інформації та цифрових акаунтів; особлива інформаційна підтримка родин військовополонених і зниклих безвісти; оперативне блокування підозрілих фінансових операцій; удосконалення обміну інформацією між правоохоронними органами, банківськими установами, операторами зв'язку та цифровими платформами.

Позитивним прикладом такого підходу є проєкт Кіберполіції Antifraud, спрямований на оперативне виявлення та блокування підозрілих транзакцій. Від початку функціонування проєкту 1 травня 2025 р. у системі було зареєстровано 4539 подій онлайн-шахрайств із використанням платіжних реквізитів та сформовано 4915 запитів до банківських установ [6].

Ефективність віктимологічної профілактики значною мірою залежить від її адресності. Загальних попереджень про небезпеку шахрайства недостатньо. Для різних категорій потенційних потерпілих необхідні спеціальні алгоритми безпечної поведінки. Наприклад, родини військовополонених та зниклих безвісти потребують інформації про офіційні канали пошуку та комунікації; благодійники – алгоритмів перевірки зборів; внутрішньо переміщені особи – роз'яснень щодо безпечного отримання соціальної допомоги.

Отже, шахрайство в умовах війни доцільно розглядати не лише як майнове кримінальне правопорушення, а як складний віктимологічний феномен, у якому воєнні обставини виступають чинником підвищення вразливості окремих категорій населення. Механізм воєнної віктимізації формується через поєднання об'єктивних обставин – вимушеного переміщення, матеріальних втрат, інформаційної невизначеності та цифровізації – із суб'єктивними факторами: страхом, тривожністю, психологічною травматизацією та прагненням допомогти.

Таким чином, сучасна протидія шахрайству воєнного часу має передбачати комплексне поєднання кримінально-правових, кримінологічних,

інформаційних, цифрових та віктимологічних заходів. Її стратегічною метою повинно бути не лише покарання злочинця, а й зменшення віктимності населення, своєчасне виявлення уразливих категорій та формування у них стійких моделей безпечної поведінки**.**

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 26.09.2026).

2. Національна поліція України. Звіт про результати роботи 2025. URL: https://npu.gov.ua (дата звернення: 06.10.2026).

3. Кримінологія : підручник. за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

4. Кіберполіція. Національна поліція України. URL: https://cyberpolice.gov.ua/news/pryvlasnyly--mln-grn-donativ-na-zsu-naczpolicziya-vykryla-grupu-shaxrayiv-yaki-vydavaly-sebe-za-vijskov (дата звернення: 06.10.2026).

5. Слідчі поліції підбили підсумки роботи у 2025 році. URL: https://npu.gov.ua/news/slidchi-politsii-pidbyly-pidsumky-roboty-u-2025 (дата звернення: 06.10.2026).

6. Департамент кіберполіції Національної поліції України Щорічний звіт за 2025 рік. URL: https://cyberpolice.gov.ua/news/shhorichnyj-zvit-7096/ (дата звернення: 04.10.2026).

Удовенко Юлія,
Державний торговельно-економічний університет,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
к.ю.н., доцент

Даць Іванна,
Державний торговельно-економічний університет,
здобувач 4 курсу факультету міжнародної торгівлі та права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ, ПОШКОДЖЕНИХ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила значні пошкодження земельного фонду держави та зумовила необхідність удосконалення правових механізмів відновлення земель. Наслідками бойових дій є мінне забруднення сільськогосподарських угідь, забруднення ґрунтів небезпечними речовинами, руйнування їхнього верхнього родючого шару, пошкодження меліоративних систем та іншої інфраструктури. Подолання цих наслідків потребує не лише матеріальних ресурсів, а й належного правового забезпечення обстеження пошкоджених земель, оцінювання завданої шкоди, визначення необхідних відновлювальних заходів та контролю за їх виконанням. У зв'язку з цим дослідження правового регулювання відновлення земель, пошкоджених унаслідок збройної агресії, має важливе наукове та практичне значення.

Основу правового регулювання земельних відносин у цій сфері становлять Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III та законодавство про охорону земель і навколишнього природного середовища. Вони визначають загальні засади охорони й раціонального використання земель, установлюють відповідні обов'язки власників і землекористувачів та передбачають правові інструменти відновлення порушених земель. Водночас наявність окремих

нормативних положень не означає сформованості цілісного механізму відновлення земель, пошкоджених унаслідок бойових дій. Це зумовлює потребу в узгодженні чинних норм і подальшому вдосконаленні законодавства з урахуванням специфіки воєнних пошкоджень [1].

Аналіз нормативного регулювання дає підстави виокремити низку проблем, пов'язаних із відновленням пошкоджених земель. Зокрема, важливими залишаються питання комплексного обстеження та класифікації земель за характером і ступенем пошкодження, визначення необхідних відновлювальних заходів, розроблення відповідної документації, забезпечення фінансування робіт і розмежування повноважень суб'єктів, відповідальних за їх організацію та контроль. Розв'язання цих проблем потребує системного підходу, який поєднуватиме правові, організаційні, екологічні та фінансові інструменти [2, с. 213]. Відновлення земель безпосередньо пов'язане з їх охороною під час воєнного стану. Попри обмежені можливості проведення відповідних заходів на територіях активних бойових дій або тимчасово недоступних територіях, важливими залишаються документування пошкоджень, збирання доступних відомостей про завдану шкоду та формування інформаційної бази для подальшого планування відновлювальних робіт. Належне правове забезпечення цих процесів створює передумови для визначення пріоритетності відновлення земель і раціонального використання наявних ресурсів [3, с. 159].

Окрему проблему становить визначення розміру шкоди, завданої земельним ресурсам унаслідок збройної агресії. Таке оцінювання має враховувати характер пошкоджень, вид і ступінь забруднення або засмічення, площу ураженої території та інші обставини, необхідні для застосування відповідних методик. Додаткові труднощі виникають через обмежений доступ до окремих територій і необхідність документально підтверджувати наслідки бойових дій. Обґрунтоване визначення шкоди має значення як для планування відновлювальних заходів, так і для формування доказової бази щодо компенсації завданих збитків [4, с. 278]. Важливим нормативним інструментом у цій сфері є Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам унаслідок

надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 року № 167. Вона передбачає порядок розрахунку шкоди, пов'язаної із забрудненням ґрунтів і засміченням земель. Застосування Методики сприяє кількісному визначенню відповідних негативних наслідків та документуванню завданої шкоди. Водночас її предмет регулювання не охоплює всього комплексу питань, пов'язаних із плануванням, організацією та фінансуванням відновлення пошкоджених земель, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення нормативного забезпечення [5].

Отже, правове регулювання відновлення земель, пошкоджених унаслідок збройної агресії проти України, потребує подальшого системного розвитку. Пріоритетними напрямами є вдосконалення процедур обстеження та класифікації пошкоджених земель, узгодження механізмів оцінювання шкоди з потребами відновлення, визначення повноважень відповідальних суб'єктів і формування прозорих механізмів фінансування відповідних заходів. Важливе значення також мають моніторинг стану земель та контроль за результативністю відновлювальних робіт. Реалізація цих напрямів сприятиме ефективнішому захисту земельних ресурсів, відновленню їхніх властивостей і забезпеченню раціонального використання земель в умовах повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення 05.10.2026).

2. Лейба М. О. Проблеми правового забезпечення заходів щодо відновлення земель сільськогосподарського призначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2, № 84. С. 212–216. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.29.

3. Литвинова К. А., Єрмолаєва Т. В. Правові проблеми охорони земель в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. 2024. Т. 3, № 86. С. 157–162. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.23.

4. Новак Т. С., Шовкун В. В. Визначення шкоди, завданої землі, внаслідок збройної агресії та бойових дій: правові питання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 276–281. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.43.

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квіт. 2022 р. № 167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22 (дата звернення 05.10.2026).

Чомахашвілі Олена,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
к.ю.н., доцент

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЛЮ

Ефективна протидія домашньому насильству має будуватися на двох паралельних стратегіях - юридичному захисті та притягненні до відповідальності з одного боку, і психологічному захисті та відновленні з іншого. Правові механізми забезпечують зовнішній примусовий захист і санкції, тоді як психологічні інструменти допомагають розірвати цикл насильства, подолати травму та підвищити здатність постраждалої особи самостійно реагувати на ситуацію. Останніми роками правова база України суттєво посилилася та наблизилася до європейських стандартів, а сучасний психологічний підхід робить акцент на складанні плану безпеки та професійній підтримці.

Розглянемо правові засоби протидії домашньому насиллю. Сенс правових засобів - залучити державу для втручання, зламати внутрішньо сімейний контроль і надати постраждалим особам реальний зовнішній захист.

Згідно із законодавством України, домашнє насильство не обмежується лише фізичними ушкодженнями. Воно класифікується за чотирма формами: фізичне, сексуальне, психологічне або економічне насильство. Закон охоплює не лише чинне подружжя, а й колишніх партнерів, а також осіб, які спільно проживають однією родиною без реєстрації шлюбу, визначаючи будь-який психологічний тиск чи економічний контроль як протиправні діяння.

Адміністративна відповідальність накладається відповідно до ст. 173^2 КУпАП вчинення домашнього насильства, яке не завдало тілесних ушкоджень, карається штрафом, громадськими роботами або арештом до 10 діб.

Кримінальна відповідальність передбачена ст. 126[1] ККУ визначає систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства як злочин, що карається позбавленням волі строком до 2 років.

Посилений захист дітей здійснюється відповідно до законодавчих змін, дитина, яка стала свідком насильства, автоматично визнається постраждалою, а за вчинення насильства стосовно дитини запроваджено окрему посилену відповідальність.

Пропонуємо огляд обмежувальних приписів та ізоляція кривдника.

По перше, терміновий заборонний припис: виноситься поліцією на строк до 10 діб для негайного усунення загрози (зобов'язання залишити житло, заборона контактів).

По друге, Обмежувальний припис суду: встановлюється на строк від 1 до 6 місяців і забороняє кривднику наближатися до місця проживання, навчання чи роботи постраждалої особи [1; 5]. За невиконання припису передбачено кримінальну відповідальність.

По третє, Заборона примирення: судам заборонено застосовувати заходи примирення подружжя або медіацію у справах, пов'язаних із фактами домашнього насильства.

Особливої уваги заслуговує інфраструктура підтримки та правосуддя. В Україні діє урядова гаряча лінія 15-47 та екстрена лінія 102. Запроваджується модель спеціалізованих центрів «Барнахус» - міжвідомчих безпечних просторів для дітей, що постраждали від насильства, де поєднано збір доказів і психологічну підтримку для уникнення повторної травматизації.

Психологічні інструменти покликані допомогти постраждалій особі розпізнати моделі деструктивної поведінки, вибудувати внутрішні межі захисту та реалізувати безпекові стратегії.

Розпізнавання насильства та руйнування міфу про «приватність». Базовим етапом є деконструкція уявлення про те, що насильство є «приватною сімейною справою». Психологічна допомога допомагає жертвам ідентифікувати приховані

форми агресії (газлайтинг, тотальний контроль, ізоляція) та подолати синдром набутої безпорадності.

Визначальним є складання індивідуального плану безпеки. Превентивний алгоритм дій до моменту виходу зі стосунків або під час загострення конфлікту містить:

- *Мережу контактів (* формування списку довірених осіб та екстрених служб).
- *Тривожну сумку* (приховане збереження документів, грошей, дублікатів ключів та ліків).
- *Маршрут евакуації* (визначення безпечного простору (шелтера чи кризової кімнати) та шляхів доступу до нього).

Звернемо увагу на комунікацію та самозахист у кризовій ситуації. Психологічні рекомендації спрямовані на мінімізацію ризиків фізичної агресії через неконфронтаційну позицію: уникнення зустрічного гніву, спокійне висловлювання почуттів, недопущення перебування наодинці в замкнених просторах (наприклад, кухня чи ванна кімната) та залучення третіх сторін.

Важливою є професійна психологічна реабілітація та профілактика.

- *Вторинна профілактика:* індивідуальна та групова психотерапія, терапія посттравматичного стресового розладу, тренінги впевненості для запобігання ревіктимізації.
- *Робота з сім'ями в зоні ризику:* навчання батьківських навичок для зниження рівня стресу та корекційні програми для самих кривдників з метою зміни їхніх поведінкових патернів.

Ефективність протидії насильству залежить від активної позиції оточення, яка базується на двох принципах: негайному інформуванні компетентних органів у разі виявлення загрози та наданні емпатичної, безкритичної підтримки постраждалій особі без інструментів віктимблеймінгу. Таким чином, лише системне поєднання імперативних заходів державного примусу та гнучких психотерапевтичних інтервенцій дозволяє не лише забезпечити фізичну безпеку постраждалих, а й повністю ресоціалізувати їх, остаточно розірвавши хронічний

цикл домашнього насильства. Синергетична взаємодія правоохоронних, судових органів та інститутів психосоціальної допомоги є єдиним дієвим вектором розбудови безпечного суспільства відповідно до сучасних європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: rada.gov.ua

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 2026 р. (ст. 173-2). URL: ligazakon.net

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 2026 р. (ст. 126-1). URL: legalaid.gov.ua

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Закон України від 22.05.2024 р. № 3733-IX (Законопроєкт № 4073-XX). URL: rada.gov.ua

5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 2026 р. (Гл. 13 Розділу IV «Особливості провадження у справах про видачу обмежувального припису»).

6. Модель «Барнахус» в Україні: захист дітей-свідків та жертв насильства : метод. рекомендації / М-во юстиції України, ЮНІСЕФ. Київ, 2023. 48 с.

7. Романова О. К. Психологічні аспекти реабілітації жертв домашнього насильства. *Актуальні проблеми психології*. 2022. Т. 11, вип. 24. С. 145–158.

8. Практичний порадник із психосоціальної підтримки постраждалих від гендерно зумовленого насильства / ГО «Ла Страда-Україна». Київ, 2023. 92 с.

Шипіка Андрій,
ПЗ «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»,
викладач кафедри права

Горєлов Денис,
ПЗ «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»,
викладач кафедри права

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Сучасний розвиток аграрного сектору потребує поєднання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва з охороною довкілля, збереженням природних ресурсів та забезпеченням безпечності сільськогосподарської продукції. Особливого значення це набуває в умовах європейської інтеграції України та поступової адаптації національного законодавства до права і стандартів Європейського Союзу. Одним із ключових орієнтирів такого розвитку є Європейський зелений курс, спрямований на формування сталої економіки та досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року [1].

Для аграрного сектору Європейський зелений курс має комплексне значення, оскільки передбачає трансформацію продовольчих систем, зменшення негативного впливу сільськогосподарського виробництва на довкілля, раціональне використання природних ресурсів та підвищення безпечності харчових продуктів. Важливими складовими цієї політики є Стратегія ЄС «Від ферми до виделки», План дій ЄС щодо розвитку органічного виробництва та План дій «На шляху до нульового забруднення повітря, води та ґрунтів» [2; 3]. Останній передбачає, зокрема, скорочення втрат поживних речовин та зменшення використання і ризиків застосування хімічних пестицидів [3].

Україна поступово адаптує аграрне законодавство до відповідних європейських підходів. Така адаптація охоплює органічне виробництво, санітарні та фітосанітарні заходи, безпечність харчових продуктів, охорону природних ресурсів та зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля. Як зазначає Т. О. Коваленко, розвиток аграрного законодавства України відбувається під впливом acquis communautaire ЄС та положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [4].

Одним із важливих напрямів правового забезпечення агроекологічного розвитку є регулювання органічного виробництва. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» сформував правові засади виробництва, сертифікації та маркування органічної продукції [5]. Подальший розвиток цього напряму пов'язаний із прийняттям Закону України «Про державне регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 30 червня 2026 року № 4921-IX [6]. Його положення спрямовані на оновлення механізмів державного регулювання, сертифікації та контролю у сфері органічного виробництва.

Водночас чинна система правового регулювання агроекологічних відносин потребує подальшого вдосконалення. Насамперед це стосується запобігання забрудненню поверхневих і підземних вод нітратами сільськогосподарського походження, регулювання використання добрив і пестицидів, поширення кращих сільськогосподарських практик, а також забезпечення належного контролю за впливом аграрного виробництва на ґрунти, водні ресурси та біорізноманіття.

Особливого значення набуває правове регулювання застосування пестицидів і добрив. Європейський підхід передбачає поступове зменшення залежності сільськогосподарського виробництва від хімічних засобів та одночасне стимулювання екологічно безпечних способів господарювання. Тому подальша адаптація українського законодавства має передбачати не лише встановлення відповідних обмежень і вимог, а й створення економічних та

організаційних стимулів для виробників, які впроваджують екологічно орієнтовані технології.

Окремим напрямом удосконалення правового забезпечення є охорона ґрунтів та водних ресурсів. Сільськогосподарська діяльність безпосередньо впливає на стан земель, вод та екосистем, що зумовлює необхідність комплексного регулювання відповідних відносин. У цьому контексті доцільним є посилення вимог щодо запобігання деградації ґрунтів, зменшення забруднення вод нітратами та іншими речовинами, а також забезпечення сталого використання земельних і водних ресурсів.

Отже, правове забезпечення агроекологічного розвитку України має ґрунтуватися на узгодженні аграрної, земельної та екологічної політики. Європейський зелений курс формує важливі орієнтири для подальшого розвитку екологічно орієнтованого сільськогосподарського виробництва, а адаптація українського законодавства до відповідних підходів ЄС є складовою європейської інтеграції України. Пріоритетними напрямами подальшого вдосконалення законодавства мають стати охорона ґрунтів і вод, зменшення негативного впливу пестицидів і добрив, розвиток органічного виробництва та запровадження економічних стимулів для екологічно відповідального аграрного виробництва.

Таким чином, агроекологічний розвиток потребує комплексного правового забезпечення, яке має поєднувати вимоги щодо охорони довкілля з економічними інтересами аграрних виробників. Реалізація такого підходу сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки, сталому використанню природних ресурсів, збереженню довкілля та подальшому наближенню правового регулювання аграрного сектору України до стандартів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. European Green Deal. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 07.10.2026).

2. Farm to Fork Strategy. European Commission. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en (дата звернення: 07.10.2026).

3. Pathway to a Healthy Planet for All. EU Action Plan: «Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil». Communication from the European Commission. COM/2021/400 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0400 (дата звернення: 07.10.2026).

4. Коваленко Т. О. Перспективи розвитку аграрного законодавства України в контексті Європейського зеленого курсу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 06, частина 2. С. 133–134. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.21 (дата звернення: 07.10.2026).

5. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2496-19 (дата звернення: 07.10.2026).

6. Про державне регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 30.06.2026 № 4921-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4921-20 (дата звернення: 07.10.2026).

Яра Олена,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
декан юридичного факультету,
д.ю.н., професор

Улютіна Олена,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ В НУБіП УКРАЇНИ

Актуальність модернізації правничої освіти в Україні зумовлена її транзитивним станом, який визначається двома потужними чинниками: зовнішнім – отриманням Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та початком офіційних переговорів, і внутрішнім – функціонуванням вищої школи в умовах правового режиму воєнного стану та глобальних технологічних змін. Створення нової архітектури підготовки правників вимагає відмови від застарілого, суто теоретизованого підходу до викладання на користь стандартів Європейського простору вищої освіти [1; 2].

У цьому контексті особливого значення набуває галузева диверсифікація правничої освіти, яскравим прикладом реалізації якої є освітня діяльність юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України. Поєднання класичної юридичної доктрини зі специфікою екологічного, природоресурсного й аграрного права створює

унікальну платформу для підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних вирішувати комплексні завдання повоєнного відновлення та євроінтеграції.

1. Компетентнісний підхід та парадигма Legal Skills.

Сучасні європейські стандарти вимагають переходу до студентоцентрованого навчання, де критерієм якості є формування визначених компетентностей. Модернізація змісту освіти передбачає зміщення акценту на розвиток практичних навичок (hard skills – юридичний аналіз, drafting юридичних документів) та міжгалузевих навичок (soft skills – комунікація, медіація, альтернативне вирішення спорів).

Для юридичного факультету НУБіП України цей тренд актуалізується через посилення практико-орієнтованості. Інституціоналізація клінічної юридичної освіти на базі юридичної клініки університету та інтеграція симуляційних правових процесів у нормативну частину освітньо-професійних програм дозволяють студентам адаптувати теоретичні знання до реальних запитів юридичної практики, зокрема у сферах земельних та майнових спорів.

2. Галузева специфіка НУБіП України в контексті Європейського зеленого курсу.

Унікальність правничої освіти в НУБіП України полягає в її глибокій інтеграції із проблематикою природокористування, екологічної безпеки та агробізнесу. Наближення національного законодавства до правової системи ЄС (acquis communautaire) у межах підготовки до вступу вимагає адаптації правових інститутів до вимог Європейського зеленого курсу (European Green Deal) [3].

Юридичний факультет НУБіП України виступає флагманом у дослідженні та викладанні модернізованих курсів з екологічного, природо ресурсного та аграрного права. Наскрізне вивчення директив ЄС у сфері охорони довкілля, безпечності харчових продуктів та сталого сільського господарства дозволяє готувати юристів нового покоління. Такі фахівці володіють не лише загальними правовими інструментами, а й спроможні забезпечити юридичний супровід великих інвестиційних проєктів, транскордонного агробізнесу та екологічного аудиту відповідно до стандартів ЄС.

3. Цифровізація (Legal Tech) та нові виклики академічної доброчесності.

Відповідно до Плану дій із цифрової освіти ЄС (Digital Education Action Plan) [4], заклади вищої освіти мають оперативно реагувати на технологічні трансформації. Поява генеративного штучного інтелекту (AI) та автоматизація рутинних операцій докорінно змінюють профіль професії правника. Для НУБіП України це відкриває шлях до впровадження курсів із Legal Tech та автоматизованого моніторингу у сфері природокористування і сільського господарства.

Водночас масовий доступ до інструментів штучного інтелекту актуалізує проблему забезпечення академічної доброчесності. Традиційні форми контролю (реферати, есе) втрачають свою валідність. Потрібен перехід до оцінювання комплексних ситуаційних кейсів, усних захистів колективних проєктів та іспитів у режимі реального часу, що корелює з еволюцією ЄДКІ від перевірки пам'яті до оцінювання критичного юридичного мислення.

Модернізація правничої освіти в умовах сьогодення вимагає глибокої методологічної перебудови академічного середовища. Досвід НУБіП України демонструє, що успішна інтеграція європейських стандартів можлива завдяки поєднанню класичної юридичної підготовки із потужним галузевим компонентом. Орієнтація на вимоги Європейського зеленого курсу, формування прикладних Legal Skills та адаптація до викликів Legal Tech забезпечують підготовку висококваліфікованих правників, здатних стати драйверами повоєнного відновлення України та її інтеграції до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти»: міжнародний документ від 19.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text

2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ, 2015. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Final-Standards-and-Guidelines_UA201511_press_20151106.pdf

3. European Commission (2019). The European Green Deal (COM(2019) 640 final). EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52019DC0640.

4. European Commission (2021). Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions

Chugaievska Alona,
Law Institute
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman
Associate Professor of the Department
of Public and International Law
Ph.D. in Law, Associate Professor

PROBLEMS OF THE CRIMINAL LAW CLASSIFICATION OF ENVIRONMENTAL CRIMINAL OFFENCES IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING DIRECTIVE (EU) 2024/1203

Ukraine's path toward European integration requires the gradual alignment of national legislation with European Union law, including in the field of criminal law protection of the environment.

The need to improve the relevant legal framework has become especially pressing in the face of Russia's full-scale armed aggression against Ukraine, which has significantly increased both the scale and the number of offences against the environment. Russia systematically damages Ukraine's environment, notably by destroying and damaging industrial, energy and transport infrastructure, which results in the contamination of land and water resources, the destruction of forests and protected natural areas, the release of hazardous substances, and other harmful effects on the natural environment. In these circumstances, effective criminal law protection of the environment, including the correct classification of environmental criminal offences, takes on particular importance.

For criminal law protection to be effective, it is not enough to establish criminal liability for the relevant conduct; the conduct must also be correctly classified under criminal law, taking into account the nature of the act, the form of culpability, socially dangerous consequences, and other constituent elements of the criminal offence.

Directive (EU) 2024/1203 [1] takes an approach to the form of culpability that is particularly important for criminal law classification. For the categories of conduct it defines, criminal liability must be established not only for intentional acts but also for those committed with *at least serious negligence.* The Directive also ties the criminal law assessment of certain conduct to the nature, scale, duration and irreversibility of the environmental harm caused.

These provisions are of particular interest for Ukrainian criminal law, since the current Criminal Code of Ukraine [2] relies on the traditional division into intent and negligence that is characteristic of domestic criminal law and does not single out *serious negligence* as a separate form of culpability. Article 25 of the Criminal Code of Ukraine divides negligence into two forms: criminally unlawful recklessness and criminally unlawful negligence.

Implementing the Directive therefore raises the question of whether the requirement of *serious negligence* can be met within the existing framework of negligent culpability under Article 25 of the Criminal Code of Ukraine, or whether additional statutory criteria are needed to capture a heightened degree of negligence specifically for environmental criminal offences.

Meanwhile, the offences against the environment set out in Section VIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine define the prohibited conduct, its consequences and the subjective element in different ways. This makes it necessary to determine how the provisions of Directive (EU) 2024/1203 relate to current Ukrainian criminal legislation.

Ukrainian scholars have singled out this novelty as one of the key elements of the new European approach. In particular, they stress the need for criminal law responses to environmental offences to be proportionate and to take into account the interests of all parties to criminal legal relations. They also argue for a mechanism that would allow interested non-governmental organisations to represent environmental interests in criminal proceedings, and point to the risks of disproportionate criminalisation of conduct in the timber trade [3].

Other researchers call for criminal liability for environmental offences to be differentiated according to the form of culpability. In their view, criminal liability for negligently causing environmental harm should be broadened rather than limited to cases involving grave consequences. Such an approach should draw on the experience of European states and on the requirements of Directive (EU) 2024/1203 regarding the criminalisation of defined environmental conduct committed intentionally or through at least serious negligence [4].

At the same time, it seems unwarranted to simply transplant the concept of "gross negligence" into the Criminal Code of Ukraine. The point is not so much to introduce a new form of culpability as to identify the criteria by which negligent conduct in the area of environmental protection becomes dangerous enough to warrant criminal law intervention. This is also consistent with the logic of the Directive itself, which largely leaves the interpretation of *serious negligence* to national legal systems.

Implementing Directive (EU) 2024/1203 therefore brings to the fore the question of whether Ukrainian criminal legislation is in line with European approaches to criminalising environmentally harmful conduct, and makes it necessary to improve how such conduct is assessed under criminal law. In particular, in the context of *serious negligence*, it seems preferable not to introduce a new form of culpability but to lay down statutory criteria for *serious negligence* that would make it possible to distinguish it from other forms of negligence, taking into account the nature of the environmental requirements breached, the foreseeability of harmful consequences, the possibility of preventing them, and the degree of disregard for necessary environmental safety measures. At the same time, further research is needed on how to determine criteria for substantial environmental harm, how to establish a causal link between unlawful conduct and its consequences, and how to bring national environmental criminal offences into line with the requirements of European criminal law.

References

1. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. *Official Journal of the European Union*.

2024. L 2024/1203. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj (date of access: 14.10.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 14.10.2026).

3. Л. Тимофєєва. Кримінальні правопорушення проти довкілля: пропорційність в контексті апроксимації актів Європейського Союзу. *Вісник асоціації кримінального права України.* Том 3, №22. 2024. С. 260-284. URL:https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/315245

4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Проблеми криміналізації посягань на довкілля у контексті acquis ЄС. Правовий часопис Донбасу. 2025. № 2. С. 62–70. DOI: URL : https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-91-62-70.

Андрюшкова Альона,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.
Науковий керівник – к.ю.н., доц. Олена Толкаченко

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У жовтні 2024 року Україна приймає закон, який прямо зобов'язує державу досягти кліматичної нейтральності. Стаття 4 Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики» встановлює: «Державна кліматична політика спрямована на досягнення кліматичної нейтральності України до 2050 року, забезпечення пом’якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, низьковуглецевого та сталого розвитку, екологічної, продовольчої та енергетичної безпеки України. Для досягнення цілей, визначених частиною першою цієї статті, встановлюється проміжна ціль - зменшення обсягів викидів парникових газів щонайменше на 65 відсотків до 2030 року відповідно до рівня 1990 року.» [1] Особливістю прийняття цього акту є те, що його ухвалення відбулося в умовах повномасштабної війни проти російської агресії, перебіг якої супроводжується значними обсягами використання пального, руйнуванням лісових масивів, пошкодженням промислових об'єктів та масованим забрудненням атмосферного повітря і ґрунтів. Водночас чинність ключових положень Закону, зокрема щодо фінансування кліматичних заходів, відтерміновано до завершення воєнного стану. Це обумовлює правовий конфлікт між першочерговим завданням із забезпечення обороноздатності України та виконанням її екологічних зобов'язань. Отже актуальність дослідження полягає у визначенні правових механізмів, які дозволять гармонізувати оборонні та кліматичні пріоритети держави в умовах воєнного стану.

На нашу думку, проблема сучасного кліматичного законодавства полягає не лише у визначенні цілей державної політики, а передусім у забезпеченні їх реального виконання. Закріплення на законодавчому рівні щодо досягнення кліматичної нейтральності саме по собі не гарантує її досягнення, якщо така ціль не підкріплена належними правовими та організаційними механізмами. Це підтверджують і дослідники адміністративно-правової природи кліматичної нейтральності: закріплення мети на рівні закону надає їй нормативної обов'язковості, проте «ефективність досягнення залежить від належної імплементації – прийняття підзаконних актів, створення компетентних органів, забезпечення фінансування та контролю.» [2, с. 33]. Йдеться, зокрема, про планування кліматичних заходів, їх фінансування, державний контроль та відповідальність за невиконання встановлених вимог. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливого значення, оскільки держава змушена одночасно забезпечувати обороноздатність, економічну стабільність, відновлення зруйнованої інфраструктури та виконання довгострокових екологічних і кліматичних зобов'язань.

Саме тому ефективність кліматичної політики доцільно оцінювати не тільки за кількістю прийнятих нормативно-правових актів, а й за наявністю механізмів, які дозволяють перетворити проголошені цілі на конкретні юридичні обов’язки держави. У цьому контексті особливо важливим є питання співвідношення кліматичної політики з іншими напрямами державної політики. Кліматичні цілі не повинні існувати ізольовано від енергетичної, економічної та безпекової політики, адже рішення в кожній із цих сфер безпосередньо впливають на можливість досягнення кліматичної нейтральності.

На наш погляд, важливим аспектом цієї проблематики є захист кліматичних прав людини. На тісний зв'язок таких прав із конституційними гарантіями звертають увагу А. П. Гетьман та Г. В. Анісімова: «Передусім варто зупинитися на захисті кліматичних прав, зокрема прав людства, які, на наш погляд, тісно пов'язані з екологічними, а саме із правом на безпечне на життя та здоров'я довкілля, гарантоване Конституцією України кожному з нас (ст. 50).

Вказане корелюється з тим, що Рада ООН з прав людини […] ще у 2021 р. визнала фундаментальним правом людини доступ до чистого та здорового навколишнього середовища» [3, с. 18].

Прийняття Закону № 3991-IX не є ізольованим національним рішенням, а похідним від міжнародних і європейських зобов'язань України. «У червні 2025 року завершено офіційний скринінг відповідності українського законодавства праву ЄС за переговорним розділом 27 «Навколишнє середовище, клімат та цивільний захист». Цей блок є одним із наймасштабніших за кількістю актів права ЄС і має кроссекторальний характер. Значна частина цих актів стосується реалізації кліматичної політики.» [4]. Саме Закон № 3991-IX став одним із ключових нормативно-правових актів, що частково імплементує вимоги Європейського кліматичного закону (Регламенту (ЄС) 2021/1119). Водночас для повного наближення законодавства та практики України до стандартів ЄС необхідне подальше прийняття окремих нормативно-правових актів щодо практично кожної з директив і регламентів цього блоку.

Повномасштабна війна суттєво ускладнює процес впровадження стандартів ЄС в екологічній та кліматичній сферах України. Руйнування промислових підприємств, енергетичної та іншої інфраструктури, необхідність спрямування значних фінансових ресурсів на оборону й відновлення країни відсувають питання кліматичної модернізації на другий план. Водночас воєнні дії створюють значну невизначеність, ускладнюють довгострокове планування та обмежують можливості реалізації екологічних заходів на тимчасово окупованих і прифронтових територіях. Усе це безпосередньо впливає на темпи та можливості наближення України до екологічних і кліматичних стандартів ЄС. Зокрема, як зазначає М. Винярська, «воєнні дії обмежують окремі види діяльності та унеможливлюють виконання багатьох обов'язкових заходів на прифронтових і окупованих територіях — від базового збору екологічних даних до відновлення цивільної авіації та судноплавства.»[4]

Таким чином, на нашу думку, прийняття Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики» є фундаментальним кроком на шляху

гармонізації національного законодавства із правом ЄС та важливим стратегічним орієнтиром для України. Водночас реалізація визначених законом кліматичних цілей в умовах воєнного стану суттєво ускладнюється через об’єктивні наслідки війни, руйнування інфраструктури та відтермінування окремих механізмів їх реалізації. Вважаємо, що досягнення кліматичної нейтральності потребує подальшої розробки дієвих правових та організаційних механізмів, належного контролю й фінансування, а також інтеграції кліматичних цілей у загальну стратегію повоєнної відбудови та безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20 (дата звернення: 15.09.2026)

2. Грицевич А. І. Правова природа поняття «Кліматична нейтральність». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Том 3, № 91. С. 29–34.

3. Гетьман А. П., Анісімова Г. В. Кліматичні законодавство і правовідносини: сучасний стан та перспективи розвитку в контексті забезпечення національної безпеки. Проблеми законності. 2023. Вип. 162. С. 6–37.

4. Винярська М. Зобов'язання України в кліматичній сфері на шляху до ЄС. Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика», 2025. URL: https://www.legalanalytics.org.ua/zobovyazannya-ukrayiny-v-klimatychnij-sf/ (дата звернення: 18.09.2026)

Архипова Єлизавета,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА БІОРІЗНОМАНІТТЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ NATURA 2000 ТА РОЗБУДОВА СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ

Збереження природної спадщини та біорізноманіття є ключовим пріоритетом міжнародного права, оскільки від стабільності екосистем залежать клімат, якість життя й економіка. Оскільки природа не має кордонів, європейські держави об’єднують зусилля, уніфікують законодавство та розробляють правові механізми для формування спільної дієвої екологічної політики.

Сучасна глобальна криза втрати біологічного різноманіття, яка за своїми масштабами та руйнівними наслідками прирівнюється до зміни клімату, вимагає кардинального перегляду підходів до охорони довкілля. Традиційна модель, яка фокусувалася на захисті окремих, найбільш вразливих видів флори та фауни або створенні ізольованих заповідних зон, виявилася недостатньою перед лицем фрагментації ареалів та транскордонного характеру екологічних загроз. У відповідь на ці виклики відбулася зміна природоохоронної парадигми: міжнародна спільнота перейшла до просторового захисту цілісних екосистем та біотопів. Головним інструментом реалізації цього підходу стало формування єдиного, безперервного екологічного каркаса Європи, який базується на функціонуванні двох взаємопов'язаних систем — мережі Європейського Союзу Natura 2000 та загальноєвропейської Смарагдової мережі (Emerald Network).

Міжнародно-правовим фундаментом для обох мереж слугує Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція 1979 року) [1]. Саме цей документ вперше на регіональному рівні запровадив жорстку категоризацію вразливих видів та оселищ, змістивши

акцент із простої охорони тварин на збереження їхнього «дому». Водночас глобальний правовий вектор задає Конвенція ООН про біологічне різноманіття 1992 року [2]. Її найсучаснішим імплементаційним механізмом є Куньмін-Монреальська глобальна рамкова програма [3], яка встановлює амбітну ціль «30 до 30» — забезпечення ефективного збереження щонайменше 30 відсотків суходолу та морських акваторій планети до 2030 року. Європейські екологічні мережі виступають головним практичним інструментом досягнення цієї глобальної мети на континенті.

Мережа Natura 2000 є наріжним каменем екологічної політики Європейського Союзу і базується на двох фундаментальних документах: Директиві про птахів [7] та Директиві про оселища [6]. Її головна особливість полягає в тому, що вона функціонує в системі «жорсткого» наднаціонального права прямої дії. Мережа не забороняє господарську діяльність повністю, але вимагає суворого дотримання принципу непогіршення стану екосистем. Ключовим інструментом управління тут є обов'язкова Оцінка впливу на довкілля (Appropriate Assessment) для будь-яких планів чи проєктів. Висока ефективність Natura 2000 забезпечується не лише потужними фінансовими інструментами ЄС, такими як програма LIFE, а й жорстким контролем з боку Європейської Комісії та Суду справедливості ЄС, який має повноваження накладати на держави-порушниці багатомільйонні штрафи.

Оскільки дія права ЄС обмежена територією його держав-членів, Рада Європи ініціювала створення Смарагдової мережі [4], [5] для розширення стандартів Natura 2000 на інші країни континенту, зокрема на держави Східної Європи, Кавказу та Балкан. Обидві мережі мають абсолютну генетичну та методологічну єдність: вони використовують спільні критерії відбору, ідентичні стандартні форми даних та єдиний науковий підхід до біогеографічної оцінки. По суті, Natura 2000 є найбільш інтегрованим, юридично захищеним і фінансово забезпеченим ядром загальноєвропейської Смарагдової мережі. Однак правовий статус Смарагдової мережі поза межами ЄС є значно слабшим, оскільки вона спирається на «м'яке» конвенційне право і повністю залежить від того, наскільки

сумлінно кожна окрема держава інтегрує міжнародні зобов'язання у своє національне законодавство. При цьому закладено автоматичний механізм трансформації: коли країна-кандидат набуває повноправного членства в ЄС, її затверджені об'єкти Смарагдової мережі безшовно стають частиною Natura 2000.

Для України розбудова Смарагдової мережі є не лише науковою необхідністю для збереження унікального розмаїття природи, а й прямим юридичним зобов'язанням відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС [8]. На міжнародному рівні Україна досягла вагомих результатів, адже Постійний комітет Бернської конвенції вже затвердив понад триста сімдесят українських об'єктів, що охоплюють близько п'ятнадцяти відсотків площі держави. Проте на національному рівні ситуація залишається критичною через наявність правового вакууму. Єдиним частково дієвим запобіжником під час планування господарської діяльності нині залишається механізм оцінки впливу на довкілля [9]. Відсутність спеціального профільного закону [10] залишає ці території вразливими до інтересів аграрного сектору, лісозаготівельних компаній та незаконної забудови, перетворюючи їх на «паперові парки», які де-факто не мають надійного юридичного захисту від деградації.

Ситуація катастрофічно ускладнилася через повномасштабні воєнні дії, які завдають безпрецедентного удару по екосистемах півдня та сходу України. Масштабні лісові пожежі, будівництво фортифікаційних споруд, руйнування Каховської ГЕС та тотальне мінування величезних площ призвели до фізичного знищення унікальних оселищ. У цьому контексті механізми Бернської конвенції [1] набувають нового значення: вони слугують міжнародним інструментом для фіксації екологічних злочинів та документування шкоди з метою майбутнього притягнення агресора до відповідальності та стягнення репарацій.

Підсумовуючи, слід наголосити, що збереження європейського екологічного каркаса потребує консолідованих правових зусиль. Пріоритетом державної політики України у процесі повоєнного відновлення, яке має базуватися на принципі екологічної доцільності, є негайне ухвалення національного законодавства про Смарагдову мережу [10]. Це не лише

забезпечить реальний юридичний захист найцінніших екосистем від внутрішніх та зовнішніх загроз, а й стане фундаментом для успішного виконання екологічних вимог переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік) [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032 (дата звернення: 20.10.2026).
2. Конвенція про біологічне різноманіття (CBD) (Ріо-де-Жанейро, 1992 рік) [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (дата звернення: 20.10.2026).
3. Куньмін-Монреальська глобальна рамкова програма в галузі біорізноманіття (COP15, 2022 рік) [Електронний ресурс] // Secretariat of the Convention on Biological Diversity. – URL: https://www.cbd.int/gbf/ (дата звернення: 20.10.2026).
4. Резолюція № 3 (1996) Постійного комітету Бернської конвенції щодо створення територій особливого природоохоронного значення (ASCI) [Електронний ресурс] // Council of Europe. – URL: https://search.coe.int/democracy#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680746 7d3%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]} (дата звернення: 20.10.2026).
5. Резолюція № 5 (1998) Постійного комітету Бернської конвенції стосовно правил, стандартів та критеріїв формування Смарагдової мережі [Електронний ресурс] // Council of Europe. – URL: https://rm.coe.int/ (дата звернення: 20.10.2026).
6. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних оселищ та видів дикої фауни і флори (Оселищна директива) [Електронний ресурс] // EUR-Lex. – URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31992L0043 (дата звернення: 20.10.2026).

7. Директива 2009/147/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 листопада 2009 року про захист диких птахів (Пташина директива) [Електронний ресурс] // EUR-Lex. – URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0147 (дата звернення: 20.10.2026).

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 20.10.2026).

9. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19 (дата звернення: 20.10.2026).

10. Проєкт Закону України «Про території Смарагдової мережі» (реєстр. № 4461 від 04.12.2020) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70636 (дата звернення: 20.10.2026).

Бадак Максим,
Університет митної справи та фінансів,
аспірант,
Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж,
викладач правових дисциплін, 1 категорія

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Реалізація права на освіту в умовах воєнного стану потребує від держави не лише збереження нормативних гарантій, а й ухвалення своєчасних управлінських рішень, що враховують конкретну безпекову ситуацію, можливості закладів освіти та потреби здобувачів освіти. За таких обставин особливого значення набуває адміністративний розсуд, який дає змогу суб'єктам публічної адміністрації обирати правомірний варіант дій у межах наданих законом повноважень. Водночас його застосування має відбуватися з дотриманням принципу законності та з урахуванням необхідності забезпечення конституційного права на освіту.

Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту, а згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України [1]. Отже, забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану передбачає одночасне виконання двох взаємопов'язаних вимог: належного реагування на безпекові загрози та дотримання встановлених законом меж діяльності органів публічної влади.

Спеціальні гарантії у сфері освіти закріплено у статті 57-1 Закону України «Про освіту». Зокрема, законодавство передбачає організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників, а також визначає повноваження відповідних

органів та інших суб’єктів щодо забезпечення реалізації встановлених гарантій [2]. Практичне виконання цих положень передбачає оцінювання обставин, які можуть істотно відрізнятися залежно від території, рівня безпекових загроз, стану освітньої інфраструктури та можливостей учасників освітнього процесу.

Правову природу адміністративного розсуду доцільно розкривати через його нормативну обумовленість і цільове призначення. Савранчук Л. Л. розглядає адміністративний розсуд як діяльність уповноважених суб’єктів публічної влади щодо самостійного оцінювання обставин і вибору варіанта поведінки, який має юридичне значення [5]. На законодавчому рівні відповідне поняття закріплено в Законі України «Про адміністративну процедуру»: дискреційне повноваження — це повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [3, ст. 2].

Важливо розмежовувати адміністративний розсуд і виконання чітко визначеного законом обов’язку. Якщо нормативно-правовий акт передбачає лише один правомірний варіант рішення за встановлених обставин, суб’єкт владних повноважень не може підміняти виконання обов’язку власним вибором. Дискреція передбачає можливість вибору між альтернативними правомірними рішеннями, однак не означає свободи діяти на власний розсуд поза межами закону [4].

Зазначене має особливе значення для управління освітою в умовах воєнного стану. Сам факт запровадження такого правового режиму не створює необмежених дискреційних повноважень і не звільняє органи публічної влади від обов’язку обґрунтовувати свої рішення. Навпаки, необхідність оперативно реагувати на зміну безпекових обставин підвищує значення належного визначення правових підстав рішення, оцінювання фактичної ситуації та дотримання меж компетенції.

На нашу думку, адміністративний розсуд у механізмі забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану слід розглядати як передбачену законом можливість уповноваженого суб’єкта публічної адміністрації обрати один із

правомірних варіантів управлінського рішення з урахуванням конкретних обставин для забезпечення безпечної та доступної реалізації права на освіту. Його специфіка полягає в необхідності поєднання гнучкості управлінського реагування з обов'язком дотримуватися правових гарантій здобувачів освіти та інших учасників освітнього процесу.

Для визначення правомірності такого розсуду пропонуємо враховувати сукупність взаємопов'язаних критеріїв: наявність законної підстави та відповідної компетенції; відповідність рішення меті наданого повноваження; належне встановлення й оцінювання обставин; мотивованість обраного варіанта; дотримання принципів адміністративної процедури; врахування наслідків рішення для доступності та безперервності освіти; можливість його оскарження у встановленому законом порядку. Такий підхід узгоджується з вимогами статті 6 Закону України «Про адміністративну процедуру», яка пов'язує реалізацію дискреційних повноважень із законністю, дотриманням меж і способу їх здійснення, метою повноваження та принципами адміністративної процедури [3, ст. 6].

Важливою гарантією дотримання цих критеріїв є судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень. Як зазначає Омельченко А. В. судовий контроль має забезпечувати перевірку законності застосування адміністративного розсуду та захист прав особи, а втручання суду в межі такого розсуду повинно бути виправданим і мотивованим [7].

Значущість такого підходу для освітньої сфери посилюється тим, що воєнний стан створює нерівномірні умови доступу до навчання в різних регіонах. У наукових дослідженнях забезпечення права на освіту в цей період акцентується увага на державних гарантіях, безпечній організації та безперервності освітнього процесу [6]. Відповідно, рішення органів управління освітою мають оцінюватися не лише з погляду формальної наявності повноваження, а й з урахуванням його законної мети та впливу на можливість реалізації права на освіту.

Таким чином, адміністративний розсуд є важливим інструментом публічного управління освітою в умовах воєнного стану, проте його правомірність визначається не самим фактом існування безпекових викликів, а дотриманням законодавчо встановлених меж, належним обґрунтуванням рішення та забезпеченням прав людини. Його належна реалізація має сприяти узгодженню потреб безпеки з гарантіями доступності й безперервності освіти.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 12.10.2026).

2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 12.10.2026).

3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text (дата звернення: 12.10.2026).

4. Постанова Верховного Суду від 26 липня 2023 р. у справі № 200/3265/21-а, адміністративне провадження № К/9901/43594/21. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palati/2023_08_02_200_3265_21 (дата звернення: 12.10.2026).

5. Савранчук Л. Л. Сутність адміністративного розсуду у діяльності органів публічної адміністрації // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 199-202. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.37 .

6. Безкровний Ю. А. Забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану як основа освітньої діяльності // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 2, № 82. С. 103–107. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.15 .

7. Омельченко А. В. Дискреційні повноваження та судовий контроль за їх реалізацією // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 4, № 88. С. 272–278. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.40 .

Бєлошапка Марія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу факультету захисту рослин,
біотехнологій та екології.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Екологічний моніторинг є важливою складовою системи охорони довкілля, оскільки забезпечує отримання достовірної інформації про стан природних компонентів, рівень забруднення та тенденції змін навколишнього природного середовища. Результати спостережень використовуються для оцінювання екологічних ризиків, підготовки управлінських рішень, попередження негативного впливу господарської діяльності та інформування громадськості. Ефективність моніторингу залежить не лише від технічного оснащення, а й від належного нормативно-правового регулювання, чіткого розподілу повноважень між органами влади та доступності екологічної інформації.

Основні правові засади охорони довкілля закріплені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Закон визначає загальні вимоги до організації охорони навколишнього природного середовища, інформаційного забезпечення та спостереження за його станом [2]. Важливе місце в нормативному регулюванні посідає Положення про державну систему моніторингу довкілля, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 року № 391. Воно визначає загальні організаційні засади функціонування державної системи моніторингу та взаємодії суб’єктів, які здійснюють спостереження за станом довкілля [1].

Державний екологічний моніторинг охоплює спостереження за різними компонентами довкілля, зокрема атмосферним повітрям, поверхневими й

підземними водами, ґрунтами, рослинним і тваринним світом та іншими природними ресурсами. Зібрані дані мають бути зіставними, систематизованими й придатними для аналізу. Для цього важливо застосовувати узгоджені методики вимірювання, забезпечувати належну якість даних і налагоджувати обмін інформацією між установами, які проводять спостереження. Недостатня узгодженість методик або несвоєчасне передавання даних можуть ускладнювати комплексне оцінювання екологічної ситуації.

Подальший розвиток нормативної бази пов’язаний із удосконаленням правил організації державного моніторингу та інформаційного забезпечення. Зокрема, Закон України від 20 березня 2023 року № 2973-IX вніс зміни до законодавства щодо державної системи моніторингу довкілля та доступу до екологічної інформації [3]. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2024 року № 684 стосується функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем [4]. Ці нормативні акти відображають потребу в більш системному зборі, обробленні та поширенні інформації про стан довкілля.

Особливого значення екологічний моніторинг набуває в умовах воєнного стану. Воєнні дії, пошкодження промислових об’єктів та інфраструктури, пожежі й руйнування можуть спричиняти забруднення повітря, води та ґрунтів. Належно організовані спостереження дають змогу фіксувати зміни стану довкілля, визначати території, які потребують першочергового обстеження, і формувати інформаційну основу для відновлення. Водночас такі дані мають збиратися з дотриманням методичних вимог, а результати повинні бути доступними для уповноважених органів та громадськості в межах, визначених законодавством.

Перспективним напрямом є цифровізація моніторингу: використання автоматизованих станцій спостереження, електронних баз даних, геоінформаційних систем і дистанційного зондування Землі. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2024 року № 815 стосується інформаційної взаємодії у відповідній сфері [6]. Цифрові інструменти можуть підвищити оперативність отримання даних і полегшити їх порівняння між регіонами. Проте

технологічні рішення мають супроводжуватися належним правовим регулюванням, забезпеченням якості інформації та визначенням відповідальності за її своєчасне подання.

Отже, в Україні сформовано нормативну основу державного екологічного моніторингу, однак його ефективність залежить від послідовного впровадження законодавчих вимог і практичної взаємодії відповідальних установ. Подальше вдосконалення системи має передбачати узгодження методик спостереження, чіткий розподіл повноважень, розвиток регіональних систем моніторингу, цифровізацію обміну даними та забезпечення відкритості екологічної інформації. Це сприятиме обґрунтованішим управлінським рішенням і посиленню екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/391-98-п.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.

3. Закон України від 20.03.2023 № 2973-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2973-20.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2024 № 684. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/684-2024-п.

5. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 23.12.2024 № 1720. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0156-25.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2024 № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/815-2024-п.

Білик Марія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Юлія Канарик

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИНАХОДІВ ТА КОРИСНИХ МОДЕЛЕЙ

Правова охорона винаходів і корисних моделей – один із ключових інструментів стимулювання технічного розвитку. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-XII (редакція від 26.02.2026) (далі - Закон) винахід (корисна модель) є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології, а пріоритет, авторство і права на нього засвідчує патент [1, ст. 1, ч. 2 ст. 6]. Об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму тощо) або процес (спосіб), а корисної моделі - пристрій або процес (спосіб). Охорона не поширюється, зокрема, на сорти рослин і породи тварин, хірургічні та терапевтичні способи лікування, а відкриття й комп'ютерні програми як самостійні об'єкти винаходами не визнаються [1, ч. 2, 3 ст. 6].

Головна відмінність двох об'єктів – в умовах патентоздатності: винахід має бути новим, мати винахідницький рівень і бути промислово придатним, а для корисної моделі достатньо новизни та промислової придатності [1, ч. 1, 2 ст. 7]. Відрізняються й строки: майнові права на винахід діють 20 років, на корисну модель - 10 років від дати подання заявки за умови щорічної сплати збору [1, ч. 4 ст. 6; ч. 2 ст. 32].

Різниться й порядок набуття прав. Заявку подають до Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ); її експертиза складається з попередньої та формальної, а для винаходу - ще й кваліфікаційної, яку можна ініціювати протягом трьох років від подання заявки. Після публікації відомостей про заявку на винахід (через 18 місяців) будь-яка особа протягом шести місяців

може подати мотивоване заперечення [1, ст. 16]. Патент на корисну модель видається за результатами формальної експертизи під відповідальність володільця, тому для перевірки такої моделі передбачено висновок НОІВ про відповідність умовам патентоздатності, який можна використати в суді чи Апеляційній палаті [1, ст. 25, ч. 5 ст. 33-2]. За оцінкою Хоменко І. І., реформа 2020 р. наблизила законодавство до права ЄС: з'явилися заперечення проти заявки, інформаційний пошук, поділ заявки, пільговий період скорочено з 12 до 6 місяців, а Апеляційна палата отримала повноваження визнавати права недійсними [2, с. 229-230]. Заяву щодо винаходу можна подати протягом дев'яти місяців від публікації відомостей про реєстрацію, щодо корисної моделі - протягом усього строку чинності та після нього [1, ч. 2 ст. 33-1].

Окремо врегульовано права на службові винаходи: роботодавець має чотири місяці від отримання повідомлення, щоб подати заявку, передати право на реєстрацію або зберегти винахід як конфіденційну інформацію, і в цей строк має укласти з винахідником договір про винагороду [1, ст. 9].

Попри збереження корисної моделі в національному праві, її природа лишається дискусійною. Якубівський І. Є. та Булат Є. А. наголошують, що у світі корисну модель розглядають як форму захисту, розташовану нижче за патент; вона охороняється більш ніж у 110 країнах, зокрема у 19 із 27 держав - членів ЄС, проте міжнародної уніфікації та єдиного підходу в ЄС немає [3, с. 99-100]. В Україні корисна модель є окремим об'єктом права інтелектуальної власності, і автори вважають недоцільним змінювати це, хоча проєкт закону «Про патенти і корисні моделі», який наразі лишається проєктом, трактує її радше як форму охорони винаходу [3, с. 101]. Дискусійним є й коло об'єктів: спершу корисною моделлю могло бути лише конструктивне виконання пристрою, у 2003 р. перелік зрівняли з винахідним, що, на думку авторів, спричинило появу так званих «тролінгових патентів», а зміни 2020 р. лише частково повернули обмеження, виключивши речовини, штами та культури клітин [3, с. 102]. Тому пропонується обмежити об'єкти корисної моделі пристроями та запровадити для неї знижений за рівнем критерій винахідницького рівня, адже нині оскаржити патент на

очевидне рішення складно [3, с. 103-104]. Натомість Хоменко І. І. обстоює збереження речовини серед об’єктів корисної моделі для підтримки хімічної галузі, посилаючись на досвід Німеччини [2, с. 230-231]; ця позиція суперечить чинній редакції Закону, але показує баланс між доступністю охорони й ризиком зловживань. Авторка також зауважує, що можливість відкласти кваліфікаційну експертизу до трьох років та публікація заявки без звіту про пошук відрізняють українську систему від Європейської патентної конвенції [2, с. 233-234].

Окремий блок становить додаткова охорона (ст. 27-1 Закону), запроваджена на виконання ст. 220 Угоди про асоціацію з ЄС [4, с. 65-66]. Сертифікат додаткової охорони продовжує дію прав на винахід, об’єктом якого є активний фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу, засіб захисту тварин чи рослин; його строк дорівнює періоду між датою подання заявки й першим дозволом компетентного органу, зменшеному на п’ять років, не перевищує п’яти років і подовжується на шість місяців за наявності педіатричних досліджень [1, ст. 27-1]. Гоменюк А. О. показує, що до 2020 р. продовження було простішим - достатньо було клопотання не пізніше ніж за шість місяців до закінчення дії патенту [5, с. 18], тоді як тепер заяву на дозвіл потрібно подати протягом року від першої такої заяви в будь-якій країні, а клопотання - протягом шести місяців від публікації відомостей про реєстрацію або першого дозволу [5, с. 18-19]. Відсутність перехідних положень породила проблему дії закону в часі; Верховний Суд у справі № 910/8295/21 визнав, що вона не позбавляє патентоволодільця права на додаткову охорону, однак звертатися слід у розумний строк [5, с. 24].

Отже, в Україні і винаходи, і корисні моделі охороняє патент, проте умови, строки та процедури для них різні. Винахід має пройти кваліфікаційну експертизу, мати винахідницький рівень і охороняється 20 років, а корисна модель реєструється швидше, без перевірки винахідницького рівня, і діє 10 років. Така простота має зворотний бік: патент на корисну модель видається під відповідальність його володільця, тому якість моделі доводиться перевіряти вже після реєстрації - висновком НОІВ, у суді чи Апеляційній палаті. Законодавство

поступово наближається до права ЄС: реформа 2020 р. запровадила заперечення проти заявок, поділ заявки, оскарження патентів в Апеляційній палаті та додаткову охорону для ліків і засобів захисту рослин. Водночас низка питань залишається відкритою. Науковці сперечаються, що саме може охоронятися як корисна модель - лише пристрої чи й інші об'єкти, і пропонують запровадити для неї окремий, нижчий за винахідницький, рівень вимог, щоб обмежити появу «тролінгових патентів». Потребують уваги скорочення строків експертизи та чіткі перехідні положення, щоб після зміни закону власники патентів не втрачали право на додаткову охорону. Остаточні відповіді залежатимуть від долі проєкту закону «Про патенти і корисні моделі», тож правове регулювання у цій сфері й надалі розвиватиметься.

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII : станом на 26 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text (дата звернення: 15.10.2026).

2. Хоменко І. І. Правове регулювання винаходів, корисних моделей в Україні та ЄС. *Інформація і право*. 2024. № 3 (50). С. 225-235. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.3(50).311753(дата звернення: 15.10.2026).

3. Якубівський І. Є., Булат Є. А. Проблеми реформування законодавства України про корисні моделі. *Нове українське право*. 2026. Вип. 1. С. 98-105. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.13 (дата звернення: 15.10.2026).

4. Мартинюк І. В. Правова охорона винаходу: сучасні тенденції та виклики. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 51. С. 64-67. DOI: https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.11 (дата звернення: 15.10.2026).

5. Гоменюк А. О. Дія норм про додаткову охорону прав на винаходи у часі: прогалини законодавчого регулювання. *Медичне право*. 2024. № 2 (34). С. 17-28. DOI: https://doi.org/10.25040/medicallaw2024.02.017 (дата звернення: 15.10.2026).

Божок Аліна,
Державний торговельно-економічний університет,
здобувач 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Володимир Кравченко

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан зумовив суттєві зміни у діяльності органів державної влади, функціонуванні судової системи і реалізації прав громадян. Після 24 лютого 2022 року адміністративні суди зіткнулися з новими викликами: часті повітряні тривоги, руйнування інфраструктури, нестача суддів та працівників апарату через їхню мобілізацію до лав Збройних Сил України. Суди змушені пристосовуватися до реалій і навіть у таких складних умовах забезпечувати справедливе та неупереджене судочинство.

У ч.1 ст. 26 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" зазначається, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, а ч.3. ст.26 цього ж закону наголошує, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається [1].У зв'язку з веденням активних бойових дій і тимчасовою окупацією окремих територій у низці судів виникла неможливість здійснення правосуддя, що зумовило зміну територіальної підсудності відповідних судових справ. [2] Відповідно до ч.7 ст.147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. [3]

Ще одним із важливих завдань адміністративного судочинства є забезпечення безперервності здійснення правосуддя. 25 липня 2022 року

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду спільно з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва організував онлайн-зустріч суддів України, Німеччини та Польщі. Головною темою обговорення було здійснення безперервного та належного правосуддя у форс-мажорних обставинах. В Україні працює платформа “Електронний суд”, яка дозволяє подавати документи, сплачувати судовий збір та отримувати судові рішення онлайн. З 24 лютого до 11 квітня 2022 року завдяки цій системі проведено понад 9 тис. судових засідань у відеоконференцзв’язку. При цьому забезпечувалася публічність судового розгляду відповідно до процесуального законодавства: якщо всі учасники справи беруть участь у засіданні в режимі відеоконференції, транслювання перебігу судового засідання в мережі Інтернет здійснюється в обов’язковому порядку [4].

Під час воєнного стану до податкових спорів та оскарження актів суб’єктів владних повноважень додалися мобілізаційні питання, оскарження рішень ТЦК та СП, спори щодо відстрочок, проходження військової служби, санкцій і нових управлінських обмежень. Саме ці теми перебували у центрі уваги Першого Форуму з адміністративного права та судочинства «IUS PUBLICUM 2026». В.о. голови Ради адвокатів Одеської області Олена Джабурія звернула увагу, що адміністративна юрисдикція сьогодні охоплює спори, які безпосередньо відображають відносини людини, бізнесу, адвокатури і держави. Серед фактично нових видів спорів О. Джабурія назвала виключення зі списків військових частин, питання доступу до публічної інформації під час війни, захисту персональних даних, санкційні справи [5].

Для балансу між захистом національної безпеки та дотриманням прав і свобод громадян держава запровадила певні обмеження й одночасно нові правила. Основою для них є Конституція України. Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, водночас визначені Конституцією права і свободи не підлягають обмеженню навіть за таких умов [6].

Змін зазнали також строки подання процесуальних документів. Якщо особа пропустила строк звернення до суду у зв'язку з евакуацією, суд може поновити його за наявності передбачених законом підстав. Поновлення здійснюється з урахуванням конкретних обставин справи та за умови доведення обставин об'єктивного й непереборного характеру, які істотно ускладнили або унеможливили своєчасне звернення до суду. Сам лише факт запровадження воєнного стану не може бути безумовною підставою для поновлення строку [7, с. 275].

Незважаючи на виклики, адміністративне судочинство адаптується та продовжує захищати права, свободи і законні інтереси громадян. Отже, здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану характеризується зміною територіальної підсудності окремих справ, використанням дистанційних форм участі в судовому процесі та необхідністю забезпечення безперервності правосуддя. Водночас ефективність судового захисту залежить від здатності судової системи забезпечувати реальний доступ до правосуддя, дотримання процесуальних гарантій і баланс між вимогами національної безпеки та правами людини.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 24.05.2022№ 389VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text(дата звернення:13.10.2026)

2. Новина від 25.05.2022 , «Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану».URL: https://ips.ligazakon.net/document/NZ221918.(дата звернення:13.10.2026)

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 .URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top.(дата звернення:13.10.2026)

4. Правосуддя в дистанційному режимі забезпечує право учасників судових засідань на захист від загроз. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/130126

5. “Воєнний стан змінив адміністративні спори — підсумки IUS PUBLICUM 2026”.URL: https://unba.org.ua/news/11901-voennij-stan-zminivadministrativni-spori-pidsumki-ius-publicum-2026.html

КонституціяУкраїни.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр#Text (дата звернення: 13.10.2026).

6. Дайджест: Кодекс адміністративного судочинства України в судових рішеннях Верховного Суду (з нагоди 20-річчя ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України). 2025. 555 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/%D0%94%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82_%D0%9A%D0%90%D0%A1%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%202025%20%281%29.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

Бондаренко Поліна,
Державний торговельно-економічний університет,
здобувач 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Володимир Кравченко

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ І ПРИНЦИП ЕФЕКТИВНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

В часи постійної загрози життю та здоров'ю громадян особливого значення набуває принцип ефективності діяльності адміністративних органів як гарантія своєчасних та належних дій щодо забезпечення прав людини. Наразі стає зрозуміло, що іноді його дотримання – дійсно питання виживання окремих осіб або їх груп, що фактично і є головною метою існування держави, як владної структури.

Вищезазначений принцип закріплений на рівні українського законодавства. Зокрема в статті 4 Закону України "Про адміністративну процедуру" від 17.02.22 р. [1], в переліку принципів адміністративної процедури. Він також найчастіше є фундаментальним в теоретичному аспекті адміністративного процесу та права загалом. Щодо ефективності влучно зауважено в дослідженні "Методологія та методика забезпечення ефективності та якості законів відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність»" [2, с. 35]: "ефективність і якість законів наочно виявляються на стадії їх реалізації. Реалізацією вважають «…процес їхнього фактичного втілення в суспільних відносинах через правомірну поведінку соціальних суб'єктів, що здійснюють належні їм суб'єктивні юридичні права й обов'язки»". Тобто ефективність – реальний показник дієвості того, що розроблене в теорії.

Звичайно ж, принцип ефективності слід також розглянути як інструмент, що є визначальним в ході реалізації вищої мети діяльності держави - забезпечення права громадян на життя, здоров'я та безпеку. Особливе значення захисту життя та здоров'я людини підтверджується їх закріпленням на

конституційному рівні – стаття 3 Конституції: “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.”; стаття 27: “Кожна людина має невід'ємне право на життя.”; а також стаття 49: “Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.”. Тобто держава “служить” на благо вищезазначених прав, їх безумовного задоволення.

При цьому є причини вважати, що правова система в Україні часто виявляється утриманою в рамках формалізму та непохитності букви закону. Про це свідчить аналіз української практики, зокрема дослідження судді Верховного Суду Сакари Н.Ю [3]. І іноді це справа, наприклад, втрачених матеріальних цінностей, що теж безумовно важливі, а іноді це гострі життєві питання. Наприклад вимога довідок з реєстрів, установ, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях або є зруйнованими; затримка необхідної логістики через суперечності в документації. Такі фактори затримують доступ до правосуддя, та, поза буквою закону, мають цілком реальний вплив на життя людей. Очевидно можлива ситуація: десь на шляху до прифронтових населених пунктів затримується вантаж з необхідними харчами через дрібні невідповідності в деклараціях – мешканці таких пунктів так і не дочекаються харчів.

Слід звернути увагу, що у практиці ЄСПЛ надмірний формалізм розглядається як явище, що може призводити до порушення права на доступ до суду. Зокрема, у справі *Dos Santos Calado and Others v. Portugal* (заява № 55997/14) [4] Суд визнав порушенням права на доступ до суду відмову розглянути скаргу через неправильно зазначений номер статті. Отже, незначна помилка позбавила особу доступу до правосуддя. Аналогічний підхід простежується і в практиці Верховного Суду, зокрема в постанові від 1 листопада 2022 року у справі № 640/6452/19 [5], де наголошується на необхідності надання пріоритету сутності правовідносин над формальними аспектами їх оцінки.

Та важливо пам’ятати, що формалізм та суворе дотримання закону – відмінні поняття, і перше є негативною формою другого. Тобто перш за все, чіткість та суворість є допоміжними в забезпеченні правосуддя. Органи

державної влади зобов'язані діяти на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Формалізм, в свою чергу, як явище, виникає в ситуаціях, коли якраз «форма переважає над суттю» – певні дрібні чинники, що не змінюють сенсу та реального стану речей, починають кардинально впливати на хід взаємодії держави та особи.

Основними шляхами подолання надмірного формалізму в українському праві могли б стати: орієнтація на досягнення законного результату без надмірних формальних вимог; урахування індивідуальних обставин справи в межах, передбачених законодавством; відкриті роз'яснення для всіх суб'єктів процесу на основі принципів рівності та доступності. Такі підходи не порушили б чіткості діяльності держави, зокрема адміністративних органів, і водночас зробили б правосуддя більш доступним для будь-якої особи, незалежно від особистісних, зовнішніх чинників, її освіченості в відповідній сфері.

Отже, надмірний формалізм є негативним явищем, яке може перешкоджати ефективній реалізації та захисту прав людини, зокрема права на життя та охорону здоров'я, особливо в умовах воєнного стану. Державні структури подекуди допускають його в своїй діяльності, що значно затримує задоволення базових прав громадян, як здійснення своєї основної функції. Однак мають місце також методи впливу на таке явище, що вдосконалюють систему українського права та надають доступ до правосуддя всім, хто його потребує.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text (дата звернення: 15.10.2026).

2. Колодій А., Лапко А., Хальота А. Методологія та методика забезпечення ефективності та якості законів відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність». Філософські та методологічні проблеми права. 2026. № 1 (31). URL: https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/2053/2026 (дата звернення: 16.10.2026)

3. Верховний Суд. Сакара Н.Ю.: “Надмірний формалізм як перешкода в доступі до правосуддя: огляд окремих правових позицій”. 22 вересня 2026 року, м. Харків, Харківський міжнародний юридичний форум. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezent2026/Prezent_Nadmirn_Formalizm.pdf (дата звернення: 16.10.2026)

4. ECHR: Ukrainian Aspect: “Формалізм іноді позбавляє доступу до суду, що порушує права людини”. 16.04.2020. Практика ЄСПЛ. Український аспект. URL: https://www.echr.com.ua/formalizm-inodi-pozbavlyaye-dostupu-do-sudu-shho-porushuye-prava-lyudini/ (дата звернення: 16.10.2026)

5. Верховний Суд звернув увагу адмінсудів на важливість дотримання принципу офіційного з’ясування всіх обставин у справі та уникнення надмірного формалізму. *Судово-юридична газета*. 2022. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/256335-verkhovnyy-sud-obratil-vnimanie-adminsudov-na-vazhnost-soblyudeniya-printsipa-ofitsialnogo-vyyasneniya-vsekh-obstoyatelstv-po-delu-i-izbeganiya-chrezmernogo-formalizma (дата звернення: 16.10.2026).

Борецька Софія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Гафурова

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

Розвиток агрохолдингів в Україні супроводжується концентрацією виробничих ресурсів і формуванням великих масивів сільськогосподарських угідь. Оскільки така структура поєднує централізоване управління з діяльністю юридично самостійних підприємств, постає питання про розмежування прав на землю та відповідальності за її використання.

Т. О. Коваленко пов'язує внутрішні організаційно-управлінські відносини в агрохолдингах із підпорядкуванням юридично самостійних підприємств спільному центру управління [1, с. 154–155]. Попри вплив агрохолдингової компанії («материнської») на господарську політику учасників (корпоративних підприємств), стороною земельного договору та носієм відповідних прав залишається підприємство, яке набуло їх в установленому законом порядку.

Закон України «Про холдингові компанії в Україні» визначає холдингову компанію як акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (стаття 1) [2]. Корпоративним підприємством за цим Законом є господарське товариство, відповідним холдинговим корпоративним пакетом якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія. У структурі агрохолдингу перша виступає «материнською» компанією, а підконтрольні їй корпоративні підприємства — дочірніми.

У науковій літературі організаційні ознаки агрохолдингу розглядаються окремо від законодавчого визначення холдингової компанії. Р. І. Гуцол характеризує агрохолдинг як об'єднання агрохолдингової (материнської)

компанії та корпоративних (дочірніх) сільськогосподарських підприємств [3, с. 48–50]. Л. В. Міхневич, О. В. Гафурова та Т. С. Новак звертають увагу на відмінність між поняттями корпоративного й дочірнього підприємства та проблеми їх використання у законодавстві про холдинги [4, с. 365–367].

Переходячи до розгляду земельних правовідносин в агрохолдингах, слід зазначити, що стаття 130 Земельного кодексу України встановлює умови та обмеження набуття земель сільськогосподарського призначення у власність, зокрема граничну площу 10 тисяч гектарів для юридичної особи [5]. Земельний банк агрохолдингу може включати як власні, так і орендовані ділянки, тому загальну площу оброблюваних угідь не можна ототожнювати з площею земель у власності.

Поширення орендної моделі має історичне підґрунтя. Р. І. Гуцол пов’язує формування великих масивів землекористування агрохолдингів із тривалою дією мораторію на відчуження сільськогосподарських земель, за якого оренда стала провідним механізмом залучення ділянок до виробництва [6, с. 230–231]. Відкриття ринку землі змінило можливості набуття права власності, але не усунуло значення сформованих раніше орендних відносин. Крім того, науковець розглядає розвиток земельних правовідносин агрохолдингів через формування земельних банків і використання орендних механізмів. Перерозподіл оброблюваних площ між підприємствами агрохолдингу потребує належних юридичних підстав і оформлення [3, с. 149–151].

Орендні земельні правовідносини регулюються статтею 93 Земельного кодексу України та Законом України «Про оренду землі» [5; 7]. Необхідно зазначити, що у діяльності агрохолдингів особливої уваги потребують визначення орендаря, погодження строку користування, розміру орендної плати та підстав зміни сторін договору. Перебудова корпоративної структури агрохолдингової групи сама по собі не змінює умов оренди чи особи, зобов’язаної їх виконувати.

Особливості виникнення орендних прав висвітлено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 6 березня 2024 року у справі № 902/1207/22: суд

розмежував укладення договору оренди та державну реєстрацію права оренди з огляду на редакцію законодавства, чинну на час виникнення правовідносин [8]. Відповідно, під час оцінювання орендних прав підприємств агрохолдингу необхідно перевіряти, які саме норми діяли на момент укладення договору та вчинення реєстраційних дій.

Обов'язки землекористувачів визначає, зокрема, стаття 96 Земельного кодексу України: використання ділянок за цільовим призначенням, додержання природоохоронних вимог і збереження корисних властивостей землі [5]. У структурі агрохолдингу правову оцінку виконання цих обов'язків слід насамперед пов'язувати з діяльністю конкретного землекористувача, а не лише з управлінськими рішеннями агрохолдингової компанії.

Вважаємо доцільним удосконалити доступ до відомостей про правовий режим ділянок, які обробляють підприємства одного агрохолдингу. Зіставлення даних Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та відкритих відомостей про структуру власності юридичних осіб могло б спростити встановлення належного власника чи орендаря. Такий механізм не потребує створення окремого реєстру агрохолдингів і має враховувати обмеження доступу до інформації та вимоги захисту персональних даних.

Правове становище агрохолдингів визначається змістом прав та обов'язків підприємств, що входять до їх складу. За масштабами земельного банку не можна робити висновок про законність його формування без перевірки підстав набуття ділянок, виконання договорів оренди та вимог щодо охорони земель.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Т. О. Особливості правового регулювання внутрішніх аграрних організаційно-управлінських відносин у агрохолдингах. Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 152–156. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.32 (дата звернення: 21.10.2026).

2. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15 (дата звернення: 21.10.2026).

3. Гуцол Р. І. Правове становище агрохолдингів в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2025. URL: https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/rich_text_files/dis_Гуцол.pdf (дата звернення: 21.10.2026).

4. Міхневич Л. В., Гафурова О. В., Новак Т. С. Поняття холдингу: візія легальної дефініції у контексті новітніх законодавчих рішень. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 365–370. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.52 (дата звернення: 21.10.2026).

5. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14 (дата звернення: 21.10.2026).

6. Гуцол Р. І. Особливості правового забезпечення формування землекористувань агрохолдингів в Україні. Visegrad Journal on Human Rights. 2021. № 1. С. 229–234. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/05/VJNR_1_2021.pdf (дата звернення: 21.10.2026).

7. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14 (дата звернення: 21.10.2026).

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.03.2024 у справі № 902/1207/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118036819 (дата звернення: 21.10.2026).

Борецька Софія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕХАНІЗМИ ОХОРОНИ ТРАНСКОРДОННИХ ВОД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Забруднення водних об’єктів унаслідок бойових дій створює правові ризики, що виходять за межі державних кордонів. Пошкодження промислових споруд, очисної інфраструктури та гідротехнічних об’єктів може впливати на якість води нижче за течією, включно з ділянками спільних річкових басейнів. Для України особливе значення мають правові механізми міжнародного повідомлення про аварійне забруднення, координації моніторингу та узгодження відновлювальних заходів. Водна рамкова директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 жовтня 2000 року (далі - Водна рамкова директива) закріплює управління водами в межах річкових басейнів, визначення екологічних цілей та оцінювання стану водних масивів [1].

Стаття 3 Водної рамкової директиви передбачає координацію управління міжнародними районами річкових басейнів, а статті 4, 8 і 13 регулюють екологічні цілі, моніторинг та плани управління [1]. Л. Р. Данилюк обґрунтовує басейновий принцип як основу інтегрованого управління водними ресурсами, що дозволяє враховувати сукупний вплив господарської діяльності в межах водозбору [2, с. 99-106]. Для водних об’єктів, пошкоджених воєнними діями, цей підхід має значення під час установлення можливих шляхів перенесення забруднювачів між територіями й визначення місць додаткового спостереження.

Самостійним міжнародно-правовим інструментом є Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17 березня 1992 року, до якої Україна приєдналася у 1999 році [3]. Її стаття 2

встановлює загальні обов'язки запобігання, обмеження та скорочення транскордонного впливу, а стаття 9 передбачає співробітництво прибережних держав через угоди та спільні органи. Відповідні обов'язки співпраці не слід ототожнювати з автоматичним установленням міжнародно-правової відповідальності держави за кожен випадок забруднення, для чого необхідні окремі правові та фактичні підстави.

Для басейну Дунаю діє Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай 1994 року, ратифікована Україною у 2002 році [4]. Вона передбачає узгодження заходів охорони вод, обмін інформацією та діяльність міжнародних механізмів співпраці. Під час воєнного забруднення практичне значення можуть мати оперативна передача даних про небезпечні речовини, визначення ділянок ризику та спільне оцінювання впливу на водні екосистеми нижче за течією. Ці процедури повинні здійснюватися за належними каналами міждержавного співробітництва з урахуванням безпеки персоналу й доступності територій.

Національне законодавство вже містить правову основу басейнового управління. Статті 13-2 та 13-3 Водного кодексу України передбачають плани управління річковими басейнами і діяльність басейнових рад [5]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 року № 1347-р «Про затвердження плану управління річковим басейном Дунаю на 2025-2030 роки» затверджено відповідний план [6]. Його існування свідчить про запровадження планувального інструмента, але саме затвердження документа не підтверджує досягнення передбачених екологічних цілей без результатів моніторингу й виконання конкретних заходів.

О. Яра, О. Улютіна, Л. Головко та Л. Андрущенко пов'язують імплементацію Водної рамкової директиви з басейновим управлінням, охороною водних ресурсів і розвитком моніторингу [7, с. 175-182]. С. М. Вихрист звертає увагу на труднощі виконання українських зобов'язань з наближення водного законодавства до права ЄС унаслідок руйнування інфраструктури та обмеження моніторингу під час війни [8, с. 100-108]. Водна рамкова директива адресована

державам-членам ЄС; в Україні її положення є орієнтиром наближення законодавства, а не безпосередньою правовою підставою встановлення обов'язків для користувачів водних ресурсів.

Через бойові дії та замінування на окремих ділянках річок неможливо перевірити стан води. Пропонуємо окремо позначати такі ділянки в планах управління річковими басейнами, зазначати можливі джерела забруднення і проводити дослідження після відновлення безпечного доступу. Відсутність результатів перевірки не означає, що вода чиста.

Якщо після обстрілу виникає загроза забруднення транскордонної річки, важливо швидко повідомити про це сусідні держави, навіть якщо аналізи води ще не проведено. На нашу думку, варто чітко визначити, хто надсилає таке повідомлення та як передавати результати досліджень згодом.

Список використаних джерел:

1. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Official Journal of the European Communities. 2000. L 327. P. 1-73. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj (дата звернення: 19.10.2026).

2. Danyliuk L. The River Basin Principle of Water Resources Management in the Legislation of the European Union and Ukraine. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2018. Vol. 5, no. 2. P. 99-106. DOI: https://doi.org/10.15330/jpnu.5.2.99-106.

3. Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273 (дата звернення: 19.10.2026).

4. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай від 29.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800 (дата звернення: 19.10.2026).

5. Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 19.10.2026).

6. Про затвердження плану управління річковим басейном Дунаю на 2025-2030 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1347-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347-2024-%D1%80 (дата звернення: 19.10.2026).

7. Yara O., Uliutina O., Golovko L., Andrushchenko L. The EU Water Framework Directive: Challenges and Prospects for Implementation in Ukraine. European Journal of Sustainable Development. 2018. Vol. 7, no. 2. P. 175-182. DOI: https://doi.org/10.14207/ejsd.2018.v7n2p175.

8. Вихрист С. М. Прогрес у поступовому наближенні законодавства України до законодавства ЄС у галузі якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище. Legal Bulletin. 2023. № 4 (10). С. 100-108. DOI: https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-10-100-108.

Бутенко Ілона,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБУ ТА СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Сім'я та шлюб завжди відігравали важливу роль у житті суспільства, адже саме в межах родини формувалися традиції, моральні цінності та правила поведінки. У Київській Русі шлюбно-сімейні відносини поступово набували правового врегулювання. На їх розвиток впливали давні звичаї, князівська влада та християнська церква. Особливе значення цей процес отримав після запровадження християнства наприкінці X століття, коли до місцевої правової традиції почали активно входити норми візантійського церковного права [1].

До прийняття християнства сімейні відносини значною мірою регулювалися звичаєвим правом. Існували традиційні обряди сватання та весілля, а в окремих племенах зберігалися звичаї, які пізніше засуджувала церква. Після хрещення Русі поступово утверджувалася церковна форма шлюбу — вінчання. Церква розглядала шлюб як релігійний союз, тому намагалася встановити єдині правила його укладення та припинення [2].

Важливими джерелами регулювання сімейних відносин стали церковні устави князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, норми канонічного права, Кормчі книги, а також правові звичаї. Значну роль відіграли перекладені та пристосовані до місцевих умов візантійські правові пам'ятки, зокрема «Еклога» і «Прохірон». Їхні положення впливали на визначення умов укладення шлюбу, шлюбного віку та підстав для розлучення [1].

Для укладення шлюбу важливими вважалися згода наречених, дотримання встановлених церковних вимог і відсутність близького кровного споріднення між майбутнім подружжям. Перед весіллям могли відбуватися сватання,

домовленості між родинами та заручини. Обговорювалися також майнові питання, зокрема посаг нареченої та майно, яке передавалося у зв'язку з укладенням шлюбу. Поступове поширення церковного вінчання означало посилення впливу церкви на сімейне життя.

Окреме місце в тогочасному праві посідали питання розлучення. Вони належали переважно до компетенції церковного суду. Підстави для припинення шлюбу визначалися церковними правилами та запозиченими візантійськими нормами. Водночас ці правила не були простим копіюванням іноземного законодавства: вони пристосовувалися до суспільних умов Русі. Дослідники відзначають, що певні норми передбачали можливість вимагати розлучення не лише чоловікові, а й дружині [1].

Важливим аспектом сімейних відносин було майнове становище жінки. Вона могла мати посаг та інше особисте майно, а після смерті чоловіка за певних умов продовжувала вести господарство й піклуватися про дітей. Майнові та спадкові питання частково регулювалися нормами звичаєвого права і «Руської Правди». Водночас слід враховувати, що «Руська Правда» не була спеціальним кодексом сімейного права: вона переважно врегульовувала окремі майнові, спадкові та інші суспільні відносини [2; 3].

Підсумовуючи вище зазначене, можемо сказати, що правове регулювання шлюбу та сімейних відносин у Київській Русі формувалося під впливом поєднання місцевих звичаїв, князівських актів і християнського канонічного права. Запровадження християнства сприяло поширенню церковного шлюбу та розвитку правил щодо його укладення і розірвання. Хоча сімейне право того часу ще не було відокремленою галуззю, саме в Київській Русі закладалися важливі основи подальшого розвитку української шлюбно-сімейної правової традиції.

Список використаних джерел:

1. Крижевський А. В. Витоки українського шлюбно-сімейного права в контексті рецепції римо-візантійського права в Руській державі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 1, № 81. С. 53-60.

2. Ричка В. М. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі. Український історичний журнал. 1992. № 1. С. 131–141.

3. Шлюбно-сімейне право. Історія держави і права України. Підручники для вузів онлайн. URL: https://pidru4niki.com/75249/pravo/shlyubno-simeyne_pravo (дата звернення: 14.10.2026).

Василюк Світлана,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Юлія Канарик

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВАГИ ДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Під поняттям культура зазвичай розуміють рівень духовного розвитку суспільства, зазначає Кузьменко С. Г. [1. с. 118]. Чим вищий цей рівень, тим благополучнішим та якіснішим є наше життя. Культура охоплює усі сфери людського буття, в тому числі юридичну. За словами Книгицького М. М., правова культура визначається як сукупність цінностей, норм, знань та навичок, пов'язаних із правом [2. с. 191]. Простіше кажучи, це ставлення суспільства до права, яке відображається у людській поведінці та світогляді.

Майже кожна людина хоч раз в житті завантажувала улюблену пісню з безкоштовного сайту, дивилася фільми на піратських сервісах чи завантажувала книгу, аби не купувати паперовий примірник. Варто зазначити, що так як авторське право є доволі великою частиною повсякденного життя, то можна розглядати питання рівня правової культури через призму саме авторського права. Тому так, наведені ситуації доволі чітко ілюструють низький рівень правової культури та байдуже ставлення людей до порушення прав творців. Саме тому висвітлення цієї теми є досить актуальним, особливо в часи, коли українську культуру намагаються знищити як ззовні, так і зсередини.

За Лук'яненком О. В. та Кіндяком О. І., правова культура включає кілька компонентів: правові знання, що передбачають розуміння змісту й механізмів дії законодавства; правосвідомість, яка виражається у ставленні до права та оцінці його справедливості; правову поведінку, тобто реальні дії людини у сфері дотримання правових норм; і ціннісні орієнтації, коли право визнається фундаментальною цінністю демократичного життя [3. с. 141]. Якщо розглядати

таку структуру з точки зору права інтелектуальної власності, то можемо визначити наступне. Суспільство має знати й розуміти суть і роль законодавства у сфері ІВ, поважати його та суб'єктів права ІВ, діяти з дотриманням правових норм та визнавати ІВ цінністю аби можна було говорити про високий рівень правової культури у даній сфері.

Значення інтелектуальної власності в контексті суспільного розвитку та економічного прогресу розкриває О. П. Орлюк, яка зазначає: «Інтелектуальна власність проголошена як загальна людська цінність; вона властива усім народам, має місце за всіх часів й у всіх культурах, знаменує собою світовий розвиток та історично сприяє прогресу суспільства. Фактично інтелектуальна власність є спадщиною для усього суспільства. Крім того, інтелектуальна власність виступає одним із найважливіших факторів суспільного виробництва». [4. с. 33]. Дійсно, розуміння творцем, що його права будуть захищені – головна умова розвитку культури й економіки. Можна зробити проміжний підсумок, що високий рівень правової культури (в його комплексі, а не лише усвідомлення інтелектуальної власності як цінності) дає творцю підґрунтя для здійснення ним творчої, винахідницької чи іншої діяльності без страху, що ці результати будуть викрадені, використані безкоштовно чи без дозволу. Ця ж теза підтверджується словами Мельника О. М.: «Одним з найбільш вірогідних шляхів чи способів розвитку інтелектуальної, творчої діяльності є створення впевненості у творця об'єктів інтелектуальної власності у тому, що суспільство його творчі зусилля оцінить належним чином» [5. с. 323].

Тоді виникає питання: як створити сприятливі умови, в яких творець буде почуватись захищеним? Тут ми повертаємось до питання про підвищення рівня правової культури. Центральне місце у цьому процесі займає освіта та виховання.

За словами Кулініч О. О., кожну людину людиною робить лише виховання. І саме тому просвітництво може використовуватися як первинний інструмент виховання для формування культури поведінки, зокрема й правової культури у сфері інтелектуальної власності, для прищеплення цінностей інтелектуальної

власності з дитинства [6. с. 116]. Нова інформація найкраще сприймається дітьми, а тому саме в школі потрібно акцентувати увагу на значенні права інтелектуальної власності. Сприйняття суспільством певного інституту має формуватися поступово. При цьому, суть освіти та виховання у сфері ІВ включає не тільки вивчення теоретичних засад. Важливо, аби дитину вчили поважати права інших практично.

Не менш важливо здійснювати правничу освіту і у вищих закладах освіти, в тому числі на спеціальностях, не пов'язаних з юриспруденцією. Науковці помічають, що сучасні ЗВО докладаються до знецінення права як регулятора суспільних відносин шляхом виключення правничих дисциплін з навчальних програм [7. с. 40]. Та все ж, такий підхід до підготовки спеціалістів є досить неправильним, в тому числі в розрізі права ІВ. Будь-який напрям передбачає створення якихось творів: комп'ютерних програм, наукових академічних робіт, дизайну упаковок, реклам, музичних композицій і т.д. Якщо фахівець крім професійних компетентностей матиме і високий рівень правової культури в сфері ІВ, його цінність важко буде переоцінити. Бошицький Ю. Л. вважає, що базові знання з ІВ та правової культури мають бути втілені у єдиній дисципліні. Це дасть змогу сформувати професійні знання з авторських і суміжних прав, патентознавства та, загалом, сформувати професійні знання правової культури як студентів, так і в цілому населення країни [8. с. 302]. Лук'яненко О. В. та Кіндяк О. І. зауважують, що робота з практичними кейсами не лише дає базові знання норм закону, а й сприяє розвитку критичного мислення, умінь та навіть ставлення до права, що і визначає правову культуру [3. с. 142]. Крім того, Драпушко Р. Г., Горінов П. В. та Філик Н. В. вказують, що підвищення рівня правових знань і навичок в сфері ІВ, впливає і на загальний рівень правосвідомості [7. с. 40].

Отже, високий рівень правової культури як загалом, так і у сфері права інтелектуальної власності дає можливість вільно вести творчу, винахідницьку чи іншу діяльність та забезпечує належний захист та винагороду творцю. Аби забезпечити належний рівень культури варто звернути увагу на якість освіти та

інтегрувати вивчення основ права інтелектуальної власності у навчальні програми шкіл та закладів вищої освіти. Усвідомлення суспільством важливості цього інституту значно вплине на культурний, технічний прогрес та на покращення економічного становища як в Україні, так і у світі.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко С. Г. Поняття культури як сукупного способу життя. Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури : Матеріали III Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів і молодих уч., м. Маріуполь. 2019. С. 118–120. URL: https://www.eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/4048/document.pdf#page=118 (дата звернення 10.10.2026)

2. Книгницький М. М. Поняття та сутність правової культури і процесу застосування права. Право та державне управління. 2024. № 3. С. 190–194. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/29.pdf (дата звернення 10.10.2026)

3. Лук'яненко О. Кіндяк О. Правова культура як елемент професійної культури фахівців. Ukrainian professional education. 2025. № 17. С. 139–154. URL: https://upepnpu.pnpu.edu.ua/article/view/342545/330470 (дата звернення 11.10.2026)

4. Орлюк О. П. Дотримання прав інтелектуальної власності як моральна основа соціального прогресу. Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 33–37. URL:https://almanahprava.org/assets/images/issues/07/almanah-prava-07-2016.pdf#page=33 (дата звернення 11.10.2026)

4. Мельник О. М. Інтелектуальна власність як прояв інтелектуальної культури. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004. № 27. С. 322–331. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/44eabeeb-1239-46b4-ab33-d7a6cbe381f3/content (дата звернення 11.10.2026)

5. Кулініч О. Здійснення місії просвітництва серед дітей у сфері інтелектуальної власності: крок до активації ДНК-коду креативної нації. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2022. № 5. С. 115–126. URL:

https://drive.google.com/file/d/1CgyXMwC1vyzzbS6Wzg9yzm6KRfengdm6/view (дата звернення 11.10.2026)

6. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Освіта в сфері інтелектуальної власності як напрямок формування правової культури молоді. Київський часопис права. 2022. № 2. С. 36–41. URL: https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/160/148 (дата звернення 11.10.2026)

7. Бошицький Ю. Л. Поглиблення правової культури громадян як засіб оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 300–305. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/430/405 (дата звернення 12.10.2026)

Вигівський Максим,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу агробіологічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Олена Попова

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ У РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Працівники сільського господарства в Україні виконують важливу функцію у забезпеченні економічного зростання та соціальної стабільності країни [1, с.208]. Праця в сільському господарстві має свої характерні та унікальні риси, які відрізняють її від офісної роботи або роботи на промисловому підприємстві. Специфіка сільськогосподарської праці зумовлена низкою факторів, серед яких:

- погодні та кліматичні умови;
- сезонність (наприклад, збирання врожаю восени або посівна компанія навесні та восени);
- у зимовий період до мінімуму знижується активність у полях, проте акцент зміщується на закупівлю необхідних матеріалів для діяльності господарства, ремонт техніки тощо. Як виняток – тваринництво, оскільки догляд за худобою потребує щоденного та безперервного процесу протягом року;
- просторова роз'єднаність (робочими місцями можуть бути ферми, сади, поля, що зазвичай розташовано віддалено від великих міст);
- високий рівень технологізації, автоматизації, диджиталізації тощо.

Оскільки, агропромисловий комплекс є складним і багатогранним сектором, що забезпечує не лише виробництво продовольства, але й економічний, соціальний та екологічний розвиток. Його роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки надзвичайно важлива, особливо в умовах зростання населення, зміни клімату та нестабільних економічних умов [2, с.328].

Норми права, закони, нормативно-правові документи та механізми правового регулювання відіграють важливе значення у регулюванні трудових відносин в аграрній сфері. Саме в нормі права визначаються права та обов'язки для учасників права, наслідки за порушення норми права, у нормі права визначені чіткі межі її застосування [3, с.26].

Нормативно - правові документи, які забезпечують та регулюють механізм реалізації суб'єктивних прав людини, громадянина право на працю, на зайняття підприємницькою діяльність та інше, закріплено в різних правових нормах чинного законодавства [4, с.267], що допомагають регулювати трудові відносини в аграрній сфері з різних питань, що можуть виникнути між учасниками трудового права наприклад, прийняття працівника на роботу, механізми звільнення, оплата праці, соціальні гарантії, правові механізми захисту прав учасників трудового права, правовий статус суб'єктів права в агробізнесу, а також дотримання правових норм безпеки та охорони праці учасниками права трудових відносин та інше.

Таким чином, можна зробити висновок, що право є цінним у житті людини та суспільства, оскільки право, норми права, закони не тільки закріплюють і охороняють різні цінності, які є важливі для людини у суспільному житті, але сприяють правовому регулюванні суспільних відносин між різними учасниками права, з різних питань і сфер життєдіяльності суспільства, у забезпеченні прав і свобод людини, у механізми захисту прав людини [3, с.27].

Список використаних джерел:

1. Латишева В.В., Плескун О.В. Правове регулювання трудових відносин працівників сільського господарства в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Випуск 84.Ч. 2. С.207 - 211.

2. Миськів Г.В., Миськів О.-М.М. Роль та значення аграрного сектору у формуванні глобальної продовольчої безпеки. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2025. № 1 (13). С.326 - 334.

3. Попова О.В. Роль права у житті людини та суспільства. Право і суспільство. 2026. №3. С.24 - 28.

4. Попова О.В. Діяльність суб’єктів господарювання в житті людини та бізнесу. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С.266 – 270.

Вигівський Максим,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу агробіологічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Олена Попова

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМЦЯ ЯК ЧИННИК У РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОСБІЗНЕСУ

Право, закони, норми права, супроводжують людину протягом усього життя, щоб вірно користуватися своїми правами, виконувати обов'язки, а також, щоб не порушувати законні інтереси інших учасників права, необхідно мати правову обізнаність[1, с.9]. Обізнаність із приписами законів та інших нормативно – правових актів надає людині змогу захищати свої права, приймати обґрунтовані рішення, виконувати покладені обов'язки, а також сприяє повазі до верховенства права.

Оскільки господарська діяльність учасників агросфери може охоплювати різні процеси: переробку продукції, зберігання, виробництво, постачання ресурсів тощо, а також під час заняття господарською діяльністю учасники правовідносин здійснюють продаж майна та купівлю тому, правова грамотність допомагає суб'єктам аграрного права зменшувати ризики, приймати обґрунтовані рішення, підвищувати ефективність роботи, захищати свої права.

Земельні правовідносини в аграрному секторі економіки становлять фундамент господарської автономії суб'єкта оскільки наявність належним чином оформленого права на земельну ділянку є базовою передумовою легітимного здійснення сільськогосподарської діяльності [2, с. 8-9]. Правова обізнаність дозволяє суб'єктам сільського господарства орієнтуватися, які закони та нормативно-правові акти регулюють земельні правовідносини, хто може орендувати земельну ділянку, якими є права та обов'язки орендаря й орендодавця, якими є підстави набуття юридичної сили договору оренди землі тощо.

Правова грамотність допомагає учасникам агросфери під час укладання договору поставки, кредитного договору, договору страхування врожаю тощо. Вона сприяє коректній взаємодії між сторонами щодо предмета договору, штрафних санкцій, обов'язків сторін та їхніх прав, зверненню із заявою або скаргою за захистом до суб'єктів права, до компетенції яких належить розгляд та вирішення питання.

Функціонування суб'єктів права в агросфері нерозривно пов'язане з трудовими відносинами, тому не менш важливою є правова обізнаність у трудових питаннях: які правові інструменти регулюють відносин між учасниками трудових відносин, яким є правовий механізм прийняття та звільнення працівника, надання відпустки, оплата праці тощо. Адже саме в нормі права визначаються права та обов'язки для учасників права, наслідки за порушення норми права, у нормі права визначені чіткі межі її застосування[3, с.26].

Підсумовуючи, можна зроби висновок, що учасники права мають різні інтереси, завдання, мету, але завдяки праву та нормам права, надається можливість чітко визначити можливу, дозволену та обов'язкову поведінку учасників права, визначити їх права, обов'язки та відповідальність[1,с.22]. Тому правова культура та правова обізнаність відіграють важливе значення, оскільки усвідомлення та розуміння особою важливості соціальних цінностей, поваги до права, законів, допомагає створювати належні умови для нормального існування правових відносин між різними учасниками права[1, с.9].

Список використаних джерел:

1. Попова О.В. Правова культура особистості: навчальний посібник зі схемами. Перевидання. К.: Вид-во НУБіП України. 2025. 128 с.

2. Задніпряна-Корінна М. Ю. Сучасна парадигма захисту прав суб'єктів аграрного підприємництва в Україні. Український політико-правовий дискурс. 2026 (23). URL:https://doi.org/10.5281/zenodo.20610736

3. Попова О.В. Роль права у житті людини та суспільства. Право і суспільство. 2026. №3. С.24 - 28. URL:https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/archiv?id=217

Вихор Ярослав,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Кліматичні зміни вже впливають на умови ведення сільського господарства в Україні. Посухи, нерівномірні опади, ерозія та виснаження ґрунтів створюють ризики для врожайності й стабільності аграрного виробництва. Водночас сільське господарство залежить від стану природних ресурсів і саме може впливати на стан довкілля, зокрема через використання земель, води, енергетичних ресурсів та добрив. Тому правове забезпечення агроекологічного розвитку має не лише встановлювати заборони й відповідальність за порушення, а й допомагати господарствам пристосовуватися до нових природних умов.

Важливим кроком у формуванні такої політики стало прийняття Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики» від 8 жовтня 2024 року № 3991-IX. Закон визначає правові та організаційні засади кліматичної політики, серед цілей якої - адаптація до зміни клімату, низьковуглецевий розвиток і забезпечення екологічної та продовольчої безпеки [1]. Однак для аграрного сектору загальні положення мають доповнюватися конкретними заходами, які враховуватимуть відмінності між регіонами, типами ґрунтів і потребами сільськогосподарських виробників.

Один із пріоритетів - посилення правових механізмів охорони ґрунтів. Закон України «Про охорону земель» уже встановлює правові засади їх використання, охорони та відтворення родючості [2]. Подальше вдосконалення регулювання доцільно пов’язати з регулярним оцінюванням стану ґрунтів, доступністю результатів моніторингу та практичним заохоченням землекористувачів до запобігання ерозії й деградації. Зокрема, варто розвивати програми підтримки

сівозмін, покривних культур, ощадного обробітку ґрунту, відновлення лісосмуг і рекультивації пошкоджених земель. Такі заходи мають супроводжуватися зрозумілими правилами та фінансовою підтримкою, особливо для малих і середніх господарств.

Не менш гостро постає питання водокористування. За умов тривалих посух і нестабільного режиму опадів зростає значення ефективного зрошення, зменшення втрат води та запобігання забрудненню водних об'єктів. Перспективним напрямом є включення кліматичних ризиків до планування водокористування на рівні басейнів і громад, а також створення стимулів для впровадження водозберігальних технологій. При цьому розширення зрошення має відбуватися з урахуванням доступності водних ресурсів, стану екосистем і потреб інших водокористувачів.

Самих обов'язкових вимог недостатньо, якщо їх виконання потребує значних витрат, які господарство не може покрити самостійно. Тому важливо розвивати економічні інструменти підтримки агроекологічних заходів: гранти, пільгове кредитування, компенсацію частини витрат на сучасне обладнання та програми відновлення земель. Доцільно передбачати підтримку для господарств, які зберігають родючість ґрунтів, ощадливо використовують воду, скорочують втрати ресурсів і впроваджують практики, що сприяють зменшенню викидів парникових газів. Умови отримання такої допомоги мають бути прозорими, а її результативність - перевірюваною.

Окремого вдосконалення потребують моніторинг і контроль. Використання геоінформаційних систем, супутникових даних та електронних реєстрів може допомогти швидше виявляти деградацію земель і зміни у використанні природних ресурсів. Водночас цифрові інструменти мають доповнювати, а не автоматично замінювати перевірки на місці. Для належного застосування таких даних необхідно визначити вимоги до їхньої достовірності, доступу до інформації та оскарження результатів контролю.

Корисним орієнтиром для України є підходи Європейського Союзу. Стратегія ЄС з адаптації до зміни клімату наголошує на необхідності враховувати

кліматичні ризики в різних сферах політики та розвивати природоорієнтовані рішення [3]. Стратегія ЄС щодо ґрунтів до 2030 року, своєю чергою, визначає здоров'я ґрунтів важливою умовою продовольчої безпеки, збереження біорізноманіття та кліматичної стійкості [4]. Для України важливо не механічно переносити європейські підходи, а адаптувати їх до національних умов, зокрема до структури землекористування, наслідків воєнних дій і фінансових можливостей аграрного сектору.

Отже, вдосконалення правового забезпечення агроекологічного розвитку має відбуватися комплексно. Найважливішими напрямами є посилення охорони ґрунтів, раціональне використання води, фінансове заохочення екологічно відповідального господарювання та розвиток достовірного моніторингу. Ефективність цих заходів залежатиме від того, наскільки чітко законодавство визначатиме обов'язки учасників, наскільки доступною буде державна підтримка та чи враховуватимуться реальні потреби регіонів. Такий підхід допоможе зменшити вразливість аграрного виробництва до кліматичних змін і зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади державної кліматичної політики : Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text (дата звернення: 16.10.2026).

2. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення: 16.10.2026).

3. European Commission. Forging a climate-resilient Europe – the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change. COM(2021) 82 final. Brussels, 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2021:82:FIN (дата звернення: 16.10.2026).

4. European Commission. EU Soil Strategy for 2030: Reaping the benefits of healthy soils for people, food, nature and climate. COM(2021) 699 final. Brussels, 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0699 (дата звернення: 16.10.2026).

Вихор Ярослав,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Гафурова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО РЕЄСТРУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Цифровізація державного управління змінює підходи до реалізації державної політики, зокрема в аграрному секторі. Для України це питання має особливе значення, оскільки сільське господарство є важливою складовою економіки, а ефективність державної підтримки аграрних виробників залежить від наявності достовірної інформації про її потенційних отримувачів. У таких умовах важливого значення набуває Державний аграрний реєстр (далі - ДАР).

Правові засади функціонування ДАР істотно змінилися після прийняття Закону України від 19 вересня 2024 року «Про інформаційно-комунікаційну систему "Державний аграрний реєстр"» [1]. Згідно зі статтею 1 вищезазначеного Закону ДАР визначається як інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, інтегрування, зберігання, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних, а також електронний обмін інформацією у сфері державної аграрної політики. Саме ця зміна є ключовою для розуміння сучасної ролі реєстру як цифрового інструменту державного управління.

Згідно зі статтею 1 вищезазначеного Закону ДАР виконує не лише облікову функцію. Його можливості пов’язані з використанням реєстрової інформації під час формування та реалізації державної аграрної політики, а також із наданням адміністративних та інших публічних послуг. Законодавче визначення аналітичної (моніторингової) інформації свідчить про орієнтацію системи на використання знеособлених даних для встановлення тенденцій у сільському

господарстві. Таким чином, реєстр поступово переходить від моделі «реєстру для обліку» до моделі цифрового інструменту державного управління.

Особливо показовим є зв'язок реєстру із системою державної підтримки сільського господарства. Згідно зі статтею 2 Закону України від 24 червня 2004 року «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» [2] серед принципів такої підтримки визначено прозорість і публічність, прогнозованість, справедливість, ефективність, верифікацію права на підтримку та її моніторинг. При цьому обов'язкова реєстрація в ДАР передбачена для отримання визначених законом видів державної підтримки та грантів у сільському господарстві.

Як зазначає М. Г. Дудаш у дисертаційному дослідженні «Правове регулювання стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях», цифровізація механізмів реалізації державної аграрної політики передбачає формування цифрової моделі адміністрування та моніторингу заходів стимулювання підприємництва, що включає використання електронних сервісів, інтегрованих інформаційних систем та автоматизованої оцінки результативності державної підтримки [6, с. 22-24]. ДАР у цьому контексті виступає одним із ключових інструментів такої цифрової моделі.

З одного боку, централізація інформації про виробників спрощує перевірку права на підтримку та підвищує прозорість її розподілу. З іншого боку, пов'язування доступу до підтримки з реєстрацією в цифровій системі підвищує вимоги до безперебійної роботи реєстру та правового захисту користувачів. Помилка в реєстрових даних, технічний збій або проблеми з електронною ідентифікацією можуть вплинути на можливість особи реалізувати право на державну підтримку.

У цьому контексті важливим є належне нормативне визначення відповідальності за достовірність реєстрової інформації. Необхідно чітко розмежовувати відповідальність особи, яка подає інформацію, державного органу, що здійснює її внесення чи підтвердження, а також відповідальність за технічні помилки системи. Подальше вдосконалення правового регулювання має

передбачати зрозумілий механізм виправлення помилкових даних та оскарження рішень, прийнятих на їх основі.

Ще одним важливим аспектом є захист інформації. У процесі функціонування ДАР обробляються відомості, що стосуються фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб - підприємців, тому відповідні відносини мають здійснюватися з урахуванням вимог Закону України від 1 червня 2010 року «Про захист персональних даних» (статті 2, 6) [3]. Закон України від 19 вересня 2024 року «Про інформаційно-комунікаційну систему "Державний аграрний реєстр"» передбачає серед завдань системи захист і конфіденційність реєстрових даних. Важливим є не лише технічний захист, а й визначення меж доступу різних категорій користувачів з урахуванням принципу пропорційності.

Окремої уваги потребує електронна взаємодія реєстру з іншими державними інформаційними ресурсами. Основною перевагою цифрової трансформації має бути автоматизований обмін інформацією між системами без повторного подання одних і тих самих відомостей. Загальні правові засади такої взаємодії визначені постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 606 [4]. Водночас інтеграція породжує питання визначення джерела первинної інформації, порядку її оновлення, синхронізації даних та відповідальності у разі виявлення розбіжностей.

Варто також враховувати питання електронної ідентифікації користувачів. Закон України від 5 жовтня 2017 року «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» встановлює правові засади електронної ідентифікації (статті 1, 7) [5], що має практичне значення для доступу до системи та здійснення юридично значущих дій.

Одним із напрямів подальшого вдосконалення правового регулювання має стати посилення гарантій для користувачів. Доцільним є нормативне закріплення алгоритму дій у випадках, коли через технічний збій або помилку в даних особа не змогла своєчасно подати заяву на державну підтримку. Перспективним є також розвиток аналітичних можливостей реєстру з використанням знеособлених даних для обґрунтованого формування аграрної політики, що

відповідає підходам до цифрової моделі адміністрування заходів стимулювання, обґрунтованим у сучасних наукових дослідженнях [6, с. 22-24].

Отже, Державний аграрний реєстр уже не можна розглядати виключно як електронну базу даних сільськогосподарських виробників. Його функціональне призначення охоплює електронну взаємодію, надання публічних послуг, забезпечення доступу до державної підтримки та використання аналітичної інформації. Ефективність системи залежить від якості правового регулювання, зокрема питань достовірності даних, розмежування відповідальності, захисту персональних даних, електронної взаємодії з іншими реєстрами та механізму оскарження рішень. Вирішення зазначених питань сприятиме тому, щоб цифровізація реєстру була практичним інструментом забезпечення доступної, прозорої та ефективної аграрної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр» : Закон України від 19.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3980-20 (дата звернення: 14.10.2026).

2. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України від 24.06.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15 (дата звернення: 15.10.2026).

3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 14.10.2026).

4. Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 606. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF (дата звернення: 15.10.2026).

5. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19 (дата звернення: 15.10.2026).

6. Дудаш М. Г. Правове регулювання стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях : дис. д-ра філософії : 081 Право. Київ :

Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2026. 280 С. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/rich_text_files/dis_%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%88.pdf (дата звернення: 19.10.2026).

Гаврик Діана,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – старший викладач Анжеліка Толкач

ЛАТЕНТНА ВІКТИМНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ

Аналізуючи злочинність, дослідники зазвичай зосереджуються на постаті правопорушника, залишаючи поза належною увагою особу потерпілого та обставини, за який йому було заподіяно шкоду. Водночас, вивчення цих обставин має важливе значення. Окремої уваги потребує проблема латентної віктимності, адже значна частина випадків заподіяння шкоди не відображається в офіційній статистиці. Причинами цього можуть бути сором, страх, недовіра до правоохоронних органів або небажання розголошувати особисті обставини.

Для правильного розуміння теми варто вміти відрізняти поняття «віктимність» і «віктимізація». Віктимність характеризує вразливість особи та наявність чинників, які можуть підвищити ризик стати потерпілою. Віктимізація, своєю чергою, означає процес перетворення особи на потерпілу внаслідок заподіяння їй шкоди. Тому ці два поняття не варто ототожнювати: віктимність пов’язана з уразливістю людини, а віктимізація - з процесом набуття нею статусу потерпілої. Якщо випадок заподіяння шкоди залишається невідомим правоохоронним органам і не відображається в офіційній статистиці, йдеться про латентний характер такого випадку. Отже, віктимність чи віктимізація мають різний зміст. Водночас для розуміння проблеми прихованих правопорушень важливо з’ясувати, чому окремі випадки заподіяння шкоди залишаються невідомими правоохоронним органом [1, с.73].

Специфіка прихованої віктимності суттєво залежить від комплексу різноманітних факторів, які змушують постраждалих мовчати про скоєні проти них злочини. Зокрема, дослідниця О.В. Нарожна, серед ключових детермінант

такої поведінки виділяє скепсис щодо спроможності правоохоронних структур, побоювання помсти з боку нападника, небажання виносити на публіку приватні деталі, а також страх зіпсувати власну репутацію, крім того, вагомими чинниками є незначний розмір завданої шкоди, специфічні зв'язки наприклад, родинні чи близькі зв'язки між жертвою та кривдником, або ж страх викриття якихось власних неправомірних дій. Додатково на вибір людини впливає низький рівень правової культури та помилкове сприйняття реальних обставин, яскравим прикладом є ситуація, коли людина ігнорує звернення до поліції після загроз від знайомого особисто, розцінюючи це як звичайну суперечку, хоча з боку закону, такі дії вже можуть містити у собі склад кримінального правопорушення [1, с.75].

За походженням латентну віктимність поділяють на природну і штучну. Природна пов'язана з тим, що потерпілі не повідомляють правоохоронні органи про вчинене щодо них правопорушення. Штучна виникає через недоліки в роботі правоохоронних органів, зокрема приховування інформації про злочини або неналежне реагування на повідомлення громадян. Тому, причини прихованості таких випадків можуть бути пов'язані як із поведінкою потерпілих, так і з діяльністю уповноважених органів [2, с.505].

Поведінка постраждалої особи значною мірою визначається її індивідуальними психологічними особливостями. На це вказують дослідники О. Петрунько та Г. Паціора, які наголошують на таких деструктивних ознаках віктимності, як дефіцит упевненості, низька самооцінка, внутрішня тривожність, та надмірна залежність від думки оточуючих, заляканість і пасивність. Особливе місце займає синдром набутої безпорадності, який виникає через довге перебування в умовах постійного тиску чи агресії, оскільки перебуваючи постійно в такому середовищі, людина втрачає віру у можливість самостійно протистояти тиску та можливості щось змінити. Наочним прикладом є жертви домашнього насильства, які довгий час перебувають у постійному знущанні, тому вони відмовляють шукати допомогу не через нерозуміння небезпеки, а через страх нових нападів з доку кривдника [3, с.162].

На вибір моделі поведінки потерпілих суттєво впливають раніше пережиті травматичні події. Тут вагому роль відіграють такі фактори, як негативне ставлення з доку родини, дослід аб'юзивних стосунків, невпевненість в можливості самостійно щось змінити та невміння протистояти насильству. Коли особа тривалий час перебуває під впливом загроз, у неї з'являється постійне відчуття страху, провини та схильність до самозвинувачення, яке підкріпляє психологічну залежність від кривдника, в результаті чого постраждалі часто намагаються уникати розголосу проблеми, аби цими діями не погіршити свого становища. Тому така поведінка особи не завжди означає її байдуже ставлення до свого захисту, це може свідчити про більш глибокі психологічні проблеми [3, с.163].

Зменшення рівня прихованої віктимності потребує не тільки своєчасної реакції на вже вчиненні кримінальні правопорушення, а й проведення комплексної профілактичної роботи. Так В.В. Коваленко розглядає індивідуальну віктимологічну профілактику як діяльність, яка спрямована на виявлення осіб із підвищеним ризиком стати жертвою злочину, та подальшого зниження такої вразливості. Важливим вектором цієї діяльності є чітке визначення найбільш уразливих груп населення, для реалізації цих завдань необхідно підвищувати рівень правової обізнаності, та розповсюджувати її не лише на осіб які вже шукають підтримку, а й на тих які через страх чи контроль не можуть відкрито попросити про допомогу [4, с.3].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що латентна віктимність є важливою проблемою віктимології. Значна частина випадків заподіяння шкоди потерпілим залишається поза офіційним обліком, причини цього можуть бути пов'язані зі страхом, недовірою до правоохоронних органів, небажанням розголошувати особисті обставини та психологічним станом жертви, особливості їхньої поведінки можуть проявлятися в замовчуванні правопорушення, пасивності, страху повторної агресії. Зменшення цього феномену потребує не лише належного реагування правоохоронних органів, а й підвищення правової обізнаності населення щодо цієї проблеми, оскільки

важливо створити умови для того щоб, потерпіла особа зможе без страху повідомити про правопорушення та отримати належну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Нарожна О. В. Латентна віктимізація населення: окремі методи її виявлення. *Правова держава*. 2022. № 47. С. 73–80.

2. Піттель А. І. Латентна віктимізація: поняття, причини та значення. *Злочинці і жертви злочинів*: матеріали XX Всеукраїнської наукової конференції з кримінології для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Харків, 16 листопада 2020 р.). Харків, 2020. С. 503–506.

3. Петрунько О., Паціора Г. Особливості віктимної поведінки молоді. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2(70). С. 159–165.

4. Коваленко В.В., Індивідуальна віктимологічна профілактика насильницьких кримінальних правопорушень. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy.* 2024. 3(1). С.1-8.

Гербеда Анастасія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Піддубний Олексій

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРИЄДНАНОЇ МЕРЕЖІ ЯК ІНФРАСТРУКТУРИ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСАМИ

Договір постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу характеризується особливим способом виконання зобов'язання, за якого передання ресурсу споживачеві здійснюється за допомогою спеціальної мережевої інфраструктури. Відповідно, необхідною передумовою належного виконання такого договору є не лише узгодження його умов між постачальником і споживачем, але й наявність технічної можливості постачання, належного приєднання до відповідної мережі та правових підстав для користування її інфраструктурою.

Водночас приєднана мережа не може розглядатися виключно як сукупність технічних засобів передання енергетичного ресурсу. Її функціонування пов'язане з діяльністю операторів мереж, встановленням правил доступу, забезпеченням безперервності та безпеки постачання, обліком спожитих ресурсів, а також державним регулюванням відповідних відносин. При цьому суб'єкт, який забезпечує функціонування мережі, не обов'язково збігається з постачальником енергетичного ресурсу, що зумовлює необхідність узгодження декількох взаємопов'язаних правовідносин.

У сучасних умовах зазначена проблематика набуває додаткового значення внаслідок реформування енергетичних ринків, розвитку конкуренції, цифровізації мережевої інфраструктури та поширення розподіленої генерації. У міжнародній науковій літературі особлива увага приділяється забезпеченню недискримінаційного доступу до мереж, визначенню меж повноважень їх операторів, запобіганню зловживанням монопольним становищем, вибору

оптимальної моделі організації мережевої діяльності та вдосконаленню механізмів регуляторного і судового контролю.

Таким чином, сучасне розуміння приєднаної мережі потребує виходу за межі її традиційної характеристики як технічного способу виконання договору постачання. Вона виступає інфраструктурною передумовою виникнення та реалізації договірних відносин, правовий режим якої безпосередньо впливає на можливість доступу до енергетичних ресурсів, належне виконання зобов'язань і забезпечення балансу інтересів учасників енергетичного ринку. Саме в такому контексті доцільно звернутися до сучасних зарубіжних досліджень правового регулювання мережевої інфраструктури.

І. Наарітс, досліджуючи правове регулювання доступу до електричних мереж у Європейському Союзі, звертає увагу на особливості судового та регуляторного контролю за дискреційними повноваженнями операторів мереж. Науковиця відзначає, що, на відміну від сфери електронних комунікацій, у якій сформувалися більш розвинені процедурні механізми вирішення спорів та відповідна практика на рівні ЄС, спори щодо доступу до електричних мереж переважно вирішуються в межах національних правових систем [1, с. 263].

Зазначений підхід дозволяє розглядати приєднану мережу не лише як технологічний засіб передання енергетичних ресурсів, але й як об'єкт спеціального правового режиму, що визначає умови доступу до інфраструктури, межі дискреційних повноважень її оператора та механізми захисту прав учасників відповідних правовідносин. Відтак правове забезпечення доступу до приєднаної мережі виступає однією з необхідних передумов належного виконання договору постачання енергетичних ресурсів.

Як зазначає Сін Янь, досвід реформування електроенергетичного сектору Китаю демонструє, що допуск недержавних суб'єктів до створення та експлуатації розподільних мереж сам по собі не гарантує формування конкурентного середовища. Ефективність такої моделі залежить від належної організації ринку та запобігання зловживанням ринковою владою [2].

Наведений підхід дає підстави розглядати приєднану мережу не лише як технологічну складову виконання договору постачання енергетичних ресурсів, але й як об'єкт інфраструктурних правовідносин, організація та експлуатація якого безпосередньо впливають на можливість реалізації договірних зобов'язань. Відповідно, правовий режим приєднаних мереж повинен охоплювати не лише технічні вимоги до їх функціонування, а й механізми забезпечення конкуренції, недискримінаційного доступу та запобігання зловживанням з боку суб'єктів, які контролюють мережеву інфраструктуру.

Е. Дзядкевич, досліджуючи правовий режим доступу третіх осіб до магістральних електричних мереж, звертає увагу на необхідність поєднання спеціального галузевого регулювання із загальними положеннями конкурентного права. Зокрема, автор розглядає можливість застосування доктрини необхідної інфраструктури (*essential facilities doctrine*), відповідно до якої відмова суб'єкта, що контролює інфраструктуру, необхідну для здійснення господарської діяльності іншими учасниками ринку, за певних умов може кваліфікуватися як зловживання домінуючим становищем. При цьому предметом правової оцінки можуть бути як пряма відмова в доступі до мережі, так і непрямі способи його обмеження, зокрема застосування цінових механізмів, які унеможливлюють ефективну конкуренцію [3].

Наведена наукова позиція дозволяє поглибити розуміння приєднаної мережі як інфраструктурної основи договору постачання енергетичних ресурсів. Правове значення такої мережі не вичерпується її технологічною функцією передання відповідного ресурсу. Вона одночасно виступає об'єктом правового регулювання доступу, використання та експлуатації, від якого залежить реальна можливість виконання договірних зобов'язань. У зв'язку з цим належне правове забезпечення договору постачання енергетичних ресурсів потребує не лише визначення прав та обов'язків постачальника і споживача, але й встановлення дієвих гарантій недискримінаційного доступу до мережевої інфраструктури та запобігання зловживанням з боку суб'єктів, які її контролюють.

П. Нільсен та М. Поллітт, досліджуючи проблематику відокремлення власності на електричні розподільні мережі, доходять висновку, що організаційне розмежування мережевої діяльності та інших видів діяльності на енергетичному ринку не повинно розглядатися як універсальний засіб забезпечення конкуренції. На думку дослідників, цифровізація мереж, розвиток розподіленої генерації та поширення двосторонніх потоків електроенергії, навпаки, посилюють необхідність координації між виробниками, споживачами й операторами мереж. У зв'язку з цим пріоритетного значення набувають удосконалення регуляторного контролю, забезпечення незалежності управління мережевою інфраструктурою, усунення бар'єрів доступу до ринку та підвищення прозорості діяльності його учасників.

Зазначений підхід дозволяє розглядати приєднану мережу як динамічну інфраструктурну систему, правове значення якої не обмежується фізичним переданням енергетичного ресурсу. В умовах цифровізації та розвитку розподіленої генерації мережа одночасно забезпечує технологічну взаємодію учасників ринку, координацію потоків енергії та реалізацію договірних зобов'язань. Відповідно, правовий режим приєднаної мережі має враховувати не лише питання власності й експлуатації відповідного обладнання, але й організацію доступу до мережі, незалежність її оператора, обмін інформацією та забезпечення недискримінаційних умов взаємодії учасників енергетичних правовідносин.

Узагальнення розглянутих зарубіжних наукових підходів дає підстави стверджувати, що сучасне розуміння приєднаної мережі як інфраструктури постачання енергетичних ресурсів виходить за межі її суто технічного призначення. Приєднана мережа становить матеріально-технологічну основу передання енергетичних ресурсів, функціонування якої водночас опосередковується комплексом договірних, організаційних, регуляторних і конкурентних правовідносин. Її юридичними особливостями є необхідність правового забезпечення доступу до інфраструктури, залежність можливості виконання договору постачання від діяльності оператора мережі, поєднання приватноправових засад договірного регулювання з публічно-правовими

вимогами щодо безпеки, недискримінації та захисту конкуренції. Особливого значення набуває обмеження дискреційних повноважень операторів мереж, запобігання необґрунтованій відмові в доступі та зловживанню ринковою владою, а також забезпечення ефективного регуляторного й судового захисту учасників відповідних відносин. В умовах цифровізації та розвитку розподіленої генерації приєднана мережа дедалі більше виконує функцію інфраструктури взаємодії виробників, операторів, постачальників і споживачів, що потребує належної правової організації двосторонніх потоків енергії та інформаційного обміну. Отже, приєднану мережу доцільно розглядати як юридично значущу інфраструктурну передумову належного виконання договору постачання енергетичних ресурсів, правовий режим якої має забезпечувати узгодження приватних інтересів сторін договору із загальними вимогами функціонування енергетичного ринку.

Список використаних джерел:

1. Naarits I. Distribution system operator discretion and procedural protection of market participants in EU electricity network access. 2026. TalTech Journal of European Studies Volume 16 (2026): Issue 2 (December 2026) P. 245–267. URL: https://reference-global.com/article/10.2478/bjes-2026-0023

2. Xingyu Y. Unbundling power transmission and distribution: whither the incremental power distribution network reform in China? The Journal of World Energy Law & Business, Volume 18, Issue 1, February 2025. https://doi.org/10.1093/jwelb/jwae025

3. Dziadykiewicz Eryk Refusal to Grant Third-Party Access by an Electricity Transmission System Operator—Overview of Competition Law Issues. Journal of Energy & Natural Resources Law. 2007. Vol. 25, No. 2. P. 114–149. URL: https://doi.org/10.1080/02646811.2007.11433454

4. Nillesen P., Pollitt M. G. Ownership Unbundling of Electricity Distribution Networks. Economics of Energy & Environmental Policy. 2021. Vol. 10, No. 1. P. 147–158. URL: https://www.repository.cam.ac.uk/bitstreams/a15d2fe9-2fcf-4933-af0b-7a37aa148618/download

Говорущак Євгенія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н, професор Олена Гафурова

ПРИНЦИП НАССР ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Сталий розвиток сільського господарства неможливо уявити без гарантування високої екологічної безпеки довкілля, збереження родючості ґрунтів, водних ресурсів та виробництва безпечної харчової сировини. Провідним правовим інструментом, який інтегрує вимоги екологічної безпеки та стандарти якості продовольства безпосередньо в агровиробництво, виступає система аналізу небезпечних факторів і контролю у критичних точках (НАССР - Hazard Analysis and Critical Control Points).

НАССР система управління якістю та безпечністю харчових продуктів, яка ідентифікує, оцінює і контролює небезпечні фактори, що є визначальними для безпечності харчових продуктів (п. 81 ст. 1 ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів») [1]. НАССР не є системою з нульовим ризиком, але вона спонукає до мінімізації ризику від потенційно небезпечних чинників у харчових продуктах. Базуючись на сучасних науково обґрунтованих вимогах, ця система забезпечує превентивний підхід і дає можливість ефективно управляти безпекою харчової продукції.

Підприємства, які використовують такий підхід до управління якістю, що базується на принципах системи НАССР, спроможні гарантувати більшу впевненість у безпеці продукції для споживачів та органів контролю над якістю харчової продукції.

Передбачені НАССР санітарно-гігієнічні практики і процедури, які засновані на аналізі ризику та перевірці критичних контрольних точок, підпадають під сферу застосування Регламенту Європейського Парламенту та

Ради ЄС 852/2004 від 29.04.2004, який установлює загальні правила гігієни, що застосовуються до всіх видів харчової продукції. Так, стаття 4 Регламенту включає загальні принципи офіційного контролю щодо всієї харчової продукції та передбачає офіційний контроль відповідно до системи НАССР [2].

Перехід України до європейських стандартів безпечності продовольства зумовив закріплення системи НАССР як обов'язкової нормативної вимоги для всіх операторів ринку харчових продуктів. Згідно з пунктом 2 статті 20 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», впровадження постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР, є не добровільною ініціативою бізнесу, а імперативним законодавчим

обов'язком, що охоплює весь ланцюг від первинного аграрного виробництва до реалізації кінцевому споживачеві.

Головна мета застосування принципів НАССР полягає у превентивному управлінні ризиками: виявленні, оцінюванні та нейтралізації потенційних біологічних, хімічних чи фізичних небезпек безпосередньо в процесі виробництва, а не шляхом лабораторного бракування вже готової продукції. Такий підхід дозволяє гарантувати простежуваність «від поля до столу», суттєво знижувати ймовірність випуску неякісних харчів та захищати права споживачів [3, с. 88].

Застосування системи НАССР на рівні первинного аграрного виробництва перетворилося з формального технічного стандарту на фундаментальний імперативний елемент забезпечення якості та безпеки продуктів харчування. Законодавча вимога щодо контролю критичних точок в агробізнесі дозволяє ефективно поєднувати економічні інтереси виробників із завданнями збереження природних ресурсів, захисту прав споживачів та виконання євроінтеграційних зобов'язань України [4, с. 49].

Державний нагляд і контроль за дотриманням вимог та ефективністю функціонування систем забезпечення безпечності здійснюється компетентними органами відповідно до повноважень, визначених статтею 4 та статтею 7 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові

продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин». Стаття 65 та 67 Закону встановлює сувору юридичну відповідальність для операторів ринку за невиконання вимог щодо впровадження постійно діючих процедур, випуск небезпечної продукції або недотримання санітарних норм. До порушників застосовуються адміністративні стягнення, штрафи, а також тимчасове зупинення виробничої діяльності (потужностей) на підставі рішення державного інспектора до повного усунення виявлених порушень [5].

Застосування принципів HACCP є не просто технічним стандартом чи формальністю, а фундаментальним правовим інструментом, який гарантує високу якість, безпеку харчових продуктів та надійний захист прав споживачів. Законодавчо закріплений перехід до превентивного управління ризиками дозволяє гармонійно поєднувати економічні інтереси агробізнесу із завданнями збереження довкілля, виконання євроінтеграційних зобов'язань та зміцнення продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.10.2026).

2. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС 852/2004 від 29.04.2004 про гігієну харчових продуктів. Офіційний вісник ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-04#Text (дата звернення: 14.10.2026).

3. Гарагонич О. В. Правове забезпечення безпечності харчових продуктів в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 312 с.

4. Кулинич П. Ф. Земельні та екологічні права землевласників і землекористувачів в аграрному секторі економіки України. *Право і безпека*. 2022. № 1. С. 45–52.

5. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017 № 2042-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text (дата звернення: 15.10.2026).

Говорущак Євгенія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

ТРАНСКОРДОННИЙ КОНТЕКСТ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄС ТА В ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Євроінтеграційний курс України зумовлює необхідність системної трансформації національного природоохоронного законодавства відповідно до міжнародних та європейських стандартів. У механізмі запобігання екологічній шкоді ключову роль відіграє оцінка впливу на довкілля (далі - ОВД) у транскордонному контексті. Згідно із загальними засадами природоохоронного законодавства України, забезпечення вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних нормативів та оцінки впливу на довкілля є пріоритетними завданнями держави (ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [1].

Правовою основою транскордонної ОВД на міжнародному рівні є Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (далі Конвенція) та національне законодавство країн, яке визначає обов'язок сторін на індивідуальній чи колективній основі вживати всіх можливих і ефективних заходів по запобіганню шкідливому транскордонному впливу як результату запланованої діяльності, а також по його зменшенню та контролю за ним (п. 1 ст. 2 Конвенції) [2]. Стандарти Європейського Союзу, зокрема Директива 2011/92/ЄС про оцінку впливу певних державних і приватних проектів на довкілля (у редакції Директиви 2014/52/ЄС), посилюють ці вимоги, зобов'язуючи державу походження об'єкта завчасно інформувати та проводити консультації з сусідніми зачепленими державами.

Відповідно до статті 3 Конвенції, сторона походження з метою забезпечення проведення відповідних і ефективних консультацій зобов'язана оповіщати будь-яку сторону, яка може зазнати її значного шкідливого впливу, ще до прийняття остаточного рішення щодо реалізації проекту [2]. Такий підхід забезпечує дієвий діалог між сторонами та дозволяє заздалегідь узгодити інтереси екологічної безпеки.

У національній правовій системі України базові засади цього інституту імплементовані Законом України «Про оцінку впливу на довкілля». Відповідно до статті 14 зазначеного Закону, планована діяльність, яка може мати значний негативний транскордонний вплив на довкілля, підлягає оцінці транскордонного впливу на довкілля відповідно до міжнародних договорів України до прийняття рішення про провадження такої планованої діяльності. Якщо планована діяльність може мати значний негативний транскордонний вплив на довкілля іншої держави, або за запитом держави, довкілля якої може зазнати такого впливу, уповноважене Міністерство оприлюднює своє рішення про здійснення оцінки транскордонного впливу на довкілля за процедурою зачепленої держави [3]. Процедура передбачає надання висновок з ОВД для перекладу та проведення консультацій і громадського обговорення за участю заінтересованих суб’єктів та органів сусідньої країни, що гарантує виконання міжнародних зобов'язань України.

Запровадження транскордонного контексту процедури ОВД забезпечує практичну реалізацію європейських стандартів екологічної безпеки в національній правовій системі України. Узгоджене застосування норм Конвенції та статті 14 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» створює ефективний правовий механізм запобігання транскордонній шкоді, гарантує прозорість процедур консультацій і громадського обговорення між зацікавленими державами та визначає основу для виконання міжнародних євроінтеграційних зобов'язань України в екологічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Редакція станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 14.10.2026).

2. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272 (дата звернення: 14.10.2026).

3. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. Редакція станом на 16.09.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text (дата звернення: 14.10.2026).

Гончарова Ганна
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
здобувач.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Богдан Левківський

ТРАНСКОРДОННІ СПОРИ ПРО УЧАСТЬ У ВИХОВАННІ ДИТИНИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ

Актуальність теми зумовлена масовою міграцією українських сімей через збройний конфлікт, що спричинило зростання кількості транскордонних спорів щодо виховання дітей. Проблема полягає у складності визначення юрисдикції («звичного місця проживання»), труднощах залучення органів опіки для обстеження умов проживання за кордоном та необхідності впровадження ефективних графіків дистанційного спілкування. Існує реальний ризик ухвалення рішень, які неможливо виконати в іноземній державі без урахування міжнародних конвенцій.

Метою виступу є комплексний аналіз процесуальних особливостей розгляду таких справ в українських судах. Дослідження спрямоване на визначення ролі органів опіки в умовах обмеженого доступу до дитини, розкриття механізмів доказування через відеоконференцзв’язок та аналіз взаємодії національного законодавства з Гаазькими конвенціями. Виступ має на меті виробити практичні рекомендації для юристів щодо забезпечення права на батьківство в умовах вимушеної розлуки, гарантуючи при цьому дотримання найкращих інтересів дитини та реальність виконання судового акта за межами України

Ступінь наукової розробленості теми характеризується як перехідний: від класичної цивілістики до формування нових підходів у системі міжнародного

приватного права. Фундаментальні аспекти прав батьків і дитини досліджували такі вчені, як З. Ромовська, І. Жилінкова та С. Фурса. Проте реалії повномасштабної війни та масової міграції створили запит на нове осмислення процесуальних алгоритмів, що наразі відображено переважно у працях науковців-практиків Г. Гаро, О. Кухарев, Л. Спектор та аналітиці Національної асоціації адвокатів України.

Питання захисту прав та інтересів дитини в Україні часто становлять інтерес для наукових академічних досліджень, зокрема останньою науковою роботою з окресленої теми є праця Логвінової М. В. на тему: «Цивільно-правовий захист прав та інтересів дитини в Україні та країнах Європейського Союзу (порівняльний аспект)» (2021), це дослідження актуальне через аналіз стандартів ЄС, які зараз застосовуються до українських дітей.

Попри наявність ґрунтовної бази щодо виконання Гаазьких конвенцій, наукова спільнота лише починає комплексно опрацьовувати питання дистанційного обстеження умов проживання дитини іноземними органами та легітимізацію цифрових доказів у таких спорах.

З огляду на зазначене, окреслена тема залишається відкритою для нових досліджень через динамічну трансформацію судової практики та потребу в адаптації національного процесу до умов транскордонного розриву родинних зв’язків.

Повномасштабна військова агресія спричинила масовий виїзд дітей за межі України, що зумовило тривале роздільне проживання батьків та дитини. У процесуальному аспекті це призвело до трансформації класичних сімейних спорів у складні транскордонні справи про встановлення порядку участі у вихованні дитини.

Всі ці явища у комплексі призвели до значного зростання припинення шлюбно-сімейних відносин шляхом розірвання. Ключовим аспектом підчас розірвання шлюбу, а особливо зараз, в умовах воєнного стану стає процесуальне забезпечення права на участь у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо. Так, якщо до 2022 року такі спори розв'язувалися судами за чіткими

правилами територіальної підсудності, то сьогодні наріжним каменем судового розгляду є саме питання міжнародної юрисдикції.

Транскордонний характер справ, де дитина перебуває за кордоном, змушує суддів та учасників процесу виходити за межі національного ЦПК, звертаючись до критеріїв "звичного місця проживання" дитини та положень Гаазьких конвенцій. Це створює нову процесуальну реальність: суду необхідно не просто встановити графік спілкування, а першочергово аргументувати правомірність розгляду справи саме українським судом, враховуючи тривалість перебування дитини в іншій державі та перспективу визнання такого рішення іноземною правовою системою

Також, не слід забувати, що додатковим викликом для цивільного судочинства в таких умовах стає розрив психоемоційних зв’язків, що вимагає від суду особливого підходу до визначення засобів доказування та залучення органів опіки і піклування. Ключовою процесуальною особливістю розгляду цієї категорії справ є необхідність врахування факту перебування дитини під тимчасовим захистом іноземної держави, що ускладнює проведення психологічних експертиз, обстеження умов проживання та безпосереднє з'ясування думки дитини. Таким чином, суди стикаються з проблемою забезпечення рівності прав батьків на виховання в умовах, коли звичні інструменти процесуального контролю та виконання судових рішень обмежені кордонами різних юрисдикцій.

Процесуальний фундамент розгляду цивільних справ щодо встановлення порядку участі у вихованні та спілкуванні з дитиною, яка перебуває за межами України, ґрунтується на складному поєднанні норм національного законодавства та міжнародного приватного права. Відповідно до приписів статті 497 Цивільного процесуального кодексу України, підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається без безпосередньо цим Кодексом, законами України або чинними міжнародними договорами. Ключовим нормативним актом у цьому контексті виступає Закон України «Про міжнародне приватне право», стаття 1 якого чітко кваліфікує правовідносини як

такі, що містять іноземний елемент, якщо хоча б один із учасників є громадянином України, який проживає за кордоном, або якщо об'єкт правовідносин перебуває на території іншої держави. У сучасних реаліях масової міграції українських сімей через збройний конфлікт, перебування дитини та одного з батьків у статусі осіб під тимчасовим захистом автоматично переводить звичайний сімейний спір у площину транскордонного судочинства.

Визначальним аспектом у такій категорії справ є правильне застосування статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», яка встановлює підстави для виникнення юрисдикції українських судів. Разом з тим, важливо розуміти, що наявність іноземного елемента не є перешкодою для захисту прав батьків у національних судах, особливо коли обидві сторони зберігають громадянство України але за певних умов.

У таких випадках діє принцип особистого закону (lex personalis), що забезпечує стійкий правовий зв'язок особи зі своєю державою незалежно від її фактичного місця перебування. Більше того, пунктом 1 частини 1 статті 76 вищезгаданого Закону передбачена можливість договірної підсудності, де сторони можуть за спільною згодою обрати український суд для вирішення спору. Якщо ж згода відсутня, підсудність для громадян України, які проживають за кордоном, визначається в порядку статті 29 ЦПК України суддею Верховного Суду але слід наголосити, виключно за умови збереження реєстрації місця проживання на території України. У випадку здійснення процедури реєстрації та постановки на консульський облік за межами України, в країні перебування така процедура визначення підсудності справ такої категорії недоступна.

У цьому аспекті особливого значення набуває врахування положень Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року. Сучасна судова практика, зокрема позиції Верховного Суду, виходить з того, що виїзд дитини за межі України з метою порятунку від війни має характер тимчасового заходу, що у свою чергу дозволяє стверджувати про

збереження «звичного місця проживання» дитини в Україні, а отже, і підтверджує компетенцію українських судів на розгляд справи по суті з урахуванням вище зазначеного виключення. Таким чином, процесуальний розгляд починається не з аналізу доказів, а з фундаментального встановлення міжнародної юрисдикції, що є запорукою подальшої легітимізації судового рішення за кордоном. Розуміння цих механізмів дозволяє адвокатам ефективно обґрунтовувати право на судовий захист, забезпечуючи реальне виконання рішень у країнах перебування дитини та захищаючи найкращі інтереси дітей у складних умовах вимушеної еміграції.

І в цьому контексті слід звернути увагу на внутрішне законодавство України та на нормативно-правові акти Європейського Союзу, які регулюють питання міжнародної юрисдикції. Так, відповідно до ч. 4 ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» особистим законом біженця вважається право держави, у якій він має місце перебування. З огляду на наведену норму, всі громадяни України які виїхали за межі України рятуючись від війни можуть отримати або статус біжанця або тимчасовий захист. Згідно з Дублінським регламентом ІІ (раніше Дублінська конвенція), який визначав державу-члена Європейського Союзу, відповідальну за розгляд запиту на надання притулку відповідно до Женевської конвенції (ст. 51) в Європейському Союзі, статус біженця надається у першій країні, кордон якої особа перетнула, тікаючи від війни. Його можуть отримати громадяни України, які залишили територію України через війну, а також особи, які легально проживали на території України, але мають громадянство інших країн, за виключенням тих які зазначають підчас перетену кордону, що така перша країна є транзитною для біженця. Питання надання тимчасового захисту регулюються Директивою ЄС 2001/55/ЄС, яка була активована Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 саме для українців. Рада ЄС на засіданні в Брюсселі 4 березня 2022 року прийняла рішення запустити Директиву ЄС 2001/55/ЕС від 20.07.2001 року про тимчасовий захист, яка ніколи раніше не використовувалася і призначена для

надання негайної допомоги та захисту біженцям через війну за спрощеним порядком.

Тимчасовий захист не означає отримання статусу біженця відповідно до Женевської конвенції про статус біженців 1951 р., який надає права, аналогічні посвідці на проживання. Втім, особи, які отримали тимчасовий захист в ЄС, можуть у будь-який час подати заявку на отримання статусу біженця. Право на отримання статусу особи, яка перебуває під тимчасовим захистом мають усі громадяни України та члени їхніх родин, які перетнули кордон 24.02.2022 року і пізніше. Кожна країна-член на власний розсуд може надавати тимчасовий захист громадянам України, які приїхали до ЄС до початку війни з різних причин (наприклад, відпустка, відрядження, або ж тікаючи від можливої війни).

Українці можуть легально перебувати зі статусом тимчасового захисту в будь-якій країні Євросоюзу. Він надається одразу після перетину кордону ЄС. Після реєстрації у відповідних органах країни українці можуть одразу користуватися правами наданого статусу.

Важливою процесуальною та матеріально-правовою проблемою є тлумачення поняття «особистого закону» для осіб, які виїхали через війну. Стаття 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає особистий закон біженця як право держави, у якій він перебуває. Проте виникає обґрунтована правова колізія, чи можна застосовувати ч. 4 ст. 16 цього Закону за аналогією до осіб, які перебувають під тимчасовим захистом?

Аналіз правової природи цих статусів дає підстави для негативної відповіді. Статус біженця та статус особи під тимчасовим захистом є відмінними як за своєю юридичною природою, так і за процедурою набуття та обсягом прав. Оскільки Закон про МПП оперує виключно терміном «біженець», автоматичне поширення цієї норми на мільйони українців під тимчасовим захистом є некоректним. Це означає, що їхнім особистим законом має залишатися право України (lex patriae), що є критично важливим для підтвердження юрисдикції українських судів у справах про виховання дітей та запобігання штучній зміні особистого статусу особи в процесі розгляду цивільної справи.

Водночас процесуальний розгляд таких справ має корелювати з міжнародними стандартами. Відповідно до Регламенту ЄС № 2019/1111, ключовим критерієм підсудності у сімейних спорах є «звичне місце проживання» дитини на момент звернення до суду. Своєю чергою, Гаазька конвенція 1996 року (ст. 15) закріплює принцип lex fori, якщо право ЄС не встановлює іншого, органи Договірних держав при здійсненні юрисдикції застосовують своє внутрішнє право.

Для забезпечення права на справедливий суд громадян України, які перебувають під тимчасовим захистом, вбачається необхідним удосконалення законодавства. Пропонується внести зміни до ч. 4 ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право», розширивши її дію на осіб під тимчасовим захистом. Це дозволить чітко визначити їхній особистий закон за місцем перебування та усунути прогалини при встановленні підсудності.

Для захисту права на справедливий суд громадян України, які перебувають за кордоном, необхідно усунути правову колізію щодо їхнього статусу. Пропоную внести зміни до ч. 4 ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право», розширивши поняття особистого закону на осіб, які перебувають під тимчасовим захистом. Це дозволить чітко визначати підсудність за місцем їхнього фактичного перебування.

Така законодавча ініціатива гармонізує національне право з європейськими стандартами. Згідно з Регламентом ЄС № 2019/1111, ключовим критерієм підсудності є «звичне місце проживання» дитини, а Гаазька конвенція 1996 року (ст. 15) підтверджує право суду застосовувати внутрішнє законодавство при здійсненні юрисдикції.

Запропоновані зміни забезпечать легітимність рішень українських судів на міжнародному рівні. Це гарантуватиме не лише законність судового процесу, а й реальну можливість виконання рішень у країнах ЄС, що є критично важливим для збереження батьківських зв’язків та захисту найкращих інтересів дитини.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 22.05.2024).

2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 22.05.2024).

3. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року : Міжнародний документ від 19.10.1996. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 22.05.2024).

4. Регламент Ради (ЄС) 2019/1111 від 25 червня 2019 року про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у сімейних справах та справах про батьківську відповідальність, а також про міжнародне викрадення дітей. URL: europa.eu (дата звернення: 22.05.2024).

Горєлов Андрій,
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського,
здобувач другого рівня вищої освіти.
Науковий керівник – к.ю.н., професор Наталія Добрянська

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО КОРІННОГО НАРОДУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Глобальні трансформації зумовлюють переосмислення підходів до забезпечення прав корінних народів та їх участі у політичному житті держави. Сучасна демократія передбачає не лише формальне забезпечення політичних прав, а й створення механізмів представництва спільнот, права та інтереси яких потребують спеціальних гарантій. Для України це питання має особливе значення у зв'язку з правовим статусом кримськотатарського народу як корінного народу України, тимчасовою окупацією Криму та необхідністю забезпечення участі кримських татар у формуванні державної політики щодо Кримського півострова.

Правову основу такої участі становить Конституція України. Відповідно до статті 11 держава сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів України. Стаття 69 визначає вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії формами народного волевиявлення [1]. Отже, політична участь кримськотатарського народу реалізується як через загальні демократичні механізми, так і через спеціальні форми представництва.

Важливим етапом формування відповідної правової основи стала Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 року № 1140-VII. Верховна Рада України визнала невід'ємне право кримськотатарського народу на самовизначення у складі суверенної та незалежної України, а також визнала Курултай вищим представницьким органом кримськотатарського народу, а Меджліс — його виконавчим органом [2].

Системне правове регулювання було сформовано після прийняття Закону України «Про корінні народи України» від 1 липня 2021 року № 1616-IX. Закон визначив правовий статус корінних народів України та закріпив їхні індивідуальні й колективні права. Для політичної участі особливе значення мають право на самовизначення у складі України, право на представницькі органи та право брати участь у вирішенні питань, що стосуються прав та законних інтересів корінного народу [3].

Таким чином, українське законодавство передбачає ширше розуміння політичної участі кримськотатарського народу, ніж участь окремих громадян у виборах. Воно охоплює також діяльність представницьких органів та їх взаємодію з органами державної влади. Такий підхід дає змогу врахувати колективний характер прав корінного народу та забезпечити його участь у прийнятті рішень, які безпосередньо стосуються його прав та інтересів.

Важливим етапом подальшого розвитку правового регулювання стали зміни 2026 року. Указом Президента України від 2 квітня 2026 року № 293/2026 Кабінету Міністрів України доручено забезпечити закріплення за Меджлісом кримськотатарського народу правового статусу представницького органу [4]. На виконання цього доручення Кабінет Міністрів України 3 квітня 2026 року прийняв розпорядження № 303-р, яким за Меджлісом закріплено правовий статус представницького органу кримськотатарського народу. Крім того, передбачено, що органи виконавчої влади ухвалюють відповідні акти та рішення після проведення консультацій з Меджлісом [5].

Закріплення правового статусу Меджлісу у 2026 році посилює інституційний механізм політичної участі кримськотатарського народу. До 2026 року правове становище Меджлісу визначалося, зокрема, Постановою Верховної Ради України № 1140-VII та положеннями Закону України «Про корінні народи України». У 2026 році його статус отримав окреме нормативне закріплення. Проведення консультацій з Меджлісом створює додатковий механізм взаємодії держави з представницьким органом корінного народу.

Практичне значення цього механізму особливо зростає у процесі деокупації та реінтеграції Криму. Відновлення територіальної цілісності України має супроводжуватися відновленням прав кримськотатарського народу та його участю у визначенні майбутньої політики щодо Кримського півострова. Залучення Меджлісу кримськотатарського народу до підготовки відповідних державних рішень сприятиме врахуванню інтересів корінного народу.

Водночас подальший розвиток правового регулювання має забезпечити належне врахування позиції Меджлісу під час прийняття державних рішень. Особливо це стосується питань деокупації та реінтеграції Криму, відновлення прав населення півострова, збереження кримськотатарської мови та культури.

Отже, правові засади політичної участі кримськотатарського корінного народу в Україні ґрунтуються на конституційних положеннях, спеціальному законодавстві та інституційних механізмах представництва. Прийняття Закону України «Про корінні народи України» створило нормативну основу для реалізації колективних прав, а закріплення у 2026 році правового статусу Меджлісу посилило механізми його представництва та взаємодії з органами державної влади. Подальше вдосконалення цих механізмів є важливою умовою забезпечення ефективної політичної участі кримськотатарського народу у процесах деокупації та реінтеграції Криму.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 07.10.2026).

2. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 № 1140-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1140-18 (дата звернення: 07.10.2026).

3. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1616-20 (дата звернення: 07.10.2026).

4. Про деякі питання забезпечення прав кримськотатарського народу : Указ Президента України від 02.04.2026 № 293/2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/293/2026 (дата звернення: 07.10.2026).

5. Про закріплення правового статусу представницького органу кримськотатарського народу : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2026 № 303-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/303-2026-р (дата звернення: 07.10.2026).

Гузь Олексій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ВІД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЧИ ГОТОВЕ ПРАВО ДО НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ?

Наразі людство проживає доленосний етап технологічної та особистої трансформації. Змінюється такі зрозумілі та, здавалося, усталені складові сьогодення й сам його ритм.

Не секрет, що глобалізація стає невід'ємною частиною суспільства й охоплює дай чи не всі сфери: економічну, політичну, соціальну, інформаційну правову. Зміни відбуваються не лише всередині окремих держав, а й змінюють характер взаємодії між державами та формують нову глобальну соціальну реальність. Саме тому сучасне розуміння світу без глобалізації неможливе - посилюється взаємозалежності держав ,суспільств та відповідно правових норм. А право вже розглядається у контексті складової системи між його міжнародним, національним та наднаціональним аспектом.

Проте, як і все у нашому світі, глобалізація має дві сторони медалі. З одного боку, розвивається співробітництво між країнами, відбувається ґрунтовий обмін інформацією та є можливість комплексного розгляду і вирішення правових проблем у міжнародному середовищі. З іншого ж, цей процес збільшує імовірність зародження нових ризиків та критичних подій, таких як: міжнародний тероризм, міждержавні конфронтації, екологічні, продовольчі та інші проблеми [1, с.5-6], [2, с.15-16].

Через це право має врегулювати потенційні загрози, що не можна ефективно вирішити на більш низькому рівні, через глобальні зв'язки. Адже з ігноруванням тих можливостей, що наразі є, тенденція зростання транскордонної

злочинності, кіберзагроз та загроз захисту прав людини буде тільки прогресувати.

Паралельно з глобалізацію відбувається і цифровізація суспільства. Інформація та знання стають одним із головних факторів суспільного розвитку, а інформаційно-комунікаційні технології проникають у державне управління, економіку, освіту та повсякденне життя. Звичайно ж цифровізація безпосередньо впливає і на право, що стає об'єктом цифрової трансформації. Унаслідок чого відбувається зміна його форми, структури і механізму дії [1,с.5-6].

Одним із найбільш масштабних проявів цифрової трансформації є розвиток штучного інтелекту. Поява систем, здатних аналізувати великі масиви інформації, створювати контент та брати участь у прийнятті рішень, створює нові питання для права. Цифрова епоха водночас породжує нові проблеми у сфері прав людини**.** Особливого значення набувають право на приватність, захист персональних даних, інформаційна безпека, свобода людини в цифровому середовищі та захист від неправомірного використання інформації. А ключова перешкода полягає у нерівномірного розвитку – технологічний відбувається швидше за формування правових норм [3, с.18-23].

Через це виникає потреба у допустимих межах використання таких технологій та відповідної адаптації. У контексті штучного інтелекту особливого значення набувають питання відповідальності за рішення алгоритмів, захисту персональних даних, недопущення дискримінації, прозорості роботи систем та захисту фундаментальних прав людини.Також, як нам відомо, в ньому існує ієрархічна модель генерування визначень та відповідей; а база, завантажена під час створення, сприймається за істину. Через це важливо розуміти потенційні переконання й світогляд розробників, формат гуманізації інформації та зменшити шанс шантажування.

Отже, право в епоху глобальних трансформацій перебуває у стані постійної адаптації. Глобалізація змінює взаємодію держав і правових систем, а цифровізація та штучний інтелект створюють нові сфери, які потребують правового регулювання. Головна особливість сучасного права полягає в тому,

що воно повинно одночасно забезпечувати стабільність правопорядку та адаптуватися до швидких змін**,** перейшовши від статичної системи норм до динамічного механізму реагування на трансформації суспільства.

Список використаних джерел:

1. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / [О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.] ; за ред. О.Г. Данильяна. Харків : Право, 2020. 344 с.

2. Кокір Я. В. Сучасні трансформації держави та права в умовах глобалізації. *Expert Paradigm of Law and Public Administration*. 2025. № 2 (34). С. 14–20. DOI: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-14-20

3. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28, № 1. С. 17–34. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2021-28-1-17

Давиденко Маргарита,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

ПРАВОВИЙ СТАТУС СОЦІАЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА «РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ»

«Руська Правда» є важливою пам’яткою права Київської Русі XI–XII століть. Ці правові приписи є джерелом інформації як про тогочасне судочинство, так і про тогочасне розшарування суспільних верств. У збірнику закріплювалися відмінності у правовому становищі населення залежно від походження, майнового стану та ступеня особистої залежності. Тому правовий статус людини значною мірою визначав обсяг її прав, обов’язків і відповідальності [1, с. 83].

Суспільство Київської Русі не було однорідним. До привілейованої верхівки належали князь, бояри та представники князівської дружини. У руках князя була зосереджена вся влада, саме він здійснював суд і забезпечував охорону встановленого порядку. Бояри та дружинники брали участь в управлінні державою, військовій службі й виконанні адміністративних доручень. Їхнє становище було вигіднішим порівняно з більшістю населення, що простежується, зокрема, у різних розмірах грошових стягнень за вбивство представників окремих груп [1, с. 83–84].

Помітне місце в суспільній структурі посідали міщани, купці та ремісники. Вони займалися торгівлею, виробництвом і різними видами господарської діяльності. «Руська Правда» захищала майнові інтереси населення, установлювала відповідальність за крадіжки, пошкодження майна та інші правопорушення. Розмір відшкодування або штрафу міг залежати від соціального статусу потерпілого та характеру завданої шкоди [1, с. 84].

Окрему групу становили смерди – сільське населення, яке займалося землеробством і сплачувало встановлені платежі. Їхнє правове становище було складним і неоднозначним: дослідники по-різному оцінюють ступінь особистої свободи смердів. Водночас норми «Руської Правди» згадують їх як окрему категорію населення та визначають відповідальність за посягання на їхнє життя і майно. Це свідчить про наявність у смердів певного правового захисту, хоча він не був рівним захисту представників привілейованих верств [1, с. 84; 2, с. 72].

До напівзалежного населення належали закупи та рядовичі. Закупом називали людину, яка отримувала від землевласника позику – «купу» – і мала відпрацювати її у його господарстві. До повернення боргу закуп перебував у залежному становищі, однак не втрачав усіх прав. «Руська Правда» передбачала окремі гарантії його захисту від свавілля господаря, зокрема встановлювала відповідальність за незаконне поводження із закупом. Рядовичі перебували в залежності на підставі договору – «ряду», умови якого визначали характер їхньої праці та обов'язки перед господарем [1, с. 85; 3].

Найнижче становище посідали холопи та челядь, які належали до невільного населення. Вони перебували в особистій залежності від господаря, а їхня правосуб'єктність була істотно обмеженою. Джерелами холопства могли бути полон, самопродаж, народження в сім'ї холопів або інші передбачені звичаєм обставини. Юридично він розглядався не як суб'єкт, а як об'єкт права – приватна власність володаря, що створювало колосальну прірву між його становищем і статусом вільних громадян. [1, с. 85].

Особливості соціального статусу проявлялися і в захисті життя людини. У «Руській Правді» встановлювалися різні розміри віри – грошового стягнення за вбивство. За вбивство представника князівського оточення передбачалося більше стягнення, ніж за вбивство людини з нижчих соціальних груп. Такий підхід демонструє нерівність населення перед тогочасним законом і залежність юридичної оцінки правопорушення від суспільного становища потерпілого [2, с. 72].

Підсумовуючи вище зазначене, слід звернути увагу на те, що норми «Руської Правди» закріплювали правову диференціацію населення середньовічної України. Обсяг прав і гарантій залежав від соціального та майнового становища людини, а суспільство поділялося на привілейовані, відносно вільні, напівзалежні та невільні групи населення. Найбільш захищеними верствами суспільства були князь, бояри й дружинники, тоді як закупи, рядовичі, холопи та челядь мали значно обмежені можливості. Вивчення та узагальнення цих норм дає змогу простежити, як право відображало суспільну нерівність і водночас поступово впорядковувало відносини між різними верствами населення.

Список використаних джерел:

1. Нестерцова-Собакарь О. В. Особливості участі осіб у цивільному процесі на українських землях в період Русі. Соціологія права. 2023. Вип. 1–2 (44–45). С. 83–89. URL: https://soclaw.idpnan.kyiv.ua/v1-2-2023 (дата звернення: 09.11.2026).

2. Власов В. С. Історія України. Київ : Генеза, 2015. 192 с.

3. Рядовичі. Енциклопедія історії України. Інститут історії України НАН України. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe (дата звернення: 09.11.2026).

Дмитрук Маргарита,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Реформування законодавства, яке регулює діяльність суб'єктів господарювання, ставить питання не лише про зміну нормативних актів, а й про передбачуваність правових наслідків для учасників господарських відносин. Для підприємця правова визначеність має практичне значення: від зрозумілості законодавства залежать вибір організаційно-правової форми, підготовка установчих документів, укладення договорів та оцінка юридичних ризиків. Тому зміна нормативної основи регулювання господарської діяльності повинна супроводжуватися належними перехідними механізмами, які дають змогу суб'єктам права пристосуватися до нових правил без невиправданих втрат і правової невизначеності.

Одним із найбільш показових прикладів такої трансформації стало прийняття Закону України від 9 січня 2025 року № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Цим Законом передбачено втрату чинності Господарським кодексом України з дня введення в дію нового Закону, а також установлено спеціальні правила для перехідного періоду [3]. Зміна нормативної основи регулювання господарської діяльності актуалізує питання узгодженості законодавчих положень та визначення правил, на які суб'єкти господарювання мають орієнтуватися у своїй діяльності.

Правова визначеність є складовою принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України [1]. Її значення полягає в тому, що особа повинна мати можливість зрозуміти зміст правової норми, передбачити

основні наслідки її застосування та планувати свою поведінку відповідно до встановлених правил. У практиці Конституційного Суду України принцип юридичної визначеності розглядається у зв'язку з вимогами ясності, однозначності й передбачуваності правового регулювання [2]. У сфері господарювання ці вимоги особливо важливі, оскільки рішення підприємства часто мають довгострокові майнові та договірні наслідки.

Водночас сама зміна законодавства не означає автоматичного виникнення правового вакууму. Після втрати чинності Господарським кодексом України загальні положення щодо юридичних осіб продовжують визначатися, зокрема, Цивільним кодексом України. Стаття 80 Цивільного кодексу встановлює поняття юридичної особи, стаття 81 розмежовує юридичних осіб приватного та публічного права, а стаття 83 передбачає організаційно-правові форми юридичних осіб [4]. Разом із тим загальні норми цивільного законодавства не скасовують потреби враховувати спеціальні приписи, які регулюють окремі види юридичних осіб та особливості їх діяльності.

Саме на межі загального та спеціального регулювання виявляється одна з ключових проблем правової визначеності. Закон № 4196-IX не обмежується скасуванням попереднього кодифікованого акта, а встановлює перехідні правила для окремих організаційно-правових форм юридичних осіб. Зокрема, пункт 10 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» передбачає приведення статутів і внутрішніх положень підприємств та їхніх правонаступників у відповідність із цим Законом. До такого приведення відповідні документи застосовуються в частині, що не суперечить Закону [3].

Це положення має важливе практичне значення: воно дає змогу уникнути ситуації, за якої внутрішні документи підприємства одразу втрачають можливість застосування лише через зміну законодавства. Водночас воно покладає на відповідних суб'єктів обов'язок перевірити, чи узгоджуються положення їхніх статутів і внутрішніх актів із новими законодавчими вимогами. Отже, формальне збереження можливості застосовувати попередні документи не звільняє від необхідності оцінити їхній зміст і своєчасно внести необхідні зміни.

На нашу думку, основна проблема перехідного періоду полягає не в самому скасуванні Господарського кодексу України, а в ризику неоднакового розуміння співвідношення загальних норм Цивільного кодексу, спеціальних законів та перехідних положень. Якщо суб'єкт господарювання не може однозначно встановити, які правила застосовуються до його організаційно-правової форми, майна або внутрішньої структури, це ускладнює планування діяльності й підвищує ризик спорів. Особливої уваги потребують юридичні особи, для яких Закон № 4196-IX передбачає спеціальні перехідні процедури, адже їхнє правове становище не можна оцінювати лише за загальними нормами про юридичних осіб.

Для зменшення таких ризиків вважаю доцільним зосередитися на трьох напрямах. По-перше, необхідно забезпечувати узгодженість спеціального законодавства із загальними положеннями Цивільного кодексу України, щоб уникати суперечностей у регулюванні однакових за змістом правовідносин. По-друге, офіційні роз'яснення щодо застосування перехідних положень мають містити не лише відтворення норм закону, а й чітке пояснення їх практичного значення для відповідних категорій юридичних осіб. По-третє, суб'єктам господарювання доцільно проводити правову перевірку статутів та внутрішніх положень з урахуванням вимог Закону № 4196-IX і документувати рішення, прийняті для приведення своєї діяльності у відповідність до законодавства.

Запропоновані заходи не замінюють законодавчого регулювання та не усувають потреби в індивідуальній правовій оцінці конкретних ситуацій. Їхнє призначення полягає в тому, щоб зробити перехід до оновленої системи регулювання зрозумілішим для її учасників. При цьому правова визначеність не повинна тлумачитися як вимога зберігати незмінність законодавства. Її сутність полягає в тому, щоб зміни були достатньо чіткими, послідовними та передбачуваними, а порядок адаптації до них — зрозумілим.

Отже, реформування законодавства у сфері господарювання потребує оцінювання не лише змісту нових норм, а й того, наскільки узгоджено вони взаємодіють із чинним правовим регулюванням та перехідними положеннями.

Закон № 4196-IX передбачає механізми адаптації, зокрема щодо приведення статутів і внутрішніх документів у відповідність до нових вимог. Проте ефективність цих механізмів залежить від зрозумілості законодавчих приписів і належного врахування їх суб'єктами господарювання. На моє переконання, правова визначеність у період реформування має забезпечуватися не прагненням зберегти попередню систему норм, а послідовністю переходу до нової, узгодженістю загального та спеціального регулювання і можливістю для учасників господарських відносин передбачити правові наслідки власних рішень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 12.10.2026).

2. Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2019 № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів». URL: https://ccu.gov.ua/node/18192 (дата звернення: 12.10.2026).

3. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text (дата звернення: 12.10.2026).

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 12.10.2026).

Дорош Єлизавета,
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»,
здобувач гуманітарно-правового факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., с.н.с. Артем Голубов

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Охорона довкілля є одним із важливих напрямів міжнародно-правового співробітництва. Забруднення повітря і води, накопичення відходів, зміна клімату, знищення природних екосистем потребують узгоджених дій держав у тому числі шляхом розробки а впровадження ефективних правових механізмів охорони довкілля та запобігання завдання екологічної шкоди. Для України в умовах європейської інтеграції, продовження воєнних дій та необхідності відновлення територій ця проблематика набуває особливого значення.

Міжнародні договори та право Європейського Союзу (далі – ЄС) формують основні підходи до охорони навколишнього природного середовища, визначають обов'язки держав і закріплюють принципи екологічної відповідальності. Водночас стабільність правовідносин у цій сфері правового регулювання обумовлюється одночасною дією двох факторів: належним рівнем розробки норм екологічного права та їх закріпленням у актах законодавства, а також належним рівнем їх дотримання та практичного застосування. Тому важливим завданням для України в умовах євроінтеграції є не тільки наближення її законодавства до європейських стандартів, а й забезпечення реального захисту екологічних прав людини та відновлення пошкоджених природних ресурсів.

Основу міжнародно-правової охорони довкілля становлять принципи запобігання екологічній шкоді, обережності, міжнародного співробітництва та відповідальності за забруднення. У праві ЄС ці положення закріплені, зокрема, у статтях 191-193 Договору про функціонування Європейського Союзу [1].

Конкретні механізми реалізації екологічних вимог визначені в актах вторинного права ЄС (Директиви Європарламенту і Ради ЄС 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 року, 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року, 2004/35/ЄС від 21 квітня 2004 року).

В Україні правові засади охорони довкілля закріплені насамперед у ст. ст. 16, 50 Конституції України. Спеціальні правові механізми передбачені законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Про управління відходами» тощо. Вони регулюють відповідно оцінювання наслідків господарської діяльності, врахування екологічних вимог під час планування державної політики та організацію належного поводження з відходами. І можемо прийти до висновку що, національне законодавство містить основні правові інструменти, необхідні для реалізації сучасної екологічної політики.

Проте наявність нормативної бази ще не свідчить про повне вирішення екологічних проблем. Важливим залишається питання практичного виконання законодавчих вимог, ефективності державного контролю та відповідності фактичних результатів охорони довкілля встановленим правовим стандартам.

Основну проблематику вбачаємо у розриві між законодавчими вимогами та їх практичною реалізацією. Унаслідок цього окремі екологічні вимоги можуть залишатися формальними, а негативний вплив господарської діяльності на природні ресурси продовжуватиметься.

Іншою проблемою є забезпечення ефективності проведення оцінки впливу на довкілля від реалізації окремих державних програм та заходів для запобігання негативним наслідкам. Якщо результати оцінювання не отримують свого належного відображення в остаточних рішеннях, превентивна функція цих процедур послаблюється. Особливе значення це має під час реалізації інфраструктурних проєктів, промислового будівництва.

Окремої уваги потребує проблема відшкодування екологічної шкоди. Встановлення її розміру, визначення причинного зв’язку між певною діяльністю та негативними наслідками, ідентифікація відповідальної особи й забезпечення фактичного відновлення природних ресурсів можуть бути складними процесами

[2, с. 352-355]. При цьому грошова компенсація не завжди означає реальне відновлення довкілля. Тому важливо розмежовувати відшкодування майнових втрат, компенсацію екологічної шкоди та безпосереднє відновлення пошкоджених екосистем. Для України ці проблеми ускладняються продовженням воєнних дій.

Таким чином основним напрямом удосконалення екологічного законодавства України має бути подальше наближення до стандартів права ЄС у цій сфері з одночасним забезпеченням належної практичної реалізації відповідних норм. Як зазначають Ю. А. Краснова та Р. С. Кірін, системний підхід до інтеграції передбачає врахування нормативного регулювання, діяльності відповідних інституцій і показників, за якими можна визначити результативність екологічно-правових механізмів, що дає змогу виявляти прогалини та суперечності законодавства, визначати напрями його подальшого вдосконалення [3, с. 221-229].

Необхідно посилювати превентивні механізми охорони довкілля, що дозволить своєчасно виявляти ризики та зменшувати ймовірність виникнення шкоди, усунення якої потім потребуватиме значно більших ресурсів. Доступні й достовірні дані про стан повітря, води, ґрунтів і природних екосистем сприятимуть підвищенню прозорості діяльності органів державної влади та дадуть змогу громадськості здійснювати контроль за виконанням природоохоронних заходів.

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню механізмів екологічної відповідальності, що відповідає європейському розумінню принципу «забруднювач платить» і сприяє тому, щоб витрати на усунення наслідків екологічних порушень не перекладалися безпідставно на суспільство.

Ще однією пропозицією є посилення участі громадськості через своєчасне інформування населення про заплановану діяльність, доступність матеріалів екологічних оцінок і належне опрацювання зауважень громадськості. Це сприятиме підвищенню довіри до ухвалених рішень і дозволить враховувати екологічні інтереси громад на ранніх етапах планування.

Отже, європейські засади охорони довкілля формують систему принципів і правових механізмів, спрямованих на запобігання екологічній шкоді, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічних прав людини. Україна має законодавчу основу для реалізації цих завдань, однак подальший розвиток екологічного права потребує не лише наближення нормативних актів до стандартів ЄС, а й підвищення ефективності їх практичного застосування.

Пріоритетними напрямами у цій сфері мають стати поєднання належного правового регулювання, дієвих механізмів відповідальності та орієнтації на фактичні природоохоронні результати. Це створює передумови для ефективного захисту довкілля й передумови подальшої інтеграції України до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 06.10.2026).

2. Брензович З. С., Онуфрій С. А. Становлення міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля та їх вплив на сучасне законодавство України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Т. 64. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.64. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/238856

3. Кірін Р. С., Краснова Ю. А. Системні підходи до визначення ефективності інтеграції у правове поле ЄС через призму правових категорій та принципів екологічного права. Н*ауковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2, № 91. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.28. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343851

Зав'ялов Георгій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – PhD Анна Мельник

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Збройні конфлікти створюють особливі умови для реалізації міжнародно-правової відповідальності держав, оскільки поведінка держави одночасно може оцінюватися з позицій міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та загальних норм про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. У зв'язку із цим важливим є питання не лише про те, які міжнародно-правові норми порушила держава, а й про те, як встановлюється її відповідальність та які правові наслідки виникають у разі такого порушення.

Однією з ключових проблем є співвідношення міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ). У сучасному міжнародному праві вихідним є підхід, відповідно до якого дія міжнародних договорів у сфері прав людини не припиняється автоматично з початком збройного конфлікту. Водночас характер бойових дій зумовлює необхідність урахування спеціальних норм міжнародного гуманітарного права.

Важливе значення для формування такого підходу мав Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН щодо законності погрози або застосування ядерної зброї від 8 липня 1996 року. Суд зазначив, що положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права продовжують застосовуватися під час збройного конфлікту. При цьому оцінка того, чи було позбавлення життя свавільним у розумінні ст. 6 Пакту, має здійснюватися з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права як спеціальних норм (*lex specialis*) [1].

Подальший розвиток цей підхід отримав у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН щодо правових наслідків будівництва стіни на

окупованій палестинській території від 9 липня 2004 року [2]. Позиція Суду підтверджує, що міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини не слід розглядати як взаємовиключні системи. Під час збройного конфлікту вони можуть застосовуватися одночасно, а характер конкретних правовідносин визначає, норми якої галузі матимуть спеціальне значення. Це безпосередньо впливає на визначення обсягу міжнародних зобов'язань держави та встановлення факту їх порушення.

Загальні підстави міжнародно-правової відповідальності держави відображені у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, підготовлених Комісією міжнародного права ООН у 2001 році. Відповідно до ст. 2 цього документа міжнародно-протиправне діяння держави має місце тоді, коли певна дія або бездіяльність, по-перше, може бути приписана державі відповідно до міжнародного права, а по-друге, становить порушення її міжнародно-правового зобов'язання [3].

У контексті збройних конфліктів особливого значення набуває питання атрибуції поведінки. Дії державних органів, у тому числі збройних сил, за загальним правилом розглядаються як поведінка самої держави. Значно складнішим є встановлення відповідальності за діяльність формувань, які формально не входять до структури державних органів, але можуть діяти за підтримки або під контролем держави.

У справі «Військова та воєнізована діяльність у Нікарагуа та проти неї (Нікарагуа проти США)» від 27 червня 1986 року Міжнародний Суд ООН застосував критерій ефективного контролю при вирішенні питання про можливість приписування державі дій недержавних збройних формувань [4]. Відповідно, для покладення міжнародно-правової відповідальності на державу в таких випадках недостатньо лише встановити факт підтримки відповідного формування. Необхідно дослідити характер зв'язку між його конкретною поведінкою та державою.

Окремою проблемою є застосування міжнародних стандартів захисту прав людини за межами території держави. У практиці Європейського суду з прав

людини сформувалися підходи до визначення екстратериторіальної юрисдикції держави. Зокрема, значення можуть мати здійснення ефективного контролю над територією за межами власних кордонів, а також здійснення представниками держави влади та контролю над конкретною особою.

Важливе значення для розвитку другого підходу має справа *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*. ЄСПЛ розглянув питання про юрисдикцію Великої Британії у зв'язку з діями її військовослужбовців в Іраку та підтвердив можливість виникнення екстратериторіальної юрисдикції держави за наявності влади і контролю її представників над особою [5]. Таким чином, територіальні межі держави не в усіх випадках визначають межі її зобов'язань у сфері прав людини.

Водночас встановлення юрисдикції держави безпосередньо під час збройного конфлікту може бути складним. У справі *Georgia v. Russia (II)* від 21 січня 2021 року ЄСПЛ розмежував активну фазу бойових дій та події після припинення активних бойових дій [6]. Підхід Суду свідчить, що сам факт участі держави у збройному конфлікті не вирішує автоматично питання про застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до кожної події за межами її території. Необхідно враховувати характер відповідних дій та конкретні обставини здійснення державою контролю.

Встановлення міжнародно-протиправного діяння породжує для держави відповідні юридичні наслідки. Статті про відповідальність держав передбачають обов'язок припинити протиправне діяння та, за відповідних умов, надати гарантії його неповторення. Крім того, держава зобов'язана здійснити повне відшкодування шкоди, завданої міжнародно-протиправним діянням [3].

Основними формами такого відшкодування є реституція, компенсація та сатисфакція. Реституція спрямована на відновлення становища, яке існувало до вчинення міжнародно-протиправного діяння. Якщо таке відновлення є неможливим або не забезпечує повного відшкодування, застосовується компенсація фінансово оцінюваної шкоди. Сатисфакція може застосовуватися

щодо шкоди, яка не може бути усунена шляхом реституції або компенсації, та може полягати, зокрема, у визнанні порушення або офіційному вибаченні [3].

Отже, аналіз міжнародно-правових норм та практики міжнародних судових установ дозволяє зробити висновок, що відповідальність держави під час збройного конфлікту не утворює окремого, ізольованого правового механізму. Для її встановлення необхідно послідовно визначити міжнародно-правове зобов'язання держави, встановити факт його порушення, з'ясувати можливість приписування відповідної поведінки державі та визначити правові наслідки такого порушення.

Одночасне застосування міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини дає змогу повніше оцінювати поведінку держави під час збройного конфлікту. Водночас проведений аналіз показує, що найбільш складними залишаються питання атрибуції поведінки недержавних суб'єктів та встановлення екстратериторіальної юрисдикції. Саме необхідність доведення відповідного зв'язку між державою, територією, особою та конкретною поведінкою ускладнює практичну реалізацію міжнародно-правової відповідальності держави в умовах збройних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons : Advisory Opinion of 8 July 1996. I.C.J. Reports. 1996. P. 226. URL: https://www.icj-cij.org/case/95/advisory-opinions (дата звернення: 13.10.2026).

2. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory : Advisory Opinion of 9 July 2004. I.C.J. Reports. 2004. P. 136. URL: https://www.icj-cij.org/case/131/advisory-opinions (дата звернення: 13.10.2026).

3. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts : Articles adopted by the International Law Commission in 2001. Annex to United Nations General Assembly Resolution 56/83 of 12 December 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/9_6.shtml (дата звернення: 13.10.2026).

4. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) : Judgment of 27 June 1986. I.C.J. Reports. 1986. P. 14. URL: https://www.icj-cij.org/case/70 (дата звернення: 13.10.2026).

5. Al-Skeini and Others v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of 7 July 2011. Application No. 55721/07. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105606 (дата звернення: 13.10.2026).

6. Georgia v. Russia (II) : Judgment of the European Court of Human Rights of 21 January 2021. Application No. 38263/08. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207757 (дата звернення: 13.10.2026).

Зайцев Артем,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – старший викладач Анжеліка Толкач

РОЛЬ КРИМІНОЛОГІЇ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасні умови зумовлюють посилення превентивної складової державної політики у сфері протидії злочинності.

Визначальну роль у цьому відіграє кримінологія, яка досліджує детермінанти злочинності та розробляє дієві стратегії запобігання правопорушенням. Мета дослідження оцінити сучасний стан кримінологічного забезпечення запобігання злочинності та визначити пріоритетні напрями його розвитку в умовах нових безпекових загроз.

Фундаментальною основою для побудови системи запобігання злочинності в державі виступають засадничі нормативно-правові акти, що гарантують безпеку людини та суспільства. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Забезпечення практичної реалізації цього конституційного імперативу вимагає комплексного механізму запобігання злочинності, який охоплює кримінально-правові, кримінологічні, організаційні, соціальні заходи. Відповідно до статті 1 Кримінального кодексу України, основне завдання кодексу: «Правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням» [2]. Втім, нормативна регламентація створює лише юридичний каркас протидії протиправним діянням, тоді як її ефективність безпосередньо залежить від

глибини дослідження об'єктивних соціальних процесів. Інституційне запобігання не може обмежуватися лише формальною наявністю законодавчих заборон, оскільки за відсутності належного кримінологічного забезпечення та розуміння реальних причин криміналізації суспільства правові норми втрачають свій превентивний потенціал і перетворюються на засіб постфактум-реагування.

Сучасна кримінологічна наука перебуває на етапі активного переосмислення власних методологічних підходів та розширення аналітичного інструментарію за рахунок суміжних галузей знань. Як зазначає В. В. Сокуренко, сучасний стан та перспективи розвитку української кримінології пов'язані з її адаптацією до нових соціально-політичних реалій, формуванням інноваційних стратегій запобігання злочинності, а також розробкою дієвих заходів реагування на виклики сьогодення [3, с.140]. Розвиток наукової думки підтверджує, що традиційні кримінологічні методи потребують систематичного оновлення та інтеграції з новітніми технологіями збору й обробки даних. Концептуалізація запобіжної діяльності передбачає глибинний аналіз специфіки сучасних кримінальних загроз, включаючи кіберзлочинність, транснаціональну організовану злочинність та протиправні діяння у сфері економіки. У своїй праці, В. Ю. Горєлова звертає увагу на те, що якісно новий рівень дослідження злочинності досягається за рахунок міждисциплінарних засад, які поєднують потенціал кримінології, юридичної аналітики та юридичної техніки [4, с.98]. Синтез цих напрямів дає змогу не просто фіксувати статистичні показники, а моделювати й прогнозувати криміногенну ситуацію в державі, розробляти прецизійні законодавчі норми та підвищувати якість нормотворчого процесу у сфері кримінальної юстиції. Застосування дата-центричних підходів та системного аналізу підвищують можливості кримінології щодо виявлення закономірностей, оцінювання ризиків та прогнозування криміногенних процесів. Дата-центричні підходи - це стратегія управління та розробки IT-систем, де аналізується великих масивів даних.

Ефективність запобігання злочинності значною мірою визначається тим, наскільки теоретичні здобутки кримінології адаптовані до конкретної території

та специфіки місцевих криміногенних чинників. Як зазначають у своєму дослідженні П. Т. Токар, М. Г. Колодяжний та І. В. Кріцак, регіональне програмування протидії злочинності є ключовим інструментом підвищення безпеки на рівні окремих територіальних одиниць, а його стан і перспективи розвитку потребують врахування специфіки конкретного регіону та розробки комплексних заходів впливу [5, с.122]. Практичне впровадження кримінологічних знань через регіональні та місцеві цільові програми дозволяє сконцентрувати ресурси правоохоронної системи та органів місцевого самоврядування на найбільш уразливих напрямах. Ефективність загальнодержавних стратегій значною мірою залежить від урахування регіональних і локальних особливостей криміногенної ситуації. Впровадження регіональних програм гарантує гнучкість запобіжної системи, дозволяючи своєчасно реагувати на зміну кримінальної ситуації та залучати громадськість до охорони правопорядку. Таким чином, кримінологічний моніторинг на регіональному рівні виступає сполучною ланкою між фундаментальною наукою та практичною діяльністю правоохоронного сегменту.

Підводячи підсумок, варто підкреслити, що роль кримінології у запобіганні злочинності є визначальною для забезпечення сталого розвитку суспільства та належного захисту прав і свобод громадян. Сучасний стан кримінологічної науки характеризується переходом від традиційних пояснювальних моделей до міждисциплінарного аналізу, заснованого на використанні юридичної аналітики, нормативно-правового моделювання та регіонального програмування. На нашу думку, пріоритетами розвитку кримінології є: цифровізація кримінологічного аналізу, створення системи регіонального кримінологічного моніторингу, кримінологічного прогнозування та оцінювання ефективності регіональних програм. Перспективи подальшого розвитку кримінології полягають в удосконаленні кримінального та спеціального законодавства відповідно до конституційних принципів, а також упровадженні інноваційних технологій прогнозування криміногенних загроз як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 04.09.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 15 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 04.09.2026).

3. Sokurenko V. V. Current State and Prospects of Ukrainian Criminology Development. *Journal of the national academy of legal sciences of Ukraine*. 2023. С. 336–356. URL: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-3-336 (дата звернення: 04.09.2026).

4. Горєлова В.Ю. Кримінологія, юридична аналітика та юридична техніка: міждисциплінарні засади сучасного дослідження злочинності. *Legal bulletin*. 2026. Т. 1. С. 91–99. URL: https://doi.org/10.31732/2708-339x-2026-10-a12 (дата звернення: 04.09.2026).

5. Токар П. Т., Колодяжний М. Г., Кріцак І. В. Регіональне програмування протидії злочинності: стан та перспективи розвитку (за матеріалами харківської області). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. Т. 35. № 2. С. 115–146. URL: https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.41 (дата звернення: 04.09.2026).

Заневський Станіслав,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – PhD Анна Мельник

ПРАВО В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) та цифрових технологій змінює суспільні відносини й створює нові виклики для правової системи. Автоматизація юридичних послуг, використання алгоритмів для прийняття рішень і поширення цифрових платформ потребують оновлення законодавства та механізмів захисту прав людини. Актуальність теми зумовлена необхідністю поєднати технологічний розвиток із дотриманням принципів законності, справедливості та верховенства права.

Штучний інтелект дедалі активніше використовують для пошуку судової практики, аналізу юридичних документів, підготовки договорів та надання первинних юридичних консультацій. Це може прискорювати роботу юристів і полегшувати доступ громадян до правової допомоги.

У праці *Superjustice: Law in the Age of Artificial Intelligence* (2026) Семюел Бечер і Бенджамін Аларі досліджують потенціал штучного інтелекту для трансформації правосуддя та юридичних послуг [1]. Цей підхід порушує питання про те, як технології можуть змінити організацію правової системи та доступ до неї.

Водночас результати роботи ШІ не завжди достовірні. Алгоритми можуть допускати помилки, мати упередження та надавати неправильну юридичну інформацію. Тому використання таких систем потребує перевірки результатів і належного людського контролю.

Однією з ключових проблем є визначення юридичної відповідальності за шкоду, спричинену використанням штучного інтелекту. Залежно від обставин,

питання відповідальності може стосуватися розробників, постачальників технологій або організацій, які їх застосовують.

Іншим важливим викликом є захист персональних даних і приватності. Обробка великих обсягів інформації створює ризики її неналежного використання, дискримінації та втручання в особисте життя. Особливе значення має застосування алгоритмів у сферах, де автоматизовані рішення впливають на права людини.

Крім того, ефективність технологій не гарантує законності та справедливості результатів. Рішення, що впливають на права особи, мають відповідати законодавству, а людина повинна мати належні можливості для їх перевірки та оскарження.

Прикладом сучасного регулювання є Акт Європейського Союзу про штучний інтелект: Regulation (EU) 2024/1689 [2]. Він передбачає ризико-орієнтований підхід, за якого вимоги до систем ШІ залежать від потенційних ризиків для здоров'я, безпеки та основоположних прав людини.

Важливим нормативним документом є також Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR), який встановлює правила обробки персональних даних і гарантії їх захисту [3]. На міжнародному рівні значення має Рекомендація ЮНЕСКО з етики штучного інтелекту, що наголошує на повазі до прав людини, недискримінації та відповідальному використанні технологій [4].

Питання регулювання штучного інтелекту набуває дедалі більшого міжнародного значення. У 2026 році працівники провідних технологічних компаній закликали до міжнародної координації темпів розвитку найпотужніших моделей ШІ, а група міжнародних лідерів виступила за незалежне тестування та узгодження стандартів безпеки [5; 6]. Водночас угода, оприлюднена президентом США Дональдом Трампом у вересні 2026 року, передбачала посилення внутрішнього контролю й незалежного аудиту систем ШІ, але не зупинення їхньої розробки [7]. Ці ініціативи демонструють пошук балансу між технологічними інноваціями, безпекою та правовою відповідальністю.

Правове регулювання ШІ має забезпечувати баланс між розвитком інновацій і захистом людини. Для цього необхідні чіткі правила відповідальності, захист персональних даних, прозорість автоматизованих рішень і можливість їх оскарження.

Штучний інтелект створює нові можливості для розвитку правової системи, зокрема підвищення ефективності юридичної роботи та розширення доступу до правової допомоги. Водночас його використання породжує ризики порушення приватності, безпеки та невизначеності юридичної відповідальності.

Одним із головних завдань сучасного права є адаптація до технологічних змін зі збереженням принципів верховенства права та захисту прав людини. Ефективне регулювання має сприяти розвитку технологій, не допускаючи послаблення правових гарантій.

Список використаних джерел

1. Becher S. I., Alarie B. Superjustice: Law in the Age of Artificial Intelligence [Електронний ресурс] // Oxford University Press. – 2026. – Режим доступу: https://doi.org/10.1093/9780198991885.001.0001.

2. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 (Artificial Intelligence Act) [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 12.07.2024. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj.

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation) [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. – 04.05.2016. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj.

4. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence [Електронний ресурс] // UNESCO. – Paris, 2021. – Режим доступу: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137.

5. Pacing the Frontier [Електронний ресурс] // Statement from employees of frontier AI companies. – July 2026. – Режим доступу: https://www.pacingthefrontier.com/.

6. A Call for Control of Frontier AI Models [Електронний ресурс] // Government of the Netherlands. – 22.09.2026. – Режим доступу: https://www.government.nl/documents/2026/09/22/a-call-for-control-of-frontie r-ai-models.
7. Singh K. Trump releases AI accord with tech executives [Електронний ресурс] // Reuters. – 29.09.2026. – Режим доступу: https://www.reuters.com/world/us/trump-releases-ai-accord-with-tech-executiv es-2026-09-29/.

Захарченко Максим,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Яра

ВТРУЧАННЯ У ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК ЗАГРОЗА ВЕРХОВЕНСТВУ ПРАВА В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Цифрові трансформації суттєво змінили середовище функціонування судової влади. Впровадження електронного суду, відеоконференцзв'язку, автоматизованого розподілу справ, електронних кабінетів учасників провадження та відкритих судових реєстрів підвищує доступність правосуддя, прозорість судочинства й ефективність процесуальних процедур. Водночас цифровізація створює нові канали неправомірного впливу на суддів та інші судові органи, що безпосередньо загрожує верховенству права, незалежності суддів і довірі суспільства до правосуддя [1, с. 78].

Верховенство права передбачає підкорення державної влади праву, забезпечення рівності всіх перед законом та ефективний судовий захист прав і свобод людини. Незалежність судової влади є необхідною передумовою реалізації цих засад. Відповідно до статті 126 Конституції України судді є незалежними та підкоряються лише закону; будь-який вплив на суддів у процесі здійснення правосуддя забороняється [2]. Ця конституційна гарантія конкретизована Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та кримінально-правовими нормами, спрямованими на захист правосуддя [3; 4].

Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів встановлена статтею 376 Кримінального кодексу України. Дана норма охороняє нормальну діяльність суду, а також незалежність та недоторканність суддів від неправомірного психологічного, фізичного, організаційного чи іншого впливу. Об'єктом посягання виступають суспільні відносини, що забезпечують

самостійність судової влади, неупередженість суддів та належне здійснення правосуддя [4].

В умовах цифрової трансформації змінюється не лише інституційне середовище судової влади, а й способи втручання у її діяльність. До традиційних форм тиску – погроз, підкупу, службового впливу, тиску через посадових осіб – додаються інформаційні та технологічні форми: масовані кампанії в соціальних мережах, публічний тиск на суддю до ухвалення рішення, поширення недостовірної інформації про конкретну справу, компрометація суддів, кібератаки на судові інформаційні системи, неправомірне втручання в роботу автоматизованих систем розподілу справ чи електронного документообігу [5, с. 56].

Особливу проблему становить розмежування допустимої публічної критики судових рішень і кримінально караного втручання у діяльність судових органів. Свобода вираження поглядів, свобода слова та право на доступ до інформації є конституційними цінностями, проте вони не можуть використовуватися як інструмент тиску на суд з метою вплинути на результат конкретної справи. Критерієм розмежування має бути наявність умислу на неправомірний вплив на суддю чи суд, а також спрямованість дій на перешкоджання здійсненню правосуддя або схиляння до ухвалення певного рішення [6, с. 102].

Цифрове середовище ускладнює доведення таких ознак. По-перше, вплив може бути розподіленим у часі та між багатьма особами, що ускладнює встановлення суб’єкта посягання. По-друге, інформаційний тиск нерідко маскується під публічну дискусію, журналістське розслідування чи суспільний контроль. По-третє, наслідки втручання можуть проявлятися не у фізичному перешкоджанні роботі суду, а у формуванні обстановки, несумісної з неупередженим розглядом справи. Це вимагає уточнення критеріїв кваліфікації та єдиних підходів правозастосовної практики [7, с. 45].

Міжнародні стандарти також визнають недопустимість зовнішнього тиску на суддів. Основні принципи незалежності судових органів, ухвалені

Генеральною Асамблеєю ООН, закріплюють, що судді повинні вирішувати справи безсторонньо, на підставі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукання, тиску, погроз або втручання, прямих чи опосередкованих [8]. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи наголошує на необхідності захисту суддів від впливу, який здатен поставити під сумнів їхню незалежність [9]. Практика Європейського суду з прав людини розглядає незалежність суду як складову права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10].

У контексті воєнного стану ризики цифрового втручання у діяльність судових органів набувають додаткової гостроти. Кібератаки, дезінформаційні кампанії, спроби компрометації суддів та впливу на розгляд резонансних справ можуть використовуватися для підриву довіри до держави й правосуддя.

Тому кримінально-правова охорона судової влади має розглядатися не лише як захист інтересів окремого судді, а як забезпечення стабільності конституційного ладу, верховенства права та національної безпеки [11, с. 88].

Підсумовуючи, втручання у діяльність судових органів в епоху цифрових трансформацій є загрозою не тільки належному здійсненню правосуддя у конкретній справі, а й системі гарантій верховенства права в цілому. Вважаємо за доцільне: по-перше, уточнити зміст поняття «втручання у діяльність судових органів» з урахуванням інформаційних і технологічних форм впливу; по-друге, розробити критерії відмежування публічної критики судових рішень від кримінально караного тиску на суд; по-третє, посилити захист автоматизованих систем судової влади та встановити чіткі правила кримінально-правової оцінки втручання в їх роботу. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню незалежності суддів, підвищенню довіри до правосуддя та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Список використаних джерел:

1. Ladychenko V., Sviatnenko M. Localisation as legal phenomenon: Industrial parks between economic functionality and environmental responsibility. Law. Human.

Environment. 2026. Vol. 17, no. 1. P. 78–102. URL: https://doi.org/10.31548/law/1.2026.78 (дата звернення: 17.10.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

5. Книженко О. В. Способи втручання у діяльність судових органів: кримінально-правова характеристика. 2021. 278 с.

6. Теслюк В. В. Кримінально-правова охорона суддів : дисертація. 2024. 512 с.

7. Запобігання втручанню у діяльність судових органів (криміналогічна характеристика). 2021. 32 с.

8. Основні принципи незалежності судових органів : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. № 40/32. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary (дата звернення: 17.10.2026).

9. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов’язки від 17 листопада 2010 р. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805cda2f (дата звернення: 17.10.2026).

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04 листопада 1950 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 17.10.2026).

11. Підстави криміналізації втручання у діяльність судових органів та роботу автоматизованих систем. 2021. 32 с.

Збираник Назар

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

здобувач 2 курсу агробіологічного факультету.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Попова Олена

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У правовому регулюванні суспільних відносин важливе значення відіграють цивільно – правові договори. Складно займатися господарською діяльністю без укладання різних угод, контрактів, складно щось продати чи купувати майно без укладання відповідних правочину. Тому серед багатьох видів договорів значну роль у регулюванні відносин між виробником сільськогосподарської продукції та заготівельником або переробником посідає договір контрактації сільськогосподарської продукції.

У правовому значенні цей договір може виконувати різні функції серед яких:

- стабілізаційну: укладання договору надає сторонам можливість завчасно планувати діяльність, заготівельнику або переробнику отримати гарантовану сировину, а виробнику - реалізувати врожай ще до його збору;

- інвестиційну: для виробника такий договір є додатковим інструментом фінансування, оскільки: замовник може авансувати виробництво, надавши кошти виробнику для купівлі добрива, пального або насіння;

- забезпечення продовольчої безпеки.

Варто зазначити, що за своєю суттю договір контрактації сільськогосподарської продукції є різновидом купівлі-продажу. Порівняно зі звичайним договором купівлі – продажу або договором поставки, договір контрактації має суттєві відмінності за критеріями серед яких:

- предмет договору: предметом договору є с/г продукція, яку ще належить виростити у майбутньому;

- сторони договору: покупець є заготівельник, а продавцем – виключно виробник сільськогосподарської продукції;

- метою придбання: продаж або подальша переробка;

- вплив природних факторів та інше.

Укладаючи такий договір, сторони отримують чіткі умови співпраці, правові та комерційні переваги. Для виробника перевагами є:

- виробник заздалегідь знає в якому обсязі та кому реалізує свою продукцію;

-можливість ефективного планування господарської діяльності та технологічних процесів;

- захист від необґрунтованої відмови зі сторони покупця та інше.

Для заготівельника укладання такого договору перевагами є:

- контроль асортименту, технологій вирощування, якість сировини на етапі її виробництва та інше;

- стабільність ціни: оскільки фіксація вартості на етапі посіву захищає бізнес діяльність від можливих коливань;

- отримання сировини та інше.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що договір відіграє важливе значення у житті суспільства. Учасники права мають різні інтереси, завдання, мету, але завдяки праву та нормам права, надається можливість чітко визначити можливу, дозволену та обов'язкову поведінку учасників права, визначити їх права, обов'язки та відповідальність[1,с.22]. Завдяки механізму правового регулювання, сукупності способів (дозволяння, зобов'язання, заборона), методів (диспозитивний, імперативний, рекомендаційний, заохочувальний) і засобів дотримання вимог правового регулювання встановлюється певний обсяг прав осіб, нормами права закріплюються зобов'язання й заборони для забезпечення рівності й справедливості членів соціуму [2].

Список використаних джерел:

1. Попова О.В. Правова культура особистості: навчальний посібник зі схемами. Перевидання. К.: Вид-во НУБіП України. 2025. 128 с.

2. Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. Підприємство, господарство і право 4/2020. С.262-267. - С.263.

Золотарьов Іван
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу агробіологічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Попова Олена

РОЛЬ ЮРИДИЧНОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Діяльність суб’єктів господарювання в аграрній сфері забезпечує суспільство сільськогосподарською продукцією, сприяє розвитку органічного виробництва, зайнятості населення, забезпечує сировиною переробні підприємств, сприяє підвищенню експортного потенціалу тощо.

Право, норми права, закони та механізми правового регулювання суспільних відносин відіграють важливу роль у діяльності суб’єктів права аграрної сфери. У різних законах та чинних нормативно-правових документах закріплено правові механізми регулювання відносин, які можуть виникати в аграрній галузі з різних питань та між різними учасниками. *До прикладу:* стаття 22. Земельного кодексу України. Визначення земель сільськогосподарського призначення та порядок їх використання; стаття 95. Земельного кодексу України. Права землекористувачів; стаття 96. Земельного кодексу України. Обов'язки землекористувачів; стаття 156. Земельного кодексу України. Підстави відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам [1] та інше.

Варто зазначити, що закони та норми права відіграють важливе значення у питаннях забезпечення екологічної функції в діяльності аграрної сфери. *До прикладу:* стаття 36**.** Закону України «Про охорону земель». Охорона земель при здійсненні господарської діяльності на землях сільськогосподарського призначення. Охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб; стаття 37. Закону України «Про охорону

земель». Основні вимоги до охорони родючості ґрунтів. Власники та землекористувачі, в тому числі орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України [2].

Сільськогосподарська продукція, вироблена сільськогосподарськими товаровиробниками, є основною масою продовольчої сировини та харчової продукції [3, с.190], через тваринництво та рослинництво сільськогосподарські господарства постачають основні продукти споживання, а ефективність їх роботи впливає на доступність та наявність їжі[3, с.190]. Зернове господарство аграрного сектору відіграє важливу роль, оскільки забезпечує населення хлібом, хлібобулочними виробами, забезпечує сировиною промислову переробку тощо[4, с.143]. Тому правові механізми державного регулювання та різні правові засоби серед яких є сертифікація, стандартизація, нормативно-технічна документація, закони та інше відіграють важливу роль у питанні забезпеченні споживачів безпечними харчовими продуктами та якісною продовольчою сировиною.

На розвиток суб’єктів господарювання в аграрній сфері та їхнє ефективне функціонування позитивно впливає державна підтримка та фінансування, оскільки різні проєкти та програми надають можливість відкривати власну справу, стабільно працювати, розвиватися більш швидшими темпами тощо. Як результат таких дій, держава отримує збільшення надходжень до бюджету, знижується напруженість на ринку праці, підвищується конкурентоспроможність вітчизняних товарів, збільшується обсяг виробництва продукції та інше. [3, с. 191].

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що правове регулювання відіграє важливе значення у житті суспільства та в діяльності суб’єктів господарювання аграрної сфери. Перспективний розвиток цієї галузі має великий вплив на всю національну економіку, на формування засад суверенності держави, її продовольчої безпеки, забезпечує розвиток багатьох галузей економіки та формує соціально-економічні умови розвитку

сільських регіонів [5, с.17]. З розвитком суспільства та науково-технічного прогресу, виникають сприятливі умови для удосконалення системи управління суспільних відносин, а також, розробки нових правових норм по підвищенню ефективності організаційного та управлінського рівня конкурентних соціальних систем [6, с.32-33].

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

2. Закон України «Про охорону Земель» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.349) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text

3. Попова О.В. Значення діяльності суб'єктів господарювання в аграрній сфері та в житті людини. *Право і суспільство* №2. Т.1. 2026, С.188 – 193.

4. Попова О.В. Пріоритетні напрями та перспективи розвитку сільського господарства в Херсонській області. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Випуск 2. С.143-146.

5. Попова О.В. Перспективи розвитку сільського господарства в Україні, наявні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. № 1. С.16-19.

6. Попова О.В. Роль права в регулюванні правових відносин суспільного життя *"Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку":* Міжнар. наук.-практ. конф. м.Полтава 19 травня 2021р). ч. 2 Полтава: ЦФЕНД.

Іванов Сергій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Віктор Базов

IURA NOVIT CURIA В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЧИ ЗМІНЮЄ ШІ ПІДХІД ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ПРАВА

Інструменти на основі штучного інтелекту (далі – ШІ) дедалі ширше входять у юридичну практику. Їх використовують, зокрема, для пошуку нормативних актів і судових рішень, узагальнення великих масивів документів, підготовки проєктів процесуальних документів, перекладу правових текстів. Ця тенденція не оминає й сферу застосування іноземного права, адже інструмент за лічені секунди знаходить, перекладає та порівнює нормативні матеріали, судову практику й доктрину іншої держави, а також пояснює складні правові концепції. У цьому контексті постає питання, чи змінює така доступність підхід до застосування іноземного права в Україні, що ґрунтується на принципі *iura novit curia* (лат. «суд знає право»), та як взагалі наразі регулюється використання ШІ в цій сфері.

Українське законодавство ставиться до іноземного права як до права, а не як до факту. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон) суд чи інший орган сам встановлює зміст норм права іноземної держави, тобто діє *ex officio*, а особам, які беруть участь у справі, ч. 3 цієї статті надає право подавати підтвердні документи й сприяти суду. Це відповідає принципу *iura novit curia*. Зміст норм суд встановлює за офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. При цьому *ex officio* не означає, що суд мусить знати іноземне право. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону він може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні або за кордоном, а також залучити експертів. Ч. 3 ст. 8 Закону допускає й інші форми сприяння суду з боку учасників справи. Проте перелік

засобів, передбачених цією статтею, недосконалий, оскільки ст. 8 Закону прямо не передбачає, що суд може й самостійно звертатися до офіційних баз даних нормативних актів і судових рішень іноземної держави [1].

Результат роботи ШІ не є ні офіційним тлумаченням, ні практикою застосування, ні доктриною, а лише засобом доступу до них. Тому, на наш погляд, ШІ не змінює статусу іноземного права й не знімає з суду обов'язку його встановити, проте впливає на інше – на оцінку того, які заходи суд має вжити. Згідно з ч. 4 ст. 8 Закону, якщо зміст норм права іноземної держави в розумні строки не встановлений, незважаючи на вжиті згідно з цією статтею заходи, застосовується право України [1]. Однак легкість доступу до матеріалів через ШІ не повинна перетворювати «вжиті заходи» на формальність, оскільки неперевірений результат не є ні встановленим змістом норм, ні належним їх застосуванням.

Процесуальні кодекси ШІ не згадують, тому статус його результату доводиться визначати за аналогією. Згідно зі ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) та ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) перелік засобів доказування обмежено письмовими, речовими й електронними доказами, висновками експертів та показаннями свідків. Відповідно до ст. 114, 115 ЦПК і ст. 108, 109 ГПК висновок експерта у галузі права щодо змісту норм іноземного права не є доказом, має консультативний характер і не є обов'язковим для суду, який мусить зробити самостійні висновки. Те, що такий висновок не є доказом, узгоджується з трактуванням іноземного права як права, адже його зміст не доводять, а встановлюють. Електронні докази, згідно зі ст. 100 ЦПК і ст. 96 ГПК, за визначенням містять дані про обставини справи, тоді як відомості про зміст права до них не належать [2; 3]. Практично результат ШІ може слугувати орієнтиром для пошуку, але не підставою для висновку про зміст іноземного права, а його процесуальний статус законодавством не визначено.

Для суддів межу використання ШІ задає ст. 16 Кодексу суддівської етики. Воно допустиме, якщо не впливає на незалежність і неупередженість судді, не

стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства. Відповідно, допоміжний пошук і порівняння іноземних матеріалів на етапі встановлення змісту права є допустимими, тоді як тлумачення іноземної норми та її застосування до обставин справи належать до ухвалення рішення, де ШІ не повинен підміняти суд [4]. Що це питання не є другорядним, підтверджує й право ЄС. Згідно зі ст. 6(2) і п. 8(a) додатка III до Регламенту (ЄС) 2024/1689 високоризиковими вважаються, за винятками, передбаченими ч. 3 ст. 6, системи ШІ, призначені для використання судовим органом чи від його імені для допомоги в пошуку й тлумаченні фактів і права та застосуванні права до конкретних фактів [5].

Проєкт Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150 від 09.04.2026) регулює окремі аспекти використання ШІ, зокрема в нормах про біометричні дані (ст. 319), цифровий образ (ст. 321), право особливого роду (*sui generis*) на об'єкти, згенеровані ШІ (ст. 595, 636), та джерела підвищеної небезпеки (ст. 1429). Проте у Книзі восьмій проєкту «Право приватне міжнародне», зокрема в ст. 1804 і 1805, що регулюють застосування іноземного права та встановлення його змісту, ШІ не згадано. Відповідно до ч. 1 ст. 1804 проєкту іноземне право застосовують «так само, як його застосовують у країні походження», що задає еталон перевірки. Результат ШІ придатний до використання лише тією мірою, якою його можна звірити з тим, як норму тлумачать і застосовують у цій країні. Ч. 4 ст. 1805 проєкту зберігає критерій «розумних строків», але замість права України пропонує застосовувати право країни з більш тісним зв'язком, а питання про належні заходи з установлення змісту так само лишається відкритим і для нової редакції. Крім того, згідно з ч. 4 ст. 1804 проєкту наслідки неправильного застосування іноземного права визначає процесуальне законодавство, тож без змін до ЦПК і ГПК ухвалення нового Цивільного кодексу не вирішить питання використання ШІ в цій сфері [6].

Отже, ШІ не змінює ставлення до іноземного права як до права й не знімає з суду обов'язку встановити його зміст *ex officio*. Навпаки, розширюючи доступ до матеріалів, він підвищує вимоги до заходів, які має вжити суд, адже посилатися на

недоступність чи складність іноземного права стає дедалі важче. Водночас перевірка отриманих результатів стає центральним питанням, оскільки неперевірений результат ШІ не може вважатися встановленим змістом норм. Оскільки проєкт нового Цивільного кодексу ці питання не регулює, фундаментальне питання регулювання застосування ШІ в окресленій сфері наразі залежить більшою мірою від оновлення ЦПК і ГПК, адже саме вони регулюють переважну більшість питань процесу встановлення та застосування іноземного права.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/conv#n55 (дата звернення: 22.10.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n6586 (дата звернення: 22.10.2026).
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv#n2054 (дата звернення: 22.10.2026).
4. Кодекс суддівської етики: затв. рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18.09.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24/conv#Text (дата звернення: 22.10.2026).
5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), as amended by Regulation (EU) 2026/1744 of 8 July 2026 (consolidated version of 27 July 2026). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02024R1689-20260727 (date accessed: 22.10.2026).
6. Проєкт Цивільного кодексу України: реєстр. № 15150 від 09.04.2026. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837 (дата звернення: 22.10.2026).

Каленіченко Діана,
Державний торговельно-економічний університет
здобувач 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права.
Науковий керівник – к.ю.н. Володимир Кравченко

ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану здійснення дозвільної діяльності зазнало суттєвих змін, зумовлених, зокрема, вимушеною міграцією населення та обмеженням можливостей фізичного доступу до адміністративних органів. За таких обставин особливого значення набуває цифровізація адміністративних процедур, яка забезпечує дистанційну взаємодію заявників із суб'єктами владних повноважень та сприяє доступності адміністративних послуг. З огляду на це, дослідження особливостей здійснення адміністративних процедур у сфері дозвільної діяльності в умовах воєнного стану залишається актуальним.

Правове регулювання дозвільної діяльності ґрунтується на положеннях законів України «Про адміністративну процедуру» [1] та «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [2]. Перший визначає загальні засади розгляду адміністративних справ і прийняття адміністративних актів, тоді як другий регламентує порядок видачі документів дозвільного характеру [3, с. 356-358]. Водночас особливі умови функціонування держави під час воєнного стану зумовили необхідність адаптації встановлених процедур до актуальних потреб суспільства та суб'єктів господарювання, що знайшло відображення у запровадженні спеціальних механізмів спрощення дозвільної діяльності.

Одним із таких механізмів стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [4], якою запроваджено особливий порядок провадження окремих видів господарської діяльності на підставі декларації. За передбачених постановою умов її подання

надає суб'єкту господарювання право розпочати відповідну діяльність без попереднього отримання документів дозвільного характеру або ліцензій, за винятком установлених законодавством випадків. Таким чином, декларативний механізм спрощує порядок реалізації права на провадження господарської діяльності та зменшує адміністративне навантаження на заявників.

З погляду суб'єктів публічної влади спрощення дозвільних процедур передбачає зміну порядку реалізації їхніх повноважень та оптимізацію адміністративного навантаження. Зокрема, за декларативним механізмом, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України № 314, у визначених нею випадках подання декларації дає змогу розпочати відповідну діяльність без попереднього отримання дозвільного документа, що зменшує кількість адміністративних дій з боку уповноважених органів. Це дає змогу зменшити кількість адміністративних дій та спрямувати ресурси органів влади на виконання інших завдань, водночас не звільняючи їх від дотримання законодавчих вимог і здійснення передбачених законом контрольних повноважень.

Практичну реалізацію спрощених процедур доповнює цифровізація взаємодії між заявниками та адміністративними органами, зокрема можливість подання декларацій в електронній формі через портал «Дія». Використання цифрових сервісів дає змогу дистанційно подавати необхідні відомості, зменшувати часові витрати та полегшувати доступ до відповідних процедур [5, с. 233–235]. При цьому цифровий формат є способом реалізації адміністративної процедури, тоді як підстави її здійснення та правові наслідки визначаються відповідними нормативно-правовими актами.

Спрощення дозвільних процедур також потребує забезпечення належних гарантій прав їх учасників. Відповідно до статей 8, 18 та 28 Закону України «Про адміністративну процедуру», адміністративні органи зобов'язані обґрунтовувати прийняті адміністративні акти у передбачених законом випадках, забезпечувати учасникам провадження можливість реалізувати свої процесуальні права та гарантувати право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності. В умовах

застосування спрощених механізмів дозвільної діяльності це стає особливо важливим, адже необхідно забезпечити не лише оперативність процедур, а й передбачуваність правових наслідків для заявників.

Для підвищення ефективності здійснення дозвільних процедур доцільно систематично оновлювати інформацію про умови провадження господарської діяльності на порталі «Дія», зокрема щодо переліку видів діяльності, для яких застосовується декларативний принцип, та винятків із нього. Крім того, важливим є узгодження спеціальних правил, установлених на період воєнного стану, із загальними положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру», а також створення доступних механізмів отримання консультацій і оскарження рішень адміністративних органів. Варто також удосконалити електронні сервіси шляхом автоматизованого інформування заявників про результати подання декларацій та зміни відповідних нормативних вимог. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню правової визначеності, доступності адміністративних процедур і ефективності взаємодії між суб'єктами господарювання та органами публічної влади.

Отже, здійснення адміністративних процедур у сфері дозвільної діяльності в умовах воєнного стану характеризується поєднанням спеціальних механізмів спрощення та цифрових інструментів взаємодії між приватними особами й органами публічної влади. Запровадження декларативного принципу та використання порталу «Дія» сприяють доступності адміністративних послуг, зменшенню адміністративного навантаження й забезпеченню безперервності господарської діяльності. Водночас ефективність таких механізмів залежить від дотримання принципів адміністративної процедури, правової визначеності та належного захисту прав заявників. Тому подальше вдосконалення дозвільної діяльності має бути спрямоване на узгодження спеціального правового регулювання із загальними процедурними гарантіями та підвищення доступності й прозорості електронних сервісів.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20 (дата звернення: 11.10.2026).

2. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15 (дата звернення: 11.10.2026).

3. Загальне адміністративне право : підручник / за загальною редакцією Р. С. Мельника. – Видання друге. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 690 с.

4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2022 р. № 314. Офіційний вісник України. 2022. № 26. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п (дата звернення: 11.10.2026).

5. Осадчий А. Ю. Цифровізація адміністративних процедур. Проблеми законності. 2023. Вип. 163. С. 229–247. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.163.291971.

Каменчук Ангеліна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Лілія Панькова

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ВИВЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Господарське право традиційно належить до ключових дисциплін юридичної освіти в Україні. Його викладання понад два десятиліття будувалося навколо Господарського кодексу України 2003 року. Кодекс визначав систему суб'єктів господарювання, правові режими майна, особливості господарських договорів і систему господарських санкцій. На цій основі сформувалися навчальні програми, підручники та наукова школа господарського права.

Сьогодні ця модель зазнає найглибшої трансформації за всю історію свого існування. Вихідною точкою трансформації став Закон України № 4196-IX, ухвалений 9 січня 2025 року. За ним Господарський кодекс України втратив чинність з 28 серпня 2025 року. Закон встановив трирічний перехідний період. За цей час державні, комунальні та приватні підприємства мають змінити організаційно-правову форму, а права господарського відання та оперативного управління припиняться [1].

Для договірних відносин наслідки виявилися негайними. Договори, укладені до 28 серпня 2025 року, залишаються чинними. Нові договори регулюються Цивільним кодексом України та спеціальними законами. Зник інститут оперативно-господарських санкцій. Замість нього діють загальні цивільно-правові наслідки порушення зобов'язання: розірвання договору, зупинення зустрічного виконання, зміна умов зобов'язання [2]. Особливі правила ГК про істотні умови господарського договору також втратили силу.

Для навчальної дисципліни це означає втрату єдиного кодифікованого акта, на якому вона трималася. Господарське право стає комплексною

дисципліною. Її нормативну основу тепер складають Цивільний кодекс, корпоративні закони, конкурентне законодавство, закони про публічні закупівлі, ліцензування й державне регулювання окремих ринків. Поняття «господарський договір» перестало означати окремий правовий інститут із власним режимом. Тепер це цивільно-правовий договір, укладений у сфері підприємництва. Окремими залишаються хіба що суб'єктний склад, спеціальне галузеве регулювання та підсудність спорів господарським судам.

У зв'язку з цим у науці та викладанні постає питання про саму назву та предмет курсу. Усе частіше йдеться про перехід до моделі комерційного або підприємницького права. Ця модель близька до європейських курсів commercial law та business law. Вона не протиставляє господарське право цивільному, а розглядає його як комплекс приватноправових і публічно-правових норм, що регулюють підприємницьку діяльність.

Євроінтеграція діє на вивчення господарського права насамперед через зміну джерельної бази. Вона також розширює тематику дисципліни. Окремої уваги потребують конкурентне право і правила про державну допомогу суб'єктам господарювання. Важливими стають публічні закупівлі за стандартами директив ЄС, технічне регулювання та ринковий нагляд, захист прав споживачів. Усе більшого значення набуває «зелене» та ESG-регулювання бізнесу. Лише розділ 27 переговорів про вступ до ЄС «Навколишнє середовище та зміна клімату» охоплює понад 200 актів права ЄС [3]. Їх виконання потребує модернізації українських підприємств, тож прямо впливає на правове регулювання їхньої діяльності.

Змінюється і методологія вивчення. Порівняльно-правовий метод з допоміжного перетворюється на основний. До курсу додаються аналіз рішень Суду ЄС і ЄСПЛ та робота з англомовними джерелами. Студенти вивчають також техніку транспозиції, тобто перенесення директив у національне законодавство. Випускник має вміти оцінити, чи відповідає українська норма європейському стандарту, і застосувати її в дусі джерела.

Другим чинником змін є цифровізація. Вона вносить у предмет господарського права нові об'єкти регулювання. До них належать електронні та смарт-договори, віртуальні активи, цифровий контент і електронна комерція [6; 7]. Окремої уваги заслуговують спеціальні правові режими для ІТ-сектору, насамперед Дія.City. Вони поєднують податкові, корпоративні та трудові особливості їхньої діяльності.

Найбільше дискусій викликають смарт-контракти. Їх незмінюваність одночасно є перевагою і вадою. Вона виключає втручання людського фактора в виконання зобов'язання. Водночас вона ускладнює зміну умов договору, коли змінюються обставини [4].

У зовнішньоекономічній діяльності поширюються електронний документообіг і блокчейн-рішення. Вони ставлять питання про юридичну силу електронних доказів і вимагають гармонізації законодавства зі стандартами ЄС у сфері електронної ідентифікації. Базовим тут стає принцип функціональної еквівалентності. За ним електронний документ має таку саму юридичну силу, що й паперовий [5].

Окремо слід сказати про цифрову державу у сфері господарювання. Онлайн-реєстрація бізнесу, відкриті державні реєстри, система Prozorro, електронний суд і кваліфікований електронний підпис стали частиною щоденної роботи юриста. Тому їх доцільно вивчати не лише як норми законодавства, а й як практичні інструменти.

Узагальнюючи, можна зробити такі висновки. По-перше, спостерігається трансформація предмета господарського права, що полягає у відході від його традиційної кодексної моделі та переході до комплексного регулювання підприємництва на основі Цивільного кодексу, спеціальних законів і права ЄС. По-друге, на перше місце в змісті курсу виходять корпоративне, конкурентне, договірне та цифрове право. Варто запровадити спецкурси з права ЄС для бізнесу та цифрового права. Такий підхід дасть змогу готувати юристів, здатних працювати в умовах єдиного європейського цифрового ринку.

Список використаних джерел:

1. Скасування Господарського кодексу вже з 28 серпня: ключові зміни. ЛІГА:ЗАКОН. URL: biz.ligazakon.net

2. Скасування Господарського кодексу: як змінюються господарські договори та санкції. ЛІГА:ЗАКОН. URL: biz.ligazakon.net

3. Євроінтеграція у сфері довкілля: практичні кроки виконання розділу 27. Мінекономіки України. 30.03.2026. URL: me.gov.ua

4. Станкевич А. В. Смарт-договори як вид електронних договорів. Науковий вісник УжНУ. Серія Право. 2025. Вип. 87, т. 1. С. 288–292. URL: doaj.org

5. Калаченкова К. О. Правове регулювання виконання зовнішньоекономічних договорів у цифровому середовищі. 2025. DOI: 10.31558/2786-5835.2025.2.11. URL: jpchdnu.donnu.edu.ua

6. Мирославський С. Електронні, цифрові, смартдоговори, «e-contracts» в українському праві і законодавстві. Економіка та право. 2024. № 1. URL: doaj.org

7. Осінська О. Окремі аспекти впливу цифровізації на розвиток господарських правовідносин. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 2. URL: doaj.org

Кармазін Каріна,
Державний торговельно-економічний університет,
здобувач 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права.
Науковий керівник – к.ю.н. Володимир Кравченко

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ефективність адміністративного судочинства неможлива без дотримання розумності розгляду справ судом п. 8 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [1]. Запізніле правосуддя де-факто прирівнюється до відмови в ньому, адже несвоєчасно поновлене право втрачає цінність для позивача. Міжнародний стандарт чітко закріплений у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує розгляд справи упродовж розумного строку. Проте надмірна тривалість проваджень залишається системною проблемою України, що неодноразово констатувалося в рішеннях ЄСПЛ, зокрема у групах справ «Світлана Науменко проти України» та «Меріт проти України». У цих рішеннях Суд констатував системну проблему недотримання розумних строків провадження та відсутність ефективних засобів захисту. Сьогодні розрив між граничними строками розгляду справ, встановленими КАС України (зокрема, ст.ст. 193, 258, 309) та реальними показниками роботи судів лише поглиблюється через низку інституційних, процесуальних та безпекових факторів.

Розумність строку передбачає баланс між швидкістю та якістю правосуддя, а не лише формальне дотримання меж. Щодо процесуальних дій КАС України визначає розумний строк як час, достатній з урахуванням обставин справи для вчинення процесуальної дії, що відповідає завданню адміністративного судочинства (ч. 2 ст. 119 КАС України). Необґрунтоване затягування унеможливлює своєчасний захист прав.

Причини порушення строків комплексні. Головна з них — кадровий дефіцит і надмірне навантаження, які І. М. Компанієць та А. С. Чиркін визначають основною перешкодою ефективного судочинства [3, с. 3, 7]. Це підтверджує статистика: понад 31 тисяча справ у Харківському окружному адмінсуді лише за перше півріччя 2025 року [5], що робить дотримання строків об'єктивно складним.

По-друге, розгляд штучно затягується самими учасниками процесу через зловживання процесуальними правами (необґрунтовані клопотання, безпідставні відводи). Як слушно зазначає Я. О. Берназюк, дотримання процесуальної економії та запобігання зловживанням є базовими умовами судочинства [4]. По-третє, вагомим чинником є правовий режим воєнного стану. Постійні повітряні тривоги та пошкодження інфраструктури змушують відкладати засідання, оскільки виникає гостра необхідність балансувати між правом на суд і гарантуванням фізичної безпеки громадян [5].

Попри об'єктивні труднощі, право на своєчасний захист не має нівелюватися. Оцінюючи розумність строків, ЄСПЛ завжди враховує складність справи, поведінку сторін та значення спору для особи. Як зазначає В. В. Петриченко, українське законодавство потребує дієвих механізмів забезпечення цих строків. Дискусійними залишаються питання справедливої компенсації за надмірну тривалість провадження та відповідальності за його затягування [2, с. 276–277].

З огляду на це, вирішення проблеми потребує комплексного підходу. Пріоритетними напрямами мають стати: подальший розвиток підсистеми «Електронний суд» та розширення дистанційної участі в засіданнях; оперативне кадрове наповнення судів та оптимізація розподілу навантаження; більш рішуче застосування судами наявних заходів процесуального примусу (ст. 45 КАС України) як реакції на зловживання процесуальними правами, оскільки проблема криється саме в недоліках правозастосування, а не у законодавчих прогалинах; впровадження дієвого механізму моніторингу справ для своєчасного виявлення безпідставних затримок.

Підсумовуючи, слід зазначити, що вирішення проблеми затягування проваджень неможливе шляхом точкових змін. Подолання цих перешкод вимагає

системної модернізації правосуддя. Лише за умови цифровізації, подолання кадрового дефіциту, протидії зловживанню процесуальними правами та запровадження ефективного засобу правового захисту від надмірної тривалості проваджень, принцип розумності строків перетвориться на реальну гарантію ефективного захисту прав громадян у публічно-правовій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15 . (дата звернення: 14.10.2026).

2. Петриченко В. В. Адміністративне судочинство і проблема розумних строків: колізії законодавства та практика ЄСПЛ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5, ч. 2. С. 276–281. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.41.

3. Компанієць І. М., Чиркін А. С. Деякі проблеми розвитку адміністративного судочинства в Україні. URL: https://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/62568/58105. (дата звернення: 14.10.2026).

4. Берназюк Я. О. Процесуальні строки розгляду справ в адміністративному судочинстві (співвідношення розумного строку розгляду справи за практикою Європейського суду з прав людини із процесуальною практикою в Україні). *Конституціоналіст*. 2023. URL: https://surl.li/nfymhe . (дата звернення: 14.10.2026).

5. Строки розгляду справ. Проблема чи дійсність? *Харківський окружний адміністративний суд*. 24.07.2025. URL: https://surl.li/wvpzmj (дата звернення: 14.10.2026).

6. Справа «Світлана Науменко проти України» (заява № 41984/98) : рішення Європейського суду з прав людини від 09.11.2004.

7. Справа «Меріт проти України» (заява № 66561/01) : рішення Європейського суду з прав людини від 30.03.2004.

Касьян Кіра,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Людмила Міхневич

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

Соціальні мережі для більшості є основною формою комунікації та споживання інформації. Здебільшого завдяки ній молодь формує правову свідомість та уявлення про те як діють інститути права. Проте інформація часто набуває викривлених форм, що спонукає до деформації свідомості та може перерости в квазіправосвідомість. Особливо небезпечні окремі витоки, такі як правовий нігілізм. Що своєю чергою негативно впливає на формування правової держави, верховенства права та дотримання суспільних норм. Розуміючи, якими саме методами соціальні мережі впливають на поширення правового нігілізму, можна визначити стратегії його усунення.

Правовий нігілізм це деформація правосвідомості, коли особа свідомо чи несвідомо заперечує правові норми, зневажає їх та їхню дію. Таке явище можна розглядати як деструктивну рису психології особистості. Роман Сухацький стверджує що воно може бути обумовлено комплексом чинників: політичних, культурних, психологічних, соціально-економічних, інституційних. На його думку, нігілізм призводить не лише до ігнорування правових норм, а й підриває легітимність влади, гальмує процес розвитку суспільства, й дає підґрунтя для вседозволеності [4. с. 183].

Вагомим фактором є середовище, де поширюються ці чинники – соціальні мережі. Сьогодні значна частина суспільства має такі засоби масової інформації, як Telegram, X(twitter), YouTube, Facebook, Treads та інші. Особливе значення вони мають для молоді, коли через кризові ситуації єдиною формою комунікації

залишались соціальні мережі. Що своєю чергою формували в осіб певне правове уявлення, що могло потенційно перерости в квазіправосвідомість.

Цей термін означає «інформаційну бульбашку», коли людина споживає інформацію сприймаючи її відразу за дійсність, на чому формує певні хибні уявлення про правову систему. Надалі це породжує і правовий нігілізм, інфантилізм та ідеалізм. Проте нігілізм це більше ніж просто викривлене сприйняття інформації, це саме негативне ставлення до права, зневіра в його цінність та недовіра до правових інститутів, зазначає Микола Козюбра [3, с. 3-6].

Одним із чинників у соціальних мережах, які породжують саме правовий нігілізм, є викривлена інформація, дезінформація і маніпулятивний стиль подання цієї ж інформації. Показовою є ситуація навколо проєкту цивільного кодексу. З моменту його публікації на простори інтернету, виникло масове обговорення. Проте деякі норми подавалися без необхідного контексту або значно в спрощено. Серед найбільш обговорюваних питань були: статус заручин та компенсації в разі відмови від шлюбу, сім'я як союз жінки і чоловіка, зміна правил щодо вилучення дітей. Але всі ці норми залишились без змін, та існують вже довгий час в Сімейному кодексі, Конституції України та інших нормативно-правових актах [5].

Іншим прикладом є ситуація 2025 року: жителі звернулись до поліцейського з проханням додатись до чату ОСББ аби оперативніше реагувати на порушення. Проте серед деяких телеграм-каналів поширилась інформація, що мотив поліцейського був пов'язаний з мобілізацією [1].

Подібна інформація активно поширюється на великі маси, на тих людей, які мають низький рівень правової просвіти та вірять впевненій промові в соціальній мережі. Особливо цей ефект посилюється, коли дана теза поширюється в інтернеті багатьма користувачами та каналами, підсилюючи колективне сприйняття більшості. Це створює негативне бачення законотворчих функцій, значення законів, дії правоохоронних органів та загалом різних інституцій права.

Іншим чинником розвитку правого нігілізму, особливо серед підлітків, є жартівливі зображення чи відео – меми. Їхня мета нести в собі розважальний контент, проте досить часто вони популяризують речі, які несуть в собі ідею, що правила можна порушувати, що вони нічого не значать, так як і правоохоронні органи й покарання. До прикладу, жарти про особливий статус особи та її вседозволеність: «Та ти знаєш, хто я такий?» – відома фраза у мемах про водіїв, про хуліганство чи погані оцінки в школі. Також поширюються жарти про те, що проблеми у державних установах, адміністративних органах чи навіть закладах освіти можна вирішити за допомогою грошей або особистих зв'язків. Чи коли в мемах напряму принижується людина, що тягне за собою відповідальність. Проте виникає теза «це ж просто мем, нічого такого» заперечуючи факт відповідальності.

Така ж ситуація з роликами: блогери як жарт вдавали з себе поліцейських та незаконно зупиняли людей, проводили псевдоперевірки та затримування. Було знято близько 10 таких відео. Чим створювалось хибне уявлення про діяльність поліції й дискредитувалась робота правоохоронного органу [2].

Це применшує сприйняття значення правової рівності та закріплює норми соціальної нерівності, хабарництва, приниження осіб й інших форм негативної поведінки.

Варто також зазначити, що соціальні мережі виступають й інструментом впровадження однієї з ознак нігілізму в дійсність – ухилення від правопорядку через власні упередження. Гарним прикладом є порушення прав інтелектуальної власності в інтернеті. Попри прямі заборони авторів на використання їхніх робіт, користувачі часто нехтують ними, вважаючи, що за таке порушення відповідальність не настане. А масове недотримання авторського права нормалізує це та нівелює закони й покарання. До цього ж відноситься виставлення в застосунки приватні переписки, принизливі фото інших людей чи відео чужих осіб для отримання таких же охоплень. Це все також утворює певний колективний правовий нігілізм.

За статтею 34 Конституції України, кожен має право на свободу слова та поширення інформації. Втім це право не є абсолютним, відтак його обмеження можливе лише законом і у випадках, які визначені законом. Тож дотримання чистоти цифрового інформаційного простору потребує розвивати правову свідомість, медіаграмотність та аналітичні здібності населення, що є ключем до віри в інститут права.

Отже, соціальні мережі в сучасних умовах можуть виступати не лише джерелом інформації, а й середовищем формування та нормалізації правового нігілізму. Викривлена подача правових подій, дезінформація, маніпулятивне висвітлення гострих правових питань та мем-культура створюють хибне уявлення про зміст і значення правих норм чи подій. Можуть знецінювати дотримання правопорядку та спонукати до дискредитування права як системи і його інституцій. А масовість такої поведінки, використовуючи соціальні мережі як інструмент, дозволяє відчувати вседозволеність. Протидія цьому явищу потребує підвищення рівня правової культури та здатності користувачів критично оцінювати правову інформацію, яку вони споживають і поширюють.

Список використаних джерел:

1. Головне управління Національної поліції в Київській області. *Just a moment...* URL: https://kv.npu.gov.ua/news/politsiia-kyivshchyny-zaklykaie-ne-poshyriuvaty-nedostovirnu-informatsiiu (дата звернення: 28.09.2026).

2. Головне управління Національної поліції у місті Києві. *Just a moment...* URL: https://kyiv.npu.gov.ua/news/politseiski-kyieva-prytiahnuly-do-administratyvnoi-vidpovidalnosti-bloheriv-iaki-znimaly-provokatyvni-video-u-formi-politsii-zadlia-kontentu-u-sotsmerezhakh (дата звернення: 28.09.2026).

3. Козюбра М. І. Верховенство права, правова і соціальна держава: співвідно-шення. Верховенство права: історія, теорія, практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22 грудня 2010 р.). Київ, 2011. С. 3–10.

4. Сухацький Р.П. Проблема правового нігілізму та його вплив на розвиток сучасного суспільства. Держава та регіони. Серія: Право. 2025. No 1(87). С. 180–184.

5. Stefanchuk R. Масштабна реформа завжди породжує дискусії. Це нормально. Але дискусія має бути фаховою. У відео – мої відповіді на найпоширеніші запитання щодо. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/reel/1333753661942801. (дата звернення 27.09.2026)

Кириченко Вікторія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Інна Горіславська

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження особливостей укладення та виконання електронних договорів за законодавством України зумовлена стрімкою цифровізацією суспільних відносин, розвитком електронної комерції та поширенням дистанційних способів взаємодії між учасниками цивільного обороту. Використання електронних засобів комунікації для погодження умов договору, ідентифікації його сторін, вираження волі та підтвердження факту вчинення правочину зумовлює необхідність належного правового регулювання відповідних процедур і гарантій захисту прав та законних інтересів учасників договірних відносин. Особливого значення набувають питання дотримання вимог до форми електронного договору, застосування електронного підпису, визначення моменту його укладення та набрання чинності, доказування факту укладення і змісту договору, а також забезпечення належного виконання договірних зобов'язань.

Основним нормативно-правовим актом у даній сфері є Закон України «Про електронну комерцію», який визначає особливості укладення електронних договорів. Варто зазначити, що Цивільний кодекс України визначає, що укладення даного договору двома сторонами вважається укладеним у письмовій формі. Для їх укладення необхідні пропозиція укласти договір та її прийняття іншою стороною, іншими словами оферту та акцепт. Але укладення електронних договорів має певні особливості, які можуть викликати труднощі на практиці [1].

Напевно головним в даному питанні є процедура підтвердження особи, яка укладає договір, а також встановлення факту її згоди з усіма умовами. Особливої уваги слід приділити саме викладенню умов електронного договору, та чи має особа можливість ознайомитися з ними до моменту його укладення. Це є особливо актуально у відносинах між підприємцями та споживачами, оскільки вони не завжди можуть впливати на зміст запропонованих умов. Тому важливим є не лише дотримуватися встановленого законом порядку укладення даного договору, а й забезпечувати належне інформування сторін про їхні права та обов'язки [2].

Варто зазначити, що однією з особливістю електронних договорів є спосіб їх підписання. Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію» [1], електронний договір може підписуватися, за допомогою електронного підпису одноразовим ідентифікатором. Проте постає питання щодо підтвердження того, що договір підписала саме особа, яка зазначена в ньому. Розглядаючи питання, щодо складності, то воно може полягати в доведенні того, що саме було погоджено сторонами та чи виконали вони свої зобов'язання. У разі виникнення спору важливими можуть бути будь які деталі, такі як: електронне листування, підтвердження замовлення, платіжні. Але важливо враховувати їхній зміст і зв'язок саме з даним договором. Тому сторонам потрібно зберігати документи, які підтверджують укладення договору та його виконання [3].

Судова практика, що була проаналізована, дала можливість висвітлити різні аспекти проблеми: підтвердження волевиявлення сторін під час укладення електронного договору та використання електронного листування як доказу в суді. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2023 року у справі № 263/3470/20 [4]. У справі розглядалися питання дотримання порядку укладення електронного правочину, використання одноразового ідентифікатора для підписання договору та доказування факту укладення договору й отримання кредитних коштів. Суд аналізував застосування Закону України «Про електронну комерцію» та вимоги до електронних доказів, зокрема: порядок акцептування пропозиції укласти електронний договір та юридичне значення електронного підпису одноразовим

ідентифікатором. Постанова Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 липня 2022 року у справі № 914/1003/21 [5]. Верховний Суд розглянув питання ідентифікації відправника електронного повідомлення, допустимості електронного листування та значення відсутності кваліфікованого електронного підпису. Суд зазначив, що сама відсутність такого підпису не завжди унеможливлює ідентифікацію відправника електронного листа.

Отже, електронний договір є повноцінним інструментом цивільно-правового регулювання, правова природа якого визначається не способом його оформлення, а змістом, спрямованістю волевиявлення сторін та дотриманням установлених законодавством вимог до вчинення правочинів. Належне укладення та виконання електронних договорів передбачає дотримання вимог щодо форми договору, порядку вираження й підтвердження згоди сторін, використання електронних підписів, а також забезпечення можливості встановлення змісту договірних домовленостей і доказування факту виконання зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

2. Укладення договору в електронній формі: порядок та особливості : роз'яснення Міністерства юстиції України. Урядовий портал. https://court.gov.ua/press/news/1894523/

3. Електронний договір: нюанси укладання. ІПС ЛІГА ЗАКОН. https://ips.ligazakon.net/document/EA013124

4. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2023 року у справі № 263/3470/20. https://iplex.com.ua/doc.php?from=360&regnum=111460342

5. Постанова Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 липня 2022 року у справі № 914/1003/21. https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_obedn_palati_kgs_vs/2022_07_15_914_1003_21

Козаченко Артем,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д. ю. н., професор Людмила Міхневич

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Сучасна система права в епоху глобального трансформування перебуває під великим і незворотним впливом промислової революції. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій зумовив активну інтеграцію в суспільство штучного інтелекту (далі – ШІ). Юридична практика, яка традиційно базується на складних логічних процесах, опинилася в центрі цифрової модернізації [2, с. 17]. Інтеграція ШІ у діяльність судів, правоохоронних органів та адвокатури актуалізує дискусію щодо визначення допустимих меж використання комп'ютерних технологій. Потреба у зваженому балансі між заохоченням інновацій та мінімізацією ризиків автоматизованих помилок визначає траєкторію розвитку сучасної юридичної науки [1; 4, с. 13], що й підтверджує актуальність цього дослідження.

Осмислення даної проблеми дозволяє зібрати наявні погляди навколо двох позицій: визнання високої ефективності використання ШІ та жорстких правових обмежень. Так, обговорюючи питання використання ШІ в правовій практиці, учасники дискусії виділили кілька основних позитивних тенденцій [3]. Насамперед, позитивний потенціал ШІ пов'язаний із розвантаженням людського ресурсу та подоланням перевантаження документами. Завдяки розвиненим моделям комп'ютерних систем можна проводити перевірку процесуальних документів, спрощувати документообіг, проводити експрес-аудит договорів, здійснювати постійний моніторинг законодавства та ін.

Окрім того, у правоохоронній сфері ШІ оперативно виявляє приховані взаємозв'язки у великих потоках інформації, що допомагає оптимізувати

визначення моделі злочинця, фактично виступає асистентом правоохоронця. Натомість застосування предиктивних комплексів, таких як «Касандра», дозволяє більш раціональний поділ патрулів, а системи за типом ClearView AI полегшують пошук та ідентифікацію осіб [5].

Сучасна трансформація судових систем демонструє перехід від традиційних моделей до систем Online Dispute Resolution (ODR) та використання штучного інтелекту для розгляду безспірних справ. Водночас аналіз справ Верховного Суду, який виконується за допомогою ШІ сприяє послідовному розвитку майбутнього єдиного стандарту судової практики.

Окремо варто сказати про важливий антикорупційний складник. ШІ – це цифрова система, тому їй не властиві суб'єктивізм чи емоційний тиск, що доводить практика автоматичної перевірки системою ЛАК у НАЗК [5].

Втім незважаючи на всі переваги комп'ютерних систем, безконтрольне розширення ШІ може створити серйозну загрозу для верховенства права. Аналіз даної проблеми в дослідженнях науковців дозволяє виокремити вже сьогодні наявні виклики і загрози:

Насамперед головним бар'єром застосування ШІ залишається непрозорість внутрішніх обчислень. Через це не можливо перевірити логіку ШІ, на якій ґрунтується юридичний висновок. По-друге, ШІ копіює суспільні стереотипи. Навчаючись на великій базі даних минулих років, комп'ютерна система переймає наявні там помилки, що породжує ризики дискримінації, чим нівелює презумпцію невинуватості. По-третє, під загрозу потрапляє інститут професійної таємниці. Закон вимагає суворої конфіденційності, але обробка даних в ШІ створює ризики втрати інформації та порушення приватності. По-четверте, загрозу створює відсутність правосвідомості та емпатії, які потрібні для вирішення моральних дилем, а також схильність ШІ до застосування неіснуючих норм. По-п’яте, повна автоматизація простих рутинних задач веде до того, що нові кадри втратять навички самостійно аналізувати дані, тобто зниження пофесійності юридичних кадрів [5].

Підсумовуючи, зауважимо, що проведений аналіз підтверджує, що ШІ на даний момент у правовій сфері може бути тільки допоміжним інструментом, який оптимізує технічну роботу правника, але не зможе замінити його. Машина здатна керувати великими об'ємами інформації, проте вона позбавлена можливості усвідомити, що таке право, гуманізм та сутність справедливості. Стратегічна еволюція цифрового права в Україні повинна базуватися на імперативній концепції, що людина завжди повинна бути в процесі. Це гарантує збереження остаточного людського контролю на кожному етапі прийняття важливих рішень, покладаючи фінальний результат на кваліфікованого працівника.

Список використаної літератури:

1. Атталах Н. Проблеми та перспективи правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості :* зб. тез… Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 12–15. URL: lvduvs.edu.ua. (дата звернення 11.10.2026)

2. Барабаш О. О. Штучний інтелект та сучасні нейромережі: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : зб. тез Всеукр. круглого столу (Львів, 15 берез. 2024 р.) / упор. О. О. Барабаш ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 17-23. URL: lvduvs.edu.ua. (дата звернення 11.10.2026)

3. Благута Р. Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : зб. тез… Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 4-6. URL: lvduvs.edu.ua (дата звернення 11.10.2026)

4. Штучний інтелект, сучасні технології та право в Україні : монографія / за заг. ред. О. А. Костенка ; Держ. наук. установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України», Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ ; Одеса : Фенікс, 2026. 354 с. URL: ippi.org.ua (дата звернення 12.10.2026)

5. Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості : зб. тез Всеукр. круглого столу (Львів, 15 берез. 2024 р.) / упор. О. О. Барабаш ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 17-23. URL: lvduvs.edu.ua. (дата звернення 11.10.2026)

Коновалова Софія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тамара Новак

ІНСТИТУТ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОКТРИНАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Враховуючи комплекс сучасних екологічних, правових та воєнних викликів в Україні, визначення орієнтирів розвитку екологічного страхування є важливим завданням сьогодення. Ця проблема має глобальний характер, адже екологічні загрози створюють синергетичний ефект, посилюючи ризики надзвичайних ситуацій та екологічних катастроф [9, с. 118].

Закріплене у ст. 50 Конституції України [1] фундаментальне право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також гарантований правовий доступ до інформації про стан довкілля потребують надійних гарантій реалізації.

Систематичне створення суб'єктами господарювання екологічних ризиків без належного фінансового забезпечення зумовлює потребу впровадження ринкового інструменту компенсації цієї шкоди, яким виступає інститут екологічного страхування [8, с. 140].

У сучасній юридичній доктрині екологічне страхування розглядається як комплексний інститут страхування цивільно-правової відповідальності підприємств - джерел підвищеної небезпеки за шкоду, заподіяну третім особам та довкіллю внаслідок аварійного чи раптового забруднення [8, с. 140]. Серед ключових спільних ознак цього інституту вчені виокремлюють наявність екологічного ризику та провадження суб’єктами потенційно небезпечної діяльності [8, с. 140].

У контексті чинного законодавства України правова база функціонування цього інституту має фрагментарний характер і регулюється окремими

нормативно-правовими актами - зокрема Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2], «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [3] та низкою підзаконних актів. Це, на думку фахівців, свідчить про відсутність єдиного системного підходу [9, с. 121; 10].

Стаття 49 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює можливість добровільного та обов'язкового екологічного страхування [2]. Утім, зазначений припис має бланкетний характер, адже не визначає процедурних деталей і лише передбачає, що порядок його здійснення регулюється спеціальними законодавчими актами.

Зокрема, обов'язкове страхування відповідальності передбачено для суб'єктів господарювання, які експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки [3], здійснюють перевезення небезпечних вантажів [4] або користуються нафтогазоносними надрами [5]. Важливу превентивну роль у цій системі відіграє Закон України «Про екологічний аудит», який забезпечує об'єктивну оцінку екологічних ризиків ще до укладення страхових договорів [6].

Зарубіжний досвід пропонує дві панівні моделі побудови системи екологічного страхування. Німецька модель базується на обов'язковому страхуванні діяльності певних типів установок, які створюють загрозу для довкілля. Натомість у США, Великій Британії, Бельгії, Нідерландах, Італії, Швейцарії, Японії та низці інших країн альтернативою або доповненням до обов'язкового страхування виступають банківські та інші фінансові гарантії, застави й спеціальні резервні фонди [8, с. 141]. Європейська практика поєднує механізми екологічного страхування із екологічною сертифікацією підприємств за стандартами ISO 14001 та EMAS, що дозволяє зменшити ймовірність настання екологічних ризиків [10].

Україна, орієнтуючись на європейський вектор та модель обов'язкового страхування, поки не змогла повноцінно реалізувати її потенціал через законодавчу неузгодженість чинних норм. Спробою подолати цю проблему став проєкт Закону України «Про екологічне страхування» [7].

Втім, цей законопроєкт має низку дискусійних положень. Зокрема, наголошують вчені, запропоноване проєктом визначення страхового випадку виключно через рішення суду, яке набрало законної сили, є юридично некоректним, оскільки страховою подією має виступати сам факт аварійного забруднення. Крім того, пропонований механізм створює ризики монополізації ринку через Бюро екологічного страхування та потенційно накладає надмірний фінансовий тягар на суб'єктів господарювання [9, с. 121–122].

Отже, для створення дієвого інституту екологічного страхування в Україні необхідно систематизувати ці відносини шляхом розробки єдиних стандартів та їх нормативного закріплення у базовому законодавчому акті, що дозволить усунути концептуальні недоліки існуючого законопроєкту. При цьому використання міжнародного досвіду та практична реалізація потенціалу екологічного аудиту дозволять сформувати ефективний механізм компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 27.09.2026).

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 27.09.2026).

3. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 12.07.2001. № 2245-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text (дата звернення: 27.09.2026).

4. Про перевезення небезпечних вантажів : Закон України від 06.04.2000. № 1644-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#top (дата звернення: 27.09.2026).

5. Про нафту і газ : Закон України від 12.07.2001. № 2665-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#top (дата звернення: 27.09.2026).

6. Про екологічний аудит : Закон України від 24.06.2004. № 1862-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15#top (дата звернення: 27.09.2026).

7. Проєкт Закону про екологічне страхування від 09.09.2021. № 6018. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI05924A?an=3 (дата звернення: 27.09.2026).

8. Єрмолаєва Т. В. Обов'язкове екологічне страхування: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Наукові праці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. С. 140–142. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0153821-de1e-4ab2-8e4d-d8bdbd9e19c6/content (дата звернення: 27.09.2026).

9. Король С. В. Екологічне страхування: виклики сьогодення і стратегічні орієнтири розвитку. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 2. С. 118–124. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/434407f9-8983-4f86-a1c0-32328484d24d/content (дата звернення: 27.09.2026).

10. Криворучкіна О. Екологічне страхування в Україні: перспективи та проблеми впровадження. *ECOBUSINESS. Екологія підприємства*. 2021. № 5. URL: https://ecolog-ua.com/news/ekologichne-strahuvannya-v-ukrayini-perspektyvy-ta-problemy-vprovadzhennya (дата звернення: 27.09.2026).

Коротун Ангеліна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик.

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Актуальність теми правових відносин між батьками та дітьми зумовлена важливістю сім'ї як основного осередку суспільства та необхідністю правового регулювання взаємних прав та обов'язків її членів. Досліджуючи римське право, ми можемо простежити становлення правових засад сімейних відносин, особливості батьківської влади та правового становище дітей у Стародавньому Римі.

Вивчення цієї теми дає змогу нам зрозуміти, як змінювалися уявлення про права батьків і дітей та як положення римського права вплинули на подальший розвиток сімейно-правових норм. Дослідження правових відносин між батьками та дітьми має історико-правове значення та сприяє глибшому розумінню сучасних принципів захисту прав дитини, сімейних обов'язків і відповідальності батьків.

У межах римського сімейного союзу існував специфічний правовий інститут – батьківської влади, який передбачав двояке становище дітей: по-перше, діти перебували в межах сімейної влади батька; по-друге, вони потрапляли під владу особливого роду, яка передбачала додаткові правові можливості батька стосовно дітей. Сукупність правових установлень, яка забезпечувала владу домовладики над членами своєї сім'ї, становило римське батьківське право. Римське право визнавало практично необмежену владу батька над дітьми [1, с. 128].

Існували такі підстави встановлення батьківської влади над дітьми: 1) народження в римському законному шлюбі; 2) узаконення та 3) усиновлення.

Діти, народжені в конкубінаті, незаконному шлюбі, у фактичному спільному проживанні своїх батьків, не потрапляли під батьківську владу. Вони вважалися для батька чужими [2, с. 52].

Законнонародженими визнавались діти, які народились під час існування правильного римського шлюбу, а також і ті, що народилися не раніше ніж через 181 день після одруження і не пізніше 300 днів після смерті чоловіка. Діти, що народилися раніше 181 дня, також вважалися законнонародженими, якщо чоловік їхньої матері визнавав їх своїми [1, с. 129].

Узаконення (legitimatio) — це визнання законними власних дітей, народжених поза шлюбом, та встановлення над ними батьківської влади. Узаконення відбувалося: шляхом укладення шлюбу між батьками позашлюбної дитини; надання імператорського дозволу — рескрипту на legitimatio; зарахування сина до членів муніципального сенату (курії) або видання доньки заміж за члена муніципального сенату. Узаконення почало застосовуватися лише за часів імперії [2, с. 52].

Усиновлення– встановлення законної батьківської влади над чужою особою. Римське право закріплювало дві форми усиновлення: аррогація (arrogatio) та адопція (adoptio) [1, с. 129].

Мати щодо дітей ніяких батьківських прав не мала і лише з поступовим визнанням когнатського споріднення її становище щодо своїх дітей набуло деякого правового значення (взаємне утримання і опіка). Виправлення такої однобічності римських правових установлень щодо організації та змісту батьківської влади здійснювалося надзвичайно повільно. Тільки за часів імператора Юстиніана patria potestas багато в чому змінює свій характер [1, с. 128].

У Римі існувало дві форми усиновлення: 1) арогація (arrogatio) — для повнолітніх та осіб із повною правоздатністю, тобто для усиновлення осіб свого права; 2) адопція (adoptio) — для усиновлення осіб чужого права, тобто тих, що перебували під владою pater familias. Для здійснення арогації скликалися куріатні збори, і верховний жрець вносив пропозицію співродичам ухвалити

рішення про встановлення батьківської влади однієї особи над іншою. Таким чином вільна особа перетворювалася на підвладну. Адопція почала застосовуватися для підвладних осіб, які намагалися перейти в іншу сім'ю, для неповнолітніх осіб та жінок, позбавлення права участі в куріатних зборах. Адопція здійснювалася шлязом виконання Законів XII таблиць по тричі здійсненій манціпації (mancipatio) [3, с. 5].

Батьківська влада в римській сім'ї припинялася у зв'язку з різними обставинами: смертю батька чи дітей, а також внаслідок звільнення від батьківської влади. Однак досягнення повноліття чи заснування власного дому та сім'ї не впливали на батьківську владу і не послаблювали її. За волею батька, син, досягнувши високого громадського становища, міг бути звільнений від батьківської влади. Цей процес відомий як еманципація, і внаслідок неї син набував повної правоздатності та господарської самостійності. Однак повноваження батька не припинялись повністю, і він зберігав право користування половиною майна сина. Батько мав право емансипувати сина своєю волею, і це надавало синові статус "особи свого права" [4, с. 44].

Батьківська влада була безмежною в архаїчні часи, і тільки обмеження у продажу дітей в рабство було допустимим. У період імперії батьківська влада змінювалась, обмежуючись правом на життя дітей, і вбивство власної дитини розглядалося як злочин, тягнучий карну відповідальність [4, с. 44].

У майновому відношенні син, як підвладна особа, був особою чужих прав. Він мав цивільну правоздатність, але не для себе, а свого батька. Усе, що син набував, автоматично ставало власністю батька. При цьому батько за зобов'язаннями дітей не відповідав. Тільки за делікт (правопорушення) він ніс повну відпові дальність, а саме: або відшкодувати заподіяні втрати, або видати винного потерпілому. З часом відбувається поступове ослаблення абсолютної влади домовладики як в особистому, так і майновому напрямах [5, с. 81].

В особистому відношенні викидати новонароджених дітей було заборонено вже імператором Ромулом, хоч продаж дітей до пускався. Вбивство сина прирівнювалося до звичайного вбивства і наставала певна відповідальність.

Зловживання своїм правом над сином могло позбавити батька цієї влади. Разом з тим піддається контролю навіть дисциплінарна влада батька. В імператорський період стали можливі скарги дітей магістратам на дії батька. Внаслідок усіх цих обмежень влада батька над особою дітей у період пізньої Римської держави втратила майже всю свою патріархальну гостроту [5, с. 81].

Глава сім'ї міг бути позбавлений батьківської влади в разі примушування ним своєї доньки до занять проституцією або в разі продажу новонародженого. Але в останньому випадку батько міг бути виправданий, якщо цей вчинок був спричинений злиденністю сім'ї [1, с. 131].

З часом влада батька почала обмежуватись. За часів Октавіана Августа встановлено, що майно, набуте сином-воїном на війні, залишається в його власності. Деякі імператорські постанови також обмежували права батька на майно, одержане дітьми в спадщину. Ці зміни, хоча обмежували майнову владу батька, не виключали її повністю [4, с. 45].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що правові відносини між батьками та дітьми в римському приватному праві поступово змінювалися: необмежена влада батька звузилася, а майнова самостійність дітей зросла. Це сприяло переходу від юридичної єдності сім'ї до визнання її членів самостійними суб'єктами права, які могли володіти майном, укладати угоди та брати участь у судових процесах.

Список використаних джерел:

1. Вовк В. М. Римське приватне право : підручник [Електронний ресурс]. 2014. URL: http://dcmaup.com.ua/assets/files/rimske-pravo-2014-rik-1.pdf (дата звернення: 16.10.2026).

2. Основи римського приватного права : підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Rimskpravo.pdf (дата звернення: 16.10.2026).

3. Римське право [Електронний ресурс]. Scribd. URL: https://www.scribd.com/document/680025993/Римське-право-сем-6 (дата звернення: 16.10.2026).

4. Римське приватне право [Електронний ресурс] : комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни для здобувачів ступеня бакалавра за освітньою програмою «Право» спеціальності 081 Право / уклад. О. Н. Владикін ; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. 164 с. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/361421cc-1d8d-4b5e-9d79-7f8492f6b2f2/content (дата звернення: 16.10.2026).

5. Орач Є. М. Основи римського приватного права : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. URL: https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%9E%D1%80%D0%B0%D1%87%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.pdf (дата звернення: 16.10.2026).

Ольга Коткова,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
здобувач наукового ступеня доктор філософії,
Науковий керівник – д.ю.н., професор Ігор Безклубий

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення сфера державної реєстрації речових прав зазнала радикальних змін: від повного закриття реєстрів до впровадження жорстких обмежень щодо кола реєстраторів, територіальності та переліку доступних дій (Постанова КМУ № 209). У таких умовах судовий контроль стає ключовим гарантом захисту права власності, оскільки процедурні помилки реєстраторів або зловживання в умовах обмеженого доступу до даних створюють нові типи правових конфліктів. Актуальність також зумовлена необхідністю балансування між безпекою державних даних та правом особи на швидку реєстрацію прав, що вимагає від судів нових підходів до оцінки правомірності дій реєстраційних органів.

Сучасний стан судового контролю у сфері державної реєстрації речових прав в Україні визначається адаптацією до жорстких обмежень воєнного часу та необхідністю захисту права власності від зловживань. Ключовою характеристикою процесів є зміна меж втручання суду в реєстраційну діяльність через запровадження Постанови КМУ № 209, яка суттєво звузила коло суб'єктів реєстрації та встановила територіальні обмеження. Наразі спостерігається трансформація судової практики в бік оцінки правомірності реєстраційних дій, вчинених в умовах закритих або обмежених у доступі реєстрів.

Особлива увага приділяється специфіці оскарження відмов у реєстрації, що пов'язані з безпековими фільтрами, такими як заборона на відчуження майна за довіреностями або перевірка зв'язків із державою-агресором. Суди змушені

вирішувати складні питання поновлення процесуальних строків, які були пропущені через об’єктивну неможливість доступу до державних ресурсів. Також актуалізувалася роль суду як органу, що легітимізує реєстраційні процедури в умовах частої зміни нормативного поля, де класичні принципи стабільності цивільного обороту поступаються принципу національної безпеки. Загалом процеси характеризуються переходом від формального контролю до змістовного аналізу воєнних ризиків, що вимагає від суддів глибокого розуміння тимчасових регуляторних актів.

Отже, ключовим нормативно-правовим актом, що визначив параметри функціонування ДРРП в умовах війни, стала Постанова КМУ № 209 від 6 березня 2022 року про Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану. Саме цей нормативний акт і запровадив концепцію чергових реєстраторів та обмежений перелік нотаріусів, допущених до роботи з реєстром. Таке вибіркове надання доступу було мотивоване безпековими ризиками, водночас воно створило певні перешкоди для реалізації цивільного обороту.

Як відмічається у юридичній науковій літературі, обмеження доступу до державних реєстрів у лютому 2022 року стало стратегічним кроком для збереження цифрового суверенітету України та запобігання масовому незаконному переоформленню майна [1, с. 42].

Варто також зауважити, що в умовах дії правового режиму воєнного стану роль Міністерства юстиції як органу адміністративного контролю значно посилилася, однак воно обмежене у вирішенні спорів про право, і як зазначають науковці, адміністративний порядок оскарження реєстраційних дій є швидким, проте лише суд спроможний забезпечити повну ретроспективну оцінку законності дій реєстратора в умовах частої зміни підзаконних актів КМУ [2, с. 201].

Окремим викликом для судової системи став розгляд справ щодо нерухомості на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) та в зонах активних бойових дій. Головною особливістю є замороження реєстраційних дій у цих

регіонах задля запобігання рейдерству та незаконному відчуженню майна окупаційними адміністраціями. Судовий контроль у цій сфері наразі зосереджений на забезпеченні принципу єдності та непорушності державного реєстру України.

Суди виходять із позиції нелегітимності будь-яких реєстраційних актів, вчинених за законами загарбників, та орієнтуються на дані українського реєстру станом на момент початку окупації. Процесуальною складністю є неможливість проведення фізичного обстеження об'єктів чи перевірки оригіналів документів, що зберігаються в архівах на ТОТ. У таких умовах судова практика трансформується в бік використання непрямих доказів та презумпції права власності, внесеного до реєстру до втрати контролю над територією.

Особлива увага приділяється захисту прав внутрішньо переміщених осіб, які намагаються відновити втрачені правовстановлюючі документи через суд. Держава через судовий контроль намагається зберегти юридичний зв'язок власника з майном, незважаючи на фактичну відсутність доступу до нього. Це створює унікальний прецедент, де суд виступає єдиним інструментом фіксації права власності для майбутньої реституції та відшкодування збитків, завданих агресією.

Сучасна структура спорів у сфері держреєстрації зосереджена на оскарженні відмов, спричинених обмеженням доступу до реєстрів на певних територіях або відсутністю реєстраторів у дозволених переліках Мін'юсту. Останнє зумовило обов'язкове залучення Міністерства юстиції як третьої особи. Водночас Верховний Суд підтверджує: якщо в основі реєстраційної дії лежить конфлікт щодо цивільного права, справа підлягає розгляду за правилами цивільного або господарського судочинства.

Характерною рисою воєнного стану став ускладнений процес доказування. Через знищення архівів або їх перебування на ТОТ суди змушені долати інформаційний вакуум, застосовуючи ширші стандарти та приймаючи непрямі докази володіння майном.

Крім того, зростання ризиків рейдерства у прифронтових зонах підвищило роль заходів забезпечення позову. Суди стали частіше застосовувати заборону реєстраційних дій для запобігання ланцюговим перепродажам. Проте гострим залишається питання дотримання балансу: запобігання зловживанням цим інструментом для блокування законного бізнесу вимагає від суддів ретельної перевірки розумної обґрунтованості таких обмежень в умовах низької публічності реєстрів.

Тому, в сучасних умовах, судовий контроль має особливе значення для подолання надмірного формалізму та вироблення єдиного підходу до вирішення спорів адже судова практика цього періоду стикається з необхідністю оцінювати дії реєстраторів, які змушені були обирати між дотриманням загальних норм Закону України Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень та підзаконними актами КМУ, що запроваджували тимчасові обмеження.

Найскладнішим аспектом залишається захист добросовісного набувача. Суди дедалі частіше застосовують доктрину виправданих очікувань, захищаючи осіб, які покладалися на дані реєстрів у період обмеженого доступу. Закритість інформації спровокувала появу схем подвійного продажу та прихованих обтяжень, що потребує особливої пильності суду.

Критичною проблемою є реальне виконання рішень. Через технічне блокування реєстрів на певних територіях навіть позитивне судове рішення може залишитися нереалізованим. Це вимагає від суду активного контролю за виконанням, щоб право особи не було декларативним.

Мінімізація корупційних ризиків, породжених непередбачуваністю процедур, є прямим обов’язком суду. Тимчасові обмеження початку війни трансформуються у сталу практику, що потребує системного переосмислення. Удосконалення судового контролю та формування єдиної практики правозастосування є фундаментальними умовами для забезпечення правової визначеності та стабільності цивільного обороту в умовах довготривалих безпекових викликів [3].

Як зазначають експерти, подальший розвиток судового контролю має відбуватися шляхом переходу від простого реагування на порушення до створення превентивних цифрових алгоритмів, що унеможливлюють реєстраційні зловживання [4, с. 215].

Одним з першочергових напрямків удосконалення судового контролю реєстраційних процедур є цифровізація взаємодії судів і ДРРПП, та інтеграція між Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою та ДРРПП, оскільки значний часовий проміжок між постановленням ухвали про забезпечення позову та її реальним відображенням у реєстрі, створює передумови для реєстраційних зловживань та настання негативних наслідків для власників майна. Впровадження автоматичного накладення та зняття заборон на підставі електронного судового рішення, засвідченого КЕП судді, дозволить ліквідувати людський фактор та запобігти відчуженню майна в період між судовим засіданням і зверненням до реєстратора [5, с. 88].

Необхідно уніфікувати судову практику щодо обмежень воєнного стану, зокрема роз’яснити поняття нагальна необхідність та пропорційність у сфері реєстрації. Важливо впровадити реальні штрафи для посадовців за невиконання рішень про відновлення прав у ДРРП, щоб посилання на технічну неможливість не ставало на заваді правосуддю.

Юрисдикційне розмежування залишається незмінним: процедурні спори, адміністративні, спори про право, цивільні чи господарські. Захист добросовісного набувача в умовах війни потребує критерію підвищеної обачності. Судовий контроль має долати адміністративний формалізм, коли технічні чи територіальні перешкоди фактично позбавляють особу права на мирне володіння майном.

Процесуальний аспект розгляду справ виявив необхідність гнучкого підходу до доказування. В умовах втрати паперових архівів та заблокованих реєстрів суди мають застосовувати стандарт балансу імовірностей, враховуючи непрямі докази володіння, а тому суди повинні враховувати, що закритість даних

покладає на учасників цивільного обороту додатковий обов’язок щодо перевірки юридичної історії об’єкта поза межами електронних витягів.

Законодавчі зміни мають посилити безпеку реєстрів та автоматизувати взаємодію ЄСІТС і ДРРП. Імплементація нових процедур дозволить автоматично виконувати рішення суду. Це забезпечить миттєве відновлення права власності або накладення заборони без необхідності подання додаткових позовів чи проходження зайвих бюрократичних етапів.

Список використаних джерел:

1. Коваленко О. В. Державні реєстри в умовах кіберзагроз: безпековий аспект. Право та безпека. 2022. № 3 (86). С. 40–48.

2. Петров В. В. Судова практика захисту права власності: виклики сьогодення. Приватне право. 2023. № 2. С. 198–205.

3. Сидоренко І. М. Надмірний формалізм у діяльності державних реєстраторів: позиції Верховного Суду. Право і суспільство. 2023. № 1. С. 20–27.

4. Костюченко В. М. Цифрова трансформація юстиції: погляд у майбутнє. Право та інновації. 2023. № 4 (44). С. 212–218.

5. Гнатюк О. С. Взаємодія державних реєстрів та судової системи: проблеми синхронізації. Інформація і право. 2023. Т. 10, № 2. С. 85–91.

Коцюба Надія,
Університет митної справи та фінансів,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Батраченко

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВОЄННІ ВИКЛИКИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ

Воєнний стан та євроінтеграційні зобов'язання України змінюють не лише організацію органів правопорядку, а й критерії оцінювання їхньої діяльності. Метою цього дослідження є обґрунтування системи індикаторів, за якими реформу доцільно оцінювати через якість кримінальної юстиції, дотримання прав людини та інституційну спроможність, а не лише через кількість структурних перетворень. Вихідним нормативним орієнтиром є Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку на 2023-2027 роки [1], реалізацію якого деталізовано урядовим планом заходів [2].

Збройна агресія загострила потребу в належному розслідуванні порушень законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) і незаконного поводження зі зброєю (ст. 263 КК України) [3]. Умови збирання доказів на територіях бойових дій, ризик втрати слідів злочину й переміщення потерпілих вимагають узгодженого розподілу ресурсів. Водночас особливий режим досудового розслідування, передбачений ст. 615 КПК України, не слід трактувати як відмову від процесуальних гарантій: будь-яке обмеження прав потребує належної правової підстави та перевірки пропорційності [4].

У цьому контексті набуває значення участь України в Римському статуті Міжнародного кримінального суду з 1 січня 2025 року, що стала можливою після його ратифікації Законом України від 21 серпня 2024 року № 3909-IX [5]. Принцип комплементарності посилює значення спроможності національних органів самостійно здійснювати ефективне переслідування міжнародних

злочинів, забезпечувати збереження доказів і належну взаємодію з міжнародними механізмами правосуддя.

Практичним завданням реформи залишається подолання фрагментарності системи. Належне розмежування компетенції Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки та інших органів слід забезпечувати з урахуванням правил підслідності, установлених ст. 216 КПК України, і процесуальних повноважень прокурора за ст. 36 КПК України [4]. Формальне створення нових установ без узгоджених правил передачі матеріалів, обміну даними та персональної відповідальності не усуває ризику дублювання функцій.

Цифровізація здатна підвищити швидкість обміну матеріалами та контроль за строками провадження, однак потребує процесуально надійних процедур. Зокрема, ст. 99 КПК України відносить електронні документи до документів як процесуальних джерел доказів [4]. Тому першочерговими є фіксація походження цифрових матеріалів, перевірка їх цілісності, документування доступу та забезпечення можливості перевірки доказу стороною захисту. Технологічна модернізація не може підміняти судову оцінку належності й допустимості доказів.

Європейський вимір реформи визначають Дорожня карта з питань верховенства права [6] та оцінки Європейської комісії у Звіті щодо України за 2025 рік (SWD(2025) 759 final) [7]. Вони актуалізують питання незалежності й підзвітності інституцій, доброчесності персоналу, ефективності розслідувань і реального захисту основоположних прав. Професійна підготовка працівників, зокрема навички документування міжнародних злочинів і роботи з постраждалими, має супроводжуватися прозорим добором, дисциплінарними гарантіями та психологічною підтримкою.

Таким чином, результатом трансформації має бути не збільшення кількості інституцій, а підвищення якості кримінального переслідування за неухильного дотримання принципу верховенства права. Запропонована система індикаторів поєднує процесуальні, правозахисні й управлінські критерії. Її запровадження

разом із чітким законодавчим розмежуванням компетенції та належними процедурами роботи з цифровими доказами може зробити реформу вимірюваною та підзвітною суспільству.

Список використаних джерел:

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023 (дата звернення: 10.10.2026).

2. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-р (дата звернення: 10.10.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 16.10.2026).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 15.10.2026).

5. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20 (дата звернення: 16.10.2026).

6. Про схвалення Дорожньої карти з питань верховенства права : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-р (дата звернення: 16.10.2026).

7. Ukraine 2025 Report : Commission Staff Working Document / European Commission. Brussels, 2025. SWD(2025) 759 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 16.10.2026).

Кравченко Денис,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

РУСЬКА ПРАВДА: ЗАХИСТ ОСОБИ ТА МАЙНА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

«Руська Правда» – одна з найважливіших писемних пам'яток права Київської Русі, у якій відображено способи регулювання суспільних конфліктів XI–XIII століть. Аналіз її приписів дозволяє простежити, як право реагувало на вбивства, тілесні ушкодження, приниження честі, крадіжки та пошкодження майна та інші види суспільних відносин. Особливо важливо відокремлювати історичні механізми захисту від сучасних уявлень про рівність і невідчужувані права людини. Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливості правового захисту особи та майна за «Руською Правдою».

Формування «Руської Правди» традиційно пов'язують із Ярославом Мудрим, його синами та наступними київськими князями. Пам'ятка дійшла в різних списках, які зазвичай об'єднують у Коротку, Просторову та Скорочену редакції. У них поєднуються звичаєві приписи та князівські установлення. Тому «Руську Правду» слід розглядати не як сучасний єдиний кодекс, а як сукупність правових норм, що поступово змінювалися відповідно до потреб суспільства [1].

Населення Київської Русі було соціально неоднорідним: існували князівська верхівка, вільні члени громад, залежні категорії населення. Суспільне становище мало безпосереднє значення для визначення стягнень за посягання на людину. Отже, навіть за наявності правових правил захист був нерівним: однакові за наслідками дії могли викликати різну відповідальність залежно від статусу потерпілого.

У різних редакціях змінювався обсяг правового регулювання: найдавніші статті переважно стосувалися насильницьких посягань і викрадення речей, тоді як у Просторовій редакції ширше відображено зобов'язання та господарські

відносини. Тому під час тлумачення окремого штрафу необхідно враховувати, до якої редакції належить норма. Без цього можна помилково поєднати приписи, що виникли за різних суспільних обставин.

Найбільш показовими є норми, що стосувалися такого виду злочину, як вбивство. Давні приписи допускали кровну помсту визначеного кола родичів загиблого, але з часом її обмежували та замінювали грошовим стягненням. Вира – платіж князю за вбивство – для окремих категорій вільного населення становила 40 гривень; за вбивство деяких князівських службовців передбачали 80 гривень. Розмір цих сум не слід тлумачити як сучасну грошову вартість життя: він відображав середньовічну систему статусів і санкцій [1; 2].

За тілесні ушкодження норми «Руської Правди» установлювали визначені платежі. Наприклад, окремо оцінювали пошкодження руки або пальця. Такі правила давали можливість розрізняти шкоду за її характером і тяжкістю, хоча не створювали універсальної системи захисту фізичної недоторканності. Заміна безпосередньої помсти штрафами водночас посилювала роль князівської влади в підтриманні порядку.

Існувала відповідальність і за дії, що мали образливий або принизливий характер. Особливе ставлення до удару певними предметами, а також до пошкодження бороди чи вусів пояснюється середньовічним розумінням честі та суспільної репутації. У таких випадках важливим був не лише фізичний наслідок, а й символічне приниження. Проте честь і недоторканність у тогочасному праві не були однаково гарантовані кожному жителю держави [2].

Показовим є співвідношення каральної та компенсаційної функцій права. Грошова санкція не завжди спрямовувалася безпосередньо потерпілому: частина платежів надходила князю, а інші мали відновлювати становище сім’ї загиблого чи постраждалого. Це, в свою чергу, дає підстави вважати, що князівська влада поступово перебирала на себе контроль за реагуванням на насильство, але повністю не усувала приватні інтереси у врегулюванні конфліктів [2].

Власність мала вирішальне значення для господарського життя Київської Русі. «Руська Правда» охороняла коней, робочу худобу, збіжжя, одяг, знаряддя

та інші речі, необхідні для землеробства, ремесел і торгівлі. За крадіжку чи незаконне користування чужим конем передбачалися грошові стягнення. Їхні розміри залежали від виду речі, обставин посягання та відповідної редакції правового збірника [1].

Важливим було не лише покарання, а й відновлення порушеного майнового інтересу. «Заклич» означав публічне повідомлення про втрату речі; «звід» допомагав простежити ланцюг осіб, через яких вона перейшла до фактичного володільця; «гоніння сліду» використовували для пошуку причетного за наявними слідами. Ці процедури демонструють зв’язок правового регулювання з практичною діяльністю громади та способами з’ясування обставин правопорушення [1; 3].

Наукове значення таких інститутів полягає в тому, що вони поєднували розшук, встановлення фактичних обставин і повернення майна. Водночас було б неточно називати їх повноцінним аналогом сучасного кримінального процесу: середньовічне судочинство функціонувало за іншими правилами та значною мірою спиралося на громаду, присягу і свідчення.

Положення про розшук речі свідчать, що вже тоді існувала потреба відмежувати добросовісне набуття від незаконного володіння. Наприклад, особа, в якої знаходили спірну річ, не обов’язково була її викрадачем. З’ясування попередніх переходів майна мало значення для встановлення того, на якому етапі воно вибуло з володіння власника. У цьому проявлялося прагнення пов’язати відповідальність із конкретними обставинами, а не лише з самим фактом наявності речі у певної особи.

Основу санкцій «Руської Правди» становили майнові стягнення. Вира і продаж надходили князівській владі, тоді як інші виплати могли компенсувати втрати потерпілій стороні чи родичам загиблого. За окремі особливо тяжкі посягання застосовували «потік і розграбування» – суворий інститут, точний зміст якого залишається предметом наукового тлумачення [2].

Перевагою такої системи було поступове обмеження особистої розправи та запровадження встановлених наслідків за правопорушення. Разом із тим для

заможної людини штраф міг бути значно посильнішим у можливості сплати, ніж для бідної. Це, а також різний правовий статус населення, говорить про соціальну нерівність правового захисту. Отже, «Руська Правда» захищала суспільний порядок та ієрархічну драбину суспільних верств тогочасного суспільства, але не закріплювала сучасного принципу рівності всіх перед законом.

З історико-правового погляду важливо, що такі приписи мали одночасно публічне й приватне значення. Публічний інтерес полягав у підтриманні князівського порядку, а приватний – у захисті життя, відновленні володіння та компенсації втрат. Саме поєднання цих інтересів дозволяє пояснити, чому в одному правовому збірнику зустрічаються штрафи на користь князя, виплати родичам загиблого та правила повернення викраденого.

Вище викладене дає підстави вважати «Руську Правду» важливим етапом формування правових способів захисту особи та майна на українських землях. Її норми визначали відповідальність за вбивство, тілесні ушкодження, принизливі дії та майнові посягання. Поступовий перехід від кровної помсти до грошових стягнень сприяв більш упорядкованому вирішенню спорів і зміцненню князівської влади.

Охорона власності включала санкції за крадіжки, відшкодування шкоди та процедури повернення речей. Заклич, звід і гоніння сліду свідчать про формування практичних способів встановлення обставин правопорушення. Водночас головним обмеженням було те, що правовий статус і матеріальне становище людини істотно впливали на рівень захисту. Історична цінність «Руської Правди» полягає в її ролі у становленні правової традиції, а не у відповідності сучасним стандартам прав людини.

Таким чином, висунута мета дослідження досягнута: окреслено ключові способи охорони особи й майна та виявлено їхні суспільні межі. Наукове осмислення цієї пам’ятки допомагає побачити, як правовий захист виникав із потреб повсякденного життя, господарства й підтримання миру між членами громади, а згодом дедалі більше ставав складовою князівського управління.

Список використаної літератури:

1. Руська Правда : тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / підгот. до друку С. Юшков. Київ : Видавництво Української академії наук, 1935. URL: https://litopys.org.ua/yushkov/yu.htm (дата звернення: 11.10.2026).

2. Паньонко І., Коваль В. Сутність та система покарань у Київській Русі за «Руською Правдою». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876. С. 10–17. URL: https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/41806 (дата звернення: 11.10.2026).

3. Старушкевич А. Методи розслідування злочинів на українських землях у добу Середньовіччя. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2025. Т. 40. № 3. С. 12–26.

Кувіца Анастасія
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д. ю. н., проф., професор Олена Гафурова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

Сучасне аграрне виробництво в Україні характеризується вираженими процесами концентрації землі та капіталу. Ключовими суб'єктами господарювання на сільськогосподарському ринку стали агрохолдинги - великі інтегровані структури, які поєднують виробництво, переробку, зберігання та експорт сільськогосподарської продукції. Проте, незважаючи на їхнє вирішальне значення для продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни, правовий статус агрохолдингів в українському законодавстві залишається недостатньо визначеним.

Фундаментом корпоративної побудови будь-якого холдингу є Закон України «Про холдингові компанії в Україні» [1]. Цей закон визначає загальні засади утворення, діяльності та ліквідації холдингових структур, а також визначає поняття контрольного пакета акцій або часток.

Земельні відносини є ключовим аспектом діяльності агрохолдингів, оскільки їхній банк землі часто становить десятки або сотні тисяч гектарів. Основним документом у цій сфері є Земельний кодекс України. Він визначає порядок набуття прав на землю, правовий режим земель сільськогосподарського призначення, а також встановлює чіткі обмеження щодо максимальної площі земель у власності однієї особи чи пов'язаних осіб [2].

Правовідносини між агрохолдингом і державою повинні формуватися з урахуванням як складності технологічного процесу виробництва, що виникає всередині холдингу, так і балансу інтересів між державою та холдингом. Баланс інтересів між державою й агрохолдингами полягає в поєднанні виробничого

циклу й соціальних програм підтримання села, які повинні реалізовуватися сукупно [3. с. 74].

За час земельної реформи в Україні в сфері аграрного виробництва серед якісних змін відбулася трансформація основних форм господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Так, колишні КСП перетворилися в агроформування різних організаційно-правових форм господарювання. На засадах власності на землю та оренди землі сформувалися акціонерні товариства, приватні підприємства, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства тощо. На початку 2000-х років в нашій державі започатковано утворення нової організаційно-правової структури - агрохолдингів [4, с. 169].

На сьогодні науковці зазначають про необхідність розробки окремого закону, який регламентував би правовий статус агрохолдингів в Україні, а самі власники інтегрованих об'єднань указують на потребу загалом у низці законів, які сприятимуть діяльності агрохолдингів в сільському господарстві. Це й закріплення на законодавчому рівні підтримки з боку держави сільськогосподарських товаровиробників, що сприяло б притоку інвестицій, і вирішення питання з купівлею-продажем землі й безпосереднє визначення правового статуту самого агрохолдинга [5, с. 98]

Відсутність єдиного та узгодженого спеціального законодавства створює низку серйозних юридичних, економічних та соціальних проблем, пов'язаних із діяльністю агрохолдингів. Земельний кодекс України визначає чіткі граничні межі концентрації земель сільськогосподарського призначення в одних руках, холдинги нерідко обходять ці обмеження шляхом оформлення оренди чи купівлі прав на велику кількість афілійованих або юридично незалежних, але фактично підконтрольних фірм. Це створює дисбаланс на ринку та ускладнює розвиток малого і середнього фермерства.

Ще однією проблемою є виснаження земельних ресурсів та недотримання екологічних норм. У прагненні до максимальної прибутковості та експортного виторгу агрохолдинги часом не дотримуються науково обґрунтованих сівозмін, здебільшого засіваючи землі виснажливими для ґрунту високорентабельними

культурами, такими як соняшник, ріпак та кукурудза. При цьому притягнення юридичної особи до відповідальності за виснаження родючого шару за Законом України «Про охорону земель» [6]. є складним процесом через відсутність дієвих та оперативних механізмів державного контролю.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що агрохолдинги є невід'ємним елементом сучасної аграрної економіки України, що забезпечують потужний інвестиційний потік та високу продуктивність. Проте відсутність спеціалізованого комплексно-правового регулювання створює прогалини у сфері земельних відносин, захисту конкуренції та збереження екологічного балансу. Подальший розвиток аграрного законодавства України повинен бути спрямований на збалансування інтересів великого бізнесу, місцевих громад та держави.

Список використаних джерел:

1. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text (дата звернення: 15.10.2026).

2. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 15.10.2026).

3. Корнієнко Г. С. Правовий статус агрохолдингів в Україні. Держава та регіони. 2020. №1. С.71-77.

4. Одарюк О. О. Ekologo-legal regulation of rational use of land resources. Scientific Progress & Innovations. 2013. №1. С.168-170.

5. Щетініна Т. О. Правове регулювання діяльності агрохолдингів в Україні: історіографічні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. №1. С. 96-99

6. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення: 15.10.2026).

Кушко Марія
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Інна Горіславська

ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ: СУДОВА ПРАКТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ КАЛІЦТВОМ, ІНШИМ УШКОДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'Я АБО СМЕРТЮ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Зобов’язання із завдання шкоди протиправними діями (деліктні зобов’язання), становлять більшість у системі зобов’язань із завдання шкоди та є формою реалізації цивільно-правової відповідальності за порушення абсолютних прав суб’єктів цивільних правовідносин.

У главі 82 Цивільного кодексу України «Відшкодування шкоди» передбачено три параграфи: 1) загальні положення про відшкодування шкоди; 2) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров’я або смертю; 3) відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Відповідно до ч. 3 ст. 1166 ЦК України шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, встановлених законом [1]. Для настання відповідальності за завдання шкоди ушкодженням здоров`я необхідна наявність таких умов: протиправна поведінка особи, яка завдала шкоду, наявність шкоди, причинно-наслідковий зв`язок між протиправною поведінкою та шкодою, наявність вини. При цьому, у деліктних правовідносинах у сфері надання медичної допомоги протиправна поведінка спрямована на порушення суб`єктивного особистого немайнового права особи, яке має абсолютний характер, - права на медичну допомогу. У сфері надання медичної допомоги протиправними необхідно вважати дії медичного працівника, які не

відповідають законодавству у сфері охорони здоров`я, зокрема, стандартам у сфері охорони здоров`я та нормативним локальним актам. Відповідно до частини другої статті 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров`я» обов`язками лікуючого лікаря є своєчасне і кваліфіковане обстеження та лікування пацієнта. Таким чином, надання несвоєчасної або некваліфікованої медичної допомоги є протиправною поведінкою медичного працівника. Така позиція викладена в Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 квітня 2026 року у справі № 641/4899/20 [2].

При доведеності вини у справах про завдання шкоди здоров'ю, спричинену медичним працівником, існує певна специфіка. Так, у своїй доповіді суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду В. Крат навів приклад Федерального Верховного Суду Німеччини, де в ухвалі від 18 лютого 2020 року зокрема вказано, що у справах про лікарські помилки повинні пред'являтися пропорційні вимоги до ступеня деталізації обставин справи, які надаються пацієнтами. У пацієнтів відсутнє точне розуміння процесів лікування та необхідна кваліфікація для аналізу та надання обставин справи, що становлять предмет спору. З метою належної участі у цивільному процесі сторона не повинна мати професійні медичні знання. У зв'язку з цим сторона процесу, яка є пацієнтом, має право обмежитися доповіддю, яка дозволить припустити про порушення на стороні обслуговуючого персоналу в силу наслідків, що настали для пацієнта [3]. Аналогічні міркування можна знайти й в судових рішеннях України, зокрема, у Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 листопада 2022 року у справі № 344/3764/21.

Слід звернути увагу, що низка вчених правників вважає, що деліктна відповідальність виникає навіть при укладенні договору про надання медичних послуг. Так, І. Синюта зазначає, що у випадку укладення договору про надання медичних послуг договірна та деліктна відповідальність поєднуються таким чином: договірна – за невиконання умов договору, позадоговірна – за шкоду

здоров’ю (цивільно-правова відповідальність виникатиме на підставі ст. 1195, 1166, 1167 ЦК України). Якщо договором передбачено збільшений обсяг та розмір відшкодування шкоди, то застосуванню підлягатимуть також відповідні положення договору в цій частині (для делікту) [4]. Схоже твердження також закріплене і в Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 лютого 2019 у справі № 755/2545/15-ц, яке пояснює, що якщо медична допомога пацієнтові надається за плату, а здійснення суб'єктом господарювання медичної практики у сфері охорони здоров'я передбачає отримання прибутку, то відповідальність за неналежне виконання умов договору надавач медичних послуг нестиме незалежно від наявності вини у його діях. У разі якщо надання неналежних послуг за договором призвело не лише до завдання майнових збитків, а й до завдання шкоди здоров'ю споживача послуг, то наставатиме додатково деліктна відповідальність [5].

З вищенаведеного випливає, що деліктна відповідальність у сфері надання медичних послуг має свої особливості які в першу чергу зорієнтовані на захист порушених прав фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5466

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 квітня 2026 року, судова справа № 641/4899/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/136612373

3. Крат В. Договір про надання медичних послуг: окремі ремарки в контексті судової практики. *Роль і значення Основ законодавства України про охорону здоров’я для системи охорони здоров’я і забезпечення прав людини*, 18 листоп. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_21_Krat_18_11.pdf

4. Сенюта І. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичної допомоги: окремі аспекти. *Вісник*. № 7-8(55). 2019. С. 56–61. URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/news/2019-08-07-v-snik-naau-7-2019_5d4b026592d9f.pdf

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 лютого 2019 року, судова справа № 755/2545/15-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020404

Лакатош Альона
Національного університету біоресурсів і природокористування України
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д. ю. н., професор Олена Гафурова

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА ЯК ІНСТИТУТ АГРАРНОГО ПРАВА

Соціальний розвиток села є важливим питанням для України, оскільки від умов життя у сільській місцевості залежить не тільки добробут її жителів, а й подальший розвиток сільського господар а й подальший розвиток сільського господарства. Для багатьох сіл проблемами залишаються нестача робочих місць, обмежений доступ до медичних та освітніх послуг, поганий стан доріг та переїзд молоді до міст. В умовах війни ці труднощі посилюються через руйнування інфраструктури, переміщення населення та скорочення можливостей місцевих громад. Тому важливо розглядати соціальний розвиток села не лише як економічне чи суспільне питання, а і як напрям правового регулювання, у межах якого держава та органи місцевого самоврядування мають забезпечувати належні умови життя сільського населення.

Як зазначають науковці у підручнику «Аграрне право України» (за ред. А. М. Статівки, 2021), соціальний розвиток села розглядається як окремий правовий інститут, який охоплює суспільні відносини, пов’язані з поліпшенням умов життя сільського населення, розвитком соціальної інфраструктури, забезпеченням зайнятості та створенням можливостей для повноцінного розвитку сільських територій. Соціальний розвиток села характеризується трьома основними ознаками: комплексним облаштуванням сільських територій і створенням соціальної інфраструктури, що передбачає забезпечення населення житлом, дорогами, водо-, газо- та енергопостачанням, закладами освіти, культури та охорони здоров’я; забезпеченням вільного розвитку сільських мешканців, зокрема задоволенням їхніх матеріальних, моральних, духовних та фізичних потреб; також застосуванням соціальних стандартів, які відповідають

сучасному рівню розвитку суспільства та гарантують належну якість життя сільського населення у різних сферах [6,с.392-393].

На переконання Гафурової О. В., норми інституту соціального розвитку села охоплюють відносини, пов'язані з облаштуванням сільських територій, забезпеченням сільських жителів соціальними й матеріальними умовами для досягнення належного рівня життя відповідно до стандартів сучасного суспільного розвитку, а також із гарантуванням вільного розвитку кожного селянина[4,с.277].

Правове забезпечення соціального розвитку села насамперед забезпечення соціального розвитку села насамперед ґрунтується на конституційних правах людини. Конституція України гарантує право на соціальний захист, достатній життєвий рівень, охорону здоров'я та освіту. Також у Конституції України йдеться про можливість здійснювати трудову діяльність у безпечному середовищі за належних умов, а також отримувати винагороду за працю в розмірі, що не є нижчим за законодавчо встановлений мінімум (ст. 43). Крім того, передбачено гарантії соціального забезпечення у випадках повної, часткової чи тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття внаслідок обставин, що не залежать від особи, досягнення похилого віку та настання інших визначених законом обставин (ст. 46). До конституційних гарантій також належать забезпечення житлом (ст. 47), підтримання достатнього рівня життя для особи та її сім'ї (ст. 48), охорона здоров'я, отримання медичної допомоги й користування медичним страхуванням (ст. 49) та інші права. Інакше кажучи, Конституцією України проголошено обов'язок держави поліпшувати соціальне становище людини. Це, зрозуміло, стосується і сільських жителів [1].

Проте на практиці можливість скористатись цими нормами значною мірою залежить від умов життя у конкретному населеному пункті. Якщо в селі немає належного транспортного сполучення або найближчі заклади розташовані на великій відстані, реалізація цих прав може ускладнюватись. Окреме значення має право на соціальний захист, яке підтримує людей у разі втрати працездатності, безробіття та в інших випадках передбачених законом. Для

сільського населення це питання пов’язане також із можливістю працевлаштування, стабільністю доходів та доступністю соціальних послуг. Тому соціальний розвиток села передбачає не лише надання допомоги тим, хто її потребує, а й створення умов, за яких люди матимуть змогу працювати, отримувати дохід та забезпечувати власні потреби.

Важливу роль у соціальному розвитку села відіграють органи місцевого самоврядування, адже вони займаються вирішенням багатьох питань, які безпосередньо впливають на повсякденне життя місцевих жителів. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальні громади та їхні органи мають повноваження вирішувати питання місцевого значення у межах, визначених законодавством [2]. У сфері аграрних відносин рішення місцевої влади мають відповідати інтересам населення та сприяти господарському й суспільному поступу території. Органи місцевого самоврядування видають нормативні акти, що встановлюють правові норми, і ненормативні документи, спрямовані на їх застосування [7,с.56].

Важливе значення для соціального розвитку села має Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», який визначає основні заходи державної підтримки цієї сфери. Зокрема у статті 1 передбачено створення належної соціальної інфраструктури села, забезпечення ресурсами для його соціально-економічного розвитку, підготовку кваліфікованих кадрів та створення рівних можливостей для сільських жителів у задоволенні соціальних, культурно-освітніх та побутових потреб [3].

Підсумовуючи, соціальний розвиток села є важливою складовою аграрного права України, оскільки охоплює питання зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури та забезпечення належних умов життя. Законодавство визначає основні напрями державної підтримки цієї сфери, проте важливо забезпечувати їх практичну реалізацію. Подальший розвиток сільських територій потребує комплексного підходу, який поєднуватиме підтримку

аграрного виробництва з покращенням соціальних умов життя сільського населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Закон України Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, № 45, ст.602)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text

4. Гафурова О. В. Теоретико-правові підходи до визначення інституту соціального розвитку села. 2012. С.277-281.
https://kul-lib.narod.ru/bibl.files/index-2012_2/277.pdf

5. Заруба Н.В. Щодо розвитку соціального напряму сучасного аграрного права України. С.347-351.
http://ela.nati.org.ua:8080/bitstream/123456789/258/1/n.zaruba%20rozvytok_soc_napryamu.pdf

6. Аграрне право : підручник / за ред. А. М. Статівки. Вид. 2-ге, змін. Харків : Право, 2021. 416 с. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Stativka-2021.pdf

7. Аграрне право України. Навчальний посібник. 2017. 437 с.
https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_pravo/Kharytonova-Karakash-Ahrarne-pravo-Ukrayiny-1_compressed.pdf

Лепеха Вячеслав,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант

Слюсаренко Сергій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
в.о. завідувач кафедри адміністративного та фінансового права,
к.ю.н., професор

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ВІД СЕКТОРАЛЬНОЇ РОЗ'ЄДНАНОСТІ ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Попри численні зміни Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», взаємодія наукових установ, закладів вищої освіти та суб'єктів інноваційної інфраструктури досі не має цілісного правового забезпечення [1]. Водночас саме її вимагає євроінтеграційний курс: Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору на період до 2027 р. передбачає посилення взаємодії науки з бізнесом та інтеграцію науки й вищої освіти, зокрема через розвиток наукових парків і спеціальних режимів інноваційної діяльності [2].

У доктрині сектори організації наукових досліджень виокремлюють по-різному: Н. Т. Тверезовська та В. К. Сидоренко називають академічний, вузівський, галузевий і виробничий [3, с. 22], інші автори – академічний, галузевий, вузівський, заводський і позавідомчий (підприємницький) [4]. Обидва підходи спираються на відомчу належність чи форму власності, тоді як закон визнає науковою установою юридичну особу незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, для якої наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною [1, ст. 1]. Тому заводський і позавідомчий сегменти

доцільно об’єднати за функціональною ознакою. Не має самостійних підстав і галузевий сектор: його установи наближені до потреб практики, однак їхня діяльність не зводиться до прикладних досліджень.

З огляду на це пропонуємо функціональну класифікацію з трьох секторів – академічного, університетського та інноваційного, що спеціалізуються переважно на науковому пошуку, освіті та впровадженні відповідно. Академічний сектор утворюють НАН України та національні галузеві академії наук, зокрема Національна академія аграрних наук України (НААН), – самоврядні наукові організації, які організовують і здійснюють фундаментальні та прикладні дослідження [1, ст. 17, 18]. В Україні, на відміну від багатьох держав ЄС, академічна мережа досі зосереджує значну частину дослідницького потенціалу, проте потребує тіснішої взаємодії з освітніми та інноваційними структурами.

Університетський сектор у світовій практиці існує щонайменше у трьох моделях: дослідження лише на кафедрах (Україна), кафедри разом зі спеціалізованими дослідницькими підрозділами (Італія) та спільні з бізнесом інституції на зразок технопарків (США). Україна рухається до другої моделі й випробовує нові форми: «Київський академічний університет» утворено як державну наукову установу подвійного підпорядкування НАН України та МОН [5], а Державний університет «Київський авіаційний інститут» діє у формі державного некомерційного підприємства, і його керівника вперше в Україні обрала наглядова рада [6].

Утім, повне перенесення досліджень з академічних установ до університетів наразі нереалістичне: велика кількість закладів вищої освіти не дає змоги забезпечити кожен сучасною лабораторною базою, надмірне навчальне навантаження стримує дослідницьку роботу викладачів, а слабкий зв’язок із потребами малого й середнього бізнесу та недостатнє фінансування поглиблюють розрив між розробками і суспільними запитами.

Інноваційний сектор охоплює стартапи, спін-оф компанії, наукові, технологічні та індустріальні парки, і саме тут розрив між формальним статусом

і реальною діяльністю найпомітніший: на початок 2025 р. з 37 зареєстрованих наукових парків інноваційну діяльність провадили лише 5 [7]. Технопарки ще раніше стикалися з обмеженим внутрішнім попитом на інновації, низькою платоспроможністю вітчизняних споживачів, недостатнім бюджетним фінансуванням і конкуренцією західних фірм-розробників [8, с. 47]. Поширення спін-оф компаній при університетах і наукових установах стримують невизначеність прав на об’єкти інтелектуальної власності, створені за бюджетні кошти, та неприбутковий статус цих установ.

Держава поступово переходить від реєстраційної моделі регулювання до стимулювальної: законопроєкт Science City передбачає інтеграцію наукових парків у правовий режим Дія.City, пільги на імпорт обладнання та сприяння трансферу технологій [7], а Законом України від 02.09.2026 № 4961-IX запроваджено поняття екоіндустріального парку [9]. Проте різні види парків і надалі регулюються окремими законами без спільних засад. Для аграрної науки перспективним видається поєднання потенціалу установ НААН та аграрних закладів вищої освіти, зокрема НУБіП України, у наукових парках агроекологічного спрямування, а також використання конструкції екоіндустріального парку для ресурсоощадної переробки сільськогосподарської сировини.

Отже, академічний, університетський та інноваційний сектори доцільно розглядати як функціонально спеціалізовані складники єдиної системи науково-інноваційної діяльності, а реформу наукової сфери спрямовувати на їх інтеграцію. Правовими засобами такої інтеграції мають стати єдині критерії статусу наукової установи незалежно від організаційно-правової форми, чіткі правила розпорядження правами на результати досліджень, створені за бюджетні кошти, та спеціальні стимули, що пов’язують участь академічних установ і закладів вищої освіти в діяльності парків з їх атестацією та базовим фінансуванням. Це сприятиме зменшенню технологічної залежності промисловості від іноземних розробок.

Список використаних джерел:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 09.10.2026).

2. Затверджено Дорожню карту інтеграції України до Європейського дослідницького простору до 2027 року / МОН України. 02.01.2026. URL: https://mon.gov.ua/news/zatverdzheno-dorozhniu-kartu-intehratsii-ukrainy-do-ievropeiskoho-doslidnytskoho-prostoru-do-2027-roku (дата звернення: 09.10.2026).

3. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 440 с.

4. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В. С. Марцин, Н. Г. Міценко, О. А. Даниленко та ін. Львів : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.

5. Про утворення державної наукової установи «Київський академічний університет» : розпорядження Каб. Міністрів України від 14.12.2016 № 962-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2016-р#Text (дата звернення: 09.10.2026).

6. Нова президентка КАІ: уперше в Україні керівника ЗВО обрала наглядова рада / МОН України. 01.09.2025. URL: https://mon.gov.ua/news/nova-prezydentka-kai-upershe-v-ukraini-kerivnyka-zvo-obrala-nahliadova-rada (дата звернення: 09.10.2026).

7. Як наукові парки рухатимуть інновації в Україні: новий законопроєкт Science City / Мінцифри. 16.01.2025. URL: https://thedigital.gov.ua/news/progress/yak-naukovi-parki-rukhatimut-innovatsii-v-ukraini-noviy-zakonoproekt-science-city (дата звернення: 09.10.2026).

8. Тараненко О. М., Корновенко С. В. Технопарки в Україні як елемент інноваційної інфраструктури. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1(10), т. 2. С. 44–48.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функціонування індустріальних парків : Закон України від 02.09.2026 № 4961-IX. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45012 (дата звернення: 09.10.2026).

Лисенко Максим
Національний університет біоресурсів і придокористування України
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМЕНШЕННЯ ПРАВОЗДАТНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Римське приватне право є цілісною та унікальною правовою системою, яка досягла високого рівня юридичної деталізації та техніки [3]. У цій правовій системі категорія правоздатності (*caput*) розрізнялася з дієздатністю і виражалася через сукупність трьох статусів (*status*): стану свободи (*status libertatis*), стану громадянства (*status civitatis*) та сімейного стану (*status familiae*) [1, с. 79].

За загальним правилом, правоздатність виникала з моменту народження дитини та припинялася зі смертю чи зверненням у рабство [1, с. 77]. Проте за зачатим, але ще не народженим плодом у певних випадках (зокрема при спадкуванні) визнавалася цивільна правоздатність [4, с. 20]. Як зазначав юрист Павло: *«Хто знаходиться в утробі, охороняється, нібито він знаходиться серед людей, оскільки йдеться про вигоди самого плоду»* [4, с. 20]. Набуття римського громадянства відбувалося шляхом народження від громадян, усиновлення, звільнення з рабства або за спеціальними указами правителів [4, с. 20]. При цьому вільнонароджені громадяни володіли повною правоздатністю [2, с. 34], тоді як вільновідпущеники (лібертини) були позбавлені публічних прав і зберігали суттєву майнову та особисту залежність від свого патрона (обов'язок поваги, надання матеріальної допомоги, аліментів тощо) [4, с. 20–21].

Утрата чи зміна одного зі станів особи призводили до зміни чи припинення обсягу або змісту її правоздатності через інститут *capitis deminutio* [1, с. 79]. Римському праву було відомо три види такого зменшення: максимальне (*capitis deminutio maxima*), середнє (*capitis deminutio media*) та мінімальне (*capitis deminutio minima*) [1, с. 80].

Максимальна втрата правоздатності наставала при втраті статусу свободи (полон, продаж у рабство, засудження до страти чи каторги) [4, с. 20]. Вона тягла за собою громадянську смерть, оскільки раб позбавлявся правоздатності та прирівнювався до речі [1, с. 115]. Зі втратою свободи особа автоматично втрачала громадянство та сімейний стан [1, с. 166]. Майно особи, яка повністю втратила правоздатність, переходило у власність держави або до певних приватних осіб [1, с. 95], а відсутність правоздатності унеможливлювала укладення шлюбу чи збереження вже існуючого [2, с. 48].

Середня втрата правоздатності наставала при втраті римського громадянства (переселення до латинів чи перегринів, адміністративна висилка) [4, с. 20]. Наслідком цього було позбавлення особи цивільних прав за *jus civile*: квіритська власність перетворювалася у власність перегрина, законний шлюб — у натуральний (дійсний лише за природним правом) [1, с. 80–81].

Мінімальна втрата правоздатності наставала при зміні сімейного статусу (наприклад, при розлученні або коли особа свого права ставала підвладною при переході в іншу сім'ю) [2, с. 32]. Окрім того, зміна сімейного стану одного з подружжя була підставою для припинення шлюбу, якщо встановлювала такий ступінь агнатського споріднення між ними, за якого шлюб ставав неможливим [2, с. 49–50]. Поряд із втратою статусів існували цивільно-правові обмеження через применшення честі, що виникало внаслідок ганебних дій або зайняття певними ремеслами (акторство, проституція) [4, с. 20]. Основними формами применшення честі були *intestabilitas*, *infamia* та *turpitudo* [1, с. 82]. Вони тягли за собою обмеження у спадкових правах, заборону бути свідком, укладати законний римський шлюб, бути представником у суді, опікуном чи обіймати державні посади [1, с. 83].

Розглядаючи співвідношення з іншими категоріями, слід зазначити, що дієздатність випливала з *caput* і визначавалася як психічна та інтелектуально-вольова здатність суб’єкта вчиняти дії, що мають правові наслідки [3, с. 350]. Вона диференціювалася за віковим критерієм: повністю недієздатні (діти до 7 років), частково недієздатні (хлопчики 7–14 років, дівчатка 7–12 років, які могли

укладати дрібні угоди на свою користь), частково дієздатні неповнолітні (до 25 років, які могли укладати угоди, одружуватися, складати заповіт) та повністю дієздатні (з 25 років) [4, с. 20].

Недолік дієздатності компенсувався встановленням опіки та піклування [1, с. 84]. Повністю недієздатними визнавалися душевнохворі та недоумкуваті, однак часткова дієздатність поверталася їм у моменти «світлих проміжків» (*lucida intervalla*) [4, с. 20]. Обмежувалися в дієздатності також марнотратники, які через слабкість характеру бездумно витрачали майно [1, с. 84]: вони могли укладати лише угоди, спрямовані на збільшення статків, але не мали права брати позики, закладати майно чи брати зобов'язання [4, с. 21]. Суттєвих змін зазнало й становище жінок: від початкового перебування під владою та опікою батька чи чоловіка до повного прирівнювання їхнього юридичного статусу до чоловічого в період правління Юстиніана [4, с. 20].

Римське приватне право створило цілісну правову систему, де категорія правоздатності (*caput*) розрізнялася з дієздатністю та визначалася сукупністю статусів: свободи, громадянства й сімейного стану.

Уся система наслідків зменшення правоздатності (*capitis deminutio*) будувалася за суворою ієрархією. Повна втрата свободи під час максимального зменшення тягла за собою громадянську смерть, позбавляючи особу цивільних прав і перетворюючи її на річ. Середнє зменшення через втрату громадянства позбавляло захисту за *jus civile*, а мінімальне — змінювало сімейний стан і майнові права. Применшення честі (*infamia*, *turpitudo*) додатково звужувало процесуальні, шлюбні й спадкові права.

Водночас інститути опіки та піклування гнучко компенсували вікові, психічні чи фізичні вади, а також захищали статки родини від марнотратників.

Підсумовуючи вищезазначене, римська концепція правоздатності (*caput*) створила фундаментальну основу для визначення цивільно-правового становища особи. Нормативні критерії виникнення, обсягу прав та її обмеження (*capitis deminutio*) стали теоретичною базою для розвитку сучасного цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Козуб І. Г., Боднарук М. І. Основи римського цивільного права. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 448 с.

2. Римське приватне право : підручник / за ред. В. І. Борисової, Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. 224 с.

3. Павленко Ю. До питання дієздатності в римському приватному праві. *Проблеми юридичної науки очима молодих науковців* : збірник наукових праць XVIII Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.) / уклад. В. Качур ; НУБІП України. Київ, 2024. С. 349–351.

4. Ваганова І. М. Інститут правоздатності та дієздатності у римському праві. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 6. С. 19–22. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2024/6_2024.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

Литвин Марина,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Гафурова

ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Однією з найгостріших проблем аграрного сектору України в умовах повномасштабної збройної агресії є забруднення сільськогосподарських земель вибухонебезпечними предметами внаслідок бойових дій, обстрілів і мінування територій. Особливо це стосується господарств, землі яких розташовані в районах бойових дій, тимчасової окупації або зазнали безпосереднього впливу воєнних операцій.

За даними Українського медіацентру від 2 квітня 2026 року, потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами є 133 300 км² території України, включно з тимчасово окупованими територіями, що становить близько 20% площі держави [1].

Складність ситуації підтверджується й журналістськими матеріалами. Зокрема, журналістка британського видання The Guardian Емі Гокінс у матеріалі від 14 жовтня 2026 року звертає увагу на тривалість, небезпечність і високу вартість гуманітарного розмінування в Україні. Авторка наголошує, що забруднення земель вибухонебезпечними предметами обмежує їх цивільне використання навіть після припинення безпосередніх бойових дій [2].

Для аграрного сектору ця проблема має особливе значення, оскільки земельні ресурси є основою сільськогосподарського виробництва.

Для сільськогосподарського товаровиробника забруднення земель означає не лише неможливість їх використання, а й економічні втрати: недоотримання врожаю та доходу, труднощі з виконанням договірних і фінансових зобов’язань. Висока вартість розмінування також створює значне навантаження, особливо для

малих і середніх господарств. Тому державна підтримка є важливим засобом відновлення виробництва та збереження економічної спроможності сільських територій.

Результати державної програми підтверджують її практичне значення. За даними Міністерства економіки України від 22 липня 2026 року, виконано 100 договорів на розмінування, завдяки чому до використання повернуто 16,4 тис. га земель вартістю робіт понад 966 млн грн. Із них близько 11,5 тис. га припадає на Харківську область [3].

З метою часткового подолання зазначених проблем в Україні запроваджено державний механізм фінансування гуманітарного розмінування земель сільськогосподарського призначення. [4].

Державна підтримка гуманітарного розмінування спрямована передусім на повернення забруднених земель до безпечного сільськогосподарського використання. Її значення полягає в тому, що розмінування розглядається як необхідна передумова відновлення аграрного виробництва, продовольчої стабільності та економічної активності відповідних територій.

Важливою складовою цього механізму є залучення сертифікованих операторів протимінної діяльності, які здійснюють роботи відповідно до встановлених вимог і національних стандартів. Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» визначає правові та організаційні засади здійснення протимінної діяльності, зокрема проведення гуманітарного розмінування (ст.3 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні») [5].

Передбачено два напрями фінансування: повне покриття витрат на розмінування земель із 15 квітня 2024 року та компенсацію витрат за землі, розміновані з 24 лютого 2022 року до 15 квітня 2024 року включно. У першому випадку держава покриває 100% вартості послуг сертифікованих операторів, у другому - компенсує до 80% вартості робіт.

Реалізація механізму розмінування передбачає послідовне проходження визначених організаційних і документальних процедур. На початковому етапі сільськогосподарський товаровиробник з’ясовує, чи відповідає його

господарство встановленим критеріям, а також чи може відповідна земельна ділянка бути включена до програми.

Подання та розгляд заявки здійснюються за процедурою, визначеною постановою № 284, із використанням Державного аграрного реєстру та залученням уповноважених органів.

Завершення робіт підтверджується первинними бухгалтерськими та платіжними документами, а у передбачених випадках - документами про результати гуманітарного розмінування (п. 7 Порядку).

Окреме значення має процедура закупівлі послуг із розмінування за рахунок бюджетних коштів. Вона здійснюється відповідно до вимог законодавства у сфері публічних закупівель, що має забезпечувати належне використання державних ресурсів і дотримання встановлених правил відбору виконавців (п. 10 Порядку; Закон України «Про публічні закупівлі») [6].

Самостійне фінансування повного комплексу робіт із розмінування може бути економічно складним, особливо за значної площі земель або обмежених оборотних коштів. Тому фермерське господарство може розглянути участь у державній програмі гуманітарного розмінування. Для цього необхідно перевірити відповідність умовам підтримки, підготувати відомості про земельну ділянку та подати заявку у встановленому порядку.

Після прийняття заявки, подальша організація робіт здійснюється відповідно до передбаченої процедури. До виконання заходів залучається сертифікований оператор протимінної діяльності, а фінансування здійснюється за умовами державної програми: держава може повністю покривати витрати або частково їх компенсувати залежно від передбачених Порядком умов.

Після завершення передбачених робіт їх результати належним чином документуються. Повернення ділянки до виробничого використання можливе лише після проходження необхідних процедур і підтвердження її безпечності.

Наведений приклад узгоджується з реальними результатами державної програми. Так, у жовтні 2025 року Міністерство економіки повідомило про повернення до використання понад 1,7 тис. га сільськогосподарських земель на

Харківщині після виконання робіт із гуманітарного розмінування. Відповідні заходи тривали з травня до вересня 2025 року. Цей приклад підтверджує практичну можливість відновлення використання значних площ аграрних угідь за умови проведення належних робіт і дотримання вимог безпеки [7].

Список використаних джерел

1. Media Center Ukraine. 20% of Ukraine's territory is mined. 02.04.2026.URL: https://mediacenter.org.ua/20-of-ukraine-s-territory-is-mined/

2. Hawkins A. Ukraine is littered with landmines on a scale last seen in Vietnam. How can they be removed? 14.10.2026. URL:https://www.theguardian.com/world/2026/oct/14/landmines-ukraine-demining-drones-ai

3. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 22.07.2026. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/7dfb3a16-269c-4f4a-aa47-2d58ae932975

4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення гуманітарного розмінування: ПКМУ від 12.03.2024 № 284. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/284-2024-%D0%BF (дата звернення: 15.10.2026).

5. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 №2642-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2642-19 (дата звернення: 15.10.2026).

6. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/922-19 (дата звернення: 15.10.2026).

7. Міністерство економіки України. Розмінування агроземель 01.10.2025. URL:https://www.me.gov.ua/News/Detail/0e28aa58-5f90-4af6-883a-e86479f5143c (дата звернення: 15.10.2026).

ЛЮ ЮН,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Ірина Єрмоленко

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Модернізація правничої освіти передбачає не лише засвоєння здобувачами освіти правових знань, а й формування здатності застосовувати правові норми у різноманітних соціальних ситуаціях. Особливого значення ця проблема набуває в Китайській Народній Республіці (КНР), де правова соціалізація студентства відбувається на перетині державної освітньої політики, університетських практик і традиційно значущих міжособистісних зв'язків. Відповідно, соціальну взаємодію доцільно розглядати не тільки як середовище правового виховання, а й як чинник, що визначає характер засвоєння та практичного застосування правових норм.

Слід зазначити, що у дослідженнях правової культури простежуються два взаємопов'язані підходи: розгляд її як чинника, що пояснює співвідношення правових норм і реальної поведінки, та інтерпретація права як явища, зміст якого формується в конкретному культурному середовищі [1; 2]. Їх поєднання уможливлює дослідження правової культури китайського студентства не лише через обсяг засвоєних знань або декларованe ставлення до права, а й через практики соціальної взаємодії, у яких виявляється готовність дотримуватися правових норм. При цьому, соціальне середовище правової соціалізації студентів КНР охоплює два основні рівні. Перший рівень є інституційним. Він представлений державною політикою правової освіти, навчальними програмами та організацією університетського життя. Другий рівень - міжособистісний, що охоплює взаємодію з однолітками, викладачами, родиною та іншими соціальними групами. Якщо інституційний рівень забезпечує

нормативні орієнтири, то міжособистісний визначає ситуації, у яких ці орієнтири набувають конкретного значення [3].

Дослідження О. Нафталі щодо змісту китайських навчальних матеріалів із морального виховання та правовладдя засвідчує переважання консенсуальної орієнтації правової соціалізації, яка акцентує на суспільній значущості права, самодисципліні та свідомому дотриманні норм [4]. Водночас засвоєння нормативних положень саме по собі не гарантує їх однакового застосування в різних соціальних ситуаціях. Важливим чинником стає характер відносин між особою та адресатом правової норми. Зокрема, правова позиція студента може залежати від того, чи стосується конкретна ситуація близького друга, члена академічної групи або незнайомої людини. У першому випадку соціальна лояльність і прагнення зберегти відносини потенційно можуть вступати в суперечність із вимогою однакового застосування правової норми. Отже, соціальна взаємодія має подвійний потенціал: вона сприяє засвоєнню правових цінностей, але за певних умов може посилювати залежність правової поведінки від групових очікувань.

З огляду на це, формування правової культури студентства КНР доцільно пояснювати через конвергенцію інституційного та міжособистісного рівнів правової соціалізації. Така конвергенція означає не просте співіснування формальної освіти й соціальних зв’язків, а їхню взаємодію у процесі переходу від знання правової норми до її практичного застосування. Її результат залежить від того, чи підтримують соціальні групи правомірну поведінку незалежно від особистої близькості до учасників конкретної ситуації. Основні компоненти запропонованого підходу узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Конвергенція чинників формування правової культури студентства КНР

Рівень соціальної взаємодії	*Основний механізм впливу*	*Значення для правової культури*
Інституційний	Передавання правових знань і нормативних орієнтирів	Формування розуміння правових норм та підстав їх дотримання
Університетський	Засвоєння правил через взаємодію викладачів і студентів, участь у житті академічної спільноти	Перенесення правових положень у практику повсякденної поведінки
Міжособистісний	Групові очікування, соціальна підтримка, особисті зв’язки	Посилення або послаблення готовності застосовувати правові норми
Цифровий	Обмін правовою інформацією та оцінками в мережевих спільнотах	Розширення каналів правового інформування й соціального впливу
Інтегративний	Узгодження нормативних вимог із практиками соціального середовища	Формування здатності дотримуватися правових норм незалежно від соціальної дистанції до їх адресата

Джерело: складено автором на основі [3], [5-7]

Взаємодію інституційних і міжособистісних чинників у формуванні правової культури студентства КНР узагальнено на рисунку 1.

Джерело: розроблено автором

Такий підхід сприятиме конкретизації критеріїв результативності правничої освіти. Її не варто оцінювати винятково за рівнем правової обізнаності студентів або їхнім декларованим схваленням законності. Важливим критерієм є також сталість правової позиції за зміни соціального контексту, зокрема особистої близькості до учасників правової ситуації. Це дає змогу змістити увагу з формального засвоєння норм на механізми їх інтеріоризації та практичної реалізації. У свою чергу, практична реалізація такого підходу передбачає використання в освітньому процесі ситуацій, у яких студент має застосувати правову норму за різних міжособистісних обставин. Зокрема, доцільно аналізувати правові дилеми, пов'язані з поведінкою друзів, одногрупників або незнайомих осіб, щоб з'ясувати, чи змінюється оцінка однакової дії залежно від характеру соціальних зв'язків. Метою в даному випадку є поєднати засвоєння правових знань із розвитком навичок аргументованого правового оцінювання та

усвідомленням значення рівного застосування норм. У контексті підготовки китайського студентства такий підхід також створює підстави для аналізу співвідношення особистої лояльності, групових очікувань і формальних правових вимог.

Підсумовуючи, слід зазначити, що соціальна взаємодія являє собою критично важливий чинник формування правової культури студентства КНР, оскільки саме в процесі взаємодії з освітніми інституціями, викладачами, однолітками, родиною та іншими соціальними групами правові знання набувають практичного значення. Результативність правничої освіти залежить не лише від засвоєння нормативних положень, а й від здатності студентів застосовувати їх у конкретних ситуаціях, зберігаючи послідовну правову позицію незалежно від особистої близькості до учасників правовідносин. У зв'язку з цим модернізація правничої освіти має передбачати поєднання інституційного навчання з аналізом реальних і змодельованих соціальних ситуацій, у яких виявляється співвідношення правових вимог, групових очікувань та міжособистісної лояльності. Такий підхід сприятиме переходу від формального засвоєння правових норм до їх усвідомленого застосування та розвитку відповідальної правової поведінки студентства.

Список використаних джерел:

1. Chua L. J., Engel D. M. Legal consciousness reconsidered. Annual Review of Law and Social Science. 2019. Vol. 15, No. 1. P. 335-353. DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-101518-042717

2. Koch S., Kjølstad M. M. (eds.). Handbook on Legal Cultures: A Selection of the World's Legal Cultures. Cham: Springer, 2023. 1180 p.

3. Wu X., Feng Y. Bridging the gap between legal understanding and legal trust: International students' identification with Chinese legal culture. Journal of International Students. 2026. Vol. 16, No. 17. P. 73-96. DOI: https://doi.org/10.32674/4a8eew73

4. Naftali O. "Law Does Not Come Down From Heaven": Youth Legal Socialisation Approaches in Chinese Textbooks of the Xi Jinping Era. Journal of

Current Chinese Affairs. 2022. Vol. 51, no. 2. P. 265-291. DOI: 10.1177/18681026221085719.

5. Dong Y., Hao L. A Brief Analysis of the Differences in Legal Culture between China and the West. Contemporary Education Frontiers. 2025. Vol. 3, No. 6. P. 107-113. DOI: https://doi.org/10.18063/CEF.v3i6.706

6. Shi L., Chen L., Gong R. Civic-Moral Education Research in China (1992–2022): A Scoping Review. Behavioral Sciences. 2023. Vol. 13, no. 10. Art. 819. DOI: 10.3390/bs13100819.

7. Song Y., Fan H. The 70 Years of Legal Education in China from 1949 to 2023: Historical Development, Current Issues and Future Innovations. Asian Journal of Legal Education. 2024. Vol. 11, no. 2. P. 201–218. DOI: 10.1177/23220058241257851.

8. Sheng G. A Study on the Fundamental Nature of Legal Education: Drawing from the Perspective of Chinese Traditional Legal Culture. Creative Education. 2023. Vol. 14, No. 12. P. 2430-2441. DOI: https://doi.org/10.4236/ce.2023.1412156

Марчук Герман,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант кафедри цивільного та господарського права.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Юлія Канарик

ВЕЛИКІ ДАНІ (BIG DATA) ЯК ОБ'ЄКТ ЛІКВІДАЦІЙНОЇ МАСИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ ВІДЧУЖЕННЯ

В епоху глобальних трансформацій одним із викликів для нормативно-правового регулювання будь-якої сфери суспільних відносин є необхідність оперативної адаптації до появи нових, раніше не відомих відповідній сфері явищ, для забезпечення ефективного їх існування в межах сформованої правової моделі.

У вказаному контексті вагомим та в той же час малодослідженим залишається питання правової природи такого об'єкта цивільного обороту, як великі дані (big data), та зумовлених цією правовою природою особливостей продажу таких об'єктів як складових ліквідаційної маси у справах про банкрутство.

Оксфордський словник визначає big data як надзвичайно великі набори даних, які можуть бути проаналізовані за допомогою комп'ютерів з метою виявлення певних шаблонів (зразків, патернів), тенденцій та зв'язків, особливо стосовно поведінки та взаємодії людей. Хоча єдиного визначення вказаного явища наразі у науці не сформовано, загальновизнаним є факт того, що основними характеристиками цього об'єкта є обсяг, швидкість та різноманітність [1, с. 68].

З огляду на новизну досліджуваного об'єкта та вищезгадану відсутність єдиної дефініції, у сучасній юридичній науці існує декілька підходів до визначення правової природи великих даних як об'єкта цивільного обороту. Їх

розглядають як послуги («data-as-a-service»), як комерційну таємницю або ноу-хау, а також як бази даних, які охороняються авторським правом [2, с. 92].

Беззаперечним є лише той факт, що оскільки у сучасній економіці корпоративне багатство дедалі більше генерується нематеріальними ресурсами, з огляду на положення ч.1 ст. 62 Кодексу України з процедур банкрутства, відповідно до яких усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, включаються до складу ліквідаційної маси [3], такий об'єкт не може залишитись поза увагою у процедурах банкрутства та має бути конвертований у грошові кошти шляхом його продажу на аукціоні нарівні з іншими об'єктами ліквідаційної маси банкрута.

Сучасна практика правозастосування свідчить, що в Україні продаж великих даних в межах процедур банкрутства здійснюється виключно у випадках продажу на аукціоні цілісного майнового комплексу підприємства (як невід'ємна складова бізнесу). В той же час відповідно до відомостей Електронної торгової системи «Prozzoro.Продажі», станом на дату проведення цього дослідження масиви даних (великі дані) не були предметом аукціонів у справах про банкрутство як окремі лоти.

З огляду на те, що такий актив сам по собі може становити значну цінність, перспективним напрямом вдосконалення нормативно-правового регулювання процедур банкрутства є створення законодавчих та правозастосовних умов для безперешкодного продажу великих даних як окремого об'єкта цивільних прав.

Проте, з огляду на характер великих даних, наразі виникають значні перепони у вільному відчуженні таких об'єктів на аукціонах у справах про банкрутство.

По-перше, з огляду на комплексний характер великих даних, виникають складності із визначенням належності такого активу боржнику. Фізичне перебування даних на серверах боржника не означає, що вони безумовно підлягають включенню до ліквідаційної маси. Для забезпечення законності реалізації такого об'єкта арбітражний керуючий має встановити, чи законно

отримані дані; які законні чи договірні повноваження на обробку має банкрут; чи утримуються дані для власних цілей компанії, чи від імені клієнта/ліцензіара; чи обтяжені вони довірчою власністю, агентськими відносинами або обов'язком конфіденційності; чи дозволено відступлення прав за договором; чи змінить продаж початкову мету збору персональних даних [4, с. 1434].

По-друге, істотну проблему становить співвідношення комерційної привабливості великих даних як активу, та наявності у складі цього активу персональних даних фізичних осіб. Міжнародний досвід свідчить, що існують різні підходи до визначення пріоритету між цими категоріями. Так, відповідно до законодавства Сполучених Штатів Америки великі дані розглядаються як комерційний товар, який можна передавати під час банкрутства за дотримання певних умов. Законодавство Індії дотримується подібного підходу, визнаючи економічну цінність даних із покладенням на компанію фідуціарних обов’язків щодо захисту приватності. Натомість у праві ЄС та Великої Британії дані визнаються особистим правом, а не явно вираженим майновим активом, існують суворі вимоги щодо згоди та «право бути забутим» [5, с. 5].

Законом України «Про захист персональних даних» поширення персональних даних без згоди суб’єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав людини та для проведення Всеукраїнського перепису населення [6, ст. 14].

Із вказаного випливає, що навіть у випадку відповідності виявлених на підприємстві великих даних всім класифікаційним критеріям, у випадку відсутності прямої згоди суб’єктів персональних даних на їх поширення, існує ризик порушення вимог щодо захисту персональних даних при продажу відповідного активу на аукціоні, що істотно звужує можливу сферу використання великих даних як об’єкта ліквідаційної маси підприємства.

В той же час, з огляду на природу великих даних, неможливість їх реалізації призводить до абсолютної втрати цінного активу (видалення даних), що з урахуванням прокредиторського характеру Кодексу України з процедур

банкрутства є неприпустимим. Значна цінність великих даних для економічного добробуту держави свідчить, що для уникнення втрати таких активів, які у певних ситуаціях можуть залишатись єдиним можливим джерелом погашення кредиторських вимог, доцільним вбачається внесення до Кодексу положень щодо можливості поширення персональних даних суб'єктів без їх згоди, у випадку продажу їх як складника великих даних у справах про банкрутство.

Іншим способом усунення відповідних перепон може стати запровадження додаткових «запобіжників» при здійсненні арбітражним керуючим продажу великих даних на аукціонах. Наприклад, у США у випадку продажу персональних даних у спосіб, що суперечить політиці конфіденційності банкрута, призначається незалежний експерт — омбудсмен з питань приватності споживачів, який має оцінити угоду та подати суду звіт щодо того, чи відповідає продаж чинному законодавству поза межами права про банкрутство [7, с. 133].

Залучення професійних суб'єктів до проведення аукціонів щодо особливих об'єктів ліквідаційної маси не є невідомим для українського законодавства (чинним законодавством передбачене обов'язкове залучення інвестиційної фірми (професійного торговця цінними паперами) для проведення аукціонів з продажу акцій господарських товариств), у зв'язку із чим запровадження подібного підходу шляхом залучення незалежного аудитора (експерта) з інформаційної безпеки та захисту даних при проведенні аукціонів з продажу великих даних також вбачається перспективним.

Третім компромісним варіантом забезпечення можливості реалізації великих даних в межах справ про банкрутство вбачається впровадження диверсифікованого підходу, за якого великі дані, що містять персональні дані, підлягають відчуженню виключно за умови отримання явної згоди суб'єкта на їх поширення, в той час як анонімізована статистика та агреговані метадані залишаються частиною ліквідаційної маси і можуть вільно монетизуватися на користь кредиторів [5, с. 8].

Підсумовуючи вищевикладене, наразі існують істотні перешкоди у здійсненні продажу великих даних як окремого об'єкта ліквідаційної маси

збанкрутілих підприємств, розвиток законодавства у напрямі створення сприятливих умов для реалізації таких активів на аукціонах у справах про банкрутство дозволить підвищити ефективність функціонування економіки України в умовах глобальних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Задорожна Р. П. Big Data – новий інформаційний феномен цифрової епохи. *Економіка та управління АПК*. 2016. № 1–2. С. 64–72.

2. Філатова-Білоус Н. Теорія пропертизації даних: критичний аналіз із погляду доктрини права власності. *Право України*. 2021. № 5. С. 85–102. URL: https://doi.org/10.33498/louu-2021-05-085 (дата звернення: 14.10.2026)

3. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19 (дата звернення: 14.10.2026).

4. Mishra A., Mishra A., Ansari M. S. "Who Owns the Corporate Data?": Shareholder Rights Over High-Value Data Assets During Corporate Insolvency. *International Journal of Research Publication and Reviews*. 2026. Vol. 7, Issue 10. P. 1428–1440.

5. Chandak S. Data as an Insolvency asset in The Digital Age, Balancing valuation, asset maximization under IBC and DPDP Act. *Pimpri Law Review Journal*. 2025. Vol. 5, Issue 1. P. 1–9.

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 14.10.2026).

7. Bradley C. G. Privacy for Sale: The Law of Transactions in Consumers' Private Data. *Yale Journal on Regulation*. 2023. Vol. 40. P. 127–196.

Матаєва Ліана,
Одеський Національний Університет імені І. І. Мечникова,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Вадим Барський

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ЮНКЛОС-АРБІТРАЖІ: АНАЛІЗ ВИСНОВКІВ АРБІТРАЖНОГО ТРИБУНАЛУ У СПРАВІ PCA CASE NO. 2017-06

У міжнародному праві й досі питання рішень арбітражів, залишається відкритим та таким, що потребує досліджень та систематизації, зокрема їх види, приведення в силу та співвідношення рішень з іншими засобами правого захисту. Рішення Трибуналу у справі Ukraine v. the Russian Federation (PCA Case No. 2017-06), винесене 22 квітня 2026 року та оприлюднене 15 червня 2026 року, як зазначається суддями у тексті рішення “declaratory relief” та виходячи з самого змісту є декларативним; - трибунал після констатування порушень низці екологічних зобов’язань за ЮНКЛОС, не перейшов до частини стягнення збитків за нанесену шкоду, запевнень або гарантій.

Перш ніж перейти до аналізу рішення, вважаємо доцільним окреслити феномен декларативності. У загальному розумінні декларативне рішення – це акт суду чи іншого юрисдикційного органу, який остаточно встановлює права, обов’язки або правовий статус сторін, не супроводжуючись присудженням до певних дій, репарацій чи виданням заборони; таке рішення саме по собі, - не покладає жодних обов’язків, хоча може і поєднуватися з іншими способами захисту [1]. Ключова відмінність декларативного рішення від консультативного висновку, полягає у тому, що перше вирішує реальний спір між сторонами, тоді як друге такого спору не розв’язує [1]. Що і було покладено в основу рішення трибуналу – фіксація правового стану, без додавання примусових елементів.

Дослідженню рішення, найбільш вдало, приділив увагу Рафф М., а саме - про подвійний характер результату: з одного боку, задоволення переважної

більшості вимог України щодо судноплавства та підводної спадщини не відбулося, а з іншого - сам факт констатації порушень зберігає інституційне значення [2]. На думку Раффа, цей та подібні випадки демонструють функцію арбітражу як «інфраструктури миру» - механізму, який не обов'язково розв'язує збройний конфлікт, але переживає його, зберігаючи спільну процесуальну мову та інституційні звички для можливого відновлення нормативного порядку в майбутньому.

Згідно з вмістом рішення, Трибунал визнав порушення Російською Федерацією статті 206 Конвенції ООН з морського права 1982 року (Конвенції) – через неналежне проведення оцінку виливу на зовнішнє середовище щодо мосту через Керченську протоку, кабелів і газопроводів; також статей 205 і 206 – за непублікацію звітів, що мали б базуватися на оцінці зі статті 206 та статей 123, 192 і 194 – через невиконання обов’язку співпраці щодо охорони морського середовища [3]. Водночас переважна більшість вимог України була відхилена (вимоги щодо судноплавства, культурної спадщини та загострення спору) причинами відхилень стали: у першозазначеної вимоги - проблема полягала у визначені правого режиму та необхідності у висновках щодо суверенітету над Кримом, що виходило за межі юрисдикції Трибуналу, а у другої та третьої вимоги - не було встановлено порушень, в тому числі – через не доведення обставин [3]. Ухвалюючи рішення щодо засобів захисту, Трибунал прямо зазначив, що встановлені порушення самі по собі становлять декларативний захист, і що, з огляду на його надання немає потреби для додаткових присуджень. При цьому, це не звільняє сторони від їхніх зобов’язань за міжнародним правом та наголосив на збережені обов’язку співпраці навіть в умовах напруженості між сторонами [3]. У зв'язку з вищезазначеним постає питання, яке залишилось поза уваги аналізу Трибуналу: наскільки є можливим для сторони, позбавленої фактичного доступу до окупованої території та відповідних об'єктів, виконання стандартного доказового тягаря щодо подій, які відбуваються в зоні бойових дій? Та як забезпечити належне виконання такого рішення?

У доктрині міжнародного арбітражу, існують розроблені Ляймгрубером С., три мінімальні умови прийнятності декларативної вимоги: 1. правова позиція, принаймні однієї зі сторін, є спірною; 2. декларація здатна вирішити спір по суті; 3. рішення матиме практичне значення [4]. Ці критерії, на нашу думку, видаються частково вдалими для оцінки підходу у розглянутій справі, оскільки встановлені порушення - стосувалися дійсно спірних відносин, а декларація, в такому випадку, враховуючи триваючий характер відповідних зобов'язань – зберігає практичне значення для поведінки сторін. Натомість, другий критерій залишається, де-факто, невиконуваним, через його фіксацію лише частини протиправної поведінки, яку об'єктивно вдалося задокументувати. Це ставить під сумнів доречність декларативного захисту, як самодостатнього засобу саме в такій категорії спорів - тому, що обсяг встановлених нею порушень може системно не відповідати дійсному масштабу протиправної поведінки. Але, навіть якщо припустити, що декларація повністю відповідає всім трьом критеріям Ляймгрубера, залишається питання: чи здатна така декларація, що за своєю юридичною природою – позбавлена елемента виконання, - реально забезпечити ті вимоги, які вона встановлює. Це питання виходить за межі прийнятності і вже, безпосередньо, стосується практичної ефективності декларативного захисту як такого.

Ця проблема створена прогалиною у структурі регулювання діяльності ЮНКЛОС-арбітражів. Відповідно до статті 296(1) Конвенції та статті 11 Додатка VII до неї, рішення арбітражу є остаточним і не підлягає оскарженню, а сторони зобов'язані його виконувати [5]. Водночас, обидва нормативні акти – не передбачили жодного механізму примусового виконання такого рішення, на відміну від рішень Міжнародного Суду ООН, де формально передбачено статтею 94 статуту ООН звернення до Ради Безпеки.

У зв'язку з вищезазначеним, пропонується врегулювати наступні питання: саме для спорів що виникають чи тривають в умовах збройного конфлікту – передбачити можливість винесення тимчасових/проміжних рішень, які могли б поєднувати декларативний засіб захисту, разом із такими, що можуть

на тимчасовій основі, до повного з’ясування обставин справи, врегульовувати спірні відносини та забезпечувати мирне співіснування.

Додатково, передбачити у практиці ЮНКЛОС-арбітражів механізм подальшого контролю за виконанням рішень загалом. Наприклад, у вигляді звітування сторони, визнаної порушником, перед трибуналом про вжиті заходи для приведення своєї поведінки у відповідність із встановленим правовим станом, за аналогією моніторингу виконання рішень у інших міжнародних інституціях.

Рішення у справі PCA Case No. 2017-06 підтверджує, що декларативний захист є самостійним засобом правового захисту в міжнародному морському арбітражі. Водночас практика застосування здатності декларації вирішити спір по суті - потребує переосмислення в контексті збройного конфлікту: якщо частина вимог відхиляється через недоведеність, зумовлену об'єктивною неможливістю доступу до доказів в умовах війни, декларація ризикує зафіксувати лише часткову, а не дійсну картину протиправної поведінки відповідача. Додатково виявлено відсутність закріплення примусового виконання рішень арбітражу. Запропоновано вжити належних заходів, задля врегулювання висвітлених питань та задля забезпечення всебічного, об’єктивного та ефективного розгляду справ ЮНКЛОС-Арбітражами.

Список використаних джерел:

1. Declaratory judgment. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Declaratory_judgment (дата звернення: 01.07.2026).

2. Raff M. Crimean Coastal State Rights and the Resilience of International Arbitration. EJIL:Talk! — Blog of the European Journal of International Law, 30 June 2026. URL: https://www.ejiltalk.org/crimean-coastal-state-rights-and-the-resilience-of-international-arbitration/ (дата звернення: 01.07.2026).

3. Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation). PCA Case No. 2017-06, Award, 22 April 2026. URL: https://docs.pca-cpa.org/2026/06/6bfca6ae-2017-06-award-redactedcorrected.pdf (дата звернення: 01.07.2026).

4. Leimgruber C. Declaratory Relief in International Commercial Arbitration // ASA Bulletin. 2014. Vol. 32, No. 3. P. 467 – 489. URL: https://kluwerlawonline.com/journalarticle/ASA+Bulletin/32.3/ASAB2014053 (дата звернення: 01.07.2026).

5. United Nations Convention on the Law of the Sea. 10 December 1982. United Nations Treaty Series, Vol. 1833, p. 3. Art. 296(1); Annex VII, Art. 11. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closcont.htm (дата звернення: 01.07.2026).

Матіяш Анна,
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
студентка 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Людмила Міхневич

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

У сучасній юридичній науці та практичній діяльності судових і правоохоронних органів верховенство права визнається основою демократичної, соціальної та правової держави. Водночас його закріплення в законодавстві саме по собі не гарантує належного захисту прав людини. Верховенство права не зводиться до формального дотримання нормативних приписів: правові норми мають реально захищати гідність, свободу й законні інтереси людини, а державні органи – діяти в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України. Стаття 8 Конституції України закріплює принцип верховенства права та пряму дію конституційних норм [1]. Одним із важливих критеріїв практичного втілення цього принципу є можливість своєчасно отримати ефективний судовий захист.

Своєчасний розгляд справ є не лише організаційним питанням роботи судів, а й необхідною умовою реального поновлення порушених прав. Навіть обґрунтована вимога може втратити практичну цінність, якщо рішення ухвалюється із невиправданою затримкою. Тривалі процеси посилюють правову невизначеність, збільшують фінансові витрати сторін і можуть знижувати довіру громадян до судової влади. Тому ефективність правосуддя слід оцінювати не лише за справедливістю рішення, а й за тим, чи отримала людина захист у прийнятний строк. Право на судовий захист передбачає реальну можливість звернутися до незалежного й безстороннього суду та домогтися виконання ухваленого рішення. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає гарантії здійснення правосуддя, однак їх практична реалізація залежить від

належної організації роботи судів, достатнього кадрового забезпечення, доступних процедур і відповідального ставлення учасників процесу [2]. Держава має забезпечити не тільки існування судової системи, а й умови, за яких правосуддя буде доступним та ефективним, що буде визначати дієвість принципу верховенства права. А проблема забезпечення своєчасного та ефективного судового захисту і обумовлює актуальність дослідження.

Насамперед варто виокремити причини затримок розгляду справ судами. Однією з них є значне навантаження на суддів та нестача працівників апаратів судів. Масштаб проблеми підтверджують дані за І квартал 2026 року: до місцевих загальних судів України надійшло 836 208 справ, а для їх розгляду, за розрахунками, було необхідно 6 441 суддя, тоді як фактично правосуддя здійснювали 2 757 суддів, що свідчить про значний кадровий дефіцит [3]. Водночас серед інших причин варто назвати складнощі з повідомленням учасників; необхідність та складність збирання доказів, коли судам доводить самостійно витребувати документи від державних органів; подекуди недобросовісне використання процесуальних прав. На перебіг розгляду також впливають об’єктивні обставини, з якими зустрічаються суди України – це, наприклад, повітряні тривоги та перебої з електропостачанням. Сукупність цих чинників показує, що своєчасність правосуддя залежить від організації процесу й здатності судової системи належно реагувати на перешкоди, адже систематичні перенесення засідань і значні проміжки між ними можуть нівелювати мету судового захисту.

Міжнародним стандартом у цій сфері є право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Розумність строку оцінюється з урахуванням обставин конкретної справи, зокрема її складності, поведінки заявника, дій компетентних органів і значення спору для особи. У справі «Сукачов проти України» Європейський суд з прав людини розглядав, зокрема, проблему неналежних умов тримання під вартою та відсутності ефективних засобів юридичного захисту [5]. Ця справа демонструє важливість реального

забезпечення прав людини, однак для обґрунтування проблеми тривалості судового розгляду необхідно окремо послатися на практику ЄСПЛ щодо порушення вимоги розумного строку розгляду справ.

Водночас прискорення судочинства не повинно відбуватися коштом справедливості, повноти дослідження доказів або права учасників бути почутими. Механічне скорочення строків може призвести до поверхового розгляду, що так само порушуватиме права людини та принцип верховенства права. Саме тому варто шукати дієві інструменти, які б вирішували ці проблеми. Зауважимо, що вже використовуються або впроваджуються певні засоби, які дозволяють подолати деякі проблеми. Наприклад, цифровізація системи через «Електронний суд» (електронне сповіщення чи доставка документів, або дистанційні судові засідання). Доцільно також усувати невиправдані технічні затримки, удосконалювати планування проваджень, розвивати електронні сервіси для автоматизації підготовки технічної документації, зміцнювати кадрове забезпечення судів і прозоро аналізувати причини перенесення засідань. Такі заходи мають поєднувати оперативність із незалежністю суду, рівністю сторін і належною якістю судових рішень.

Отже, підсумовуючи, зауважимо, що своєчасний та ефективний судовий захист є однією з важливих практичних умов реалізації принципу верховенства права в Україні. Конституційні й міжнародні гарантії набувають реального змісту лише тоді, коли людина може отримати справедливе рішення без невиправданих затримок. Удосконалення організації судового процесу, розвиток електронних сервісів і належне кадрове забезпечення можуть сприяти доступності правосуддя та зміцненню довіри суспільства до судової влади.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 14.10.2026).

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 14.10.2026).

3. На межі можливостей: аналіз навантаження на суди України у 2026 році. Судово-юридична газета. 15 трав. 2026 р. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/361180-na-grani-vozmozhnostey-analiz-nagruzki-na-sudy-ukrainy-v-2026-godu (дата звернення: 17.10.2026).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 14.10.2026).

5. Справа «Сукачов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30 січ. 2020 р. (Заява № 62230/17). HUDOC: European Court of Human Rights. URL: https://hudoc.echr.coe.int (дата звернення: 14.10.2026)

Матіяш Анна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ВІД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО XIX СТОЛІТТЯ

Питання правового становища жінки є важливим для розуміння розвитку українського суспільства та права. У різні історичні періоди обсяг прав і можливостей жінок залежав від суспільного устрою, станової належності, релігійних норм і державної політики. Українські землі тривалий час перебували у складі різних держав, тому правове регулювання сімейних, майнових та особистих відносин не було однаковим. Простеження цієї еволюції дає змогу визначити, як поступово змінювалося місце жінки в родині та суспільстві [1; 2].

За часів Київської Русі правове становище жінки формувалося під впливом звичаєвого права, норм «Руської Правди» та церковного законодавства. Значна частина правових приписів стосувалася шлюбу, сім'ї, спадкування й відповідальності за посягання на особу. «Руська Правда» передбачала майнові гарантії для вдови та визначала порядок успадкування майна. Після смерті чоловіка вдова могла зберігати певну частину майна й управляти господарством, особливо якщо залишалася опікункою дітей. Водночас обсяг її спадкових прав залежав від сімейних обставин і наявності спадкоємців-чоловіків [1].

Важливе місце посідали церковні норми, які регулювали укладення та розірвання шлюбу, подружню вірність, становище дітей і сімейні конфлікти. Християнізація Русі сприяла утвердженню моногамного шлюбу та посиленню церковного контролю над сімейними відносинами. Однак це не означало повної рівності чоловіка й жінки: у сім'ї переважала влада чоловіка, а суспільні можливості жінки значною мірою визначалися її походженням і майновим становищем. Отже, у Київській Русі жінка вже була визнана учасницею правових

відносин, проте її правоздатність реалізовувалася переважно у сфері сім'ї та майна [1].

Наступний етап пов'язаний із перебуванням значної частини українських земель у складі Великого князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої. Важливими джерелами права стали Литовські статути 1529, 1566 і 1588 років, норми звичаєвого та канонічного права, а в містах – магдебурзьке право. Сімейне законодавство регулювало питання укладення шлюбу, посагу, віна, опіки та спадкування [2; 3].

Литовські статути закріплювали майнові права жінок, зокрема положення щодо посагу та майна, яке забезпечувало дружині певні матеріальні гарантії. Особливе значення мали права вдови, яка за визначених законом умов могла володіти майном і захищати його в суді. Водночас ці можливості не були однаковими для всіх: правовий статус залежав від стану, походження та сімейного становища. Аналіз Статутів засвідчує, що законодавство зберігало перевагу чоловіка в родині й не встановлювало повної рівності прав та можливостей [3].

Після Люблінської унії 1569 року правові умови на українських землях у складі Речі Посполитої мали регіональні особливості. У сімейних справах продовжували діяти норми Литовського статуту 1566 року, церковного та звичаєвого права. У повсякденному житті жінки могли брати участь у майнових угодах, успадковувати майно, звертатися до суду, виступати стороною майнових спорів. Проте юридичні можливості не усували патріархальної моделі сім'ї та залежності жінки від чоловічої влади [2; 3].

У XIX столітті українські землі перебували у складі двох імперій – російської та Австрійської (з 1867 року – Австро-Угорської). Через це правове становище жінок розвивалося за різними законодавчими моделями. На західноукраїнських землях важливим джерелом сімейного та цивільного права стало Австрійське цивільне уложення 1811 року, яке набрало чинності в Галичині та на Буковині. Воно систематизувало цивільні й сімейні відносини,

однак зберігало традиційний підхід до ролі чоловіка як голови сім'ї та обмежувало самостійність заміжньої жінки [4].

На українських землях у складі російської імперії правове становище жінки також характеризувалося нерівністю у сімейній та публічній сферах. Шлюб і сімейні відносини регулювалися імперським законодавством та церковними нормами. Заміжня жінка мала обмежену самостійність у питаннях місця проживання, пересування й окремих юридично значущих дій. Водночас її майнові права не зводилися лише до прав чоловіка: законодавство визнавало окремі майнові інтереси жінки, а судова практика та місцеві правові традиції впливали на реалізацію таких прав [5].

У другій половині XIX століття суспільні зміни поступово відкривали для жінок нові можливості. Розвиток жіночої освіти, промисловості та громадського руху сприяв ширшій участі жінок у трудовій діяльності й суспільному житті. Однак освітні та професійні здобутки не супроводжувалися негайним встановленням політичної рівності. На українських землях у складі російської імперії жінки ще не мали рівних із чоловіками виборчих прав, а їхній публічно-правовий статус залишався обмеженим [5]. Отже, можемо резюмувати, що модернізаційні процеси створювали своєрідні передумови для подальшого розширення жіночих прав, але разом з тим, не ліквідували правову нерівність.

Підсумовуючи вище викладене, можна зазначити, що еволюція правового становища жінки на українських землях від Київської Русі до XIX століття відбувалася нерівномірно. У княжу добу формувалися перші правові гарантії у сфері шлюбу, спадкування та майна. У литовсько-польський період правове регулювання стало детальнішим, зокрема щодо посагу, віна й спадкових відносин, але зберігало перевагу чоловіка. У XIX столітті імперські кодифікації та суспільні реформи змінили правове середовище, а розвиток освіти й громадської активності сприяв поступовому розширенню можливостей жінок. Водночас повна юридична та політична рівність залишалася недосягнутою. Цей історичний шлях свідчить про поступовий перехід від переважно сімейно-

майнового визнання жінки до усвідомлення необхідності її самостійної участі в суспільному та правовому житті.

Список використаних джерел:

1. Мовчан С. А. Захист прав жінок за часів Київської Русі. Питання сучасної науки і права : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти (м. Суми, 23 квіт. 2021 р.). Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2021. С. 206–207. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/19989 (дата звернення: 13.10.2026).

2. Ватрас В. А. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. 2019. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ccddf4ac-741c-4115-9002-dcda5a857d63 (дата звернення: 13.10.2026).

3. Ворончук І. Литовські Статути Великого князівства Литовського з погляду гендерної експертизи. Українознавство. 2021. № 3(80).

4. Ватрас В. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії. Актуальні проблеми правознавства. 2019. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/765 (дата звернення: 13.10.2026).

5. Нестерцова-Собакарь О. В. Правове становище жінки на українських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009. 21 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/11278 (дата звернення: 13.10.2026).

Мехед Олег,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Піддубний Олексій

ПОРЯДОК ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРА ЗА РАХУНОК ЧАСТКИ БОРЖНИКА В ТОВАРИСТВІ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Частка у статутному капіталі господарського товариства є самостійним об'єктом цивільних прав, набуття якого зумовлює виникнення в особи відповідних корпоративних прав. Відтак саме частка, а не корпоративні права як сукупність правомочностей учасника товариства, виступає безпосереднім об'єктом звернення стягнення за зобов'язаннями боржника, як забезпеченими заставою, так і не забезпеченими нею. Водночас примусове відчуження частки характеризується низкою правових та практичних ускладнень, пов'язаних із можливою протидією боржника, необхідністю узгодження інтересів стягувача та інших учасників товариства, а також неоднозначністю застосування механізмів захисту їхніх корпоративних прав. Особливого значення набуває питання співвідношення переважного права учасників товариства на придбання частки та процедури її реалізації на публічних торгах: чи підлягає таке право самостійному забезпеченню в межах виконавчого провадження, чи можливість участі інших учасників товариства у торгах є достатньою гарантією його реалізації. Зазначені питання набувають додаткової актуальності у випадку відсутності покупців на торгах та необхідності вирішення питання про передання нереалізованої частки у власність стягувача.

Як слушно зазначає Ю. О. Лисенко, законодавчого уточнення потребують питання оцінки частки у статутному капіталі товариства, зокрема можливості її проведення виконавцем без залучення фахівця, а також забезпечення

своєчасного отримання необхідних документів. У разі ненадання товариством таких документів пропонується законодавчо закріпити можливість проведення оцінки на підставі наявної інформації [1, с. 813].

Наведена позиція Ю. О. Лисенка свідчить про можливість протидії учасника-боржника процедурі звернення стягнення на належну йому частку, зокрема шляхом перешкоджання отриманню документів, необхідних для визначення її вартості. Водночас така протидія може здійснюватися не лише на етапі оцінки частки, а й у процесі її примусової реалізації, що зумовлює необхідність належного правового врегулювання відповідних процедур та запобігання їх блокуванню недобросовісними діями боржника.

Як зазначають І. І. Шпуганич та М. О. Суханов, встановлення обтяжень на частку у статутному капіталі ТОВ/ТДВ спрямоване на запобігання недобросовісним діям учасника-боржника щодо її відчуження. Водночас автори обґрунтовують, що інші учасники товариства мають переважне право на придбання такої частки незалежно від способу звернення на неї стягнення [2, с. с. 437].

Дана позиція видається дискусійною і як мінімум такою що підходить не для всіх випадків. Адже реалізація переважного права передбачає можливість придбання частки за визначеною ціною, тоді як наприклад у разі її продажу на публічних торгах остаточна ціна формується лише за результатами конкурентних пропозицій учасників. За таких обставин постає питання, яким чином може бути забезпечене переважне право придбання частки за ціною, яка на момент відповідної пропозиції ще невідома. Отже, механічне поширення загальних положень про переважне право на процедуру примусової реалізації частки не враховує правової природи публічних торгів та потребує додаткового обґрунтування.

Як зазначають Ю. О. Котвяковський та Д. В. Лук’янченко, електронні торги арештованим майном є формою примусового відчуження майна та майнових прав боржника, спрямованою на забезпечення належного виконання судових рішень. При цьому основне призначення електронних торгів автори

вбачають у реалізації компенсаційної функції виконавчого провадження шляхом задоволення вимог стягувача за рахунок майна боржника [3, с. 224].

Слід погодитися з обґрунтованою позицією Ю. О. Котвяковського та Д. В. Лук'янченка щодо правової природи електронних торгів як форми примусового відчуження майна боржника, спрямованої на реалізацію компенсаційної функції виконавчого провадження та забезпечення задоволення вимог стягувача.

На особливу увагу заслуговує позиція А. Авторгова щодо недосконалості правового регулювання звернення стягнення на частку боржника у статутному капіталі господарського товариства. Зокрема, наголошується на складності визначення дійсної вартості частки через ненадання товариством необхідної фінансової документації, а також на відсутності дієвих механізмів запобігання зменшенню вартості майна товариства після накладення арешту на частку. Окремою проблемою визначено недостатню нормативну регламентацію оформлення та державної реєстрації переходу права власності на частку за результатами її примусової реалізації. Показово, що наведені автором результати опитування виконавців засвідчують наявність практичних труднощів, зокрема на етапах передання стягувачу нереалізованої на торгах частки та державної реєстрації відповідних прав. Таким чином, автор обґрунтовує необхідність удосконалення процедури звернення стягнення на частку боржника з метою забезпечення ефективного виконання судових рішень [4].

Найбільш системний підхід до дослідження проблем звернення стягнення на частку боржника у статутному капіталі господарського товариства представлено у праці А. Авторгова, який ґрунтовно проаналізував недоліки законодавчого регулювання відповідної процедури. Поділяючи висновки автора, вважаємо за доцільне доповнити їх конкретними пропозиціями щодо вдосконалення законодавства. Зокрема, пропонується передбачити у частині п'ятій статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» акт про проведені електронні торги, а також акт про передання нереалізованої на торгах частки стягувачу як самостійні підстави для державної реєстрації зміни складу

учасників товариства. Це дозволить усунути правову невизначеність щодо оформлення переходу права власності на частку внаслідок її примусової реалізації та забезпечити завершеність відповідної процедури виконавчого провадження.

Список використаних джерел:

1. Лисенко Ю. О. Правове регулювання переходу прав на частку в статутному капіталі господарського товариства у виконавчому провадженні. Право і суспільство. 2025. № 2. С. 808-814 URL: https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/2_2025/111.pdf?utm_source

2. Шпуганич І. І., Суханов М. О. «Звернення стягнення на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю як підстава припинення корпоративних прав учасника» Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 88. Ч. 1. С. 432-437 URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/329146/318796

3. Котвяковський Ю. О., Лук'янченко Д. В. Електронні торги арештованим майном як механізм забезпечення прав учасників виконавчого провадження Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 220-225 URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/309097/300648

4. Авторгов А. Звернення стягнення на частку боржника в статутному (складеному) капіталі. Юрліга. 2 лютого 2024 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/225338_zvernennya-styagnennya-na-chastku-borzhnika-v-statutnomu-skladenomu-kaptal

Міщенко Дар'я,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

МЕДІАЦІЯ ТА АРБІТРАЖ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Актуальність теми зумовлена зростанням кількості спорів у сфері інтелектуальної власності та необхідністю пошуку ефективних альтернатив судовому розгляду. Медіація й арбітраж дають змогу скоротити час і витрати на вирішення конфліктів, забезпечити конфіденційність та підвищити ефективність захисту прав інтелектуальної власності.

Довгоочікуваний в Україні Вищий суд з питань інтелектуальної власності досі не сформовано, відтак усі справи з питань інтелектуальної власності покладаються на діючі українські суди, які не мають спеціалізації на проблематиці таких прав, що значно ускладнює судовий захист, крім того, відповідна судова практика не характеризується єдністю за умови одночасного розгляду справ про інтелектуальну власність різними видами судів: і загальними, і господарськими.[1] Альтернативне вирішення спорів визначено як група процесів, за допомогою яких вирішуються спори та конфлікти без звернення до формальної системи судочинства. АВС здійснюється, як правило, недержавним органом чи приватною особою, виходячи з принципів добровільності, нейтральності, конфіденційності, диспозитивності, рівноправності. Медіація є найбільш поширеним альтернативним способом вирішенням спорів. [2] Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року визначає медіацію як позасудову, добровільну, конфіденційну та структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати спір шляхом переговорів. Принципова відмінність від суду чи арбітражу полягає в тому, що медіатор не ухвалює рішення по суті спору

і не надає сторонам юридичних висновків — він лише організовує діалог, а рішення сторони приймають самостійно і добровільно.Сфера інтелектуальної власності підходить для медіації майже ідеально. Спори тут стосуються нематеріальних активів, цінність яких прямо залежить від репутації та довіри ринку; матеріали справи часто містять комерційну таємницю, ноу-хау й непублічні фінансові дані; а сторони — автори, видавці, ліцензіати, інвестори — нерідко зацікавлені у продовженні співпраці. Класичний судовий розгляд усе це ставить під удар: він публічний, тривалий і змагальний за самою своєю природою. Медіація натомість дає змогу зберегти конфіденційність, заощадити час і не знищити робочі відносини. Медіатором може бути особа, яка пройшла відповідну підготовку в порядку, встановленому Законом України «Про медіацію». Для спорів у сфері інтелектуальної власності в Україні вже діє спеціальна система. При УКРНОІВІ функціонує центр медіації та ведеться реєстр IP-медіаторів — фахівців, які поєднують навички медіації з розумінням специфіки прав інтелектуальної власності. Для транскордонних спорів сторони можуть скористатися послугами Центру арбітражу та посередництва Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), який має багаторічну практику саме в IP-сфері. [3]

Арбітраж є одним зі способів вирішення спорів, який сучасна правова доктрина відносить до категорії так званих механізмів альтернативного вирішення спорів. [4]. Альтернативою звичному судовому провадженню є саме арбітраж, який уповноважений розглядати більшість справ про інтелектуальну власність, за винятком окремих категорій справ, як наприклад, питання реєстрації прав інтелектуальної власності органами влади, які зазвичай розглядаються в національних судах. [1]

Арбітраж є квазісудовим, змагальним процесом, подібним до класичного судового розгляду, однак на відміну від останнього забезпечується не системою державних судів, а інституціями заснованими, як правило, об’єднаннями суб’єктів приватного права (наприклад торгово-промисловими палатами), неурядовими організаціями, міжнародними організаціями тощо.

Арбітражні процедури, що застосовується Центром ВОІВ, є універсальними можуть бути використані як у транскордонних спорах, так і в спорах між суб'єктами із однієї юрисдикції. При цьому Центром ВОІВ застосовується як звичайна, так і прискорена арбітражна процедура. Порядок застосування звичайної арбітражної процедури визначається Правилами арбітражу ВОІВ.

Однією з переваг арбітражу порівняно із звичайним судовим розглядом є те, що арбітражне рішення, встановлені факти, заяви сторін, зроблені в ході арбітражної процедури, є конфіденційною інформацією і за загальним правилом не можуть бути розголошені сторонами, арбітрами або Центром ВОІВ третім особам. [4]

Судові спори у сфері захисту прав інтелектуальної власності характеризуються такими ознаками: захист права ІВ в кожній юрисдикції, де відбулося порушення; пов'язаний з судовими процесами в іноземних судах, що застосовують різні закони, з різними судовими системами, процедурами та концепціями правосуддя; потребує величезних витрат та управлінських ресурсів для координації у випадку мультиюрисдикції; залучаються судді з різним ступенем досвіду, кваліфікації та інтересу до теми; повільний у деяких юрисдикціях; труднощі у виконанні рішення. Арбітраж у свою чергу характеризується такими ознаками: може бути приватним і конфіденційним (що важливо як для конфіденційних технологій, так і для виробничих процесів); зменшує кількість юрисдикційних проблем ; вирішує проблеми мультиюрисдикційних спорів в одному провадженні; дозволяє сторонам обирати особу, яка приймає рішення (наприклад, арбітри, які знаються на праві інтелектуальної власності та/або конкретній технології); арбітражні рішення безперешкодно виконуються відповідно до міжнародного договору; рішення арбітражу є остаточним без перегляду по суті; підлягає оскарженню лише на обмежених підставах; потребує згоди сторін [1]. На сьогодні судові спори в сфері інтелектуальної власності відносяться до одних із найскладніших категорій справ в Україні, зважаючи на несформованість спеціалізованих судів та відсутність суддів-фахівців у сфері інтелектуальної власності.

За наведених умов оптимальним альтернативним способом захисту своїх інтересів є вже трохи знайомі нам медіація і арбітраж, які мають свої переваги над судовим процесом. Разом з тим, важливо об'єктивно оцінювати власну позицію при виборі альтернативного способу вирішення спору, визначити стратегічні цілі та наполягати на конкретному вирішенню спору, що практично може бути виконано в правовому полі України.

Список використаних джерел:

1. Альтернативні способи вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності. Юридична компанія «Армада». 2024. URL: https://armada.law/blog/alternatyvni-sposoby-vyrishennya-sporiv-u-sferi-intelektualnoyi-vlasnosti/ (дата звернення: 14.10.2026).

2. Альтернативні способи вирішення спорів. Національна асоціація адвокатів України. 2024. URL: https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html (дата звернення: 14.10.2026).

3. Медіація в інтелектуальній власності: новий інструмент вирішення спорів між правовласниками. Юридична Газета. 2020. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/mediaciya-v-intelektualniy-vlasnosti-noviy-instrument-virishennya-sporiv-mizh-pravovlasnikami.html (дата звернення: 14.10.2026).

4. Білоус С. Ю. Арбітраж спорів у сфері інтелектуальної власності за правилами Центру арбітражу та медіації ВОІВ. Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. 2024 [cite: 1]. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3933 (дата звернення: 14.10.2026).

Мурашов Дмитро,
Державний торговельно-економічний університет
здобувач спеціальності «Міжнародне право».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Лілія Невара

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Погіршення стану довкілля значною мірою зумовлене діяльністю людини, зокрема викидами шкідливих речовин в атмосферу, забрудненням річок і ґрунтів промисловими та небезпечними відходами. Такі дії негативно впливають на природні екосистеми й створюють загрози для здоров'я населення. Збройні конфлікти теж відіграють значну роль у погіршенні стану довкілля, оскільки вони завдають значної екологічної шкоди. Зокрема, руйнування промислових об'єктів, пошкодження інфраструктури й застосування озброєння можуть призводити до забруднення повітря, ґрунтів і водних ресурсів, а також мати довгострокові наслідки для навколишнього середовища.

Одним із прикладів є війна у В'єтнамі, де в ході бойових дій було використано токсичний гербіцид «Агент Оранж», що спричинив масові вирубки лісів і хімічне забруднення. Ці дії викликали міжнародний резонанс, що призвело до необхідності створення міжнародно-правових актів, щодо правового обмеження методів ведення війни, здатних завдавати шкоди навколишньому середовищу. Важливим етапом розвитку міжнародно-правового регулювання стало створення Конвенції про зміну навколишнього середовища (ENMOD) яка була прийнята у 1976 році, з метою заборонити використання методів зміни навколишнього середовища як засобу ведення війни [1].

Також Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року встановлює спеціальні обмеження щодо заподіяння шкоди природному середовищу під час міжнародних збройних конфліктів. Зокрема, стаття 35 забороняє застосування методів або заходів, які мають на меті завдати шкоди

природному середовищу. Стаття 55 закріплює, що під час воєнних дії має бути виявлена турбота до навколишнього середовища, та забороняються методи або засоби ведення війни, які можуть завдати шкоди здоров'ю чи виживанню населення [2].

Однак ефективність цих двох інструментів була поставлена під сумнів під час війни в Перській затоці 1990-1991 років. Значне забруднення, спричинене навмисним знищенням понад 600 нафтових свердловин у Кувейті відступом іракської армії, та подальші вимоги про відшкодування збитків навколишньому середовищу на суму 85 мільярдів доларів США призвели до подальших закликів до посилення правового захисту навколишнього середовища під час збройного конфлікту[1].

Комісія міжнародного права ООН у 2022 році сформувала принципи захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройними конфліктами. Вони охоплюють питання запобігання екологічній шкоді до, під час і після збройного конфлікту, відповідальності держав, охорони природних ресурсів та відновлення довкілля після завершення бойових дій. 7 грудня 2022 року Генеральна Асамблея ООН резолюцією 77/104 взяла до відома зазначені принципи та рекомендувала поширювати їх серед держав і міжнародних організацій [3].

Для України питання захисту навколишнього середовища набуло особливої актуальності у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на територію України. Воєнні дії спричиняють руйнування промислових об'єктів та інфраструктури, знищення лісових масивів і природоохоронних територій, забруднення повітря, води й ґрунтів, а також накопичення вибухонебезпечних залишків. Такі наслідки створюють загрози для біорізноманіття, здоров'я населення та можливостей подальшого використання природних ресурсів [4].

Однією з наймасштабніших екологічних катастроф став підрив Каховської гідроелектростанції у червні 2023 року, що спричинив затоплення значних територій, руйнування природних середовищ існування, загибель живих організмів і порушення водних екосистем. Наслідки цієї події продемонстрували, що екологічна шкода від збройних конфліктів може

виходити далеко за межі безпосередньої зони бойових дій і зберігатися протягом тривалого часу[5].

Окремою проблемою є притягнення до відповідальності за екологічну шкоду, завдану під час збройних конфліктів. Водночас Римський статут Міжнародного кримінального суду не передбачає екоцид як окремий міжнародний злочин. Проте стаття 8(2)(b)(iv) Статуту встановлює відповідальність за умисне здійснення нападу з усвідомленням того, що він спричинить супутню шкоду природному середовищу, яка буде широкою, довготривалою та серйозною і явно надмірною порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою загальною військовою перевагою [6].

Проте, однією з основних проблем притягнення до відповідальності за екологічну шкоду під час збройних конфліктів є складність фіксування таких правопорушень і встановлення їхніх наслідків. Крім того, грошове відшкодування не завжди може компенсувати втрату біорізноманіття або забезпечити повне відновлення зруйнованих природних комплексів.

Отже, наявність міжнародно-правових механізмів захисту довкілля під час збройних конфліктів є важливою умовою запобігання екологічній шкоді. Проте основною проблемою залишається забезпечення дотримання відповідних норм та притягнення винних до відповідальності. Подальший розвиток міжнародного права має бути спрямований на вдосконалення механізмів фіксації екологічних збитків, компенсаційних механізмів за нанесену екологічну шкоду, посилення міжнародної співпраці та забезпечення відновлення довкілля.

Список використаних джерел:

1. The Environment and International Humanitarian Law. How does law protect in war? Online casebook. International Committee of the Red Cross. URL: https://casebook.icrc.org/case-study/environment-and-international-humanitarian-law (дата звернення: 09.10.2026).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 :

станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.10.2026).

3. Керівні принципи щодо захисту природного середовища під час збройного конфлікту: норми та рекомендації щодо захисту природного середовища згідно з міжнародним гуманітарним правом, з коментарями. Міжнародний Комітет Червоного Хреста, 2020. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/02/IHL-Guidelines_environment_ua.pdf (дата звернення: 10 .10.2026).

4. The Environmental Impact of the Conflict in Ukraine: A Preliminary Review. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2022. 56 p. URL: https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/f7ab9710-344b-4899-beb6-ca5c333a556e/content (дата звернення: 11.10.2026).

5. United Nations Environment Programme. Rapid Environmental Assessment of Kakhovka Dam Breach: Ukraine, 2023. Nairobi : UNEP, 2023. 115 p. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-10/Kakhovka_Dam_Breach_Ukraine_Assessment.pdf (дата звернення: 11.10.2026).

6. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 25 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.10.2026).

Наглюк Крістіна,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
здобувачка 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – старший викладач Анжеліка Толкач

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КРИМІНОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Динамічні зрушення у суспільному устрої, кризові явища та воєнний стан вимагають від системи протидії злочинності швидких дій. Традиційні реактивні моделі протидії злочинності, орієнтовані переважно на реагування після вчинення правопорушення. Стрімкий розвиток цифрових технологій, зміна векторів протиправних посягань та поява специфічних безпекових ризиків ставлять нові завдання перед кримінологічною наукою. Саме кримінологія має давати відповіді на питання щодо причин і умов вчинення правопорушень, а також виробляти ефективну превентивну стратегію. Мета роботи полягає у з'ясуванні ключових викликів, з якими зіштовхується кримінологія в сучасних умовах, аналізі чинної нормативної бази й визначенні практичних шляхів розв'язання виявлених проблем.

Першим суттєвим викликом є масштабна трансформація економічних правопорушень під час масштабних криз. Як зазначає Д. В. Каменський, економічна злочинність у період світової коронавірусної кризи зазнала суттєвих трансформацій, що сформувало нові виклики для процесів глобалізації та вимагає докорінного перегляду підходів до її запобігання [1, с.184]. Розширення цифрових фінансових операцій та транскордонного руху капіталу створює додаткові можливості для реалізації окремих злочинних схем і ускладнює їх своєчасне виявлення. Тінізація бізнесу й шахрайські схеми із закупівлею товарів першої потреби показали, що традиційні перевірки втрачають достатність за умов цифровізації злочинності. Для протидії цим явищам науковці мають активно використовувати цифрову аналітику та інструменти цифрової

кримінологічної аналітики, ризик-орієнтований фінансовий моніторинг, аналіз великих масивів даних та автоматизоване виявлення аномальних транзакцій. Без автоматизованого моніторингу грошових потоків виявити схеми нелегального збагачення практично неможливо, адже зловмисники постійно змінюють юрисдикції.

Серйозним випробуванням для кримінології стало функціонування суспільства під час воєнного стану, що змінило характер кримінальних загроз. У своїй праці Н. Войтович наголошує на тому, що функціонування організованих злочинних угруповань в умовах воєнного стану створює нові безпекові виклики та потребує формування чітких наукових орієнтирів для їх подолання [2, с.56]. На перший план вийшли загрози, пов'язані з нелегальним обігом зброї, розкраданням гуманітарних вантажів та організацією незаконного перетину кордону. Також треба окреслити чинники, які формують віктимогенне та криміногенне середовище: переміщення населення, руйнування соціальної інфраструктури, зростання тіньової економіки, вразливість гуманітарних і логістичних систем тощо.

За таких умов науковий аналіз повинен давати швидкі рекомендації для практичних підрозділів. Дослідники мають розробляти алгоритми швидкого виявлення загрозоутворюючих чинників й оцінювати ризики на місцевому рівні. Якщо наука не пропонуватиме дієвих рішень, зросте ризик проникнення кримінальних практик у легальний економічний сектор та використання його інфраструктури для реалізації злочинних схем.

Правовою основою для застосування будь-яких превентивних заходів залишаються норми законодавства. Згідно зі статтею 1 Кримінального кодексу України: «Кодекс має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням» [3]. Визначення запобіжної функції безпосередньо у тексті закону встановлює чіткі межі для

правоохоронців. Однак зафіксовані у кодексі заборони самі по собі не зможуть зупинити злочинність. Норми закону мають постійно коригуватися з урахуванням результатів кримінологічних спостережень. Тільки взаємодія юридичної техніки, аналітичної роботи й оперативно-розшукової практики дає змогу вчасно перекривати нові лазівки для правопорушників.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сучасні виклики кримінології пов'язані із швидкою адаптацією злочинності до глобальних криз, цифровізацією протиправних дій й умовами воєнного стану. Подолання цих загроз вимагає переходу до аналітичного моніторингу ризиків й активного впровадження новітніх технологій. Перспективи розвитку полягають у гармонізації законодавства із реальними потребами практики й розробці ефективних державних програм протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Kamensky D. V. Economic crime and the world coronavirus crisis: new challenges for globalization. *Herald of zaporizhzhia national university. jurisprudence*. 2020. Т. 2, № 4. С. 181–186. URL: https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.2-26 (дата звернення: 04.09.2026).

2. Войтович Н. Організована злочинність в умовах воєнного стану: сучасні виклики та наукові орієнтири. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 9(19). С. 50- 61. URL: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-9(19)-50-61 (дата звернення: 04.09.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 15 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 04.09.2026).

Новак Євген,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БІОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО РИНКУ ЄС

Сучасні виклики, пов’язані з повномасштабною збройною агресією проти України, пошкодженням енергетичної інфраструктури, необхідністю забезпечення енергетичної стійкості та поступовою інтеграцією України до європейського енергетичного простору, зумовлюють необхідність пошуку ефективних правових та економічних механізмів розвитку відновлюваної енергетики.

Особливого значення у цьому контексті набуває біоенергетика. На відміну від багатьох інших відновлюваних джерел енергії, біомаса може забезпечувати не лише виробництво електричної та теплової енергії, а й виробництво газоподібних та рідких біопалив. Для України розвиток цього напряму має особливе значення з огляду на потужний аграрний сектор, значні обсяги рослинних і тваринницьких відходів, наявність сировини для виробництва біоетанолу, біодизеля, біогазу та біометану.

Важливим стратегічним документом у цій сфері є Енергетична стратегія України на період до 2050 року [1], яка орієнтує державну політику на декарбонізацію, підвищення енергетичної незалежності та розвиток відновлюваної енергетики. Її положення мають реалізовуватися у взаємозв’язку з Національним планом з енергетики та клімату на період до 2030 року [2], оновлена редакція якого схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.06.2026 р. № 562-р. Новий Національний план з енергетики та клімату розроблено з урахуванням положень Регламенту ЄС 2018/1999 [3] та

необхідності подальшої інтеграції України до енергетичного простору Європейського Союзу.

Важливим елементом державної політики є також Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 р. № 761-р. [4]. Документ визначає розвиток відновлюваних джерел енергії у 2025–2030 роках та передбачає збільшення частки енергії з відновлюваних джерел у валовому кінцевому споживанні енергії до не менше 27 % у 2030 році. Окремий блок плану присвячений біоенергетиці.

Зокрема, планові показники передбачають суттєве збільшення встановлених потужностей об'єктів біоенергетики. Для об'єктів, що використовують біомасу та біогаз, передбачено послідовне нарощування потужностей та обсягів виробництва електричної енергії до 2030 року. Так, згідно з прогнозними показниками, встановлена потужність об'єктів біоенергетики має зрости до 876 МВт у 2030 році, з яких 475 МВт припадатиме на об'єкти, що використовують біомасу, та 401 МВт – на об'єкти, що використовують біогаз.

Важливою тенденцією останніх років стало й формування нормативної основи для функціонування ринку біометану.

Першим фундаментальним кроком у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва біометану» від 21.10.2021 р. № 1820-IX [5]. Цим Законом було закладено правові засади функціонування реєстру біометану, обліку виробленого біометану та гарантій його походження.

На виконання зазначеного Закону Кабінет Міністрів України постановою від 22.07.2022 р. № 823 затвердив Порядок функціонування реєстру біометану [6]. Практичним результатом стало створення та функціонування реєстру біометану. Держенергоефективності повідомило про створення реєстру на початку 2025 року, а з 2026 року він функціонує як цифровий механізм обліку відповідної продукції.

Особливо важливим для України є те, що правове регулювання біометану вже виходить за межі внутрішнього енергетичного ринку. У 2025 році Україна здійснила перші поставки біометану до Європейського Союзу. А станом на вересень 2026 року на цьому ринку задіяні вже п’ять українських компаній [7]. Таким чином, правове забезпечення виробництва біометану поступово перетворюється на інструмент не лише енергетичної безпеки, а й економічної інтеграції України до європейського ринку відновлюваних енергоресурсів.

Подальший розвиток цього напряму закріплено постановою Кабінету Міністрів України від 22.04.2026 р. № 514 «Про затвердження Програми розвитку виробництва біометану на період до 2035 року та операційного плану заходів з її виконання» [8]. Цей документ є одним із найбільш вагомих нових нормативно-стратегічних актів у сфері біоенергетики. Програма передбачає поетапне нарощування виробництва біометану: з 52 млн куб. метрів у 2025 році до понад 1 млрд куб. метрів у 2030 році та орієнтовно до 2,1 млрд куб. метрів у 2035 році. Одним із її завдань визначено створення сприятливого інвестиційного та регуляторного середовища, розвиток виробничої інфраструктури, модернізацію біогазових установок, розвиток експорту та подальшу гармонізацію українського законодавства із законодавством ЄС.

Особливе значення ця Програма має для аграрного сектору. Виробництво біометану може стати одним із напрямів диверсифікації діяльності аграрних підприємств шляхом використання побічної продукції та відходів рослинництва і тваринництва. При цьому біоенергетичний цикл дозволяє поєднати енергетичний ефект із переробкою органічних відходів та виробництвом органічних добрив.

Таким чином, в Україні формується правовий механізм, за якого екологічна цінність виробленої з відновлюваних джерел енергії стає окремим об’єктом економічного обороту. Це відповідає європейському підходу та створює додаткові можливості для виробників біоенергії, зокрема у взаємодії з промисловими споживачами, які прагнуть підтверджувати використання відновлюваної енергії у виробничих процесах.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 373-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2026).

2. Про схвалення Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.06.2026 р. № 562-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-2026-%D1%80#n7 (дата звернення: 08.10.2026).

3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/1999 від 11.12.2018 р. про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату, про внесення змін до регламентів Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 663/2009 і (ЄС) № 715/2009, директив Європейського Парламенту і Ради 94/22/ЄС, 98/70/ЄС, 2009/31/ЄС, 2009/73/ЄС, 2010/31/ЄС, 2012/27/ЄС і 2013/30/ЄС, директив Ради 2009/119/ЄС і (ЄС) 2015/652 і про скасування Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 525/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-18#Text (дата звернення: 08.10.2026).

4. Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 р. № 761-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 08.10.2026).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва біометану : Закон України від 21.10.2021 р. № 1820-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1820-20#Text (дата звернення: 08.10.2026).

6. Про затвердження Порядку функціонування реєстру біометану : постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 р. № 823. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.10.2026).

7. П’ята українська компанія розпочала експорт біометану до ЄС. URL: https://uabio.org/news/19903/ (дата звернення: 08.10.2026).

8. Про затвердження Програми розвитку виробництва біометану на період до 2035 року та операційного плану заходів з її виконання : постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2026 р. № 514. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-2026-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.10.2026).

Осман Артур,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Людмила Міхневич

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА НОВІ ВИМІРИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини невід'ємна частина сучасної правової та демократичної держави. Ідея прав – це основа сучасного правопорядку. Проте цифрова революція змінює соціальну реальність. Ми живемо в епоху, коли діджиталізація уже не якась технологічна новинка, а справжнє глобальне суспільно політичне явище. Цифровізація швидкими темпами змінює наш світ, проникаючі в усі сфери життя.

Водночас сьогодні ми є свідками формування абсолютно нових вимірів прав людини, які в науковій літературі дедалі частіше класифікують як четверте покоління прав. Глобалізація як складний багаторівневий процес інтеграції держав і суспільств зумовлює істотні зміни у конкретних соціумах [1, с. 604]. У таких умовах права людини набувають нових форм і виявів. Однак стандарти прав людини мають завжди зберігати універсальність незалежно від форми реалізації – онлайн чи офлайн.

Очевидно, що цифровізація суспільства розширює можливості доступу до інформації та спілкування, однак водночас загострює проблему захисту приватного життя. Відомості про людину, оприлюднені в Інтернеті, можуть залишатися доступними тривалий час і впливати на її репутацію та особисте життя. У зв'язку з цим важливого значення набуває право бути забутим – один із механізмів захисту персональних даних у цифровому середовищі [2, с. 4–7].

Зміст цього права полягає у можливості особи за визначених законом підстав вимагати видалення персональних даних або припинення їх поширення. Йдеться не про безумовне стирання будь-яких відомостей з Інтернету, а про захист людини від подальшого використання даних, які, наприклад, більше не

потрібні для мети їх збирання або обробляються незаконно. Під час розгляду такої вимоги необхідно враховувати також свободу вираження поглядів, право на інформацію та суспільний інтерес.

Важливим етапом у розвитку цього підходу стало рішення Суду Європейського Союзу від 13 травня 2014 року у справі Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González. Суд розглянув питання про можливість вимагати від пошукової системи видалення певних посилань із результатів пошуку за запитом, пов'язаним з ім'ям особи [3]. Це рішення стало знаковим для європейської практики захисту персональних даних. Водночас видалення посилання з пошукової видачі не обов'язково означає видалення первинної інформації з вебсайту, на якому її було оприлюднено.

Нормативне закріплення права на стирання персональних даних міститься у статті 17 Загального регламенту Європейського Союзу про захист даних (GDPR). Вона визначає випадки, коли особа може вимагати від контролера видалення персональних даних, а також передбачає винятки, зокрема пов'язані зі свободою вираження поглядів та інформації, виконанням юридичного обов'язку й захистом правових вимог [4]. Отже, реалізація права бути забутим потребує оцінювання обставин конкретної справи та справедливого балансу між правами особи й інтересами суспільства.

Практичне застосування цього права ускладнюється транскордонним характером Інтернету: дані можуть зберігатися на серверах в одній державі, поширюватися платформою з іншої, а стосуватися людини, яка перебуває в третій. Додаткові питання виникають щодо відкритих реєстрів судових рішень. Їх доступність важлива для прозорості правосуддя, проте тривале збереження персональних відомостей може зачіпати приватність учасників судового процесу. Тому необхідно враховувати як потребу в публічності судової діяльності, так і вимоги до належного захисту персональних даних.

Для України ця проблематика актуальна в умовах розвитку електронних послуг і цифрової взаємодії громадян із державою. Ефективний захист права

бути забутим передбачає зрозумілу процедуру подання та розгляду вимог про видалення даних, належні гарантії від необгрунтованого обмеження доступу до суспільно важливої інформації та можливість оскарження рішень. Важливо, щоб цифрові інструменти не лише спрощували доступ до послуг, а й забезпечували реальний захист прав людини.

Отже, право бути забутим є важливим засобом охорони приватності в цифрову епоху, але його не можна тлумачити як право безумовно видаляти будь-яку інформацію. Його застосування має ґрунтуватися на законних підставах і балансі між захистом персональних даних, свободою вираження поглядів та суспільним інтересом.

Список використаних джерел:

1. Глобалізація та права людини: підручник / за ред. проф. Петришина О. В. Х. : Право, 2019. 604 с.

2. Цифрові права людини в системі конституційних цінностей: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. Вип. 64. С. 4–7.

2. Суд Європейського Союзу. Рішення від 13 травня 2014 року у справі C-131/12, Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González. Case C-131/12. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0131 (дата звернення: 15.10.2026).

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). Article 17. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj (дата звернення: 15.10.2026).

Осман Артур,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ДЕЯКІ ПИТАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ ВЛАДИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Батьківська влада (*patria potestas*) була одним із найважливіших інститутів сімейного права Стародавнього Риму. Вона визначала правове становище дітей у сім'ї, характер відносин між батьком і нащадками, а також особливості особистих та майнових прав членів родини. Центральне місце в римській сім'ї посідав *pater familias* — глава сім'ї, який мав юридичну владу над підвладними йому нащадками [1, с. 147].

Особливістю *patria potestas* було те, що вона, як правило, не припинялася з досягненням дитиною повноліття. Тому дорослий син міг залишатися під владою батька, доки не виникала передбачена правом підстава для її припинення. Така особливість відрізняла римську модель сімейних відносин від систем, у яких повноліття автоматично означало набуття повної юридичної самостійності [1, с. 147–148]. Отже, у римському праві вік людини сам по собі не визначав її майнової та сімейної самостійності. Навіть дорослий син, який обіймав державну посаду або займався військовою справою, міг залишатися юридично підвладним батькові. Це свідчить про особливе значення сімейної належності як чинника правового статусу особи.

Батьківська влада охоплювала особисту та майнову сфери. У ранній період римської історії повноваження глави сім'ї були широкими та поширювалися на сімейне життя й виховання дітей. Із розвитком держави та права вони поступово зазнавали обмежень. Зміни в правовому регулюванні відображали поступовий перехід від широкої влади глави сім'ї до більш урегульованих відносин між батьками та дітьми [1, с. 147–149]. При цьому важливо враховувати, що зміни

відбувалися поступово й були пов’язані не лише з розвитком законодавства, а й із трансформацією суспільних уявлень про сім’ю, виховання та відповідальність батьків. Унаслідок цього традиційна влада глави родини дедалі більше узгоджувалася з вимогами права та інтересами інших членів сім’ї. Важливою складовою *patria potestas* була майнова влада. За загальним правилом, майно, набуте підвладним сином, перебувало під контролем батька. Водночас римське право передбачало винятки, які поступово розширювали майнову самостійність дітей. Особливе значення мав пекулій (*peculium*) — майно, яке передавалося підвладній особі для управління або використання. Окремим різновидом був військовий пекулій (*peculium castrense*), пов’язаний із майном, набутим сином під час військової служби. Правове регулювання пекулію демонструє складне співвідношення влади батька та майнових можливостей підвладних дітей [1, с. 148–149; 2, с. 86–90]. Цікавим є те, що військова служба стала одним із чинників розширення майнових можливостей підвладного сина. Військовий пекулій давав змогу відокремити певне майно, набуте завдяки власній діяльності сина, від загальної майнової сфери батька. Таким чином, римське право поступово враховувало особистий внесок підвладної особи та специфіку її діяльності, створюючи передумови для більшої майнової самостійності.

Правове становище дітей поступово змінювалося, а сімейне право дедалі більше враховувало їхні майнові інтереси, потребу в захисті та взаємні обов’язки батьків і дітей. У наукових дослідженнях також розглядаються питання опіки, меж батьківської влади та значення сімейних обов’язків. Ці аспекти дають змогу розглядати римську сім’ю не лише як систему підпорядкування, а й як сукупність правових і соціальних відносин [3, с. 487–497]. Водночас слід розмежовувати правове підпорядкування дитини батькові та її фактичне становище в сім’ї. Юридична влада глави родини не виключала існування соціальних норм, моральних очікувань і звичаїв, які впливали на поведінку батьків та дітей. Саме поєднання формальних правових приписів і суспільних уявлень дає змогу повніше зрозуміти функціонування цього інституту. Однією з підстав припинення батьківської влади була емансипація (*emancipatio*) — юридична

процедура, унаслідок якої дитина звільнялася від влади батька та набувала самостійного правового становища. Після емансипації особа ставала *sui iuris*, тобто особою свого права. Порядок і значення цього інституту змінювалися в різні історичні періоди. У пізній античності еволюція батьківської влади та емансипації відбувалася на тлі ширших змін сімейного права й уявлень про відносини між батьками та дітьми [1, с. 148; 4, с. 307–329]. Важливо, що емансипація означала не просто зміну сімейного становища, а й набуття особою нового правового статусу. Водночас звільнення від *patria potestas* не означало автоматичного набуття всіх можливих прав та усунення інших установлених законом обмежень. Цей інститут демонструє, наскільки важливим для римського права було розмежування між перебуванням під владою іншої особи та юридичною самостійністю.

Отже, враховуючи вищезазначене, *patria potestas* була фундаментальним інститутом римського сімейного права, який визначав особисті та майнові відносини між батьком і дітьми. Спочатку вона характеризувалася широкими повноваженнями глави сім'ї, проте з розвитком суспільства та права поступово зазнавала обмежень. Розвиток майнових прав дітей, поява спеціальних різновидів пекулію та емансипація свідчать про поступову зміну традиційної моделі римської сім'ї. Дослідження цього інституту дає змогу простежити, як римське право поступово переходило від пріоритету влади глави родини до більш диференційованого регулювання особистих і майнових інтересів її членів. Історичний досвід Риму залишається важливим для розуміння витоків сучасних уявлень про сімейні правовідносини, правовий статус дитини та межі батьківських повноважень.

Список використаних джерел:

1. Arjava A. Paternal Power in Late Antiquity. The Journal of Roman Studies. 1998. Vol. 88. P. 147–165. URL: https://www.academia.edu/122186958/Paternal_Power_in_Late_Antiquity (дата звернення 11.10.2026)

2. Sampaio R. de L. V. The patrimonial capacity in familia romana — peculia and patria potestas. Revista da Faculdade de Direito, Universidade de São Paulo.

2011/2012. Vol. 106/107. P. 85–107. URL: https://revistas.usp.br/rfdusp/en/article/view/67939 (дата звернення 11.10.2026)

3. Vuolanto V. Child and Parent in Roman Law. In: The Oxford Handbook of Roman Law and Society. Oxford: Oxford University Press, 2016. P. 487–497.

4. Vial-Dumas M. Parents, Children, and Law: Patria Potestas and Emancipation in the Christian Mediterranean during Late Antiquity and the Early Middle Ages. Journal of Family History. 2014. Vol. 39, No. 4. P. 307–329.

Павленко Юлія,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Юлія Канарик

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Штучний інтелект за останній час став ефективним інструментом вирішення різного роду задач, швидкого опрацювання великого потоку інформації, при цьому, із мінімальними часовими затратами. Безсумнівно, такий інструмент є апогеєм технічного процесу, що проникне у всі сфери суспільства вже найближчим часом, в тому числі – у юридичну сферу, де вже спостерігаються використання можливостей штучного інтелекту. [1, с. 30] У ст. 418 Цивільного кодексу України зазначено, що право інтелектуальної власності є правом особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. [2]

Право інтелектуальної власності захищається переважно національним законодавством, однак має суттєвий міжнародний аспект. Вся еволюція людської творчості підтверджує, що одна держава нездатна захистити право інтелектуальної власності, адже закони, що діють на території однієї держави, не поширюються на територію інших держав, що призводить до можливого транскордонного порушення авторських прав, що були зареєстровані лише в одній державі. Відповідно, авторське право стало одним з перших предметів міжнародно-правового регулювання, що стало можливим з появою перших універсальних міжнародних конвенцій з конкретних питань.

Міжнародно-правове регулювання авторського права стикається з новими проблемами, що виникають у кожній наступній епосі технологічного розвитку. У той час як технології полегшують створення нового та унікального виду

«авторства», вони створюють нові проблеми для законодавства про інтелектуальну власність. Чергову революцію здійснила поява штучного інтелекту. Усі попередні технологічні інновації служили інструментами в руках людей, тоді як штучний інтелект здатний до самонавчання та інтелектуальних процесів прийняття рішень. Певні типи штучного інтелекту, а саме машинне навчання та особливо неконтрольоване машинне навчання, можуть покращувати свою продуктивність і самонавчатися, щоб досягти надлюдської продуктивності самостійно. [3, с. 41]

Порушення авторського права — одна з найгарячіших проблем у сфері штучного інтелекту. Відомо десятки резонансних судових позовів на технологічні компанії з боку відомих письменників, художників і навіть програмістів за неправомірне використання об‘єктів інтелектуальної власності. Порушити авторське право можуть і звичайні користувачі ШІ-систем, які згенерували картинку чи текст. [4]

Автономні системи штучного інтелекту, що здатні до самонавчання, можуть виробляти творчі та інтелектуальні результати без втручання людини. Судова практика підкреслює важливість оригінальності твору для захисту права інтелектуальної власності. Іншими словами, ми повинні говорити не просто про копію, а про творчий доробок. Можна стверджувати, що здатність ШІ до самонавчання та створення унікальних творчих продуктів точно відповідає критеріям захисту права інтелектуальної власності на оригінальний твір. Відповідно, можна стверджувати, що оригінальний твір, створений ШІ, повинен мати захист як об’єкт права інтелектуальної власності. [3, с. 42]

Розробники систем ШІ зобов’язані забезпечити дотримання прав інтелектуальної власності та прав особливого роду інших осіб в один із таких способів:

- отримання дозволу на використання охоронюваного об’єкта, зокрема, на підставі договору з правоволоділцем у процесі навчання системи ШІ. Особливо ефективним такий підхід може бути для невеликих систем генеративного ШІ, під час навчання яких можлива однозначна ідентифікація охоронюваних об’єктів

- запровадження механізмів, за допомогою яких правовласники об’єктів права інтелектуальної власності та права особливого роду можуть захистити свої права на такі об’єкти, зокрема шляхом їх вилучення з системи ШІ
- заохочення розробників робити відкритими датасети, на яких тренуються системи ШІ, а також супроводжувати інформацією про використані для навчання об'єкти та джерела їх запозичення. [5, с. 13]

Проте, використання штучного інтелекту окрім проблематичних питань, створив багато можливостей для світу. На нашу думку, перспективи використання штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності передбачають покращення законів, охорони прав авторів та встановлення правил для результатів, створених за допомогою штучного інтелекту. Необхідно знайти рівновагу між розвитком технологій та захистом інтересів творців, щоб штучний інтелект сприяв розвитку креативності та інновацій.

Використання програмних продуктів, заснованих на технології ШІ у сфері управління адміністративними процесами, пов’язаними із сферою ІВ. Так, ВОІВ вже широко використовує програму нейронного машинного перекладу WIPO Translate для патентних документів, технологію пошуку зображень на основі ШІ для встановлення схожих та тотожних позначень (WIPO Brand Image Search).[6]

Результати впровадження ШІ у сфері ІВ для громадян, бізнесу та держави це вже покращення якості послуг у сфері ІВ. Ідеться про зменшення строків розгляду заявок на отримання правоохоронних документів та збільшення ефективності проведення експертиз; полегшення роботи національних патентних відомств (автоматичний моніторинг, листування та формування офіційних бюлетенів та ін.). Крім того, це покращення рівня охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Для заявників це покращення якості оформлення заявок й отримання охоронних документів та оперативне виявлення порушень їхніх прав; використання технологій та автоматизації робочих процесів – більший рівень прогнозованості та правової визначеності. І звісно, побудова інноваційної інфраструктури, що, безумовно, збільшує рівень інвестиційної привабливості [6] Отже, використання штучного інтелекту в галузі інтелектуальної власності створює нові можливості,

але також виникають правові питання щодо авторства та захисту прав. Для того щоб вирішити ці проблеми, потрібно покращити законодавство та встановити чіткі правила використання штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Гришко В. І., Вознюк С. С. Проблемні аспекти впровадження штучного інтелекту у сфері юриспруденції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. 29–34с.

2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2235 (дата звернення 07.10.2026)

3. Бугаєць А. С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 86, ч. 2. 39–43 с.

4. Використовуйте штучний інтелект без порушення права інтелектуальної власності: рекомендації для розробників, користувачів і правовласників контенту. Міністерство цифрової трансформації України. 5 листопада 2024 р. URL: https://thedigital.gov.ua/news/technologies/vikoristovuyte-shtuchniy-intelekt-bez-porushennya-prava-intelektualnoi-vlasnosti-rekomendatsii-dlya-rozrobnikiv-koristuvachiv-i-pravovlasnikiv-kontentu (дата звернення: 09.10.2026)

5. Рекомендації щодо використання штучного інтелекту та інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. Міністерство економіки України. URL: https://me.gov.ua/view/2d134af9-482d-458b-a43d-67b36742ce95 (дата звернення: 10.10.2026).

6. Зозулюк А. Інтелектуальна власність та штучний інтелект [Електронний ресурс]. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). 17 вересня 2022 р. URL: https://iii.ua/uk/news/intelektualna-vlasnist-ta-shtuchniy-intelekt (дата звернення: 13.10.2026).

Петренко Михайло,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
аспірант юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олександр Світличний

НЕВИКЛЮЧНІ МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ

Майнові права інтелектуальної власності (далі – ІВ) є різновидом майнових прав, що можуть використовуватися в забезпечувальних відносинах. Частина третя статті 424 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) прямо допускає їх заставу. Водночас невиключна ліцензія не означає відчуження виключних прав правовласника: ліцензіат отримує договірно визначене право використання об’єкта ІВ. Отже, питання застави такого права необхідно вирішувати з урахуванням його особливої правової природи [1, ст. 190, 424, 1108–1109].

Ключовим нормативним критерієм є частина перша статті 576 ЦК України: предмет застави повинен допускати відчуження заставодавцем і звернення на нього стягнення [1]. Невиключність ліцензії сама собою не свідчить ані про відсутність, ані про наявність цих властивостей. Їх слід встановлювати за законом та змістом конкретного ліцензійного договору, насамперед щодо можливості подальшого передання права використання.

О. С. Кізлова, аналізуючи заставу прав за ліцензійним договором, наголошує на необхідності прямо вираженої згоди ліцензіара та визначення обсягу дозволеного використання [2, с. 215]. Ю. Л. Бошицький та І. І. Ващинець обґрунтовують, що лише виключний характер права не може бути визначальним критерієм його заставоздатності, а права ліцензіата також можуть розглядатися як потенційний предмет забезпечення [3, с. 93–94].

Це узгоджується з Доповненням ЮНСІТРАЛ щодо забезпечувальних прав в інтелектуальній власності: у ньому безпосередньо розглянуто забезпечення прав ліцензіата та звернення на них стягнення. При цьому можливість їх передання

залежить від застосовного права, умов ліцензії та згоди ліцензіара, коли така згода необхідна. Отже, допустимість застави не усуває окремого питання про юридичний механізм реалізації ліцензійного права [4, paras. 41, 107, 249–250].

Одним із концептуальних способів реалізації застави є заміна ліцензіата як сторони договору в частині всіх чи деяких положень. Така заміна може охоплювати водночас право використання об'єкта ІВ та обов'язки зі сплати винагороди, дотримання конфіденційності чи інших ліцензійних умов. Українська судова практика визнає договір про заміну сторони правочином, спрямованим одночасно на заміну кредитора і боржника, проте відповідні рішення стосуються вже здійсненого передання, а не заздалегідь погодженої майбутньої заміни [5].

Показовим є порівняльний досвід. Стаття 1216 ЦК Франції прямо дозволяє надати згоду на передання договірної позиції заздалегідь, а передання набуває дії щодо контрагента після повідомлення або підтвердження ним прийняття [6]. Подібний підхід закріплений статтями 1315 і 1317 ЦК Румунії [7]. У Нідерландах статті 6:159 і 6:156 ЦК, крім того, передбачають безвідкличність попередньої згоди, якщо право на її відкликання не було застережене [8].

Проєкт ЦК України № 15150 у частині третій статті 766 прямо допускає попередню згоду кредитора на переведення боргу, однак вимагає індивідуалізувати особу нового боржника. Для застави ліцензійних прав така вимога проблематична: на момент надання забезпечення майбутній набувач права за результатами звернення стягнення зазвичай невідомий. Крім того, передання цілісної договірної позиції, момент зміни сторони, дії попередньої згоди та її безвідкличність не отримують такого самого спеціального регулювання [9].

Таким чином, застава прав за невиключною ліцензією є потенційно допустимою за умови оборотоздатності конкретного права та можливості звернення на нього стягнення. Для підвищення правової визначеності доцільно закріпити в українському цивільному законодавстві можливість заздалегідь погодженого передання договірної позиції із визначенням моменту її переходу після повідомлення, меж відкликання згоди, долі пов'язаних обов'язків та можливості визначати майбутнього набувача за об'єктивними критеріями.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 17.10.2026).

2. Кізлова О. С. Особливості застави майнових прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 211–217. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/0d9dc70b-ff42-4bc8-9d1b-87ae2c6895df (дата звернення: 17.10.2026).

3. Бошицький Ю. Л., Ващинець І. І. Деякі питання вдосконалення законодавства України про заставу майнових прав інтелектуальної власності. Часопис Київського університету права. 2024. № 4. С. 91–99. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2024.13.

4. UNCITRAL Legislative Guide on Secured Transactions: Supplement on Security Rights in Intellectual Property. New York : United Nations, 2011. URL: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/10-57126_ebook_suppl_sr_ip.pdf (дата звернення: 17.10.2026).

5. Постанова Верховного Суду від 21.12.2021 у справі № 910/12660/19. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102105635 (дата звернення: 17.10.2026).

6. Code civil (France). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000032041419 (дата звернення: 17.10.2026).

7. Codul civil (România). URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/130143 (дата звернення: 17.10.2026).

8. Burgerlijk Wetboek (Nederland). Boek 6. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0005289 (дата звернення: 17.10.2026).

9. Проєкт Цивільного кодексу України від 09.04.2026 № 15150 (редакція, внесена до Верховної Ради України). URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837 (дата звернення: 17.10.2026).

Пилипко Анастасія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач економічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СТИМУЛИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У сучасному світі аграрний сектор переживає значні глобальні зміни, викликані необхідністю забезпечення продовольчої безпеки, збереження екологічної рівноваги та покращення стану земельних ресурсів [5, с. 80]. Ці виклики вимагають пріоритетного впровадження моделей сталого та екологічно орієнтованого агровиробництва [3, с. 108]. Особливо важливим цей підхід стає в контексті євроінтеграційних процесів України та гармонізації її національного законодавства з вимогами Спільної аграрної політики Європейського Союзу, де органічне землеробство має ключове значення [4, с. 115].

Органічне виробництво інтегрує екологічні, соціальні та економічні аспекти, важливі для суспільства, держави та підприємств. Воно базується на відмові від синтетичних пестицидів, хімічних добрив, стимуляторів росту і ГМО для збереження природних циклів [1, с. 210]. Це піднімає органічне виробництво до особливого об'єкта правового регулювання, вимагаючи від держави строгих норм, стандартів якості та ефективної системи стимулів. Такий підхід також посилює відповідальність у господарській сфері [3, с. 110].

Правова природа та визначення органічного виробництва аналізуються в контексті господарського права. Це право розглядає органічне виробництво як складну систему економічної діяльності [1, с. 215]. Вона включає всі етапи створення доданої вартості: від вирощування сільськогосподарських культур до їх обробки, упаковки, транспортування, зберігання та реалізації кінцевому споживачеві [2, ст. 275].

Регулювання цього типу діяльності визначається Законом України «Про

основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», прийнятим 10 липня 2018 року під № 2496-VIII [2]. Відповідно до чинного законодавства, фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які планують займатися органічним виробництвом, можуть отримати статус оператора лише після успішного проходження сертифікації [2, ст. 275]. Ця процедура включає перевірку дотримання встановлених стандартів і правил органічного виробництва, а також внесення інформації про суб'єкта господарювання до Державного реєстру операторів. Такий підхід забезпечує прозорість процесу та підвищує довіру споживачів до продукції, що має органічне маркування [2, ст. 275].

Цей об'єкт проходить тривалий і ризикований період конверсії [1, с. 218], під час якого виробник має дотримуватися суворих норм органічного агровиробництва. Однак навіть за повної відповідності вимогам продукція не може вважатися органічною, що виключає продаж за вищими цінами для сертифікованих товарів [2, ст. 275]. Це впливає на регуляторно-правове середовище і посилює роль державного втручання, створюючи специфічні умови для виробників [4, с. 120].

Система стимулювання розвитку органічного виробництва вимагає комплексного підходу з позиції господарсько-правового регулювання [3, с. 111]. Юридичні стимули слугують ключовим інструментом, за допомогою якого держава може впливати на бізнес-діяльність. Враховуючи значні витрати, що супроводжують перехід до органічного виробництва, а також ризики зниження врожайності на початкових етапах, важливо, щоб державна підтримка була структурована через ефективний і чітко визначений господарсько-правовий механізм [4, с. 122]. Основні напрями та інструменти, що стимулюють розвиток органічного виробництва, включають кілька важливих аспектів [3, с. 112]

Пряма фінансова і бюджетна підтримка передбачає надання спеціальних субсидій на кожен гектар землі в системі органічного виробництва (зокрема під час перехідного періоду), а також часткову компенсацію витрат на сертифікаційні послуги, придбання дозволених біологічних препаратів і засобів

захисту рослин [3, с. 113].

Податкові та митні пільги зменшують фінансовий тиск на виробників через сприятливі режими оподаткування (пільги зі сплати єдиного податку 4-ї групи чи земельного податку) та звільнення від мита обладнання для переробки органічної сировини [4, с. 125].

Пріоритетний доступ до земельних ресурсів передбачає пільгові умови оренди державних і комунальних земель на 10–15 років для стабільності інвестицій [1, с. 222].

Пільгове кредитування та страхування включають часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами на розбудову інфраструктури та державні програми страхування аграрних ризиків [4, с. 128].

Державні закупівлі та публічні механізми стимулювання попиту інтегрують «зелені» критерії в тендери (для закладів освіти, медицини, військових частин), що посилює конкурентоспроможність виробників [5].

Відповідальність у сфері органічного виробництва виконує захисну функцію для чесних учасників ринку від недобросовісної конкуренції та захищає споживачів від «грінвошингу» [1, с. 225]. Законодавство України передбачає такі заходи впливу: фінансові санкції (штрафи) за реалізацію продукції з екомаркуванням без чинного сертифіката, невиконання розпоряджень інспекторів або надання неправдивої інформації.

Виключення з Державного реєстру операторів у разі порушення правил виробництва або виявлення заборонених речовин (пестицидів, ГМО), що призводить до анулювання сертифіката та втрати державної підтримки. Відповідальність органів сертифікації, які підлягають виключенню з Реєстру в разі неналежного нагляду, що знижує ризики корупції та фальсифікації.

Органічне виробництво потребує цілісного господарсько-правового підходу, де поєднуються стимули та відповідальність. Формування сприятливого правового та економічного клімату (дотації, податкові пільги, зелені закупівлі) у поєднанні зі суворим контролем забезпечить прозорість ринку. Гармонізація із

законодавством ЄС підвищить конкурентоспроможність українських аграріїв та сприятиме сталому розвитку сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Ковальова О. В. Правове регулювання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні: господарсько-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 208–226.

2. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 лип. 2018 р. № 2496-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.

3. Мельник М. І. Господарсько-правовий механізм стимулювання та відповідальності у сфері агровиробництва. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 105–115.

4. Шевченко Т. О. Гармонізація аграрного законодавства України із законодавством Європейського Союзу в умовах євроінтеграції. *Аграрне право*. 2023. № 1. С. 114–130.

5. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

Піцур Софія,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – PhD Анна МЕЛЬНИК

ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України завдала колосальної шкоди людям, інфраструктурі та природі. Через постійні бойові дії забруднюються водойми, ґрунти, повітря, страждають ліси, степи, зоопарки та заповідники. Шкода може бути різною: уламки дронів та ракет на землі, знищена військова техніка, хімічне забруднення водойм і ґрунтів, вибухонебезпечні предмети в лісах, на які можуть натрапити тварини. У результаті в довкілля потрапляють залишки палива й уламки, значні території стають непридатними для існування багатьох видів, а відновлення займає багато часу, сил та ресурсів [1].

Прикладом масштабної екологічної проблеми є руйнування Каховської ГЕС, після якого вода затопила численні населені пункти. Стрімке спустошення водосховища призвело до тяжких наслідків для екосистем, зокрема загибелі риби та зміни природних умов прилеглих територій.

Це лише один приклад із багатьох випадків екологічної шкоди, значну частину яких Україні вдається документувати. Водночас не всі наслідки можна встановити одразу, особливо на територіях, до яких немає безпечного доступу. Україна має право документувати такі випадки та вимагати відшкодування завданої шкоди від держави-агресора.

Щодо компенсації екологічної шкоди, завданої діями РФ на території України, важливими є не тільки визначення загальної суми збитків, а й належна фіксація кожного випадку та обґрунтований розрахунок. Як зазначають Д. О. Квашук і А. І. Войтенко, для цього застосовуються спеціальні методики

визначення шкоди, а зібрані матеріали можуть бути використані під час подальшого вирішення питання про компенсацію [1].

Існують труднощі з притягненням винних до відповідальності за екоцид. У національному кримінальному законодавстві відповідальність за екоцид передбачена статтею 441 Кримінального кодексу України [4]. Водночас екоцид не визначений у Римському статуті Міжнародного кримінального суду як окремий міжнародний злочин. Окремі діяння, що спричиняють шкоду довкіллю під час збройного конфлікту, за наявності передбачених Статутом ознак можуть розглядатися як воєнні злочини. На думку О. М. Ковтун, питання міжнародно-правової відповідальності за масштабне знищення природи потребує подальшої уваги [2].

Екологічні права є важливою частиною прав людини. Вони передбачають право кожного на безпечне довкілля, отримання екологічної інформації та участь у прийнятті рішень, які можуть впливати на стан природи. Однак під час війни ці права часто порушуються. Це пов’язано з руйнуванням природних екосистем, забрудненням навколишнього середовища, неконтрольованим використанням природних ресурсів і труднощами з доступом до екологічної інформації [3].

В Україні екологічні права закріплено, зокрема, у статті 50 Конституції України [5] та Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6]. Важливо, щоб верховенство права в екологічній сфері означало не лише проголошення певних принципів, а й забезпечення їх реального виконання. Для цього законодавство має бути зрозумілим, громадяни повинні мати можливість захищати свої права в суді, а винні в екологічних правопорушеннях – нести відповідальність [3].

Серед основних складових цього принципу – чіткість законів, справедливість і пропорційність рішень, доступ до правосуддя, ефективний судовий захист та відповідальність за порушення екологічного законодавства. Усі ці елементи мають працювати разом, адже саме так можна забезпечити належний захист довкілля та розвивати екологічну демократію [3].

Під час війни питання захисту довкілля стає особливо актуальним. Екологічна безпека є не лише важливою умовою нормального життя людей, а й одним із пріоритетів відновлення України після завершення бойових дій.

Серед основних труднощів, які виникають під час захисту екологічних прав – обмежений доступ до судового захисту, складність встановлення розміру завданих природі збитків і притягнення винних до юридичної відповідальності за злочини проти довкілля. У зв'язку з цим важливого значення набуває вдосконалення правових механізмів, які допоможуть ефективніше захищати природу та відновлювати її після війни [3].

Отже, тема відшкодування екологічної шкоди для України є надзвичайно актуальною, адже йдеться не тільки про грошову компенсацію, а й про відновлення нашої землі для майбутнього України та наших дітей.

Про тяжкі наслідки збройної агресії для довкілля України, зокрема Донецької, Луганської та Харківської областей, має знати міжнародна спільнота. Ці випадки не повинні залишатися без належної правової оцінки. Важливо продовжувати документування шкоди, визначення її розміру та пошук дієвих механізмів відшкодування.

Список використаних джерел

1. Квашук Д. О., Войтенко А. І. Актуальні питання правового регулювання компенсації екологічної шкоди, завданою війною РФ проти України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 333–336. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-5/77.

2. Ковтун О. М. Еколого-правові аспекти збройної агресії Російської Федерації проти України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83. Ч. 2. С. 103–109. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.83.2.14.

3. Бахур О. В. Проблеми забезпечення верховенства права у сфері захисту екологічних прав людини в умовах війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 2. Ч. 2. С. 21–27. DOI: 10.24144/2788-6018.2026.02.2.2.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 14.10.2026).

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 14.10.2026).

6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 (дата звернення: 14.10.2026).

Попелишко Софія,
Державнтй торговельно-економічний університет,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності «Міжнародне право».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Юлія Панфілова

МЕЖІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ІМУНІТЕТУ У СПРАВАХ ПРО МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

Функціональний імунітет (*ratione materiae*) державних посадових осіб від іноземної кримінальної юрисдикції залишається дискусійним питанням міжнародного права, особливо у справах про міжнародні злочини. Основна правова проблема полягає у співвідношенні офіційного характеру діяння, вчиненого з використанням державних повноважень, та можливості незастосування імунітету щодо такого діяння. Особливого значення це питання набуває у зв'язку з ухваленням Комісією міжнародного права ООН у 2026 році на другому читанні проєкту статей про імунітет державних посадових осіб від іноземної кримінальної юрисдикції. Водночас закріплення відповідних винятків у проєкті не усуває необхідності визначити їхній статус у чинному міжнародному праві та умови застосування національними судами.

Стаття 5 проєкту статей Комісії міжнародного права ООН (далі – КМП) 2026 року поширює імунітет *ratione materiae* на дії, вчинені в офіційній якості. Відповідно до підпункту b статті 2, такими є дії посадовця під час здійснення державної влади. Цей захист зберігається після залишення посади. Натомість передбачений статтями 3-4 особистий імунітет *ratione personae* належить чинним главі держави, главі уряду та міністру закордонних справ. Протягом перебування на посаді він охоплює офіційні й приватні дії, зокрема вчинені до вступу на неї [1].

Протиправність діяння не виключає його зв'язку зі здійсненням державної влади. Зокрема, стаття 1 Конвенції проти катувань передбачає, що катування

можуть вчинятися державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, а також з їх підбурювання, з їх відома чи за їх мовчазної згоди [2]. Отже, катування можуть бути пов'язані з використанням державних повноважень. Однак це не означає, що посадовець, який вчинив такий злочин, користується імунітетом *ratione materiae*. Можливість його кримінального переслідування іноземним судом залежить від норм міжнародного права, які визначають межі цього імунітету.

У справі Pinochet (No. 3), що стосувалася екстрадиції колишнього глави держави з Великої Британії до Іспанії, лорд Браун-Вілкінсон розглянув можливість застосування імунітету *ratione materiae* до обвинувачень у катуваннях. Він пов'язав незастосування такого імунітету із зобов'язаннями за статтями 5 і 7 Конвенції проти катувань. Його висновок стосувався продовження екстрадиційного провадження щодо відповідних обвинувачень, а не встановлення кримінальної відповідальності Піночета [3]. Таким чином, Конвенція проти катувань та рішення у справі Pinochet демонструють, як міжнародні договірні зобов'язання можуть впливати на оцінку функціонального імунітету колишнього глави держави.

У пункті 58 рішення у справі Arrest Warrant Міжнародний Суд ООН зазначив, що практика держав не підтверджує існування звичаєвого винятку з імунітету чинного міністра закордонних справ у справах про воєнні злочини та злочини проти людяності. Водночас у пункті 60 Суд наголосив, що імунітет від іноземної кримінальної юрисдикції не звільняє особу від кримінальної відповідальності. У пункті 61 Суд уточнив, що після завершення повноважень міністра іноземний суд за наявності юрисдикції може розглядати справи щодо діянь, вчинених до або після перебування на посаді, а також приватних дій, вчинених під час перебування на ній [4]. Отже, висновок Суду щодо імунітету чинного міністра не вирішує питання про застосування імунітету ratione materiae до його офіційних дій після припинення повноважень.

Стаття 6 проєкту, прийнятого КМП у другому читанні 2026 року, передбачає незастосування імунітету *ratione materiae* до геноциду, злочинів

проти людяності, воєнних злочинів, апартеїду, катувань, насильницького зникнення, агресії, рабства та работоргівлі [1]. Включення агресії відповідає пропозиції України, яка наголошувала, що оцінка поведінки держави необхідна також у справах про інші міжнародні злочини [5]. Водночас саме включення злочину агресії до цього переліку не знімає питання про наявність звичаєво-правової підстави для незастосування імунітету *ratione materiae*.

Проєкт статей не має сили міжнародного договору. Звичаєвий характер його положень потребує підтвердження практикою держав та визнанням ними відповідних правил юридично обов'язковими. Тому прийняття статті 6 ще не доводить, що весь перелік винятків уже становить чинне звичаєве право. Крім того, у пункті 8 коментаря до цієї статті КМП підкреслює, що незастосування імунітету не створює кримінальної юрисдикції. Пункт 5 статті 13 передбачає можливість судового оскарження рішення про відсутність імунітету [1].

Отже, визначення меж функціонального імунітету державних посадових осіб у справах про міжнародні злочини потребує розмежування офіційного характеру діяння, наявності правових підстав для незастосування імунітету та компетенції іноземного суду здійснювати кримінальне переслідування. Судова практика, зокрема у справах Pinochet та Arrest Warrant, демонструє відмінність між договірно зумовленими винятками, особистим імунітетом чинних високопосадовців і функціональним імунітетом колишніх посадових осіб. Ухвалений КМП ООН у 2026 році проєкт статей формалізує підхід, за яким імунітет *ratione materiae* не застосовується до визначеного переліку міжнародних злочинів. Водночас правовий статус кожного такого винятку необхідно оцінювати з урахуванням чинних міжнародних договорів, практики держав і *opinio juris*. Отже, посилання на тяжкість злочину саме по собі не замінює встановлення належної правової підстави для незастосування імунітету та наявності кримінальної юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. International Law Commission. Draft articles on immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction, with commentaries. 2026. UN Doc. A/81/10, chap. IV.

URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/4_2_2026.pdf (дата звернення: 07.10.2026).

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 07.10.2026).

3. R v Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No. 3) : Judgment of 24 March 1999 / House of Lords. [1999] UKHL 17. URL: https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990324/pino2.htm (дата звернення: 07.10.2026).

4. Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium) : Judgment of 14 February 2002 / International Court of Justice. I.C.J. Reports. 2002. P. 3–33. URL: https://www.icj-cij.org/node/103177 (дата звернення: 08.10.2026).

5. Ukraine. Comments and observations of Ukraine in relation to Draft Article 7 of the Draft Articles on Immunity of State officials from foreign criminal jurisdiction. URL: https://legal.un.org/ilc/sessions/75/pdfs/english/iso_ukraine.pdf (дата звернення: 08.10.2026).

Приколота Домініка,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
здобувачка 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ПРАВОВА ОХОРОНА ТВОРІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ, В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Глобальна цифрова трансформація кардинально змінила способи створення, поширення та використання результатів творчої діяльності. Одним із проявів цих змін стало стрімке поширення технологій генеративного штучного інтелекту, здатних самостійно або за мінімальної участі людини створювати тексти, зображення, музичні твори, відео та інші об’єкти, які за зовнішніми ознаками практично не відрізняються від продуктів людської творчості. Саме ця обставина поставила перед системою права інтелектуальної власності низку нових питань, серед яких головним є питання про можливість і межі правової охорони творів, створених штучним інтелектом.

Традиційна концепція авторського права, що сформувалася протягом XVIII-XX століть, ґрунтується на антропоцентричному підході. Відповідно до нього суб’єктом авторського права може бути виключно фізична особа, яка своєю творчою інтелектуальною діяльністю створила оригінальний твір. Цей підхід закріплений як у національних законодавствах більшості держав, так і в ключових міжнародних договорах, в Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів. Генеративний штучний інтелект ставить під сумнів цю фундаментальну засаду, оскільки здатний створювати результати, які зовні відповідають критеріям оригінальності, але при цьому не є продуктом людської свідомості та творчого зусилля.

У науковій літературі прийнято розрізняти два основні типи результатів, пов’язаних із використанням штучного інтелекту. До першого типу належать

твори, створені людиною з використанням систем штучного інтелекту як інструменту. У таких випадках людина здійснює суттєвий творчий внесок через формулювання промптів, відбір результатів, їх редагування, комбінування та подальшу творчу обробку. Другий тип охоплює об’єкти, згенеровані системою штучного інтелекту в автономному або майже автономному режимі, коли участь людини обмежується запуском програми чи наданням мінімальних параметрів. Другий тип об’єктів створює найбільші складнощі для класичного авторського права. [1]

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення зазначеної проблеми. У Сполучених Штатах Америки послідовно дотримуються позиції, згідно з якою авторське право охороняє лише результати людської творчості. У Європейському Союзі ключовим критерієм охороноздатності залишається вимога про «власну інтелектуальну творчість автора». Китай демонструє більш гнучкий і прагматичний підхід, допускаючи охорону результатів за умови достатнього рівня творчого контролю з боку людини. У Сполученому Королівстві існують спеціальні законодавчі положення щодо комп’ютерно-генерованих творів. [2]

Українське законодавство в цьому питанні займає особливе місце. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року законодавець запровадив спеціальний режим охорони. Відповідно до ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» на неоригінальні об’єкти, згенеровані комп’ютерною програмою без безпосередньої участі фізичної особи, поширюється право особливого роду (sui generis). Особисті немайнові права на такі об’єкти не виникають. Строк чинності майнових прав становить двадцять п’ять років і обчислюється з 1 січня року, наступного за роком створення відповідного об’єкта. [3]

Українське законодавство чітко розмежовує два правові режими. Якщо фізична особа здійснила творчий внесок у створення результату з використанням технологій штучного інтелекту, такий результат може охоронятися як звичайний твір авторського права за умови відповідності критерію оригінальності. Якщо ж

об’єкт згенерований комп’ютерною програмою без безпосередньої участі людини і є неоригінальним, він підпадає під режим права особливого роду. Підхід є одним із найбільш прогресивних у світі, оскільки дозволяє уникнути повної відсутності охорони для результатів, створених автономними системами, і водночас зберігає класичну концепцію авторства. [4]

На практиці досить складно розмежувати твори, створені людиною з використанням штучного інтелекту як інструменту, і об’єкти, згенеровані майже автономно, адже ступінь творчого внеску людини часто є оціночною категорією. У випадках використання хмарних генеративних моделей виникає питання про те, хто саме є суб’єктом прав. Відкритим залишається також правовий режим використання охоронюваних творів для навчання моделей штучного інтелекту. [5]

У контексті глобальної цифрової трансформації актуальності набуває необхідність забезпечення балансу між стимулюванням інновацій, захистом інтересів творців і забезпеченням доступу суспільства до нових технологій і знань. Надмірно суворий підхід, який повністю виключає охорону результатів, створених штучним інтелектом, може стримувати інвестиції в розвиток генеративних систем. Натомість надто широкий захист здатен призвести до монополізації ринку контенту та знецінення людської творчості. [6]

Перспективними напрямами подальшого розвитку правового регулювання в цій сфері є уточнення критеріїв розмежування людського і машинного внеску, удосконалення механізмів визначення суб’єктів прав на результати, згенеровані штучним інтелектом, запровадження прозорих правил використання охоронюваних творів для навчання моделей, а також робота над міжнародною гармонізацією підходів. Для України важливим є забезпечення сумісності національного регулювання з правом Європейського Союзу в рамках євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Губа Л. М., Басова Ю. О., Ткаченко А. С. Управління інтелектуальною власністю в епоху штучного інтелекту. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.* 2025. С. 63-70.

2. Хоменко В. Зарубіжний досвід економіко-правового забезпечення AI-творчості. *Grail of Science*. 2025. С. 199-210.

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20 (дата звернення: 05.10.2026).

4. Sui generis, або Як в Україні та світі працює захист творів, згенерованих ШІ. *PRAVO.UA.* : веб-сайт. URL: https://pravo.ua/sui-generis-abo-iak-v-ukraini-ta-sviti-pratsiuie-zakhyst-na-tvory-zhenerovani-shi/ (дата звернення: 11.10.2026).

5. Кому належить ШІ-згенерований продукт в Україні? Режим sui generis. *GoLaw :* веб-сайт. URL: https://golaw.ua/ua/insights/publication/komu-nalezhit-shi-zgenerovanij-produkt-v-ukrayini-rezhim-sui-generis-yakij-ceo-ne-mozhut-ignoruvati/ (дата звернення: 11.10.2026).

6. Бойко П. М., Бондар М. В., Бабич І. М., Прибильський В. Л., Дулька О. С. Штучний інтелект та інтелектуальна власність. *Наука, технології, інновації*. 2025. № 2. С. 61-68.

Приколота Домініка,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
здобувачка 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., професор Олена Калмикова

АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах збройної агресії проти України, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, роль адвокатури набула особливого значення. Адвокати стали ключовими учасниками правозахисної діяльності: вони захищають права цивільного населення, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб, які постраждали від воєнних злочинів, а також забезпечують право на справедливий суд навіть у справах про найтяжчі злочини. Право на правову допомогу та захист не підлягає обмеженню навіть у період воєнного стану, що прямо випливає з Конституції України та міжнародних зобов'язань держави. Адвокатура виконує конституційну функцію захисту прав і свобод людини, сприяючи дотриманню верховенства права в умовах кризи.

Міжнародно-правову основу адвокатської діяльності в умовах збройного конфлікту складають Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція з прав людини, Римський статут Міжнародного кримінального суду, а також Основні положення про роль адвокатів, прийняті Конгресом ООН у 1990 році. На національному рівні ключовими актами є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини діють паралельно під час збройного конфлікту. Перше регулює ведення бойових дій і захист осіб, які не беруть участі у воєнних діях, друге забезпечує базові права

людини, багато з яких є абсолютними, зокрема право на життя та заборону катувань.

Адвокатська діяльність у сфері захисту прав людини під час війни охоплює кілька важливих напрямів. По-перше, адвокати активно захищають права осіб, постраждалих від воєнних дій: допомагають документувати воєнні злочини, готувати заяви, звертатися за компенсацією шкоди, представляти інтереси потерпілих у національних судах і міжнародних інстанціях. Особливу увагу приділяють жертвам насильства, катувань, примусового переміщення та родинам зниклих безвісти. По-друге, вони забезпечують право на захист у справах про воєнні злочини, де участь захисника є обов'язковою. Адвокати системи безоплатної правничої допомоги представляють інтереси підозрюваних і обвинувачених, включаючи громадян держави-агресора. Станом на 2025–2026 роки в Україні зареєстровано понад 130 - 200 тисяч проваджень про воєнні злочини. По-третє, адвокати надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям і цивільному населенню у питаннях соціальних виплат, житла, документів, оскарження рішень органів влади та захисту трудових прав.

Водночас адвокатська діяльність в умовах війни супроводжується серйозними викликами. Серед них безпекові ризики, зокрема загрози життю та здоров'ю адвокатів у зонах бойових дій і на прифронтових територіях; обмежений доступ до клієнтів, оскільки багато обвинувачених перебувають у полоні, на окупованих територіях або за межами України, а значна частина справ розглядається заочно; суспільний тиск і стигматизація, коли адвокатів, які захищають осіб, обвинувачених у воєнних злочинах, іноді ототожнюють із клієнтами, що суперечить принципам адвокатської етики та міжнародним стандартам; значне психологічне навантаження через постійну роботу з травматичними матеріалами та велику кількість справ. Незважаючи на ці труднощі, Національна асоціація адвокатів України, система безоплатної правничої допомоги та громадські організації активно працюють над

підвищенням кваліфікації адвокатів, створенням практичних посібників і забезпеченням професійних гарантій.

Адвокатська діяльність в умовах війни виконує кілька стратегічних функцій: гарантує, що навіть найтяжчі злочини розглядаються з дотриманням права на справедливий суд; сприяє документуванню порушень і підготовці доказової бази для майбутніх міжнародних процесів; захищає вразливі категорії населення від додаткових порушень з боку державних органів; підтримує довіру суспільства до правосуддя в кризовий період. Незалежність адвокатури залишається одним із найважливіших індикаторів стану демократії та верховенства права навіть під час війни.

Тому, адвокатська діяльність у сфері захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту є не лише професійною, а й суспільною місією. Вона забезпечує збереження правових гарантій тоді, коли вони найбільш вразливі. Українська адвокатура продемонструвала високу стійкість і здатність адаптуватися до надзвичайних умов, зберігаючи принципи незалежності, конфіденційності та пріоритету інтересів клієнта. Подальший розвиток цієї сфери потребує посилення гарантій безпеки адвокатів, розширення програм підвищення кваліфікації з міжнародного гуманітарного та кримінального права, зміцнення співпраці з міжнародними партнерами та удосконалення механізмів безоплатної правничої допомоги. Захист прав людини під час війни — це інвестиція в майбутнє справедливого миру та відновлення правової держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення: 09.10.2026)

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (Дата звернення: 09.10.2026)

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (Дата звернення: 09.10.2026)

4. Негодченко В.О., Самойленко О. С. Особливості діяльності адвоката в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2026. С. 118-124

5. Завальний М.В., Невядовський В.О., Селюков В.С. Адвокатська діяльність в умовах воєнного стану. *Форум права*. 2025. С. 20-25

6. Питомець А.В. Морально-етичні виклики в професійній діяльності адвоката при захисті осіб, обвинувачених у воєнних злочинах. *Право України*. 2025. С. 192-205

Ржевський Данііл,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Інна Горіславська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Сучасні масштабні соціально-політичні перетворення та євроінтеграційний вектор розвитку України ставлять перед системою вищої освіти принципово нові вимоги, які потребують глибокого й якісного її оновлення. Як обґрунтовано наголошує Г. Є. Зборовський, під модернізаційними процесами в освітньому середовищі слід розуміти цілісну систему глибинних трансформацій, спрямованих на заміну або суттєву реорганізацію раніше сформованих напрямів, принципів та інституційних механізмів розвитку на такі, що повною мірою відповідають вимогам сучасного етапу суспільних змін у країні та світі, а також адаптовані до загальноєвропейського освітнього простору.

Послідовна модернізація освітньої галузі виступає не просто локальною реформою, а виключно важливим і фундаментальним чинником забезпечення демократичного, соціально-економічного та політичного зростання нашої держави. Саме тому першочерговим завданням постає всебічна адаптація освітньої системи до вимог сьогодення, реальних потреб сучасного суспільства та процесів формування модерної особистості. Розвиток і системне вдосконалення цієї сфери має залишатися ключовим пріоритетом державної політики, адже якісна освіта слугує фундаментом для процвітання всієї країни, і саме від здатності забезпечити належний рівень її функціонування залежить відповідь суспільства на більшість викликів сучасності та майбутнього [1, с. 3].

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває стосовно підготовки фахівців-правників. Якість фахової підготовки юридичних кадрів

безпосередньо визначає ефективність розбудови та подальшого зміцнення правової держави, забезпечення стійкої соціокультурної та правової інтеграції в цивілізоване європейське співтовариство, а також рівень належного гарантування та дотримання прав і свобод людини.

Розв'язання комплексних проблем, які постали перед вітчизняною юридичною освітою, вимагає значних зусиль, спрямованих на ґрунтовний аналіз її поточного стану та визначення ключових перспективних тенденцій. При цьому перехід і адаптацію вищої школи до нових ринкових умов важливо сприймати як складний соціокультурний процес, що потребує формування виваженої державної політики, залучення громадської підтримки, проектування новацій та проведення соціальних експериментів у межах цілісного комплексу суспільних дій.

Як слушно зазначає І. М. Сопілко, критично важливим завданням для формування перспективної системи освіти є постійна перепідготовка фахівців, зокрема й науково-педагогічних кадрів, які володіють методиками розробки та застосування новітніх інформаційних технологій навчання. Для забезпечення відповідності світовим освітнім стандартам викладач повинен орієнтуватися на високий рівень компетентності, креативності та результативності, підкріплений сучасним методичним забезпеченням.

Стрімке становлення інформаційного суспільства в Україні створює сприятливі умови для широкого впровадження в навчальний процес різноманітних інноваційних форм і методів. Це сприяє глибшому засвоєнню матеріалу здобувачами освіти, активізації їхньої розумової діяльності, формуванню навичок критичного аналізу складної теоретико-правової проблематики, а також розвитку здатності до самостійного опрацювання нормативно-правової бази й наукового пошуку. Водночас необхідно усвідомлювати, що сама лише технологізація освітнього процесу не здатна кардинально змінити ситуацію без переосмислення педагогічних підходів, адже викладач закладу вищої освіти має спрямовувати студента до пізнання світу

через призму конкретної науки, готуючи його до реальної фахової та суспільно корисної діяльності [2, с. 157].

Спираючись на концептуальні підходи М. Т. Задояного та І. Г. Оксьома, можна констатувати, що досягнення окреслених цілей передбачає виконання цілої низки взаємопов'язаних завдань щодо системного оновлення вищої юридичної освіти в Україні. Першочерговим кроком у цьому напрямі є удосконалення організаційно-правових засад функціонування юридичних закладів вищої освіти, що передбачає послідовне розширення їхньої академічної автономії, вдосконалення самоврядування, реорганізацію кафедральних структур та чітке визначення статусу науково-педагогічних працівників. Поряд із цим необхідно прискорити ціннісну переорієнтацію фундаментальних теоретичних курсів, які формують базове праворозуміння та усвідомлення державотворчих процесів як у контексті національної традиції, так і через призму загальноєвропейських правових здобутків. При цьому викладання правових дисциплін має здійснюватися з обов’язковою опорою на вітчизняну історію виникнення й розвитку правових інститутів та принципів, що повинно поєднуватися з посиленим і поглибленим вивченням сучасного європейського права.

Важливим вектором трансформації є забезпечення розвитку юридичної освіти на основі єдиного базового стандарту для всіх правових спеціалізацій у поєднанні з ліберальними засадами викладання. Окрім того, освітній процес має будуватися як єдиний інтегрований комплекс, що об'єднує вищий навчальний заклад, академічну юридичну науку, професійні асоціації та практикуючі інституції, які спільно беруть участь у підготовці правників та оцінюванні їхніх компетентностей. На основі національної методології праворозуміння до навчальних планів слід активно впроваджувати додаткові практико-орієнтовані курси, спрямовані на вироблення стійких навичок складання правових документів, участі в юридичних процедурах та ефективного врегулювання конфліктів. Не менш вагомим є формування у майбутніх фахівців навичок здійснення самоврядності як усередині юридичної професії, так і на інших

соціальних рівнях, а також створення стійкого експертного середовища із залученням науковців і практиків для гармонізації методології викладання та системного впорядкування навчальної інформації [3, с. 278].

Таким чином, забезпечення якісної та комплексної модернізації вітчизняної вищої юридичної освіти зумовлює розроблення новітніх теоретичних, методологічних та організаційних засад вдосконалення її системи у повній відповідності до вимог євроінтеграції та актуальних потреб ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Березюк О., Смоляр В. Шляхи модернізації освітньої системи України. *Тенденції модернізації національних освітніх систем*: зб. наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид–во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.

2. Сопілко І. М. Інновації в юридичній освіті. *Юридичний вісник*. № 2 (35). 2015. С. 157–160.

3. Задояний М. Т., Оксьом І. Г. Сучасні підходи щодо модернізації юридичної освіти в Україні. *Публічне право*. № 4 (8). (2012). С. 276–284.

Рибцова Вікторія,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Олександра Кочина

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

З 24 лютого 2022 року цивільне судочинство змінюється під одночасним впливом воєнного стану, цифровізації та європейської інтеграції, у межах якої верховенство права є ключовим критерієм оцінювання держави-кандидата. Породжені ними процесуальні новели – від зміни підсудності до обов'язкових електронних кабінетів і перспектив штучного інтелекту – з'являються швидше, ніж доктрина встигає оцінити їхню сумісність із правом на справедливий суд. Тому верховенство права має бути не декларацією, а мірилом допустимості змін, інакше тимчасові винятки ризикують перетворитися на норму, а технічні інструменти – на нові бар'єри доступу до суду.

Верховенство права, визнане ч. 1 ст. 8 Конституції України, є першою з основних засад цивільного судочинства (п. 1 ч. 3 ст. 2 ЦПК України). Щодо його місця серед процесуальних засад співіснують два підходи: законодавчий ставить верховенство права в один ряд з іншими засадами, а доктринальний, який обстоює Я. Ю. Лисюк, розглядає його не як принцип, а як основу, на якій формується вся система принципів цивільного процесу [1; 2, с. 320].

Обґрунтованішим видається другий підхід, адже ЦПК України лише верховенство права робить засадою, якою суд керується під час розгляду справи (ч. 1 ст. 10), і водночас підґрунтям судового рішення (ч. 1 ст. 263). Воно розкривається через такі елементи: законність – розгляд справ на підставі Конституції, законів, міжнародних договорів і практики ЄСПЛ (ч. 3, 4 ст. 10); правова визначеність – обов'язковість рішень і єдність правозастосування (п. 7

ч. 3 ст. 2, ч. 4 ст. 263); доступ до правосуддя – право кожного звернутися до суду (ч. 1 ст. 4); пропорційність – баланс приватних і публічних інтересів (ст. 11); процесуальна справедливість – рівність, змагальність, диспозитивність, відкритість і розумні строки (ч. 3 ст. 2) [1].

Воєнний стан найбільше випробовує доступ до суду: у перші півтора місяця війни майже п’ята частина судів не здійснювала правосуддя, а будівлі 29 судів зазнали критичних ушкоджень. Законом України від 03.03.2022 № 2112-IX оновлено механізм зміни територіальної підсудності (ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Утім, на думку Д. М. Моісеєнка, система правосуддя вистояла радше попри процесуальне законодавство, ніж завдяки йому: кодекси не містять спеціальних норм для воєнного часу, а карантинні правила про поновлення й продовження строків на воєнний стан не поширено, тож судді змушені «пристосовувати» загальні норми. Науковець пропонує окремий розділ процесуальних кодексів про правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану, зокрема з можливістю обмежувати відкритість судових реєстрів, доступ до яких до 20.06.2022 закрили без нормативної підстави [3, с. 367–369].

Інший акцент робить Д. С. Круговий: заборона обмежувати право на судовий захист (ст. 55 Конституції України) навіть в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 64) разом із забороною змінювати Конституцію в цей період (ч. 2 ст. 157) утворює подвійну гарантію від посягань на суть права на справедливий суд. Показово, що ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не увійшла до переліку статей, від зобов’язань за якими Україна відступила вербальною нотою від 28.02.2022 [4, с. 149, 151].

Ці позиції не суперечать одна одній: перша обґрунтовує потребу в спеціальних правилах, друга – їхні межі. Проте за понад чотири роки воєнного стану системних змін до ЦПК України не внесено, а законопроєкт № 8358 від 13.01.2023 понад три роки очікує першого читання, тож «пристосування» загальних норм триває, підриваючи правову визначеність. Спеціальний розділ має обмежуватися організаційними механізмами (повідомлення, строки,

відновлення втрачених проваджень, дистанційна участь) без звуження доступу до суду, а відкритість допустимо обмежувати лише точково, на підставі закону та пропорційно. Законопроєкт цій вимозі відповідає не повністю: він дозволяє не вказувати дату засідання в ухвалі про відкриття провадження, що ускладнює участь у ньому [1].

Цифровізація розширює доступ до суду, але породжує ризик нового формалізму, особливо після запровадження Законом України від 29.06.2023 № 3200-IX обов'язкових електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЄСІТС) для адвокатів, нотаріусів та інших визначених законом осіб (ч. 6 ст. 14 ЦПК України). О. Ф. Шминдрук і Ю. С. Балагур на основі рішень ЄСПЛ у справах «Xavier Lucas v. France» і «Lawyer Partners a.s. v. Slovakia» доводять, що технічні збої чи відсутність обладнання не можуть позбавляти особу доступу до суду, а суди мають забезпечувати гнучкі процедури [1; 5, с. 44].

Наступний етап цифровізації – штучний інтелект – створює ризики вже для змісту правосуддя. М. Мелянчук наголошує, що алгоритм не здатен ураховувати етичні, соціальні й моральні аспекти спору, тож його рішення може формально відповідати закону, але розходитися зі справедливістю, а непрозорість логіки «чорного ящика» суперечить правовій визначеності й обов'язку мотивувати судове рішення [6, с. 41–42].

В умовах трансформацій верховенство права є тестом допустимості процесуальних новел: кожна має ґрунтуватися на законі, бути передбачуваною й пропорційною, не зачіпати суті права на доступ до суду та залишати альтернативу тим, хто не може нею скористатися. Відтак доцільно: доповнити ЦПК України розділом про провадження під час воєнного чи надзвичайного стану з виключно організаційними механізмами, доопрацювавши в цьому дусі законопроєкт № 8358; визнавати об'єктивну технічну неможливість скористатися ЄСІТС поважною причиною пропуску строку; допускати штучний інтелект лише як допоміжний інструмент під контролем судді з урахуванням

Регламенту (ЄС) 2024/1689, що відносить ШІ для допомоги судам у тлумаченні фактів і права до високоризикових систем.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 10.10.2026).

2. Лисюк Я. Ю. Вибір головних напрямів дослідження конституційних принципів цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84, ч. 1. С. 317–323. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.47 (дата звернення: 10.10.2026).

3. Моісеєнко Д. М. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 71. С. 366–369. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.62 (дата звернення: 10.10.2026).

4. Круговий Д. С. Окремі проблеми забезпечення неприпустимості обмеження права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88, ч. 1. С. 146–151. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.20 (дата звернення: 10.10.2026).

5. Шминдрук О. Ф., Балагур Ю. С. Забезпечення права на доступ до правосуддя в умовах диджиталізації цивільного судочинства. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2024. № 2 (26). С. 43–47. URL: https://doi.org/10.32782/2223-9995.2024.26.10 (дата звернення: 10.10.2026).

6. Мелянчук М. Цифровізація цивільного судочинства: новели та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2025. Вип. 1 (129). С. 38–44. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/1.129-7 (дата звернення: 10.10.2026).

Рикова Діана,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач 1 курсу факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності.
Науковий керівник – доктор філософії, доцент Зоя Іванцова

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Еволюція новітніх цифрових технологій провокує появу нових питань, які виходять за межі суто технічного застосування, породжуючи принципово нові виклики для дослідження та аналізу інформаційного виміру конституційних прав людини в умовах цифрової трансформації суспільства.

«Конституційно-правова доктрина України .... традиційно дотримується системного підходу, де кожне нове право повинно демонструвати субординацію по відношенню до базових конституційних принципів» [1, с. 62].

Система конституційних прав людини має фундаментальний характер, а її зміст не залежить від технологічного способу реалізації відповідного права.

У сучасній юридичній літературі досить часто зустрічаються такі поняття як: інформаційні права та цифрові права. Однак, «єдиного підходу до цього визначення немає» [2, с. 59]. Така термінологічна невизначеність зумовлює необхідність з’ясування того, чи відображають ці поняття існування самостійних категорій конституційних прав людини, чи слугують для позначення особливостей реалізації та захисту вже гарантованих прав у певному середовищі.

На мою думку, використання зазначених понять не обов’язково передбачає визнання інформаційних або цифрових прав самостійними суб’єктивними правами. Ідеться передусім про відповідні виміри реалізації фундаментальних прав, зокрема права на інформацію, свободи вираження поглядів, права на повагу до приватного життя та захисту персональних даних. Відповідно, поява нових технологій змінює умови реалізації цих прав і створює нові виклики для

їх гарантування, однак сама собою не зумовлює виникнення нових конституційних прав..

«Основні термінологічні конструкції (оцифровування, цифровізація, кіберпростір та ін.) виконують функцію методологічних інструментів для конституційно-правової інтерпретації, а не є підставами для створення нових суб'єктивних прав» [3, с. 31].

Такий підхід забезпечує ефективний захист гарантованих свобод у новому цифровому середовищі без зміни їхньої сутності. Завдяки цьому юридична наука та практика отримують можливість адаптувати існуючі конституційні гарантії до технологічних викликів.

«Поряд з цим, ні Конституція України, ні ЄКПЛ не виокремлюють такої автономної групи прав людини» [1, с. 63]. Відсутність у Конституції України та ЄКПЛ окремого автономного інституту «цифрових прав» є не законодавчою прогалиною, а проявом концептуальної гнучкості правової системи, де новітні інформаційні виклики ефективно регулюються шляхом еволюційного розширення змісту класичних прав на приватність та свободу слова без ризику знецінення загальної системи конституційних гарантій.

Реалізація права на освіту (ст. 53 КУ) через дистанційні платформи та електронні ресурси змінює лише форму, а не юридичну суть цього права, що виключає потребу у створенні окремого «цифрового права на освіту».

Статтею 34 Конституції України гарантується кожному «право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або інший спосіб» [4]. А відтак, поширення інформації через соціальні мережі, веб-сайти та інші цифрові платформи є сучасною формою реалізації конституційної свободи, а не окремим видом права.

Отже, основні права, закріплені Конституцією України, зберігають свій нормативний зміст незалежно від того, реалізуються вони у фізичному чи цифровому середовищі, а тому доцільно говорити не про появу абсолютних нових прав, а про інформаційний вимір уже існуючих конституційних прав, як сукупність способів його реалізації та механізмів його забезпечення, пов'язаних

зі створенням, отриманням, використанням, зберіганням, поширенням та обробкою інформації.

Особливого значення інформаційний вимір набуває у приватній сфері. Зокрема, стаття 32 Конституції України забороняє втручання в особисте і сімейне життя та встановлює обмеження щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу.

Масовий збір та об'єднання звичайних даних для створення «цифрового портрета» людини створює великі ризики, тому Конституційний Суд України чітко визначив: «будь-яка сукупність інформації, яка дозволяє впізнати (ідентифікувати) особу, є конфіденційною і не може поширюватися без її згоди» [5]. Отже, цифровий простір змінює масштаб і способи можливого втручання у вже гарантоване статтею 32 Конституції України право на недоторканість особистого і сімейного життя.

«Поряд із тим, що конституціоналізація цифрових прав не є обов’язковою через існування інформаційного виміру вже визнаних прав, ще одним аргументом проти цього є випереджальний характер технологічного розвитку порівняно зі здатністю держави забезпечити його ефективне правове регулювання» [6, с. 28].

Таким чином, основним завданням сучасного конституційного права є не механічне створення максимальної кількості нових так званих цифрових прав, а забезпечення ефективної дії існуючих конституційних гарантій у цифровому середовищі. Інформаційний вимір є не окремим новим конституційним правом, а характеристикою способу існування та реалізації конституційних прав людини в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Іванцова З.А. До питання інфляції прав людини через призму інформаційного виміру. Law. State. Technology, Вип. 1, 2026. С. 62. URL: https://doi.org/10.32782/LST/2026-1-10.

2. Братасюк О.Б., Ментух Н.Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №10. С.58. URL: https://lsej.org.ua/10_2021/14.pdf.

3. Іванцова З.А. Інформаційний вимір прав людини: питання термінології та конституційно-правової ідентифікації в Україні. Juris Europensis Scientia №1/2026. С. 31. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2026/7.pdf.

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень ч.1, 2 ст. 32 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v002p710-12.

6. Іванцова З.А. Пропорційність як критерій нормативного визначення цифрових прав. Juris Europensis Scientia №2/2026. С. 28. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2026/7.pdf.

Романишина Дар'я,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності D8 Право.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Олена Толкаченко

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТРАНСКОРДОННИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Водні об'єкти мають стратегічне значення для існування людства, адже вода належить до тих елементів, без яких життя на планеті є неможливим. Оскільки гідросфера Землі утворює взаємопов'язану екосистему, що перетинає державні кордони, забезпечення її безпеки набуває міжнародного характеру. Це питання є особливо актуальним в умовах все більш інтенсивного використання водних ресурсів та, як результат, погіршення їх екологічного стану.

Метою роботи є аналіз механізму правового забезпечення екологічної безпеки та міжнародних інструментів запобігання забрудненню спільних водойм. Вказаному питанню присвятили праці такі науковці, як В. Гончарук, Г. Білявський, М. Ковальов та ін.

У статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено офіційне визначення: «екологічна безпека - це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» [1].

Розвиваючи законодавче визначення, дослідники наголошують, що «безпечна екологічна ситуація має відповідати сучасним екологічним, санітарно-гігієнічним, матеріальним і естетичним вимогам, за умови дотримання яких наземні й водні екосистеми зберігають здатність до самоочищення, саморегулювання й нормального саморозвитку» [2, с. 23]. Проте на практиці досягнення таких стандартів є проблематичним.

Сучасний екологічний стан водойм України стрімко погіршується під впливом комплексу деструктивних чинників. Вирішальну негативну дію на їх стан має саме діяльність людини, що полягає у скиданні промислових і побутових відходів, а також неефективній роботі комунальних очисних споруд.

Особливої гостроти проблеми екологічної безпеки набули в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Воєнні дії призвели до фізичного руйнування критичної гідротехнічної інфраструктури та масового забруднення акваторій нафтопродуктами й токсичними речовинами. Оскільки більшість великих річкових басейнів України має транскордонний характер, забруднені воєнними діями потоки поширюються на території інших держав, переносячи негативні наслідки антропогенного впливу далеко за межі нашого кордону.

Об’єктом даного дослідження обрано річку Дунай, яка протікає територією десяти європейських держав, що вказує на її транскордонний характер. За Протоколом про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року «транскордонні води означають будь-які поверхневі або підземні води, які позначають, перетинають кордони між двома чи більше державами або знаходяться на таких кордонах» [3].

Український сектор дельти Дунаю розташований у межах Дунайського біосферного заповідника, який у свою чергу входить до складу транскордонного румунсько-українського біосферного резервату ЮНЕСКО «Дельта Дунаю», що підтверджує його виняткове біорізноманіття та міжнародну екологічну цінність. Ситуацію ускладнює те, що «близько 70-80% заплав басейну річки розорано, відокремлено дамбами та іншими інженерними спорудами для судноплавства та греблями ГЕС» [4, с. 61], а днопоглиблювальні роботи викликані потребою у збільшенні можливостей дунайських портів негативно впливають на місцеву флору і фауну, ставлячи під загрозу їхнє існування.

Розглядаючи питання стосовно транскордонних вод, внутрішнє законодавство має узгоджуватися з нормами міжнародного права задля запобігання виникненню екологічних ризиків. «Україна, яка є країною гирла,

приймає на себе найбільше антропогенне навантаження, попри те, що, можливо, і не є найголовнішим забруднювачем річки» [4, с. 62].

Фундаментом для транскордонної взаємодії є те, що ще в 2002 році Україна ратифікувала Конвенцію щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай. Цей договір схвалив заходи зі спільного захисту басейну та заснував Міжнародну комісію із захисту ріки Дунай як головний орган транскордонного управління [5].

У 2026 році Україна вдруге очолила комісію, що є стратегічною можливістю посилити свої позиції на міжнародній арені та легітимним способом донести до урядів 14 країн Європи масштаби екологічних злочинів Російської Федерації. Спеціалізовані підрозділи комісії займаються оцінкою шкоди, завданої екосистемі Дунаю, зокрема, через атаки на придунайську інфраструктуру. Цей статус також відкриває можливості для залучення міжнародних грантів, інвестицій та допомоги для відновлення водойм.

Проблема фінансування залишається однією з головних, що пов’язано із відносно невеликою часткою басейну річки та географічною віддаленістю від провідних міністерств. Як зазначає Віталій Барвіненко, голова ГО «Інститут дунайських досліджень», «про Дунай згадують тільки тоді, коли треба терміново налагодити експорт зерна, а все інше фінансується та розвивається за залишковим принципом. Наші європейські сусіди мислять довгостроковими горизонтами та стратегіями на десятиліття вперед, а ми, на жаль, досі лише біжимо за ситуацією» [6].

Отже, забезпечення екологічної безпеки транскордонних водних об'єктів виходить далеко за межі національних інтересів. Факт перетікання річки з однієї країни в іншу, а отже й перенесення результатів негативного впливу, вказує на необхідність узгодження дій та привертання уваги міжнародної спільноти. Яскравою ілюстрацією цієї транскордонної залежності є річка Дунай. Попри важливе екологічне та логістичне значення, через географічну віддаленість дельти від столиці внутрішня увага до її екологічних проблем є недостатньою, а

присутність нашої держави на міжнародних майданчиках потребує більшого розширення в умовах сучасних екологічних небезпек.

З огляду на це, пріоритетним завданням для країни є системна фіксація правопорушень проти довкілля та активна екологічна дипломатія. Україна разом із країнами-сусідами має перейти до довгострокового стратегічного планування екологічної політики, адже дельта Дунаю є фінальною ланкою річкового басейну, стан якої визначає стабільність всієї акваторії Чорного моря.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII : станом на 22 лип. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text.

2. Національна екологічна безпека та екологічна паспортизація водних об’єктів / В. Гончарук та ін. Вісник НАН України. 2009. № 5.

3. Протокол про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 17.06.1999 : станом на 9 лип. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_030#Text.

4. Екологічний стан річки Дунай. Екологія – філософія існування людства : Матеріали XI міжнар. науково-практ. конф. молодих вчен., студентів, аспірантів, м. Київ, 23-24 квіт. 2025 р. С. 61–63.

5. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай) : Конвенція Респ. Угорщина від 01.06.1994 : станом на 17 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800#Text.

6. Піднебесна О. Дунайська стратегія: чому вона важлива для євроінтеграції України. Район.Одеса – Rayon.in.ua. URL: https://odesa.rayon.in.ua/topics/1095939-dunaiska-strategiia-comu-vona-vazliva-dlia-jevrointegraciyi-ukrayini.

Рудень Роман,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант кафедри адміністративного та фінансового права.
Науковий керівник – к.ю.н., професор Сергій Слюсаренко

АЛГОРИТМІЧНА НОРМАТИВНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА СИМЕТРІЯ У ЦИФРОВОМУ ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Цифровізація публічного адміністрування змінює не лише форму взаємодії держави з приватним суб'єктом, а й сам механізм реалізації правових норм. Між нормативним приписом і конкретним юридичним наслідком дедалі частіше виникає програмно реалізований шар: інформаційна система отримує дані, зіставляє їх, розраховує показники, перевіряє відповідність критеріям і формує результат, який визначає або істотно впливає на адміністративне рішення. Формально алгоритм не є джерелом права, однак фактично може визначати надання права, реєстрацію, виплату, статус, перевірку чи інший юридично значущий наслідок. Таку здатність програмно реалізованих правил конкретизувати норму права щодо певного суб'єкта доцільно характеризувати як алгоритмічну нормативність.

За цих умов недостатньо контролювати лише нормативну підставу та кінцевий адміністративний акт. Доступною для перевірки має бути і технологічна ланка між ними: які дані використано, з яких джерел і станом на який момент; яку редакцію алгоритму застосовано; які показники розраховано; яка умова спрацювала та як машинний результат вплинув на рішення. Інакше правова норма може бути публічною, а фактичний механізм її застосування– непрозорим.

Українське законодавство вже містить передумови для іншої моделі. Пункт 1 частини першої статті 10 Закону України «Про доступ до публічної інформації» надає кожній особі право знати, які відомості про неї збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються

[1]. Стаття 12 цього Закону прямо відносить до запитувачів фізичних і юридичних осіб, а Верховний Суд підтвердив, що право отримувати інформацію, яка стосується самої особи, належить і юридичній особі [2].

Поряд із непрозорістю алгоритмів існує проблема інформаційної фрагментарності. Закон України «Про публічні електронні реєстри» передбачає Реєстр публічних електронних реєстрів [3]. За даними Міністерства цифрової трансформації, в Україні функціонує понад 400 державних реєстрів [4]. Отже, держава вже володіє значним масивом відомостей про громадян і суб'єктів господарювання, проте конкретний орган часто має доступ лише до їх частини, а тому рішення може ґрунтуватися на неповному інформаційному профілі.

Особливо небезпечно, коли відсутність доступної алгоритму інформації ототожнюється з відсутністю самої обставини. Система оцінювання ризиків може не бачити матеріальних ресурсів для виробництва товарів, земельних ділянок, транспортних засобів, сільськогосподарської техніки, ліцензій чи інших факторів, відомості про які вже містяться в іншому державному ресурсі, і сформувати негативний висновок. Тому суб'єкт повинен мати не лише право знати, які відомості про нього містяться у державних інформаційних ресурсах і використовуються органами влади, а й можливість впливати на повноту інформаційної основи рішення.

Організаційно-технологічна основа для цього в Україні частково вже сформована. Кабінет громадянина Порталу Дія надає громадянину або юридичній особі доступ до особистої інформації в державних реєстрах, зокрема про бізнес, нерухомість, транспорт і земельні ділянки [5]. Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта» забезпечує захищений обмін між реєстрами, а її підсистема моніторингу доступу до персональних даних – збереження відомостей про факти передачі таких даних та інформування суб'єктів [6]. «Дія» також реалізує передачу користувачем документів і структурованих даних до установи, зокрема ДПС [7]. Тому доцільно не створювати новий ресурс, а функціонально розширити Кабінет громадянина до інтегрованого механізму інформаційної взаємодії суб'єкта з державою.

Розширений Кабінет має забезпечувати три напрями взаємодії: «держава – суб’єкт» – доступ до наявних про нього відомостей та інформації про їх використання; «суб’єкт – держава» – можливість адресно надати конкретному органу доступ до релевантних офіційних даних про себе; «алгоритм – суб’єкт» – доступ до похідних показників, оцінок і результатів оброблення, використаних для юридично значущого рішення. Наприклад, суб’єкт господарювання міг би надати податковому органу офіційні відомості про забезпеченість виробничими факторами. Орган повинен бути зобов’язаний їх урахувати або мотивовано пояснити, чому вони не впливають на рішення. Доцільно також закріпити заборону негативного алгоритмічного висновку з інформаційної неповноти: несприятливий результат не може ґрунтуватися на припущенні про відсутність обставини, якщо органу надано доступ до достовірних державних даних, що її підтверджують.

Таким чином, принцип інформаційної симетрії у цифровому публічному адмініструванні може охоплювати чотири взаємопов’язані гарантії: попередню алгоритмічну прозорість – знати до початку використання, які дані і за якими принципами будуть оброблятися; цифрове самопредставлення – доповнювати інформаційну основу рішення релевантними офіційними даними; наступне алгоритмічне пояснення – знати, які дані фактично використано і чому отримано саме такий результат; відтворюваність рішення – мати можливість перевірити його за зафіксованими вхідними даними, версією алгоритму та проміжними розрахунками. Суд Європейського Союзу у справі C-203/22 наголосив, що при автоматизованому прийнятті рішення особі має надаватися зрозуміле пояснення процедури і принципів, фактично застосованих до її даних [8]. Поєднання цих гарантій поширює вимоги верховенства права не лише на норму і кінцевий акт, а й на технологічний механізм їх поєднання.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17 (дата звернення: 13.10.2026).

2. Постанова Верховного Суду від 15.01.2025 у справі № 925/1398/22 (925/676/24) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124687797 (дата звернення: 14.10.2026).

3. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1907-20 (дата звернення: 13.10.2026).

4. Мінцифри: презентували інструмент Дія.Engine, який пришвидшує розвиток цифрової держави // Урядовий портал. 19.09.2023. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfry-prezentuvaly-instrument-diiaengine-iakyi-pryshvydshuie-rozvytok-tsyfrovoi-derzhavy (дата звернення: 13.10.2026).

5. Навіщо потрібен кабінет громадянина? // Дія : державні послуги онлайн. URL: https://diia.gov.ua/faq/10/ (дата звернення: 14.10.2026).

6. Перелік термінів та умовних позначень // Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта». URL: https://docs.trembita.gov.ua/books/instrukciia-koristuvaca-sliuzu-bezpecnogo-obminu-z-rolliu-administrator-vebservisiv/page/1-perelik-terminiv-ta-umovnix-poznacen (дата звернення: 13.10.2026).

7. Шеринг документів у податковій: як надсилати копію документа через Дію // Дія : державні послуги онлайн. 29.07.2024. URL: https://diia.gov.ua/news/shering-dokumentiv-u-podatkovij-yak-nadsilati-kopiyu-dokumenta-cherez-diyu/ (дата звернення: 13.10.2026).

8. Judgment of the Court (First Chamber) of 27 February 2025, CK v Dun & Bradstreet Austria GmbH and Magistrat der Stadt Wien, Case C-203/22, ECLI:EU:C:2025:117 // EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0203 (дата звернення: 14.10.2026).

Семенюк Софія,
Львівський державний університет внутрішніх справ.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Роксолана Бутинська

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ТРУДОВОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ВІДНОСИНАХ МІЖ ПРАЦІВНИКОМ І РОБОТОДАВЦЕМ

Добросовісність у трудових відносинах не варто зводити лише до сумлінного виконання працівником своїх обов'язків. Її зміст значно ширший і передбачає належну поведінку обох сторін трудового договору. Працівник має виконувати роботу відповідно до умов договору та законних вимог роботодавця, а роботодавець – реалізовувати свої повноваження з урахуванням прав та інтересів працівника. При цьому добросовісність передбачає не тільки дотримання формальних вимог закону, а й відсутність свідомого використання прав усупереч їхньому призначенню. Проблема полягає в тому, що трудове законодавство не містить достатньо чітких критеріїв, за якими можна визначити межу між добросовісним здійсненням права та зловживанням ним.

Питання недобросовісної поведінки у трудових правовідносинах розглядає М. Шумило, звертаючи увагу на те, що проблема зловживання правами може виникати не тільки з боку роботодавця, а й з боку працівника [1, с. 72–86]. Такий підхід має практичне значення, адже традиційне сприйняття працівника виключно як слабшої сторони трудових відносин іноді призводить до ігнорування випадків, коли саме працівник використовує передбачені законом можливості всупереч їх призначенню. Наприклад, реалізація певного трудового права може формально відповідати законодавству, але фактично бути спрямованою на отримання необґрунтованої переваги або створення перешкод для роботодавця. Тому під час оцінювання поведінки працівника важливим є не лише факт наявності відповідного права, а й спосіб та мета його реалізації.

Важливу роль у формуванні сучасного розуміння добросовісності відіграє судова практика. У постанові від 15 березня 2023 року у справі № 910/17459/20 Верховний Суд розглядав трудовий спір, пов'язаний із поновленням на посаді та оскарженням наказів про звільнення [2]. Ця справа демонструє, що реалізація трудового права не може розглядатися відірвано від установлених законом процедур та строків. Саме належна поведінка сторони після виникнення спору має значення для оцінки того, наскільки послідовно та добросовісно вона захищає свої права.

При цьому добросовісність має бути взаємною. У постанові Верховного Суду від 23 травня 2024 року у справі № 469/194/20 суд розглядав спір про поновлення на посаді, продовження строку контракту, виплату заробітку за час вимушеного прогулу та моральної шкоди [3]. Суд виходив із того, що трудовий договір створює взаємні обов'язки: працівник повинен виконувати погоджену роботу, а роботодавець – виплачувати заробітну плату та забезпечувати належні умови праці [3]. Такий підхід важливий для розуміння добросовісності саме як взаємного стандарту поведінки, а не додаткового обов'язку лише однієї сторони.

Окремою проблемою є визначення меж поведінки працівника як слабшої сторони трудових відносин. Сам факт наявності в працівника законного права ще не означає, що будь-який спосіб його реалізації є прийнятним. У постанові Верховного Суду від 27 березня 2024 року у справі № 202/3322/22 розглядався спір щодо стягнення вихідної допомоги [4]. Судова практика в таких спорах показує необхідність оцінювати не лише формальну наявність права, а й обставини його реалізації та поведінку сторін [4]. Це особливо важливо у ситуаціях, коли формальне дотримання окремої норми може вступати в суперечність із загальними засадами трудового права.

Недобросовісність роботодавця, своєю чергою, може проявлятися у використанні формально законних повноважень із метою, яка суперечить суті трудового законодавства. Наприклад, кадрові процедури можуть застосовуватися не для реального забезпечення організації праці, а для створення підстав для звільнення конкретного працівника. Подібна проблема виникає і

тоді, коли роботодавець затягує виплату заробітної плати, не забезпечує належних умов праці або використовує нерівність сторін для нав'язування працівникові невигідних умов. Тому під час розгляду трудового спору важливо враховувати не тільки зміст наказу роботодавця, а й фактичні обставини, що передували його прийняттю.

Особливої актуальності проблема добросовісності набула в умовах воєнного стану. Зміна місця проживання, евакуація, переміщення підприємств, дистанційна робота та складнощі комунікації між сторонами створили нові ситуації, яких традиційна модель трудових відносин не завжди могла передбачити. За таких обставин від працівника очікується належне інформування роботодавця про обставини, що перешкоджають виконанню трудових обов'язків, а від роботодавця – врахування реальних причин такої поведінки. Саме в таких ситуаціях добросовісність проявляється через відкриту комунікацію, своєчасне повідомлення про проблеми та пошук законного способу їх вирішення.

Отже, основна складність реалізації принципу добросовісності полягає у відсутності чітких законодавчих критеріїв її оцінювання. Суду в кожній конкретній справі доводиться встановлювати, чи відповідала поведінка сторони призначенню відповідного трудового права та чи не використовувалося воно для досягнення недобросовісної мети. На нашу думку, подальше нормативне закріплення принципу добросовісності у трудовому законодавстві сприяло б більшій передбачуваності судових рішень. Водночас такий принцип має поширюватися однаковою мірою на працівника і роботодавця, оскільки лише взаємна сумлінність сторін дає можливість забезпечити належний баланс їхніх інтересів та зменшити кількість конфліктів у сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Шумило М. Недобросовісний працівник і зловживання правами: візія Верховного Суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 1 (42). С. 72–86. DOI: 10.37566/2707-6849-2023-1(42)-6.

2. Постанова Верховного Суду від 15 березня 2023 року у справі № 910/17459/20.

3. Постанова Верховного Суду від 23 травня 2024 року у справі № 469/194/20.

4. Постанова Верховного Суду від 27 березня 2024 року у справі № 202/3322/22.

Сипко Віталіна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

ПРАВОВІ ЗВИЧАЇ ТА СУДОЧИНСТВО НА ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ ЗА ЧАСІВ ІВАНА СІРКА

Запорозька Січ була не лише військово-політичним центром українського козацтва, а й особливим суспільним утворенням із власною системою управління, правовими нормами та порядком здійснення правосуддя. У другій половині XVII століття, зокрема за часів діяльності кошового отамана Івана Сірка, козацька громада продовжувала розвивати власні правові традиції. В умовах відсутності єдиного письмового кодексу важливу роль відігравали звичаєве право, рішення козацьких рад та усталені правила поведінки, які регулювали військове, суспільне й господарське життя запорожців [1; 2]. Саме поєднання козацьких традицій, військової дисципліни та самоврядування визначало особливості правового порядку на Січі, що підтверджує актуальність дослідження цієї теми.

Для розуміння правової системи Запорозької Січі необхідно враховувати історичний період діяльності Івана Сірка. Уперше кошовим отаманом його обрали 1663 року, після чого він неодноразово повертався на цю посаду. Його діяльність припала на складний період військових конфліктів і політичних змін, що вимагало від козацької громади чіткої організації внутрішнього життя та дотримання встановлених правил [3].

Основним джерелом права на Запорозькій Січі було звичаєве право. Воно формувалося протягом тривалого часу на основі традицій козацького товариства, повторюваної практики та загального визнання певних правил поведінки. Такі норми не були зібрані в єдиному законодавчому акті, проте мали обов’язковий характер для членів козацької громади. Вони визначали порядок обрання старшини, розподілу військових обов’язків, користування землями й угіддями, поведінки під

час військових походів, а також відповідальність за порушення встановлених правил [1; 2].

Особливе значення мали принципи військового товариства, взаємодопомоги, дисципліни та підпорядкування рішенням козацької ради. Козаки брали участь у вирішенні важливих питань життя Січі, зокрема обранні кошового отамана, військового судді, писаря та осавулів. Виборність старшини забезпечувала участь козацької громади в управлінні та обмежувала можливість одноосібного привласнення влади [4].

Окрему роль у правовому житті Січі відігравало судочинство. Судові функції не були повністю відокремлені від адміністративної та військової влади, оскільки Запорозька Січ мала військово-демократичний характер. Важливе місце в судовій системі посідав військовий суддя, який розглядав справи, стежив за дотриманням козацьких звичаїв і допомагав підтримувати порядок у громаді. Кошовий отаман також мав значні повноваження у сфері судочинства, а окремі питання могли вирішуватися за участю всієї козацької ради [2; 4].

Розгляд справ переважно відбувався відкрито, з урахуванням обставин правопорушення, пояснень сторін та усталених козацьких традицій. Значна увага приділялася не лише самому порушенню, а й тому, наскільки воно загрожувало військовій дисципліні та інтересам усього товариства. Відсутність складної системи письмового законодавства робила судочинство більш залежним від звичаїв, практики попередніх рішень і розсуду представників козацької старшини [2].

Система покарань на Запорозькій Січі була досить суворою. Це пояснювалося необхідністю підтримувати порядок у військовій спільноті, де порушення дисципліни могло мати серйозні наслідки для всього війська. За різні правопорушення могли застосовуватися тілесні покарання, майнові стягнення, позбавлення козацьких прав і виключення з товариства. За найтяжчі злочини, зокрема крадіжки, зраду та дезертирство, передбачалися суворі покарання, включно зі смертною карою [2; 5].

Водночас особливістю козацького судочинства було прагнення відновити порушений порядок і захистити інтереси громади. Звичаєві норми передбачали

відповідальність за посягання на майно, порушення військових обов'язків та недотримання правил співжиття. У деяких випадках у вирішенні конфліктів могли брати участь козацькі ради, що підкреслювало колективний характер правосуддя.

Попри сформовані традиції, правова система Запорозької Січі мала певні недоліки. Відсутність єдиного письмового кодексу та чіткого розмежування повноважень між органами управління і судовими структурами створювала можливості для суб'єктивного підходу під час розгляду справ. Крім того, суворість покарань за окремі правопорушення не завжди відповідала сучасним уявленням про справедливість і пропорційність юридичної відповідальності. Однак у тогочасних історичних умовах звичаєве право залишалося важливим засобом забезпечення порядку та єдності козацького товариства [1; 2].

Підсумовуючи вище зазначене, зауважимо, що за часів Івана Сірка правове життя Запорозької Січі ґрунтувалося на поєднанні звичаєвого права, військової дисципліни, виборного самоврядування та колективного вирішення важливих питань. Само судочинства було тісно пов'язане з козацькими традиціями, а його основним завданням залишалося підтримання внутрішнього порядку, який склався в той час та захист інтересів козацької громади. На сьогодні, досвід Запорозької Січі має важливе значення для історії українського права та розбудови української державності, оскільки демонструє формування самобутніх правових інститутів, заснованих на правових звичаях, громадській діяльності та усвідомленні спільної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Атаманова Н. В. Історико-правове підґрунтя правового порядку доби Запорозької Січі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 7–10. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/08071067-a7d3-4f60-978a-6295aac1c1dd (дата звернення: 15.10.2026).

2. Олійник О. М., Антоненко М. С. Судочинство та правова система Запорізької Січі у XVII–XVIII ст. Зимові наукові читання – 2023 : CXXXVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 22 груд. 2023 р.). Київ, 2023. С. 212–219. URL:

https://dspace.hnpu.edu.ua/items/2fcd8586-a763-4c34-911e-5caab9d4adf0 (дата звернення: 15.10.2026).

3. Іван Дмитрович Сірко – славний кошовий отаман Війська Запорозького Низового. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/v_Ivan_Sirko_otaman.php (дата звернення: 15.10.2026).

4. Лисицький А. О. Звичаєве право як джерело права Запорізької Січі. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : матеріали Всеукр. наук.-теор. конф. студ. та аспірантів (Харків, 19–20 квіт. 2023 р.). Харків : НТУ «ХПІ», 2023. С. 334–335. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/5936fb83-a4ef-4898-8263-9c7d79437d55 (дата звернення: 16.10.2026).

5. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.). Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. URL: https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/211 (дата звернення: 15.10.2026).

Сімоник Поліна,
Державний торговельно-економічний університет,
здобувач 2 курсу факультету міжнародної торгівлі та права.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Володимир Кравченко

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Сучасна правнича освіта в Україні перебуває в процесі реформування, що зумовлено необхідністю підготовки кваліфікованих юристів, здатних ефективно застосовувати законодавство, захищати права та свободи людини й реагувати на виклики сучасного суспільства. Важливою умовою цього процесу є поєднання теоретичних знань із практичними навичками. Майбутній юрист повинен не лише знати законодавчі положення, а й уміти застосовувати їх під час вирішення конкретних правових ситуацій.

Актуальність теми полягає в тому, що традиційна модель навчання, орієнтована переважно на засвоєння теоретичного матеріалу, не завжди забезпечує належний рівень практичної готовності випускників. Як зазначає О. А. Білічак, однією з проблем юридичної освіти є відірваність знань студентів від практичної діяльності, а проходження виробничої практики нерідко має формальний характер [1, с. 60]. Це свідчить про необхідність удосконалення підходів до практичної підготовки майбутніх правників.

Метою дослідження є визначення ролі практичної підготовки майбутніх юристів у модернізації правничої освіти та окреслення основних напрямів її вдосконалення.

Практична підготовка є важливою складовою професійного становлення майбутнього юриста. Вона дає можливість закріпити теоретичні знання, ознайомитися з роботою юридичних установ і сформувати навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», практична підготовка є складовою освітнього процесу [3, с. 50] та

здійснюється, зокрема, шляхом проходження практики на підприємствах, в установах, організаціях або у відповідних структурних підрозділах закладу вищої освіти [3, с. 51].

Під час практичної підготовки студенти мають можливість ознайомитися з діяльністю судів, органів прокуратури, адвокатури, органів державної влади, місцевого самоврядування та юридичних служб підприємств. Це допомагає зрозуміти особливості роботи правника, його професійні обов'язки та відповідальність за прийняті рішення. Водночас ефективність такої підготовки залежить не лише від місця проходження практики, а й від змісту завдань, які виконують студенти, та рівня їх залучення до реальної юридичної роботи.

Важливим напрямом модернізації правничої освіти є використання практикоорієнтованих методів навчання. Зокрема, доцільно застосовувати аналіз юридичних справ, розв'язання практичних завдань, підготовку процесуальних документів, моделювання судових засідань і проведення навчальних дебатів. Такі методи допомагають студентам навчитися аналізувати фактичні обставини справи, знаходити відповідні правові норми, формулювати аргументи та обґрунтовувати власну позицію. На важливість розвитку юридичної аргументації, письмових навичок і використання моделювання спорів у процесі підготовки студентів звертає увагу Н. Кузнєцова [2, с. 70-71].

Окреме значення має розвиток юридичних клінік при закладах вищої освіти. Вони створюють можливості для практичного навчання під керівництвом викладачів і практикуючих юристів. У межах роботи юридичних клінік студенти можуть брати участь у правопросвітницьких заходах, опрацьовувати правові питання та набувати досвіду надання первинної правничої допомоги відповідно до правил діяльності клініки. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, відповідальності, професійної етики та вміння працювати з правовими проблемами людей. Водночас для досягнення належного результату діяльність юридичних клінік необхідно тісно пов'язувати з освітньою програмою та іншими формами практичної підготовки [2, с. 71-72].

Не менш важливим є формування професійних компетентностей майбутніх правників. До них належать уміння тлумачити й застосовувати норми права, аналізувати судову практику, складати юридичні документи, вести професійне спілкування та дотримуватися правил юридичної етики. Значну роль відіграють також критичне мислення, уважність до деталей, здатність працювати з великим обсягом інформації та аргументовано відстоювати правову позицію.

Практична підготовка повинна бути системною та послідовною. Вона не має обмежуватися проходженням практики наприкінці навчального року або виконанням формальних завдань. Доцільно поступово ускладнювати практичні завдання залежно від курсу навчання, поєднувати їх із теоретичними дисциплінами та залучати до освітнього процесу представників юридичної професії. Такий підхід дасть змогу студентам краще зрозуміти майбутню професію та підготуватися до самостійного виконання професійних обов'язків.

Водночас удосконалення практичної підготовки потребує подолання низки проблем. Серед них можна виокремити формальне проходження практики, недостатню взаємодію закладів вищої освіти з роботодавцями, обмежені можливості для виконання реальних професійних завдань і недостатнє залучення практикуючих юристів до навчання. Для їх подолання необхідно розвивати співпрацю між університетами, судами, органами державної влади, адвокатськими об'єднаннями та юридичними службами. Важливо також забезпечити належне наставництво, визначити конкретні результати практики та оцінювати не лише її проходження, а й набуті студентом компетентності.

Отже, практична підготовка майбутніх юристів є необхідною умовою модернізації правничої освіти в Україні. Вона забезпечує поєднання теоретичних знань із професійними вміннями, сприяє формуванню юридичного мислення та допомагає підготувати студентів до реальних умов роботи. Ефективна практична підготовка має бути системною, змістовною та інтегрованою в освітній процес. Її вдосконалення сприятиме підвищенню якості правничої освіти, професійної компетентності випускників і довіри суспільства до юридичної професії.

Список використаних джерел:

1. Білічак О. А. Реформа юридичної освіти в Україні: проблеми і виклики. *Освітня аналітика України*. 2019. № 3 (7). С. 57–68. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/5_Bilichak_37-2019_57_68.pdf (дата звернення: 13.10.2026).

2. Кузнєцова Н. Забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів як невід'ємна складова реформування юридичної освіти. *Право України*. 2017. № 10. С. 66–72. URL: https://pravoua.com.ua/uk/store/pravoukr/pravo_2017_10/pravo_2017_10_s5 (дата звернення: 13.10.2026).

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 13.10.2026).

Сірко Назар,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Гафурова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПАЮВАННЯ МАЙНА НЕДЕРЖАВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Паювання майна недержавних сільськогосподарських підприємств стало важливим інструментом аграрної реформи, що перетворював трудову участь селян на належні їм майнові права. Проте визначення вартості паю та видача свідоцтва не завжди забезпечували отримання майна. Особливого значення набуває реалізація прав колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств (далі – КСП) після їх реорганізації. На відміну від процесу паювання земель, об’єктом паювання майна виступає майновий фонд.

Правові засади паювання закріплені у статті 9 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство». До пайового фонду включається вартість визначених законом активів, а право його членів на фонд залежить від трудового внеску. Пай є власністю члена підприємства; закон передбачає його успадкування, а в разі виходу – одержання натурою, грішми, цінними паперами або в іншій погодженій формі [1]. Водночас право на майновий пай як частку пайового фонду не тотожне праву власності на конкретну річ, що може виникнути після належного виділення майна.

Процедуру паювання конкретизує постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2001 р. № 177. Затверджені нею Методика уточнення складу і вартості пайових фондів та Порядок визначення розмірів майнових паїв і їх документального посвідчення регулюють облік активів і зобов’язань, визначення осіб, які мають право на пай, та оформлення майнових сертифікатів

[2]. Методика, затверджена наказом Мінагрополітики від 7 червня 2005 р. № 252, деталізує обчислення індивідуальних паїв з урахуванням трудової участі [3].

Практичні труднощі пов’язані не лише з обчисленням частки, а й із підтвердженням вихідних даних. Після реорганізації КСП нерідко постає питання пошуку документів про стаж, оплату праці, склад пайового фонду та рішення уповноважених органів. Можливість перевірити ці відомості безпосередньо впливає на захист власників паїв. Майновий сертифікат підтверджує належність паю, але не замінює документів про виділення конкретного об’єкта в натурі.

О. В. Гафурова, досліджуючи майнові права членів сільськогосподарських виробничих кооперативів, звернула увагу на умови одержання паю при припиненні членства та необхідність належного врегулювання цих відносин [4, с. 41–44]. Водночас правовий режим кооперативного паю не можна механічно переносити на майнові паї КСП: спільною є потреба захисту інтересів особи, проте підстави виникнення й реалізації прав відрізняються.

О. І. Хорошевська розглядає паювання майна КСП як окремий субінститут аграрного права, наголошуючи на специфіці його суб’єктів, об’єктів і юридичних фактів. Дослідниця відзначає відсутність цілісного спеціального законодавчого механізму, що ускладнює однакове застосування норм [5, с. 8–10]. На практиці це особливо помітно при розмежуванні права на майновий пай та права власності на конкретне майно, виділене в його рахунок.

Право на пай у пайовому фонді КСП посвідчується майновим сертифікатом відповідно до спеціального аграрного законодавства. Якщо ж особа претендує на окрему будівлю чи одиницю техніки, необхідно враховувати також положення Цивільного кодексу України щодо набуття та захисту права власності [6]. При цьому майновий сертифікат сам по собі не підтверджує права власності на конкретний об’єкт. Вирішальне значення мають факт виділення майна в натурі, рішення уповноважених осіб та документи, якими оформлено його передання.

У судових спорах щодо минулих подій слід враховувати норми, які діяли на час виникнення відповідних правовідносин. Показовою є постанова Верховного Суду від 19 лютого 2025 р. у справі № 346/1308/23. Суд відмовив у задоволенні вимог про визнання права власності на нежитлову будівлю та її витребування, оскільки позивач не довів належного виділення об'єкта в рахунок паю: зокрема, не надав акта приймання-передавання та свідоцтва з відповідною відміткою. Отже, набуття майнового паю та права власності на конкретну річ потребують різного доказування [7].

На нашу думку, законодавчі зміни мають забезпечити реалізацію вже встановлених майнових прав. Варто визначити процедуру підтвердження прав за відсутності архівів, забезпечити доступ власників паїв до документів про склад і рух пайового фонду та врегулювати виділення майна чи визначення компенсації після припинення КСП. Необхідно також передбачити перевірку вартості майна й можливість судового оскарження рішень, які порушують права власників паїв.

Отже, ключова проблема паювання майна недержавних сільськогосподарських підприємств полягає у розриві між підтвердженням права на пай і його фактичною реалізацією. Подолати цей розрив можна шляхом узгодження процедур виділення майна та захисту прав власників паїв, зокрема після реорганізації чи припинення КСП.

Список використаних джерел:

1. Про колективне сільськогосподарське підприємство : Закон України від 14.02.1992 № 2114-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-12 (дата звернення: 16.10.2026).

2. Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2001 № 177. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2001-%D0%BF (дата звернення: 16.10.2026).

3. Про затвердження Методики обчислення розмірів індивідуальних майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств, у тому

числі реорганізованих : наказ Міністерства аграрної політики України від 07.06.2005 № 252. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0853-05 (дата звернення: 16.10.2026).

4. Гафурова О. В. Майнові права та обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2002. Т. 20. С. 41–44. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13563 (дата звернення: 16.10.2026).

5. Хорошевська О. І. Правові аспекти паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2019. 20 с. URL: https://dglib.nubip.edu.ua/bitstreams/81baab8b-7e84-49c5-aea7-1b29ff4fb2e9/download (дата звернення: 16.10.2026).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 16.10.2026).

7. Постанова Верховного Суду від 19.02.2025 у справі № 346/1308/23 (провадження № 61-16402св24). URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=125296235 (дата звернення: 16.10.2026).

Сірко Назар,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Тетяна Кондратюк

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДИ ЯК ПРАВОВИЙ ОРІЄНТИР ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила пошкодження природних екосистем, що охоплює деградацію ґрунтів, руйнування середовищ існування та порушення гідрологічних зв'язків. Відновлення таких територій не можна обмежувати рекультивацією окремих земельних ділянок. Орієнтиром для розвитку національного законодавства є Регламент (ЄС) 2024/1991 Європейського Парламенту і Ради від 24 червня 2024 року про відновлення природи (далі - Регламент про відновлення природи) [1].

Стаття 1 Регламенту передбачає здійснення державами-членами ефективних територіально визначених заходів відновлення з метою охоплення ними щонайменше 20 відсотків наземних і 20 відсотків морських територій Європейського Союзу до 2030 року, а до 2050 року - всіх екосистем, які потребують відновлення [1]. Це спільні цілі ЄС, а не рівні квоти для кожної держави. Стаття 11 присвячена відновленню сільськогосподарських екосистем, а стаття 9 - природної сполученості річок.

Т. М. Кондратюк у праці «Структурно-функціональна характеристика відновлювальних територій екологічної мережі України» дослідила місце таких територій в екомережі, критерії їх відбору, консервацію й ренатуралізацію земель [2, с. 125-133]. Науковиця звертає увагу на значення збережених біотопів навіть за істотного пошкодження природної рослинності. Цей підхід дозволяє юридично відокремити ліквідацію забруднення від відновлення функцій екосистеми, зокрема її здатності підтримувати середовища існування видів.

У дослідженні «Європейські та національні стандарти формування екологічної мережі України» Т. М. Кондратюк розглянула співвідношення європейських і українських правових моделей територіальної охорони природи [3, с. 145-149]. Регламент про відновлення природи розвиває цю проблематику через обов'язки відновлення деградованих екосистем, зокрема поза межами територій з особливим охоронним статусом. Для України це актуалізує питання узгодження охоронних режимів із правовими інструментами активного відновлення.

Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV «Про екологічну мережу України» передбачає відновлювані території як структурний елемент екомережі; до їх складу належать, зокрема, порушені, деградовані та малопродуктивні землі [4, ст. 16]. Включення території до відповідної структури не дорівнює автоматичній зміні категорії землі або набуттю статусу об'єкта природно-заповідного фонду. Для територій, пошкоджених бойовими діями, необхідно визначити правові підстави екологічного обстеження, очищення забруднених ґрунтів, рекультивації порушених земель, відновлення природної рослинності та водного режиму. Якщо ділянка замінована, відновлювальним роботам мають передувати необхідні заходи з розмінування; під час їх планування слід враховувати права власників і користувачів земель.

Статті 14-17 Регламенту запроваджують національне планування відновлення природи. Імплементаційний регламент Комісії (ЄС) 2025/912 встановлює єдиний формат планів, що дозволяє співвідносити заходи, фінансування й результати моніторингу [5]. Є. П. Суєтнов аналізує Регламент як прояв екосистемного підходу до правового регулювання довкілля [6, с. 113-132]. Україна поки не є державою-членом ЄС, тому ці приписи не створюють для її органів влади прямих обов'язків за Регламентом.

Міжнародно-правовим підґрунтям виступає Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 5 червня 1992 року. Її стаття 8 передбачає сприяння відновленню деградованих екосистем і видів, яким загрожує зникнення [7]. Застосування міжнародних зобов'язань України в поєднанні з європейськими

планувальними механізмами потребує врахування відмінностей між чинним для держави міжнародним договором та правом ЄС, запозичення якого належить до завдань адаптації законодавства.

Визначення грошового розміру екологічної шкоди необхідно відокремлювати від фактичного відновлення природного комплексу. Компенсація втрат не підтверджує відновлення популяцій, водного режиму або стану ґрунтового покриву. При розробленні правових механізмів використання коштів, отриманих у рахунок відшкодування шкоди, слід встановлювати зв'язок між витратою, конкретним природовідновлювальним заходом та перевірюваним екологічним результатом. Це потребує окремих правил звітності, сумісних із бюджетним законодавством і наявними процедурами контролю.

Пропонується передбачити в законодавстві план відновлення природної території, пошкодженої внаслідок воєнних дій. Його складовими мають бути результати екологічного обстеження, визначення стану природних середовищ існування, перелік заходів ренатуралізації, правовий режим земель, виконавці, фінансування та показники моніторингу. Для замінованих територій необхідна встановлена законом послідовність безпекових і природовідновлювальних заходів. Завершення проєкту має підтверджуватися досягненням визначених екологічних показників, а не тільки актом виконаних робіт.

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. Official Journal of the European Union. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1991/oj (дата звернення: 19.10.2026).

2. Кондратюк Т. М. Структурно-функціональна характеристика відновлювальних територій екологічної мережі України. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право». 2016. Вип. 243. С. 125-133. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/70926 (дата звернення: 19.10.2026).

3. Кондратюк Т. М. Європейські та національні стандарти формування екологічної мережі України. Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică. 2016. № 3/19. С. 145-149.

4. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15 (дата звернення: 19.10.2026).

5. Commission Implementing Regulation (EU) 2025/912 of 19 May 2025 laying down rules for the application of Regulation (EU) 2024/1991 as regards a uniform format for the national restoration plan. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2025/912/oj (дата звернення: 19.10.2026).

6. Suetnov E. The Nature Restoration Law as an Example of Implementation of the Ecosystem Approach in Environmental Law of the European Union. Problems of Legality. 2025. No. 168. P. 113-132. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990X.168.325506.

7. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030 (дата звернення: 19.10.2026).

Травецька Маргарита,
Дорошенко Олександра,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
здобувачі 1 курсу економічного факультету.
Науковий керівник – PhD Анна Мельник

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ ЯК ФОРМА УЧАСТІ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Розвиток цифрових технологій поступово змінює способи участі громадян у судовому процесі. Одним із таких способів є відеоконференція — форма дистанційної участі в судовому засіданні, яка дає змогу учасникам справи спілкуватися із судом у режимі реального часу без обов'язкової фізичної присутності в залі суду [1; 2]. Використання відеоконференцій має важливе значення для доступу до правосуддя: воно зменшує витрати часу та коштів на дорогу, полегшує участь осіб, які перебувають в іншому населеному пункті, а також допомагає організувати розгляд справи, коли особиста присутність ускладнена. Водночас дистанційний формат не повинен обмежувати процесуальні права сторін або впливати на справедливість судового розгляду.

Порядок проведення судових засідань у режимі відеоконференції визначається процесуальним законодавством України. Зокрема, стаття 212 Цивільного процесуального кодексу України передбачає участь у засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за встановлених законом умов [10]. Загальні засади організації судочинства визначає також Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [11]. Важливими вимогами залишаються належна ідентифікація учасника, якість зв'язку та можливість чути й бачити інших учасників процесу. При цьому відеоконференція не є безумовним правом на дистанційний розгляд у кожній ситуації: суд має враховувати процесуальні вимоги та обставини конкретної справи [3; 10].

Питання дистанційних судових засідань висвітлюється також у матеріалах Верховного Суду, присвячених доступності правосуддя та практичним аспектам використання відеозв'язку [5; 9]. Проте інформаційні матеріали судових установ слід відрізняти від правових висновків, викладених у конкретних судових рішеннях. Для оцінки ефективності відеоконференції важливо, чи можуть учасники реально висловити позицію, поставити запитання, надати пояснення та брати участь у дослідженні доказів. Саме збереження цих можливостей дозволяє поєднати дистанційну форму із гарантіями справедливого судового розгляду [6].

Особливої актуальності відеоконференції набули в умовах воєнного стану. Повітряні тривоги, загроза обстрілів, порушення транспортного сполучення можуть ускладнювати прибуття учасників до суду. Дистанційна участь допомагає зменшити необхідність небезпечних поїздок і підтримувати здійснення судочинства [7]. Вона також важлива для людей, які змінили місце проживання через безпекову ситуацію або перебувають далеко від суду, що розглядає справу.

Разом із перевагами існують і ризики. Насамперед це нестабільний інтернет, перебої з електропостачанням, погана якість звуку чи зображення, несправність обладнання або раптове переривання зв'язку. Такі обставини можуть перешкодити учаснику повноцінно реалізувати процесуальні права. Іншою проблемою є підтвердження особи учасника, конфіденційність спілкування та можливість належного дослідження доказів, зокрема під час допиту свідків. Тому проведення засідання дистанційно потребує не лише технічної підготовки, а й уваги до процесуальних гарантій.

На нашу думку, найбільш важливою проблемою є забезпечення прав учасників у разі технічних несправностей, особливо коли перебої електропостачання чи інтернет-зв'язку не залежать від особи. У таких випадках слід оцінювати, чи мала сторона реальну можливість брати участь у засіданні, а не лише формально вважати її підключеною або відсутньою. Це дозволяє зробити висновок, що ефективність відеоконференції визначається не кількістю

дистанційних засідань, а тим, наскільки повно в них забезпечено процесуальні права.

Отже, відеоконференція є важливою формою участі в судовому засіданні, яка підвищує доступність правосуддя та особливо корисна за обставин, коли особиста присутність у суді ускладнена. Водночас її використання залежить від належного правового регулювання, технічного забезпечення та дотримання процесуальних прав учасників. На нашу думку, під час подальшого розвитку дистанційного судочинства особливу увагу потрібно приділяти порядку реагування на технічні збої та забезпеченню реальної, а не лише формальної участі особи в судовому розгляді.

Список використаних джерел

1. Зарічний районний суд м. Суми. Проведення судового засідання в режимі відеоконференції. URL: https://zr.su.court.gov.ua/sud1805/gromadyanam/lektorii/videokonferencia

2. Благовіщенський районний суд Кіровоградської області. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. URL: https://ul.kr.court.gov.ua/sud1122/zmiii/pfnhbyflwznbqhsr/videokonferenzsvaz

3. Безоплатна правнича допомога. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в цивільному процесі. URL: https://legalaid.wiki/index.php/Участь_у_судовому_засіданні_в_режимі_відеоконференції_в_цивільному_процесі

4. Законодавство України. Вимоги щодо використання засобів електронної ідентифікації у сфері електронного урядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-23#n15

5. Верховний Суд. Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах: у Верховному Суді відбулася презентація тематичного дослідження. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1704347

6. Бахмацький районний суд Чернігівської області. Окремі елементи справедливого судового розгляду. URL: https://bh.cn.court.gov.ua/sud2501/pres-centr/publications/1429508

7. Рада суддів України. Рекомендації щодо роботи судів під час повітряних тривог. URL: https://court.gov.ua/press/news/2094898

8. Олевський районний суд Житомирської області. Матеріал щодо проведення судових засідань у режимі відеоконференції. URL: https://ol.zt.court.gov.ua/sud0618/pres-centr/13/656647/

9. Верховний Суд. Матеріал щодо проведення судових засідань у режимі відеоконференції. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1301262/

10. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

Чебан Альона,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 3 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ще десять років тому питання «хто автор?» здавалося простим: людина створила - людина і володіє правами. Сьогодні штучний інтелект за кілька секунд генерує картини, статті, музику й навіть програмний код. І раптом старе питання набуває зовсім іншого звучання: якщо твір створила машина - кому він належить? А якщо машина навчилася на тисячах чужих творів без дозволу - чи не порушила вона вже чужі права?

Цифрова глобалізація зробила кордони майже невидимими. Один клік - і контент опиняється в десятках країн одночасно. Класичні механізми захисту інтелектуальної власності, побудовані на територіальному принципі, просто не встигають за швидкістю поширення інформації. Піратство, незаконне копіювання, використання чужих зображень і текстів для навчання нейромереж стали повсякденною реальністю. Особливо гостро ці проблеми відчувають українські дослідники та наукові установи, які працюють в умовах відкритої науки і водночас прагнуть захистити результати своєї праці [1].

Найгостріша суперечка точиться навколо творів, згенерованих штучним інтелектом. Більшість країн світу, зокрема Європейський Союз і США, дотримуються чіткої позиції: автором може бути лише людина. Якщо творчого внеску людини немає - авторського права немає. Просто написати промпт, навіть дуже детальний, зазвичай недостатньо, щоб стати автором результату. Це створює правову «сіру зону», у якій опиняються тисячі нових об’єктів щодня.

Україна в цьому питанні пішла далі за багатьох. Законом «Про авторське право і суміжні права» запроваджено спеціальне право особливого роду (*sui*

generis). Воно захищає неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерною програмою без безпосередньої участі людини, протягом 25 років. Це право має виключно майновий характер і належить особі, яка має законні права на відповідну комп'ютерну програму. Такий підхід уже є прогресом, проте залишає відкритими важливі питання: хто саме вважається правовласником - розробник моделі, власник сервера чи той, хто сформулював запит? [2; 3].

Окрема велика проблема - навчання моделей штучного інтелекту. Сучасні системи «годуються» величезними масивами текстів, фотографій, музики та наукових статей. Часто правовласники навіть не підозрюють, що їхні твори використали. У Європейському Союзі вже намагаються врегулювати це через правила прозорості та обмеження щодо text and data mining. Україна поки що лише на початку цього шляху, хоча гармонізація з європейськими стандартами є одним із пріоритетів [1, с. 17].

Щоб захист інтелектуальної власності реально працював, потрібне поєднання трьох речей. По-перше - чіткі й сучасні правила, які не відстають від технологій. По-друге - технологічні інструменти захисту: блокчейн-реєстри, системи розпізнавання ШІ-контенту, цифрові водяні знаки. По-третє - ефективне правозастосування, а не лише красиві норми на папері. Інакше ми ризикуємо опинитися в ситуації, коли творчість людини знецінюється, а права на результати діяльності штучного інтелекту залишаються в сірій зоні.

Отже, захист прав інтелектуальної власності в умовах цифрової глобалізації та розвитку штучного інтелекту - це вже не абстрактна юридична тема. Це питання справедливості для творців, безпеки для бізнесу і майбутнього самої творчості. Україна зробила важливий перший крок, запровадивши право *sui generis*. Наступний крок - зробити так, щоб ці правила реально працювали, були зрозумілими для всіх учасників і відповідали викликам часу.

Список використаних джерел:

1. Малетова О.С., Уткіна М.С. Трансформація захисту прав інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту: виклики для українських дослідників та наукових установ. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С. 16–22. URL:https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/18561/13320 (дата звернення: 10.10.2026).

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX (із змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (дата звернення: 11.10.2026).

3. Who Owns AI-Generated Products in Ukraine? The Sui Generis Regime. Lexology. 2026. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9763ca30-5ef1-469f-b277-b6fc84439104 (дата звернення: 13.10.2026).

Швець Богдана,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (1648-1657РР.)

Українські землі з початку їх існування завжди потерпали від гніту інших народів. Завжди зазіхали на наші землі, навіть зараз це продовжується з боку росії, яка завжди хотіла залишити Україну без її культури, спадщини та мови, проте ми ніколи не здавалися і завжди намагалися відстоювати свої кордони та гідність.

Яскравий приклад цього проявляється на теренах історії: у 1648-1657 роках Богдан Хмельницький вів боротьбу з Польщею. Йому було дуже складно перемогти самотужки, і тому, він вирішив звернутися до Московії. У 1654 році було укладено Березневі статті, які також називають «Статтями Богдана Хмельницького». Текст «Статтей» відображав домовленості між московським царем та козацьким посольством. Під час переговорів козацька сторона подала свої пропозиції, частину яких московська сторона відхилила. У результаті вони були оформлені не як єдиний двосторонній договір, а у формі царських грамот та інших документів. На жаль, оригінали частини документів не збереглися до сьогодення, а зміст домовленостей нам відомий завдяки іншим історичним джерелам. Ці домовленості вплинули на розвиток козацького устрою, судочинства та правових норм. Дослідження цього періоду дає змогу зрозуміти, як розвивалася українська правова система та які джерела права використовувалися для управління державою [1].

Метою цього дослідження є аналіз генези та еволюції правової системи України за доби гетьманування Богдана Хмельницького. У праці висвітлено особливості функціонування тогочасних джерел права й нормативно-правових

актів, а також визначено їхню роль у зміцненні української козацької державності. Дослідження цієї тематики нам дає можливість краще зрозуміти становлення української правової системи, розвиток судочинства та значення тогочасних правових документів у формуванні державного устрою.

До 1654 року козацька держава охоплювала частину Лівобережної та Правобережної України. Її територія поділялася на полки й сотні, які одночасно були військовими, адміністративними та судовими одиницями. За Зборівським договором 1649 року козацька влада поширювалася на Київське, Брацлавське та Чернігівське воєводства [2].

Серед основних причин національно-визвольної війни на чолі з Богданом Хмельницьким можна виокремити: обмеження прав і привілеїв козацтва, відсутність власної української державної влади та прагнення українського населення до політичного самовизначення. Богдан Хмельницький прагнув ліквідувати владу Речі Посполитої на українських землях і створити власну державу з окремими органами управління, судовою системою, військом і правовими нормами [2].

У результаті цієї війни сформувалася козацька держава – Військо Запорозьке, відоме також як Гетьманщина. Богдан Хмельницький діяв не сам, йому допомагала генеральна старшина та все військове товариство. Територія поділялася на полки та сотні, а важливі питання вирішували на військових радах. У місцевих селах та містах діяли місцеві органи управління [2].

У досліджуваний період на теренах козацької державності діяло звичаєве право, писані джерела, Магдебурзьке право, а також Литовські статути, особливо користувалися Третім Литовським статутом 1588 року, який регулював кримінальні та цивільні відносини [1]. Використовувалися також універсали гетьмана – офіційні правові акти, обов'язкові до виконання. Вони регулювали земельні відносини, оподаткування, військову службу, діяльність органів влади та права окремих верств населення [3].

Важливе значення мали міжнародні договори, укладені під час війни, зокрема Зборівський договір 1649 року та Білоцерківський договір 1651 року [1,

3]. Хоча козаки воювали з Річчю Посполитою, вони укладали договори з нею після військових поразок або для припинення бойових дій. Для Речі Посполитої це було вигідно, тому що вона могла спробувати залучити на свій бік лояльну частину козацтва, яка б їй підкорялася називалось воно реєстрове козацтво.

У 1654 році були укладені домовленості з Московською державою, які вплинули на подальший розвиток української державності. Після смерті Богдана Хмельницького в 1657 році почався період, відомий як Руїна. Це був не лише період боротьби проти Речі Посполитої, а й час внутрішнього розколу, боротьби за гетьманську владу та втручання сусідніх держав. Згодом козацтво розділилося: частина підтримувала Річ Посполиту, а частина – Московське царство. Унаслідок внутрішніх конфліктів і втручання сусідніх держав Гетьманщина втратила частину своєї політичної самостійності [2].

Таким чином, діяльність Богдана Хмельницького стала вирішальним чинником у процесах українського державотворення та розвитку вітчизняного законодавства. У період Національно-визвольної війни (1648 –1657 рр.) було закладено фундамент козацької державності – Гетьманщини, розбудовано систему органів публічної влади, судочинства та військово-адміністративного устрою. Нормативно-правовий порядок спирався на козацьке звичаєве право, норми Литовських статутів та гетьманські універсали. Водночас загострення внутрішньополітичних суперечностей після смерті гетьмана, у поєднанні зі зовнішнім тиском Московської держави та Речі Посполитої, спричинило дестабілізацію Гетьманщини та наступний територіальний поділ українських земель.

Список використаних джерел:

1. Джерела права України в період Гетьманщини: URL: lvduvs.edu.ua. https://share.google/OSQwNgJc8MU9Z0GXa (дата звернення: 14.10.2026).

2. Державна влада в Україні в період Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького URL: lvduvs.edu.ua.: https://share.google/HJEdhxrThDNTO1fk5 (дата звернення: 14.10.2026).

3. Правотворча діяльність Богдана Хмельницького: URL: lvduvs.edu.ua. https://share.google/1YZBmFUec7s6B8EXW (дата звернення: 14.10.2026).

Щербенко Анатолій,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
здобувач 2 курсу агробіологічного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Олена Попова

СТРОКОВІ ТРУДОВІ ДОГОВОРИ В АГРОСЕКТОРІ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність галузей національного господарства, що, функціонуючи у тісному взаємозв'язку, здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, її промислову переробку та реалізацію споживачеві[1]. Агропромисловий комплекс є складним і багатогранним сектором, що забезпечує не лише виробництво продовольства, але й економічний, соціальний та екологічний розвиток. Його роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки надзвичайно важлива, особливо в умовах зростання населення, зміни клімату та нестабільних економічних умов[2, с.328].

Діяльність суб'єктів права в агросекторі суттєво відрізняється від діяльності суб'єктів права у сфері послуг або промисловості через низку різних факторів, серед яких:

- важливим ресурсом у виробництві є земельна ділянка, яка потребує постійного відновлення родючості грунту. На відміну від інших галузей де земельна ділянка може слугувати майданчиком для розташування офісу або заводу, в агросекторі вона є основним засобом виробництва;
- сезонність. Виробничий цикл підпорядкований сезонним коливанням, тому надходження доходів здійснюється хвилеподібно, наприклад, після збору врожаю, хоча витрати, які необхідні для здійснення господарської діяльності, здійснюються упродовж усього річного року;
- природно-кліматичний фактор, що також впливає на результат діяльності в агросекторі та інше.

Агросектор є однією із ключових галузей національної економіки України [3,с.122]. Ефективне функціонування суб'єктів права в сільському господарстві нерозривно пов'язане з циклічними виробничими процесами, сезонністю виробництва. Наприклад, догляд за культурами, збирання врожаю, посівна - усе це зумовлює потребу залученні нових працівників у пікові періоди в діяльності сільського господарства, що потребує особливих підходів у питаннях управління трудовими ресурсами.

Укладання строкового трудового договору є важливим правовим інструментом регулювання відносин між учасниками права. У правовому значенні цей договір може виконувати різні функції, серед яких - оптимізація для роботодавця та захищеність для працівника. Такий договір допомагає:

- у пікові періоди діяльності господарства офіційно залучити працівників на чітко визначений період;
- уникнути складних процедур під час звільнення працівника;
- забезпечити працівнику отримати офіційний статус;
- соціальні гарантії для працівника та інше.

Таким чином, можна зробити висновок, що строковий трудовий договір відіграє важливе роль у регулюванні трудових відносин. Учасники права мають різні інтереси, завдання, мету, але завдяки праву та нормам права, надається можливість чітко визначити можливу, дозволену та обов'язкову поведінку учасників права, визначити їх права, обов'язки та відповідальність[4,с.22].

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-42602

2. Миськів Г.В., Миськів О.-М.М. Роль та значення аграрного сектору у формуванні глобальної продовольчої безпеки. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку.* 2025. № 1 (13). С.326-334.

3. Дерев'янко Ю.С. Розвиток підприємства як фактор зростання національної економіки: Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції 20 листопада 2024 року. Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка», 2024. С.122- 123. URL:https://conf-keip.kpi.ua/issue/view/18662

4. Попова О.В. Правова культура особистості: навчальний посібник зі схемами. Перевидання. К.: Вид-во НУБіП України. 2025. 128 с.

Щукіна Марина,
Національний університет біоресурсів і придокористування України,
здобувач 1 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – к.ю.н, доцент Юлія Канарик

ЗАКОНИ XII ТАБЛИЦЬ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Дослідження Законів XII таблиць є надзвичайно актуальним, оскільки саме цей кодифікований акт V ст. до н. е. став основою для формування всієї подальшої системи римського приватного права. Знаменитий римський історик Тіт Лівій називав їх «джерелом усього публічного і приватного права» [1]. Перехід від усного звичаєвого права до письмово зафіксованого закону позначив початок нової епохи в розвитку античної цивілізації. А вже у сучасній юридичній науці аналіз витоків римського права дозволяє нам не лише зрозуміти генезис фундаментальних інститутів права власності, сімейного та зобов'язального права, але й відстежити еволюцію юридичної техніки від релігійно-ритуального архаїзму до чіткої світської нормативності .

Дуже цікавим є те, що виникнення Законів XII таблиць близько 451–450 рр. до н. е. не було випадковим актом миротворчості – воно стало безпосереднім результатом запеклої соціополітичної боротьби між патриціанською знаттю та плебейськими масами. У ранньореспубліканському Римі патриції утримували монополію на здійснення правосуддя. Оскільки звичаєве право (*mores majorum*) існувало лише в усній формі та зберігалося в таємниці жерцями-понтифіками, патриціанські магістрати, консули, мали необмежені можливості для зловживань та свавільного тлумачення норм саме на свою користь. В свою чергу плебеї, які складали основу римського війська та економічного життя, вимагали єдиних, прозорих та письмово зафіксованих законів. Результатом цієї довготривалої боротьби стало створення спеціальної колегії з десяти чоловік, а саме децемвірів (*decemviri legibus scribundis*) [2, с. 88]. Згідно з античною традицією, перед

складанням тексту законів до грецьких міст-полісів, зокрема до Афін для вивчення законодавства Солона, було направлено спеціальну посольську комісію з трьох осіб. Незважаючи на наявність елліністичних елементів та дискусію в романській науці щодо ступеня грецького впливу, децемвірам вдалося розробити оригінальний, самобутній звід норм, який відображав саме римський суспільний уклад. Текст законів було викарбувано на 12 мідних дошках-таблицях і виставлено на Римському Форумі, щоб кожен громадянин міг їх знати та керуватися ними [3, с. 14-15]

Закони XII таблиць охоплювали практично всі сфери суспільного життя тогочасного Риму, проте центральне місце в них посідали саме норми приватного права. Хоча оригінальний текст дошок, на жаль, не зберігся через спалення Риму галами у 390 р. до н. е., нормативний зміст був реконструйований завдяки цитуванням у працях римських юристів Гая, Цицерона, Ульпіана та істориків Тита Лівія, Діонісія Галікарнаського [4, с. 39].

Перші дві таблиці детально регламентували легісакційний процес (*legis actio*), тобто першу форму римського цивільного судочинства. Закріплювався суворий порядок виклику відповідача до суду. Якщо відповідач ухилявся, позивач мав повне право застосувати силу або надати транспортний засіб для похилого чи хворого відповідача. Таблиця III містила надзвичайно суворі норми щодо виконання судових рішень та боргового права! Боржникові надавалося 30 днів для добровільної сплати боргу, після чого позивач міг накласти на нього руки (*manus injectio*), ув'язати в колодки та утримувати у власному будинку. Якщо борг не сплачувався протягом 60 днів, боржника могли продати в рабство за Тібр (*trans Tiberim*) або навіть стратити [4, с. 39].

Опис інституту *patria potestas* (абсолютної влади глави сім'ї - *paterfamilias*) був у таблиці IV Сімейне право та батьківська влада. Глава родини мав право розпоряджатися життям і свободою своїх дітей, міг продавати дітей у рабство. Проте Таблиця IV встановила важливе обмеження: якщо батько трьохкратно продавав сина у рабство, син звільнявся від батьківської влади. Це положення

згодом було використано римськими юристами для конструювання інституту емансипації [5].

Таблиця V Спадкове право та опіка закріплювалася повна свобода заповіту глави сім'ї: *«Як хто розпорядиться відносно свого майна або опіки, так хай і буде»*. У разі відсутності заповіту спадкування відбувалося за законом (*ab intestato*) на користь найближчих агнатів - осіб, які перебували під владою того самого *paterfamilias*), а за їх відсутності - сородичів (гентилів) [5].

Таблиці VI-VII відповідала за майнове право, право власності та межові відносини. Таблиці заклали поділ речей на манциповані (*res mancipi*) – це були земельні ділянки, раби, робоча худоба, та неманциповані (*res nec mancipi*). Перехід права власності на *res mancipi* вимагав складної урочистої обрядовості манципації (*mancipatio*) за участю 5 свідків та вагаря з мідними вагами. Таблиця VII детально регулювала сусідські та межові права: встановлювалася обов'язкова смуга у 2,5 фути вздовж межі ділянки, норми щодо забудови, збирання плодів, що впали на сусідню ділянку, та права проходу і проїзду [5].

Таблиця VIII Деліктне право відображала перехідний етап від приватної помсти до системи штрафів. За важкі тілесні ушкодження таких як каліцтво передбачався принцип таліону (*око за око, зуб за зуб*), якщо сторони не домовилися про грошовий викуп. За менш тяжкі ушкодження або переломи кісток вільної людини встановлювався фіксований штраф у 300 асів, для раба - 150 асів. За дрібніші образи взагалі 25 асів. Детально і жорстоко каралися майнові злочини: нічна крадіжка врожаю, підпал будинку, умисне пошкодження чужого майна. [5].

Таблиця IX забороняла прийняття персональних законів проти окремих громадян (*privilegia ne irroganto*) та закріплювала принцип, що рішення про смертну кару громадянина може приймати лише найвищий народний орган - Центуріальні коміції. Таблиця X містила релігійно-похоронні обмеження, а саме заборона розкоші при похоронах, обмеження кількості плакальниць та інші. [5].

Таблиці XI-XII були додатковими. Складені другою колегією децемвірів. Таблиця XI містила заборону шлюбів між патриціями та плебеями, але скасовану

незабаром Законом Канулея 445 р. до н. е. Таблиця XII закріпила важливий юридичний принцип: пізніший закон скасовує дію попереднього (*lex posterior derogat priori*) [5].

Значення Законів XII таблиць виходить далеко за межі історії Стародавнього Риму. Саме цей звід започаткував традицію кодифікованого нормативного акта як основного джерела права в континентальній Європі. Для сучасної правової системи України, яка належить до романо-германської правової сім'ї, витоки римського приватного права мають фундаментальне значення і сьогодні [2, с. 11-12]. Підсумовуючи, можна стверджувати, що Закони XII таблиць виступають не просто першою кодифікацією римського звичаєвого права, а й фундаментальною основою всієї системи *jus civile*. Вони трансформували усні традиції у чітку систему письмових приписів, забезпечили захист майнових і особистих немайнових прав громадян та визначили вектор розвитку юридичної думки на тисячоліття вперед.

Список використаних джерел:

1. Тіт Лівій. Від заснування Міста. Книги I–V / пер. з латин. Н. Яковенко. Київ : Laurus, 2022. 384 с.

2. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право : підручник. Вид. 2-ге, стереотипне. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.

3. Агафонов С. Римське право : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2005. 144 с. URL: http://radnuk.info/pidrychnuku/rum-pr/263-agafonov-rum.html (дата звернення: 15.10.2026).

4. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право : підручник для вищих навчальних закладів. Київ : МП Леся, 2014. 240 с. URL: http://dcmaup.com.ua/assets/files/rimske-pravo-2014-rik-1.pdf (дата звернення: 15.10.2026).

5. Закони Дванадцяти таблиць [Електронний ресурс] // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Закони_Дванадцяти_таблиць (дата звернення: 15.10.2026).

Юхимович Анна,
Національного університету біоресурсів і природокористування України
здобувач 4 курсу юридичного факультету.
Науковий керівник – д.ю.н., професор Олена Гафурова

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Земельні питання посідають важливе місце у діяльності фермерських господарств, адже від наявності земельних ділянок і законності їх використання залежить можливість здійснювати сільськогосподарське виробництво.

Правовий режим земель фермерського господарства становить сукупність установлених законодавством правил щодо набуття, здійснення та припинення прав на земельні ділянки, визначення їх цільового призначення використання та охорони. Його особливість полягає у поєднанні загальних положень земельного законодавства зі спеціальними нормами, які враховують організаційно-правову специфіку фермерського господарства як форми підприємницької діяльності у сфері сільського господарства.

У науковій літературі наголошується на необхідності дотримання земельного законодавства фермерськими господарствами, зокрема щодо цільового використання земель, охорони ґрунтів та запобігання їх деградації . Науковець, зокрема підкреслює важливість ефективного державного контролю й адміністративної відповідальності як засобів забезпечення законності у сфері землекористування [1, с. 900–901].

Відповідно до статті 31 Земельного кодексу України [2]та статті 12 Закону України «Про фермерське господарство»[3] землі фермерського господарства можуть складатись із земельних ділянок, які належать громадянам України, членам господарства на праві власності або користування, і також із земельних ділянок, які належать самому господарству на відповідних правах. Земельна основа фермерського господарства не обмежується ділянками, власником яких є

члени господарства, але використовуються для здійснення його діяльності .

Важливо розмежовувати право власності на земельну ділянку та право господарства здійснювати її використання. Закон України «Про фермерське господарство», зокрема ч. 2 ст.12 передбачає, що володіння та користування земельними ділянками, які перебувають у власності членів фермерського господарства, здійснює саме господарство.[3] При цьому така норма не означає автоматичного переходу права власності від члена господарства до юридичної особи. Право власності залишається за відповідною особою, а порядок використання ділянки має відповідати законодавству та належно оформленим правовідносинам .

Однією з основних особливостей правового режиму земель фермерського господарства є спеціальний порядок їх набуття (ст.31 Земельний кодекс України) Земельні ділянки можуть використовуватись на праві власності, оренди та інших передбачених законом правах. При цьому порядок одержання землі залежить від її форми власності, правового статусу заявника та конкретної правової підстави. Передача земель державної або комунальної власності здійснюється в порядку, установленому (статтею 116 Земельного кодексу України), з урахуванням передбачених законом процедур та обмежень [2].

Окрему увагу варто приділити оренді землі, яка є важливим механізмом формування земельного фонду фермерських господарств. Відповідно до статті 19 Закону України «Про оренду землі», оренда передбачає строкове платне володіння і користування земельною ділянкою на підставі договору. Для земель сільськогосподарського призначення ,переданих в оренду для ведення фермерського господарства, загальне правило встановлює мінімальний строк оренди сім років. Для визначених законом земель під багаторічними насадженнями та меліорованих земель передбачені спеціальні мінімальні строки. Такі вимоги мають сприяти стабільності землекористування, плануванню виробництва та здійсненню довгострокових інвестицій [4].

Водночас набуття земельної ділянки не означає необмеженої свободи її використання. П. Ф. Кулинич звертає увагу на недостатню ефективність

правового регулювання охорони земельних ресурсів України та необхідність удосконалення механізмів збереження, відновлення й поліпшення якісного стану ґрунтів. Науковець наголошує, що використання земель сільськогосподарського призначення має супроводжуватися дієвими правовими заходами, спрямованими на збереження їхньої родючості та запобігання деградації, що є важливою складовою правового режиму земель фермерських господарств [6, с. 60–62].

Фермерське господарство зобов'язане дотримуватись встановленого цільового призначення землі, вимог земельного законодавства, правил охорони грунтів та раціонального використання природних ресурсів. Закон України «Про охорону земель» у статті 35 закріплює правові та організаційні засади збереження та відтворення земельних ресурсів. Тож використання землі має поєднувати економічну доцільність із забезпеченням її родючості та недопущенням деградації [5].

Під час воєнного стану розпорядження землями та набуття прав на них мають законодавчі обмеження. Тому перед передачею землі фермерському господарству необхідно враховувати загальні норми Земельного кодексу України та його перехідні положення, зокрема обмеження щодо безоплатної приватизації.

Підсумовуючи, землі фермерського господарства мають особливий правовий режим, оскільки їх використання регулюється як земельним законодавством, так і нормами аграрного права. Фермерське господарство може працювати на землях, які належать йому або його членам на праві власності, а також на орендованих ділянках. При цьому важливо правильно оформлювати права на землю та розуміти кому саме вона належить і хто має право нею користуватись.

Список використаних джерел:

1. Халізов Д. В. До питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання земель фермерських

господарств. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Т. 32, № 2 (32). С. 896–907. URL https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.69. (дата звернення: 21.10.2026).

2. Земельний кодекс України, 2002, № 3-4, ст.27) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення 17.10.2026)

3. Закон України Про фермерське господарство (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.363)URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text (дата звернення 17.10.2026)

4. Закон України Про оренду землі (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 46-47, ст.280) URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text (дата звернення 17.10.2026)

5. Закон України Про охорону земель (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.349) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text (дата звернення 17.10.2026)

6.Кулинич П. Ф. Проблема правової охорони земельних ресурсів України: стан, зміст, концепт вирішення у післявоєнний період. Альманах права. 2026. Вип. 17. С. 57–66. П. Ф. Кулинича (дата звернення: 22.10.2026)

Ямборко В'ячеслав,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
аспірант.
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ірина Єрмоленко

МОТИВОВАНІСТЬ ПРАВОЗАСТОСОВНОГО РІШЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Необхідність тлумачення правових норм, оцінювання юридично значущих обставин та вибору між юридично допустимими варіантами зумовлює збереження правової невизначеності на рівні правозастосування. Така невизначеність не обов'язково є наслідком недосконалості правового регулювання, оскільки певний простір правозастосовного розсуду необхідний для врахування особливостей конкретної ситуації. За цих умов забезпечення правової визначеності не може зводитися лише до деталізації нормативних приписів та усунення можливості правозастосовного вибору. Важливого значення набувають юридичні засоби, що забезпечують недовільність і контрольованість такого вибору. Однією з відповідних гарантій є мотивованість правозастосовного рішення, яка робить явними підстави здійсненого вибору. Відтак теоретико-правова проблема полягає у визначенні того, яким чином мотивованість правозастосовного рішення, не усуваючи властивого правозастосуванню простору розсуду, здатна виступати гарантією обмеження породжуваної ним правової невизначеності.

Правова невизначеність у правозастосуванні пов'язана, зокрема, з тим, що нормативний припис не завжди однозначно визначає зміст індивідуального рішення. Правозастосовний розсуд при цьому є не лише наслідком недостатньої визначеності правових норм, а й закономірним елементом правозастосування, що забезпечує конкретизацію нормативного припису щодо індивідуальної ситуації. Як зазначає Н. Зінов'єв, «законність не виключає розсуду: саме закон

може передбачити кілька допустимих рішень або надати органу повноваження оцінити, яке з них найкраще відповідає меті регулювання. Проблема полягає в установленні юридичної межі між законним вибором і свавіллям» [1, с. 218]. Отже, проблема полягає не в самому правозастосовному виборі, а в забезпеченні його недовільності та юридичної контрольованості. Однією з гарантій цього є мотивованість правозастосовного рішення. Н. Зінов'єв наголошує: «мотивування є ключовою гарантією проти свавілля. У дискреційному акті недостатньо переписати норму або зазначити, що рішення прийнято "на розсуд органу"» [1, с. 220]. Мотивування дає змогу співвіднести здійснений вибір із його правовими та фактичними підставами й оцінити, чи реалізований розсуд у встановлених правом межах.

Мотивованість набуває особливого значення, коли правозастосувач здійснює вибір між юридично допустимими альтернативами, оскільки дозволяє встановити правові та фактичні підстави такого вибору. У цьому аспекті мотивування не усуває розсуд, а надає його реалізації зовнішнього аргументованого вираження. O. Katz та E. Zamir зазначають, що «одним зі способів, за допомогою яких правова система прагне обмежити суддівський розсуд, є вимога до судів наводити письмові мотиви своїх рішень, що ґрунтуються на відповідних правових нормах» [2, p. 243]. При цьому необхідність сформулювати підстави рішення не лише забезпечує можливість його подальшої перевірки, а й раціоналізує сам процес правозастосовного вибору.

Значення мотивування особливо виявляється за умов невизначеності нормативних приписів. E. Eriksen наголошує: «Самостійне адміністративне міркування необхідне для визначення належного способу дії за умов нечіткості та невизначеності правових приписів. За умов невизначеності та дискреції як можна встановити, що адміністративні органи діють правильно?» [3, p. 2636]. У загальнотеоретичному аспекті мотивованість дає змогу простежити перехід від нормативних і фактичних підстав до конкретного рішення, роблячи правозастосовний вибір доступним для раціональної та юридичної перевірки.

Мотивованість обмежує правову невизначеність, забезпечуючи контрольованість правозастосовного вибору: вона дозволяє встановити його фактичні та правові підстави й оцінити дотримання меж розсуду. Такий підхід простежується і в практиці Верховного Суду. У рішенні Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19 травня 2025 р. у справі № 990/186/24 зазначено, що «належна мотивація рішення ВККС (як форма зовнішнього вираження дискреційних повноважень) дає можливість перевірити, як саме [...] відбувалася процедура оцінювання [...] і чи була дотримана процедура його прийняття» [4]. Розуміння мотивації як зовнішнього вираження дискреційних повноважень дозволяє розглядати її як засіб перевірки підстав і способу здійснення правозастосовного вибору.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2025 р. у справі № 990/151/24 наголошено, що «вмотивованість рішення ВККС [...] є не лише формальним дотриманням вимог закону, а повинна забезпечити дотримання принципу правової визначеності» [5, п. 115]. У загальнотеоретичному аспекті це дає підстави розглядати мотивованість як гарантію правової визначеності, що не усуває правозастосовний розсуд, а забезпечує юридичну контрольованість здійсненого в його межах вибору.

Отже, правова невизначеність на рівні правозастосування не може бути повністю усунута шляхом нормативної деталізації, оскільки застосування права передбачає тлумачення, оцінювання фактичних обставин та, у визначених правом випадках, вибір між юридично допустимими варіантами рішення. Тому забезпечення правової визначеності потребує не лише встановлення нормативних меж правозастосовного розсуду, а й гарантій його недовільної реалізації. Мотивованість правозастосовного рішення пропонуємо розглядати як одну з таких гарантій, дія якої полягає в експлікації та забезпеченні юридичної контрольованості правозастосовного вибору. Мотивування встановлює аргументаційний зв’язок між фактичними обставинами, застосованими правовими нормами та обраним варіантом рішення, завдяки чому підстави вибору стають доступними для раціональної та юридичної перевірки. Відтак

мотивованість не усуває правову невизначеність і не виключає правозастосовний розсуд, а обмежує можливість його довільної реалізації. У цьому полягає її теоретико-правове значення як гарантії обмеження правової невизначеності у правозастосуванні.

Список використаних джерел:

1. Зінов'єв Н. Е. Правова основа дискреційних повноважень органів публічної адміністрації в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2026. № 20. С. 217–222. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2026-20-217-222 (дата звернення 04.10.2026).

2. Katz O., Zamir E. Law, Justice and Reason-Giving. Journal of Empirical Legal Studies. 2025. Vol. 22. P. 243–266. DOI: https://doi.org/10.1111/jels.12412 (дата звернення 04.10.2026).

3. Eriksen E. O. Three modes of administrative behaviour: differentiated policy implementation and the problem of legal certainty. Journal of European Public Policy. 2023. Vol. 30, No. 12. P. 2623–2642. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2125047 (дата звернення 04.10.2026).

4. Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19 травня 2025 р. у справі № 990/186/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127520515 (дата звернення 04.10.2026).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2025 р. у справі № 990/151/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876518 (дата звернення 04.10.2026).

Яра Олена,
Навчально-науковий інститут права КНУ імені Тараса Шевченка,
здобувач вищої освіти освітнього рівня «магістр».
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Світлана Марченко

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність системного оновлення національної екологічної політики та поступового приведення законодавства у відповідність до права Європейського Союзу. Особливого значення цей процес набуває в умовах повномасштабної збройної агресії, масштабного негативного впливу воєнних дій на довкілля, необхідності повоєнного відновлення та виконання Україною зобов'язань, пов'язаних із набуттям статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Базовим стратегічним документом у сфері охорони довкілля залишається Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII (далі - Стратегія). Стратегія визначає основні засади державної екологічної політики, спрямовані на досягнення безпечного для здоров'я населення стану довкілля, забезпечення екологічної безпеки, сталого природокористування та інтеграції екологічних вимог у процеси соціально-економічного розвитку.

Прийняття Стратегії стало важливим етапом розвитку національної екологічної політики та її наближення до європейських підходів. Її положення передбачають удосконалення системи державного управління у сфері охорони довкілля, розвиток екологічного моніторингу, запобігання забрудненню, раціональне використання природних ресурсів, розвиток природно-заповідного фонду, удосконалення системи поводження з відходами та забезпечення участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень.

Водночас сучасні вимоги європейської інтеграції істотно змінилися порівняно з 2019 роком. У 2022 році Україна набула статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, а у 2024–2025 роках було проведено двосторонній скринінг українського законодавства на відповідність acquis ЄС. У вересні 2025 року Європейська Комісія повідомила про завершення двостороннього скринінгу українського законодавства за всіма переговорними напрямами [1]. Відповідно, оцінка чинної Стратегії має здійснюватися вже не лише з позицій виконання Угоди про асоціацію, а з урахуванням перспективи набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

Позитивним є те, що фундаментальні положення Стратегії загалом відповідають основним принципам екологічної політики ЄС. Насамперед йдеться про принцип запобігання шкоді довкіллю, принцип «забруднювач платить», раціональне використання природних ресурсів, інтеграцію екологічних вимог у секторальну політику, доступ громадськості до екологічної інформації та її участь у прийнятті рішень.

Проте сучасне acquis ЄС у сфері довкілля є значно ширшим та динамічнішим. Воно охоплює не лише традиційні напрями охорони вод, атмосферного повітря, земель, інших природних ресурсів та поводження з відходами, а й питання декарбонізації, кліматичної нейтральності, циркулярної економіки, відновлення природи, ресурсоефективності, сталого фінансування та інтеграції екологічних вимог у всі сфери економічної діяльності.

Одним із напрямів, який потребує посилення у Стратегії, є кліматична політика. Європейський зелений курс визначив досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року одним із ключових орієнтирів розвитку ЄС [2]. Відповідно, екологічна політика України має бути тісніше пов’язана з декарбонізацією енергетики, промисловості, транспорту та сільського господарства, розвитком відновлюваних джерел енергії та адаптацією до зміни клімату.

Необхідним є також посилення циркулярного підходу. Чинна Стратегія містить положення щодо сталого виробництва і споживання, однак сучасна модель

ЄС передбачає перехід від традиційної системи поводження з відходами до запобігання їх утворенню, повторного використання ресурсів, ресурсоефективності та формування замкнених виробничих циклів. У цьому контексті важливим є прийняття Закону України «Про управління відходами» від 20.06.2022 р. № 2320-IX та подальше формування правових засад циркулярної економіки.

Окремого посилення потребує політика збереження та відновлення біорізноманіття. Сучасний європейський підхід передбачає не лише охорону окремих видів і природних територій, а й відновлення деградованих екосистем та інтеграцію вимог щодо біорізноманіття в аграрну, лісову, водну, енергетичну та інші політики. Для України це особливо актуально з огляду на масштабне пошкодження природних екосистем унаслідок воєнних дій.

Особливим викликом, який не міг бути належним чином врахований під час прийняття Стратегії у 2019 році, є необхідність екологічно безпечного відновлення України. Воєнні дії спричинили забруднення земель і вод, знищення лісів та природних територій, утворення значних обсягів відходів руйнування, пошкодження промислової та енергетичної інфраструктури. У таких умовах державна екологічна політика має виконувати не лише природоохоронну, а й відновлювальну функцію.

Євроінтеграційні процеси потребують також посилення інституційної спроможності держави. Формальне прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на імплементацію acquis ЄС, не забезпечує реального наближення до європейських стандартів без належного механізму їх виконання. Тому важливими залишаються ефективний державний екологічний контроль, системний моніторинг стану довкілля, доступ до екологічної інформації, належне функціонування процедур оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, участь громадськості та дієві механізми відповідальності за екологічну шкоду.

Показовим є те, що у 2026 році розпочато роботу з оновлення чинної Стратегії. Урядова робоча група підготувала проєкт змін до Стратегії з

урахуванням викликів повномасштабної війни та нових зобов'язань України як держави-кандидата на вступ до ЄС. Серед напрямів оновлення визначено, зокрема, зелену відбудову, відшкодування екологічної шкоди, розвиток природоохоронних територій, сталий характер виробництва і споживання, зелене фінансування та наближення системи управління довкіллям до стандартів ЄС. Наразі проведено громадське обговорення проєкту [3].

Отже, чинна Стратегія державної екологічної політики України до 2030 року за своєю концептуальною спрямованістю загалом відповідає основним принципам європейської екологічної політики, однак уже не повною мірою відображає сучасні вимоги acquis ЄС та нові умови розвитку України. Її фундаментальні цілі зберігають актуальність, однак потребують суттєвої конкретизації з урахуванням кліматичної нейтральності, циркулярної економіки, відновлення природи, зеленого фінансування, екологічно сталого аграрного розвитку та завдань зеленої відбудови України.

Таким чином, основною проблемою є не стільки принципова невідповідність Стратегії європейським підходам, скільки випереджальний розвиток європейського екологічного acquis та поява нових національних викликів, які не були передбачені документом 2019 року. У зв'язку з цим оновлення Стратегії має здійснюватися з урахуванням результатів двостороннього скринінгу законодавства України, сучасного acquis ЄС, наслідків війни та завдань повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Україна успішно завершила процес скринінгу. URL: https://www.eeas.europa.eu (дата звернення: 08.10.2026)

2. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 08.10.2026)

3. Повідомлення про оприлюднення Звіту про результати публічного громадського обговорення та електронних консультацій з громадськістю проєкту Закону України про внесення змін до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: https://me.gov.ua (дата звернення: 08.10.2026)

Vasylyna KYRYCHENKO,
First-cycle (Bachelor's) degree student at the Faculty of Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
Scientific supervisor – PhD Anna Melnyk

MESSAGES IN INSTANT MESSAGING APPLICATIONS AS EVIDENCE OF LEGALLY SIGNIFICANT CIRCUMSTANCES: AN ANALYSIS OF UKRAINIAN CASE LAW

Today, a considerable proportion of communication and agreements between individuals takes place through messaging applications such as Telegram, WhatsApp and Viber, as well as other digital services. Messages may concern the terms of cooperation, transfers of money, the performance of obligations or the circumstances of disputes. When a dispute arises, such correspondence may serve as evidence of legally significant circumstances. However, the mere existence of a screenshot does not mean that a court will consider the information it contains reliable. This raises the question of the conditions under which correspondence in messaging applications may be used as evidence.

The aim of this study is to examine the use of messages exchanged through messaging applications as electronic evidence and to analyse how Ukrainian courts assess their admissibility and reliability.

Under Article 100 of the Civil Procedure Code of Ukraine, electronic evidence comprises information in electronic (digital) form containing data relevant to the circumstances of a case. Such evidence may be submitted in its original form or as an electronic copy. The law also permits the submission of a paper copy certified in accordance with the prescribed procedure; however, such a copy is not regarded as documentary evidence [1]. Similar provisions are contained in Article 96 of the Commercial Procedure Code of Ukraine [2]. Therefore, a message exchanged through a messaging application does not necessarily need to bear a qualified electronic signature for a court to consider it as evidence. Nevertheless, its relevance to the

circumstances of the case must be established, and it must be assessed alongside the other materials.

Case No. 910/5408/21, concerning the recovery of a debt under an IT services agreement, provides an illustrative example. To demonstrate that the services had been performed, the claimant submitted, among other materials, correspondence via Telegram and email, as well as records from the Jira and GitLab systems. The appellate court dismissed the claim, referring, in particular, to the absence of an electronic signature. The Supreme Court set aside the appellate judgment and remitted the case for a new hearing. In doing so, it emphasised the distinction between an electronic document and electronic evidence: the absence of an electronic signature is not, in itself, sufficient grounds for rejecting such materials [3]. Thus, what matters is not only how a message is presented but also an assessment of its content and its relationship to other evidence.

A different aspect of the assessment of correspondence is illustrated by case No. 753/10840/19, concerning the issuance of a restraining order. The applicant submitted screenshots and printouts of Viber messages to substantiate threats made by her former husband. The lower courts assessed the materials and granted the application, while the Supreme Court dismissed the cassation appeal [4]. This example demonstrates that messages exchanged through a messaging application may be taken into account by a court when establishing the circumstances of a case.

However, the outcome was different in case No. 285/7922/23, which also concerned a restraining order. The applicant submitted photographs of a screen displaying Viber messages, but doubts arose as to whether their author could be identified. The appellate court refused the application, and the Supreme Court upheld that decision [5]. A comparison of these cases shows that, when assessing correspondence, it is important to consider not only the content of messages but also the possibility of identifying the participants in the exchange and verifying the origin of the information.

The analysis of case law therefore supports several conclusions. First, correspondence in messaging applications may be used as electronic evidence, and the

absence of an electronic signature does not automatically render it inadmissible. Second, the ability to establish the sender, content and circumstances in which a message was sent is important. Third, courts assess correspondence in conjunction with other evidence; consequently, screenshots that appear similar in form may carry different evidential weight in individual cases.

In our view, individuals who intend to rely on correspondence in court should retain the original messages on their devices and preserve information that may help identify the other party, including a telephone number, profile details, and the date and time of the messages. Thus, messages exchanged through messaging applications may establish legally significant circumstances, but their evidential value depends on whether the origin, content and reliability of the information can be verified.

References:

1. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 1618-IV of 18 March 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

2. Commercial Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 1798-XII of 6 November 1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

3. Supreme Court. Resolution of 3 August 2022 in case No. 910/5408/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971.

4. Supreme Court. Resolution of 13 July 2020 in case No. 753/10840/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050.

5. Supreme Court. Resolution of 6 June 2024 in case No. 285/7922/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119583610.

Marharyta Mitishova,
National university of life and environmental sciences of Ukraine,
Student.
Scientific supervisor – Tetiana Kondratiuk

FRAMING CLIMATE ADAPTATION THROUGH HUMAN RIGHTS: STRATEGIC COMMUNICATION AND LEGAL ADVOCACY

Climate change is now widely acknowledged as both an environmental issue and a human rights matter. Its consequences influence health, living standards, and the security of food and water, with varying capacities among groups to address these effects [1, p. 5]. Adapting to climate change involves more than finding technical solutions to environmental risks. It also means deciding whose needs should come first, how people can have a say in those decisions, and who is responsible for making sure that adaptation measures work. The way climate adaptation is explained to the public matters. Clear communication helps people understand why certain measures are needed and gives them a better basis for questioning decisions or supporting legal action. This paper examines how framing climate adaptation through human rights can strengthen strategic communication and legal advocacy it connects scientific evidence of climate risks with the experiences of affected people and the responsibilities of public authorities. Looking at climate adaptation from a human rights perspective helps explain how policies affect people and gives advocates stronger arguments than statistics or fear-based messages alone. Framing shapes how an issue is presented and which aspects receive the most attention. Entman argues that the way an issue is presented shapes how people understand its causes and possible solutions [2, p. 52]. In climate adaptation, the same risk can therefore be viewed in different ways.

A technical frame focuses on rising temperatures, extreme events, economic losses and infrastructure risks. A human rights frame considers their effects on people and the responsibilities of public authorities, linking adaptation to health, access to information, participation, equality and justice. Scientific evidence remains essential,

but it is also important to consider the social and legal implications of climate risks. This is reflected in the work of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), which highlights the human rights affected by climate change. Its work also stresses the importance of non-discrimination, public participation, access to information and accountability in climate action [3, pp. 6, 9]. A human rights perspective helps connect climate adaptation with people's experiences, the responsibilities of public authorities and the actions that can be taken to address climate risks.The legal basis for such an approach can be found in international climate law. The Paris Agreement recognises that Parties should respect, promote and consider their human rights obligations when addressing climate change, including obligations concerning health and people in vulnerable situations [4, pp. 1–2]. Article 7 establishes the global goal on adaptation as enhancing adaptive capacity, strengthening resilience and reducing vulnerability to climate change. It also provides that adaptation action should be country-driven, gender-responsive, participatory and transparent and should take vulnerable groups and communities into consideration [4, p. 23]. These provisions provide an important basis for understanding adaptation not only as environmental policy but also as a process requiring participation and attention to vulnerability.

The international human rights framework has developed in the same direction. In 2022, the United Nations General Assembly recognised the human right to a clean, healthy and sustainable environment [5, p. 3]. The resolution also links environmental degradation and climate change with the enjoyment of human rights. Although the resolution itself is not a human rights treaty, its adoption represents an important development in the international recognition of the relationship between environmental protection and human rights.European human rights law provides a further example. In Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, the European Court of Human Rights held that Article 8 of the European Convention on Human Rights encompasses a right to effective protection by state authorities from the serious adverse effects of climate change on life, health, well-being and quality of life. The Court also found a violation of Article 6 § 1 concerning the association's access to court [6, pp. 141–142]. The judgment is significant for climate advocacy because it demonstrates

that inadequate state action concerning climate change can be examined through human rights standards. At the same time, the Court distinguished the position of the applicant association from that of the individual applicants, showing that climate litigation remains subject to specific procedural requirements [6, pp. 135–141].

Combining human rights with strategic communication can strengthen legal advocacy by highlighting the effects of climate risks on vulnerable groups, clarifying public authorities' responsibilities and promoting participation through better access to information on adaptation policies and legal mechanisms. These functions correspond with the participatory and transparent approach to adaptation established by Article 7 of the Paris Agreement [4, p. 23].Effective communication, however, should not rely exclusively on fear or vulnerability. A human rights frame is more useful when it combines the seriousness of climate risks with questions of responsibility, participation and possible action. This is particularly important for legal advocacy, where scientific evidence must be connected with a clearly defined legal issue. The KlimaSeniorinnen case demonstrates this connection: scientific evidence concerning climate change was considered within a legal framework centred on human rights obligations and access to justice [6, pp. 141–142].

Climate change is not just a matter of scientific evidence; it also raises questions about people's rights, the law and how these issues are explained to the public.Rather than treating climate change as a distant environmental issue, this perspective draws attention to how it affects people's lives and what public institutions should do in response. It can also help people better understand adaptation policies and make it easier to hold public authorities accountable for their decisions. For international environmental law and organisations, integrating human rights into communication and advocacy helps identify affected groups, clarify institutional responsibilities and encourage public participation.

References:

1. IPCC. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Summary for Policymakers. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 35 p. DOI: 10.1017/9781009325844.001.

2. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. Journal of Communication. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.

3. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Understanding Human Rights and Climate Change. Geneva : OHCHR, 2015. 28 p.

4. United Nations Framework Convention on Climate Change. Paris Agreement. Paris, 2015. 27 p.

5. United Nations General Assembly. The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment. A/RES/76/300. New York, 2022. 3 p.

6. European Court of Human Rights. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland [GC]. Application no. 53600/20. Judgment of 9 April 2024.